10e Jaargang, nrs 55-56

September-November 1930

NEDERLANDSCH BIJVOEGSEL
AAN 'T BIJZONDER NUMMER VAN
BRABANTSCHE FOLKLORE
UITGEGEVEN TER GELEGENHEID DER
TENTOONSTELLING VAN

ANDERLECHT

KUNST, GESCHIEDENIS,
ARCHEOLOGIE
FOLKLORE

JUNI 1930

DIENST VAN GESCHIEDKUNDIGE EN FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN VAN BRABANT. Oud Koornhuis, 12, Brussel.

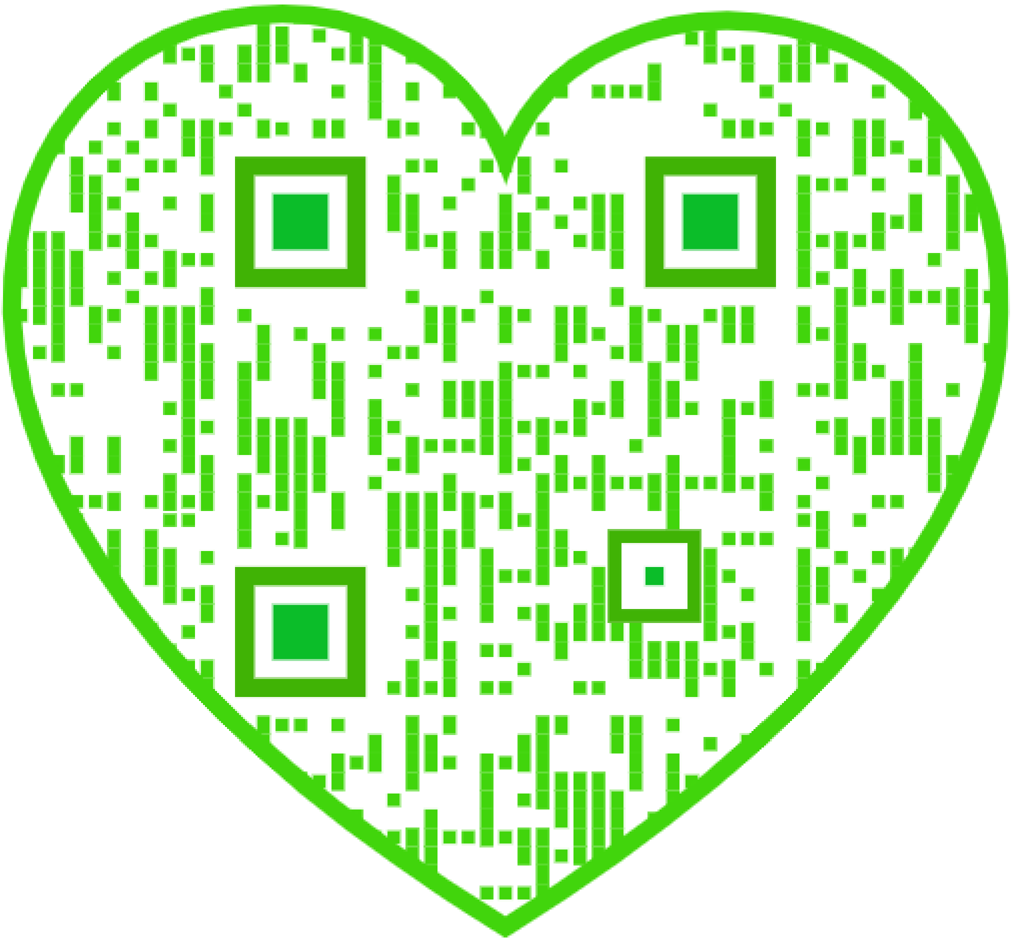

Voorwoord.

De monographie eener gemeente kan op verschillende manieren opgevat worden.

Na grondige studie over hun verleden, heeft een persoon een werkje opgesteld waarin hij haar geschiedenis aanhaalt vanaf hare stichting tot op onze dagen. 't Is een klassieke vorm van werken, gelijk aan die verschenen over Zout-Leeuw en Nijvel. We maken een inventaris op van 't gene de gemeente aantrekkelijks bezit; 't zij in 't bijzonder, 't zij in de gebouwen, 't zij in de geschiedenis, 't zij in de kunst, 't zij in voorname personnages, 't zij in gebruiken of volksgewoonten.

Dit inventaris opgemaakt, richten we ons tot bijzondere ingewijden, oudheidskundigen, geschiedsschrijvers, kunstkenners, penningskundigen, zegelkundigen, plaatsbeschrijvers, folkloristen, enz.... en we vragen hen wat de gemeente aantrekkelijks bezit van hun bijzonder oogpunt uit.

Dit stelsel heeft 't voordeel te steunen op de studie van bekwame kenners, die kunnen spreken in kennis van zaken over dingen die hun eigen zijn.

Ze laat toe uit te breiden over wat de gemeente aantrekkelijks bezit, uitbreiding die men niet kan geven in gewone geschiedenis.

In een reeks van Brabantsche monographies zou men gevaar loopen dikwijls 't zelfde te herhalen. Wij beperken ons dus tot datgene wat in onze steden en dorpen waarlijk aantrekkelijk is. In dit stelsel, we bekennen het, zijn er ook schaduwzijden.

De studies in een zelfde werk zijn niet van dezelfde waarde : we vinden er soms enkele herhalingen, iedere medewerker, voor klaarheid in zijn uiteenzetting, staat voor de noodzakelijkheid, punten aan te halen die reeds door anderen werden uitgewerkt. Daar we hier werken voor iedereen is dit gebrek maar gering. We willen de aandacht der meerderheid gaande maken op belangwekkende herinneringen van 't verleden, onderlijnend wat ze schoons bezitten om dit te doen zien en te doen beminnen.

Daar de gemeente van Anderlecht voor 1930 een tentoonstelling voor folklore inricht wijden wij aan deze belangrijke voorstad een bijzonder nummer.

Te weinig in getal zijn de gemeentebesturen die er aan denken, eerbied voor 't verleden te bewaren in den geest van hun medemenschen. Anderlecht bezit een bemost hoekje waar de oude gebouwen van 't Begijnhof altijd recht blijven. 't Is daar dat de tentoonstelling zal ingericht worden, en wij hopen dat 't Gemeentebestuur verder ziet dan in een gewone tentoonstelling. De gemeente wil deze gebouwen laten dienen tot blijvend museum ; daarvoor zij haar dank.

Ter gelegenheid eener tentoonstelling worden er ontdekkingen gedaan ; ieder zoekt zijn ouden rommel bijeen en welke wondere zaken brengt men niet samen ! Waarom ? na enkele weken, alles uiteenslaan ? dergelijke tentoonstellingen kunnen een kern worden voor een klein museum. Ze zijn ook het begin van werken die dienen voortgezet en afgemaakt. Eene tentoonstelling is maar 't begin van voordeelig en nuttig werk. De lezing van dit boekdeel zal aan onze lezers den indruk geven dat de studieën over de toponimie van Anderlecht, zijne folklore, zijn kerkelijke geschiedenis, het inventaris van zijne kunststukken, het leven van zijne roemvolle kinderen, maar een begin is van belangrijker werken. Als er na de tentoonstelling een brandpunt overblijft zullen de geleerden die er over geschreven hebben aangezet worden om verder uit te breiden. De personen die hunnen tijd besteed hebben aan de tentoonstelling zullen ze met tegenzin verlaten en zullen met lede oogen al die kostbare stukken zien verdwijnen, laat ter hunner beschikking het lokaal en de enkele voorwerpen achtergelaten door edelmoedige personen, en er zal een centrum ontstaan voor nieuwe studieën en ge zult 't werk van een dag voltrokken hebben. In dit lokaal zullen de kunstminners met vreugde vereenigen. Ze zullen een lijst opstellen van al de werken geschreven in betrekking met de gemeente. Ze zullen de oorkonden, de boekerijen en de verzamelingen bijeenbrengen ; in een woord ze zullen zich aan 't werk hechten. Van een voorloopige en kleine onderneming zult ge een groot en blijvend werk maken. Daar de schrijvers zich ondersteund en geholpen gevoelen zullen zij hunne werken over de geschiedenis dezer voorstad uitbreiden.

De steun van de openbare macht, de waarborg die ze aan de particulieren geeft zal deze laatste aanzetten persoonlijke giften te doen die de verzameling altijd meer en meer zullen verrijken. En wie weet of er geen stroom van geestdrift zal ontstaan rond dat kleine museum, nederig bij zijn begin, maar die in de toekomst een bezochte plaats zal worden, die medewerkt tot de vermaardheid en vooruitgang der gemeente. Welke schoone, goede en groote zaken kan bij gelegenheid het afzonderlijk initiatief uitwerken !

Danken wij de ontwerpers dezer tentoonstelling.

Danken wij het gemeentebestuur voor den steun door haar verleend en vooral voor hare medehulp tot 't uitgeven van dit werk.

Danken wij de medewerkers die ons toegelaten hebben hun wetenschap te gebruiken en de kunstkenners die hun talent verleent hebben tot het voltrekken van dit werk.

Dit bundel van goeden wil, van schoone giften en groote kennis laat ons toe dit volume onze lezers aan te bieden, waarvan ze al de aantrekkelijkheid zullen smaken (1).

ALBERT MARINUS.

(1) Aan ons Vlaamsche abonnenten geven wij hier de bijdragen die ons in 't Nederlandsch toegezonden werden. Anderzijds zullen zij de aflevering met de fransche bijdragen ontvangen.

Geschiedkundig overzicht.

ANDERLECHT is een groote nijverheids- en landbouwgemeente aan de poorten van Brussel en bekleedt, voor wat de bevolking betreft, den 7^{en} rang van heel het land, zoo men de groote steden uitzondert, waar zich gewichtige politieke gebeurtenissen ontrold hebben, is er wellicht geen tweede gemeente, wier geschiedenis zoo belangrijk en veelzijdig is. Dank aan de bijzondere vruchtbaarheid van zijnen grond zacht hellend naar het zuid en dank aan zijne ligging naast de boorden der Zenne, is zijn grondgebied sedert duizenden jaren bewoond geweest. Men heeft in zijnen bodem talrijke sporen uit alle vóórhistorische tijden gevonden, uit het steenen tijdvak, zoowel als uit dat van brons en ijzer. Een villa, centrum van landbouwontginning op groote schaal, werd er door de Romeinen gebouwd. Bij den ondergang der romeinsche heerschappij, werd zij door barbaarsche, zwervende volkeren verwoest. Op haar puinen maakten de Franken, die zich hier te lande gevestigd hadden, tijdens de VIe en VIIe eeuw, hun merkwaardig kerkhof, waarin men rond 1890 ruim honderd graven gevonden heeft, die veel wapens en vrouwenversiersels uit den frankischen tijd behielden.

In de middeleeuwen was Anderlecht de woonplaats van een aloude, adellijke familie, de heeren van Aa, die machtig door hun vele leenmannen, een aanzienlijke rol in 't hertogdom Brabant gespeeld hebben. Rond het midden der XIIIe eeuw verbond de vermogende familie van Walcourt uit het Naamsche zich door huwelijk met die van Aa en beheerschte de streek tot in 1379.

Door toedoen en onder de hooge bescherming der heeren van Aa werd hier, sedert zeer oude tijden, een kapittel van kanunniken gesticht, tusschen de geleerdste uitgekozen, en die in een groot huis leefden tegenover de Sint-Pieterskerk of in burgerhuizen van den ouden «Rinck». Dank aan dat kapittel, werd Anderlecht een godsdienstig midden dat, vooral in de XVIe eeuw uitblonk en de grootste schrijvers en geleerden aantrok, waartusschen

den beroemden Erasmus. In het kapittelhuis was in 1012, sint Guido, uitgeput door zijn pelgrimsreis naar Jerusalem, komen sterven. Deze heilige patroon der gemeente wordt in 't bijzonder tijdens de Sinxenweek vereerd, ter gelegenheid eener schoone processie, die door de straten van het dorp trekt en, om haar oorspronkelijkheid en lokale kleur, wijd vermaard is. 't Is eveneens aan 't kapittel dat Anderlecht zijn prachtige collegiale kerk te danken heeft, welke in den burgondischen tijd in gotischen stijl herbouwd werd en merkwaardig is om een onderaardsche kapel welke, naar de meening van sommige oudheidkundigen, tot het jaar 800 opklimt.

De vlakte van Scheut, welke het dorp beheerscht, was in 1356 het tooneel van een bloedigen veldslag tusschen de Brabanders en 't leger van den graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, die als overwinnaar zijn intrede te Brussel deed. Dezelfde plaats werd in de volgende eeuw een vermaard begankenisoord ten gevolge van mirakelen, die rond een Lieve-Vrouwenbeeld gebeurd waren.

De toeloop der bedevaarders was zoo aanzienlijk en de offeranden zoo talrijk dat het magistraat van Brussel besloot tot den bouw van een mooie gotische kapel en, kort er op, ook van een kartuizersklooster, dat als het schoonste van heel Brabant aanzien werd. Weinige jaren na hun aankomst in 1469, begonnen de kartuizers den bouw van een prachtige, gansch afgezonderde kloosterkerk, die evenals het klooster zelve door de hertogen van Burgondië en door Keizer Karel rijkelijk begiftigd werd. Gedurende een volle eeuw konden de kartuizers zich in vrede en met iever aan de studie wijden. Maar in 1579, onder de godsdienstomwenteling, begaven de calvanisten zich in bende naar Scheut, roofden en verkochten al wat zich in kerk of klooster bevond en verbrandden wat ze niet konden wegvoeren. Enkel de kapel was aan de verwoesting ontsnapt. Zij werd hersteld en bleef tot aan de fransche omwenteling een zeer bezocht oord van bedevaart en van wandeling. Sedert omtrent vijftig jaar is zij de koor der kerk geworden, welke de missionnarissen gelijktijdig met hun seminarie opgericht hebben op de eigen plaats van het verdwenen kartuizersklooster.

In het begin der XVIIe eeuw had de hertog van Aumale, de vermaarde kapitein van de *Ligue,* geweigerd

zich aan Hendrik VI te onderwerpen. Hij nam de wijk naar België en bouwde zich een schoon kasteel te midden van een der drij vijvers, die langsheen de Broeckbeek of liever de Pippezijpe uitgegraven waren. Hij trok de miniemen naar zijn buurt, die door hem gesteund, er hun klooster bouwden om er zieken te verzorgen.

De oorlogen van den heerschzuchtigen Lodewijk XVI waren noodlottig voor Anderlecht. Meermalen werden de inwoners uitgeschud en tot ellende gebracht. Op 11en Augustus 1695 kwam maarschalk de Villeroy, bevel voerend over 60.000 Franschen, zijn leger opslaan te Anderlecht, waar hij zijn hoofdkwartier in 't Miniemenklooster plaatste. Gedurende 48 uren beschoten zijn batterijen, die te Scheut opgesteld waren, het midden der stad en staken het door gloeiende kogels in brand.

Tijdens de Fransche omwenteling werd een veldslag op ons grondgebied naar den kant van 't Rad geleverd tusschen de Fransche voorwacht door Dumouriez in eigen persoon aangevoerd en den prins van Wurtemberg aan het hoofd van 9.000 man. Hij brak den laatsten weerstand van Oostenrijk. De republiek maakte Anderlecht tot een vrije gemeente, gansch afgescheiden van de kuip van Brussel waartoe het tot dan toe behoord had en verhief het tot de hoofdplaats van een groot municipaal kanton ; kort er op schafte ze het kapittel en de miniemen af, sloot de Sint-Pieterskerk en richtte er vergaderingen en republikeinsche feesten in. Ze ontketende den boerenkrijg in 't kanton, ten gevolge waarvan onze gemeente in staat van beleg werd gesteld.

Tot dan toe was Anderlecht een landelijke gemeente gebleven met veel groote pachthoeven en die de Brusselaars langs zijn heerlijke valleien van Zenne en Broekbeek aantrok, waar de drie Eilanden en 't Moleken hen toelachten. In1790 hadden de eerste fabrieken van gedrukt katoen of indienne zich hier gevestigd en kregen er spoedig groote uitbreiding. De delving der vaart van Charleroi, tusschen de jaren 1826-1831, droeg bij tot de ontwikkeling van nijverheid, maar sneed schoone wandelingen af en ook alle gemeenschap tusschen Cureghem en andere wijken, gemeenschap, die nog enkel kon gebeuren langs de vaartbrug.

De bevolking groeide snel aan ; van 2,040 zooals zij in 1800 was, klom zij tot 6,000 in 1846, tot 14,000 in 1870.

om 48,000 inwoners te bereiken in 1900 en meer dan 77,000 ten huidigen dage. In de jaren zeventig werd de wijk van Cureghem met haar breede straten aangelegd, die in uitzicht van de stad niet verschilt. Het prachtige gemeentehuis in zuiver vlaamschen stijl, dat van aan de Zuidstatie gezien wordt, werd in 1879 ingehuldigd.

Allengs hebben fabrieken en werkhuizen van allen aard en alle grootte zich tot voorbij het aloude dorp verbreid. De groote werken tot verbreeding van de vaart en uitgraving van twee dokken, welke als binnenhave moeten dienen, zullen een nieuwe vlucht aan die nijverheidsbeweging geven.

Gedreven door een verlicht gemeentebestuur hebben nieuwe wijken, kunstgebouwen en onderwijsgestichten zich vermenigvuldigd in de gemeente, welke te recht fier gaat op zijn muziekacademie, zijn teeken- en nijverheidsschool, zijn middelbare en beroepsscholen, zijn lagere en bewaarscholen.

G. VANDEN BERGHE.
Eere-Schoolbestuurder.

Heerlijkheid van Aa

Macht der Heeren van Aa. — De Aastraat was van ouds wijd en zijd gekend door de machtige adellijke familie van Aa, die er haar burcht had. Van in de jaren 1000 en derhalve 200 jaar vóór 't ontstaan der heerlijkheid van Gaesbeek, vindt men de familie van Aa te Anderlecht gevestigd.

Gezien er in die verre tijden geen familienamen bestonden, is het erg moeilijk geweest haar stamboom daar omtrent nauwkeurig op te maken, en, bij gemis aan oorkonden, totaal onmogelijk van tot haar oorsprong op te klimmen.

Als in oud Germaansche sagen klinken de eerst gekende namen Folcard, Onulphe, Rainilde, Steppo, Walter, Franco, Siger van Aa, weldra vervangen door Christene namen.

Vast staat het dat de heeren van Aa tot de machtigsten van Brabant behoorden en een groote rol gespeeld hebben aan 't hertogelijk hof zoowel als op 't Stadhuis van Brussel. Aan hun feodaal hof van Aa verschenen als leenmannen of vazalen tal van edellieden van minderen rang, wier burchten over een groot gebied verspreid lagen.

Want zie, de bezittingen der heeren van Aa strekten zich uit in Anderlecht, Sint- Pieters-Leeuw, Huyssinghen, Dworp, Sint-Genesius-Rhode, Audenaken, Vlesenbeek, Itterbeek en Dilbeek. In haast al deze dorpen hadden zij 't recht op het tiend of diem. In de jaren 1200, bezaten zij in de beide Lennicken en in O. L. Vrouw-Lombeek meer goederen en rechten dan de heeren van Gaesbeek. Tot in Vlaanderen toe, te Pollaer en Zantberg strekte hun gebied zich uit. In den regel lieten ze zich heeren van Aa noemen, soms ook wel namen ze den titel aan van heeren van Brussel of van Pollaer. Zoo groot waren hun werkkring en hun gezag dat ze in Leeuw door een baljuw, in Aa en in Lennick, door meiers vertegenwoordigd waren.

Kasteel van Aa. — Vóór de delving van de vaart lag beneden in den hoek gevormd door de Wolve- en de Aastraat, noordwaarts begrensd door de huidige Duivenmelkersstraat en Westwaarts door de Dweersstraat, een groot perceel weiland dat den naam droeg van « Gemeynte of Borcht ». Daar plaatst Wauters 't oud kasteel van Aa, terwijl anderen veronderstellen dat het gestaan heeft in de fabriek van Aa zelve, tusschen twee armen van de Zenne, waar men te midden der XIXe eeuw de grondvesten van een oud gebouw ontdekt heeft. Op een van die twee plaatsen trof men in de middeleeuwen, achter breede grachten, waarover een ophaalbrug lag, de zware en donkere massa aan van een kasteel in romaanschen stijl, wiens plompe toren met kanteelen voleind, boven de boomen uitstak. 't Was de burcht, het adellijk hof der heeren van Aa. Rond dit hof, in de vorig vermelde pachthoven en kasteelen en mogelijk ook in andere, die verdwenen zijn en waarvan de grondvesten ontdekt werden, verbleven hun meier en eenige leenmannen steeds tot hun dienst bereid.

Molens van Aa. — Aan de overzijde van de Zenne stond op kleinen afstand een kapel waar de adellijke familie met haar gevolg van vazalen en dienstbodenvolk de mis bijwoonde. De weg liep over bruggetjes voorbij de vier watermolens van Aa, eigendom van 't kasteel. Van op hun slot zagen de heeren van Aa eveneens, noordwaarts en hooger op, langs de huidige Resedastraat, de groep van hun windmolens in werking. Van de plaats, waar kasteel en watermolens elkaar naderden, liepen, in drie verschillige richtingen, voorname wegen naar de oude baan van Hal op Brussel: de huidige Walcourstraat, de Wolvestraat, die de verlengenis was van de zeer oude Lennicksche baan, en de Aastraat.

De historie der Heerlijkheid van Aa is ten nauwste verwant met die van 't hertogdom en van de stad Brussel. In alle groote gebeurtenissen was de familie van Aa gewikkeld ; in alle oorlogen van 't hertogdom volgde zij de banier van Brabant. Oude akten vermelden dat zij groote eigendommen aan christelijke instellingen schonk.

Die prinselijke giften aan kloosters en kerken hadden haar groot vermogen ietwat aangetast. Maar 't waren vooral verscheidene verdeelingen of kavelingen van erfgoederen, die haar macht gefnuikt hadden. 't Is dan ook niet één stam maar drie takken wier historie wij te volgen hebben.

Baronie van Anderlecht en Crainhem. — Reeds zeer vroeg, in 't midden der XIe eeuw, had een eerste kleine tak zich afgezonderd. Siger, tweede zoon van Folcard II en van Rainilde, was er het hoofd van en was de eerste der baronnen van Anderlecht, die om hun giften en bemoeiïngen dikwijls in de geschiedenis van 't kapittel vermeld worden. Door uitsterven van de mannelijke afstammelingen gingen de erfgoederen der baronnen van Anderlecht over tot de aangetrouwde familie van Crainhem. Tot die goederen behoorde de kleine heerlijkheid van Boesdael (een leengoed van 14 bunder te Neerpede) en 't « *pachthof van Crijnhem* » dat op de « Scher- of Scaervelt, eertijds gezegt Passchaers velt », gelegen was en reeds in 1500 verdween. Met der tijd was de heerlijkheid van Crainhem zeer klein en gering geworden. Otto de Mey, kanunnik van 't Kapittel, stond haar in 1428 af aan de ontvangers der stad Brussel.

Oneindig grooter gevolgen had een andere kaveling die 200 jaar na de voormelde gebeurde, zijnde dus te midden der XIIIe eeuw. De heerlijkheid van Aa werd toen werkelijk in twee ongelijke deelen gesplitst.

Burgvrouw Mathilda van Aa, erfgename van een overgroot deel der heerlijkheid, huwde met Diederik I van Walcourt uit het Naamsche en betrok met haar gemaal de burcht van Aa, het verblijf der aloude machtige familie van Aa. Derwijze werd hier het huis van Walcourt overgebracht, dat, gedurende meer dan een eeuw, tot in 1379, in onze streek een voorname rol gespeeld heeft, waarop we dadelijk terugkomen.

Tweede heerlijkheid van Aa. — De neef van Mathilda, met name Leo, zoon van haar broeder Walter II van Aa, werd het hoofd van den anderen tak van minderen rang, die zich elders ging vestigen en den titel van heeren van Aa trouw bleef bewaren. Was het vermogen dezer familie niet te vergelijken met dat van Mathilda en haar gemaal D. Van Walcourt, toch had ze nog aanzienlijke goederen in Anderlecht, Dilbeek, Itterbeek, Vlesenbeek, Gaesbeek, Leeuw en Dworp, waarvan de leenheerrechten in 1758, nog zes tot zeven honderd gulden 's jaars bedroegen. Ondergeschikt was haar rol. Evenwel vernemen we dat Jan Van Aa te Woeringen, in 1288, zich zoo heldhaftig had gedragen, met zijn neef Geerard van Aa of van Pollaer,

dat hij op 't slagveld door hertog Jan I tot ridder werd geslagen.

De opvolgers van Jan Van Aa behoorden niet lang tot zijn geslacht. Door erfenis en ook door verkoop gingen de erfgoederen der tweede familie van Aa over naar vreemde adellijke geslachten, die alle den titel namen van heeren van Aa, tot eindelijk, in 1758, die heerlijkheid gekocht werd door Thomas Schockaert om met de baronie van Gaesbeek vereenigd te blijven.

Waar het slot, meer gezegd 't hof (la court) van de tweede familie van Aa gestaan heeft is nog niet met zekerheid uitgemaakt. Naar alle veronderstelling was het eveneens in de Zennevallei, dichter bij Cureghem en wel op hoogte van Bistebroeck. De legende vertelt, en wijlen Marchant herhaalde die gaarne, dat de brug vóór 't hof ter Biest over de Pede geworpen, oudtijds toegang gunde tot een oud kasteel, dat met der tijd vergaan was. Met zekerheid weet men echter dat enkele jaren na den verkoop van dat hof van Aa, wat in 1479 gebeurde, de heeren van Aa, tot in 1617, 't hof ter Biest betrokken.

Heerlijkheid van Walcourt. — Nu we de barons van Anderlecht en Crainhem op den weg naar Neerpede, de heeren van 't tweede geslacht van Aa in Bistebroeck gevolgd hebben, kunnen we naar 't gehucht Aa terugkeeren, waar wij de vermogende heeren van Walcourt als de voortzetters van de macht en 't gezag der eerste familie Van Aa op de oude burcht gelaten hebben.

De wapenfeiten van de heeren van Walcourt aanhalen kan niet in onze bedoeling liggen. Toch zult gij gaarne vernemen dat Diederik II van Walcourt, evenals zijn neef Jan van Aa, te Woeringen door zijn dapperheid uitblonk als vaandrig van 't schadron van hertog Jan I, en om al de gevechten, waaraan hij een roemrijk deel nam, den bijnaam van Stradiot kreeg, wat een Grieksche of Albaneesche lichte ruiterofficier beduidde. Hertog Jan I schonk hem een eeuwigdurende rente van twaalf kruiken wijn in de stad Antwerpen te nemen.

Slag van te Nelleken. — Zijn zoon Diederik III verwierf evenals zijn vader groote faam als krijgsman. In menigen veldslag had hij de vlamingen bevochten die, ten jare 1334, op hun beurt een inval deden in Brabant. Ze verwoestten de burcht van Aa, welke zij in brand staken

en zetten hun vernielingswerk verder voort op het erfgoed van Walcourt in Lennick. Een legende, die stellig overdreven is, schat hun getal op 20.000. Diederik III stelde zich met 26 edellieden aan 't hoofd der Brusselaars en, brandend van wraaklust, ging hij de Vlamingen aanvallen, waar zij zich te Lennick op het hooggelegen gehucht te Nelleken opgesteld hadden. 't Vlaamsche leger, door harnas beschut, was enkel in 't wezen genaak- of kwetsbaar. « Slaat ze in 't gezicht ! » was het ordewoord van Diederik van Walcourt. Na een langen en bloedigen strijd werden de Vlamingen in volslagen wanorde verjaagd. Zoo groot moest het getal dergenen zijn, die in 't gezicht getroffen waren, dat men, eeuwen daarna, in Vlaanderen van iemand die met dikken neus of blauw oog te voorschijn kwam, spottend placht te zeggen : « Hij komt van te Nelleken ! ».

De Brusselaars te Aa. — Een ander merkwaardig feit moet hier aangehaald worden, dat zes jaar daarna gebeurde en getuigt hoe kranig de stad Brussel haar privilégiën wist te verdedigen.

Tusschen de vazalen van Diederik III van Walcourt bevond zich een genaamde Blanckaerde, die van Hertog Jan III van Brabant verkregen had dat een burger van Brussel aangehouden en uitgeleverd werd. Blanckaerde liet hem in de gevangenis van Aa opsluiten en daarna ter dood brengen. Uit de geschiedenis hebben wij echter geleerd dat een burger van de stad alleen door 't tribunal der schepenen, zijn natuurlijke rechters, mocht geoordeeld en veroordeeld worden. Het in Aa gebeurde feit was derhalve een miskenning der heiligste rechten van de stad. Het verwekte felle beroering bij de Brusselaars die, gesteund door andere steden van 't hertogdom, hevig protest bij den hertog indienden. Ondanks het groot gezag van Diederik III eischten en verkregen zij dat Blanckaerde en zijn handlangers ten eeuwigen dage uit het hertogdom verbannen werden. En niet tevreden met die eerste voldoening kwamen de Brusselaars naar Aa, vernielden den toren van Blanckaerde, waarin zich 't gevang bevond, en maakten zich van zijn bezittingen meester als schadevergoeding voor de familie van 't slachtoffer.

De derde Diederik was gesneuveld in den slag van Staveren, tegen de Friezen. Hij had voor zoon, Jan van Walcourt, die geene van de schitterende hoedanigheden van

zijn vader had overgeërfd. Na den slag van Scheut in 1356, waaraan hij deel nam, ging hij zich aan den veroveraar onderwerpen en de uitvoering zijner beschikkingen waarborgen. En toch is 't zijn praalgraf dat in zwarte leisteen links in de koor van onze Sint-Pieterskerk berust. Hij, die zich zoo weinig krijgsman toonde, ligt daar ten eeuwigen dage omgord van zijn harnas.

Jan van Walcourt liet een dochter na, Marie, de laatste afstammelinge der familie. Ze huwde met Willem van Abcoude van Hollandschen oorsprong. Aan haar schoonbroeder, Sweder van Abcoude, heer van Gaesbeek, van wien wij daareven gesproken hebben, stond zij, in 1381, al haar erfgoederen af in ruil van bezittingen in Holland.

De heerlijkheid van Walcourt bestond niet meer ; ze was bij die van Gaesbeek ingelijfd, welke daardoor de machtigste van Brabant werd, wat tot de moord van 't Serclaes aanleiding gaf.

Wat van Aa gewerd. — Het slot van Aa bleef ledig, verlaten van burgvrouw en edelheer, die hun verdere dagen in Holland waren gaan slijten. In 1440, bestond het immer onder de benaming van « Oudt Hoff ». In 1612, was het nog slechts een bouwval, als de Italiaan Cantagalina er een schets van nam ; en in de volgende eeuw was het spoorloos verdwenen.

De kapel evenwel bleef open na 't vertrek der heeren. Krachtens bezettingen moesten er eeuwigdurend missen gecelebreerd worden. Het Kapittel had die voor zich gewenscht als behoorend tot de parochie. Doch de heeren van Gaesbeek schonken ze weg aan de pastorij van hun parochie. Gedurende 250 jaar, zag men, twee maal per week, een priester den langen en, 's winters, slechten weg van Gaesbeek naar Aa opgaan. De opvolgende pastoors beklaagden er zich over in 't bisdom en voegden er aan toe dat de kapel van Aa weinig bezocht en, bij hoog water, onbereikbaar was. In 1612 stond de bisschop toe dat de missen in Gaesbeek gecelebreerd werden op éène na, die elke maand in Aa moest gelezen worden. Ook daaraan kwam een einde. Een heer van Gaesbeek liet in de XVIIIe eeuw de kapel afbreken en, als een arme en laatkomende vergoeding, schonk hij aan de kanunniken van 't kapittel de kruimels van de tafel, de bouwmaterialen van de afbraak om er een vleugel van hun klooster mede te herstellen.

Anderlecht bij Gaesbeek. — Anderlecht behoorde dus, van 1379 af, ten deele tot de heerlijkheid van Gaesbeek en zag die hoogedele heeren met hun nobele damen en gevolg bij groote plechtigheden pralen in de koor van Sint-Pieterskerk. Bij de aanstelling van elken nieuwen vrijheer van Gaesbeek werd deze als beschermheer plechtig in 't kapittel ontvangen en met groote ceremonie in de kerk geleid. Wij bezitten het relaas der plechtige aanstelling van Filips van Egmont, zoon van Lamoral, als beschermheer van 't kapittel. Die heer van Gaesbeek kwam te Anderlecht aan met een schitterend gevolg, op 15 December 1589. In den stoet hadden plaats genomen : de Goegnies, gouverneur van Brussel ; messire de Gavere, graaf van Beaurain ; messire Steeland, baljuw van 't Land van Waes ; de heer van Goyck, messire de Busleyden ; de burgemeester van Brussel Berleghem ; de amman der zelfde stad Vandeven ; ridder Brecht, M. de Court, de schoone Francesina, Mevrouw de Bours, zuster van den heer van Beveren, Champagny, M. de Mavreville. Vóór hem en zijn gade stapten, rechts, zijn stalmeester Simois, gezegd jonkheer d'Istre, met den degen in de hand, en links, de baljuw Spruyt, die de roede der gerechtigheid droeg. De inwoners van Anderlecht gingen den stoet tegen ; 24 hunner droegen flambouwen. Zij waren van de kanunniken gevolgd, die hun koorkap van met goud doorweven laken hadden overgetrokken en voorafgegaan waren van het kruis en de banieren. De abt van Dieleghem vergezelde hen. De geestelijkheid begroette haar erfelijken beschermheer, hief een Te Deum aan en geleidde hem naar de kerk, waar de goddelijke dienst aanstonds aanving. Vóór het evangelie begon, kwam de deken het statuut van 't kapittel voorlezen ; na de mis zwoer Filips van Egmont de rechten en privilegiën van 't kapittel te handhaven. De plechtigheid eindigde met een feestmaal, dat in het dekenhuis opgediend werd.

Tusschen de heeren van Gaesbeek moet de familie de Hoorne vermeld worden. Aan alle vorsten bezorgde zij groote kapiteins en een hunner, Arnold van Hoorne, kamerheer van aartshertog Filips de Schoone, werd, in 1505, in de koor onzer kerk begraven. Het praalgraf in pleister, rechts in de koor, herinnert er aan. Ook de vermaarde graaf van Egmont was heer van Gaesbeek, zooals later, René van Renesse, Prosper van Lalaing, Filips van Bergues, heer van Grimbergen.

Herstel der Heerlijkheid van Walcourt. — In 1687, werd de heerlijkheid van Gaesbeek van een getrokken en in vier loten te koop gesteld. Wat Marie van Walcourt eens te Anderlecht bezeten had werd door Cornelius *de Man*, raadsheer der Staten van Brabant, aangekocht, die het bij zijn afsterven, in 1700, aan zijn zoon, Messire Frans-Jozef de Man, kanunnik van 't kapittel der hoofdkerk van Antwerpen, overmaakte. Deze schonk het na zijn dood, in 1740, aan zijn neef, Jan Baptist de Man, heer van beide Lennicken, in wiens nageslacht het verder bleef. Deze de Mans bewoonden te Sint-Quintens, aan den ingang van 't dorp, een kasteel, dat sedert vele jaren eigendom is der familie Velge.

Waren de de Man's zeer verre en zeer kleine opvolgers der verdwenen machtige familie van Walcourt, toch deden ze zich als heeren van Walcourt betitelen. Klein waren ze ; hun domein bestond nog enkel in landgoed ; de meeste andere eigendommen waren, de eene vóór, de andere na, verkocht geworden. Op die wijze waren de schoone molens van Aa, in 1731, in bezit gekomen van den markies van Wemmel, die ze voor al de ingezeten der parochie opnieuw wilde verplichtend maken. Doch die eisch werd door de Staten van Brabant afgewezen. Ook van al de leenheerrechten die, in vervlogen eeuwen, het gezag van Aa en Walcourt verhoogden, was er nog alleen dit overgebleven. In naam van den edelen en genadigen heer van Walcourt gebeurden te Anderlecht de officieele afkondigingen en werden de twisten gevonnist, die ter gelegenheid der kermis ontstonden. Aan hem alleen behoorde het recht van visschen in de Zenne en eveneens het recht op den twintigsten penning van alle nalatenschap, wat voor vreemdelingen en geestelijke instellingen op de helft gebracht was.

Hooghartig waren de de Man's buiten mate. In de koor en in de processie van onze Sint-Pieterskerk, wilden ze de eerste plaats bekleeden, met voorrang op den Amman van Brussel, die den souverein vertegenwoordigde. De Staten van Brabant verwierpen deze aanspraak en de Fransche omwenteling maakte aan al dien adeltrots een einde door, hier te lande, in 1795, zelfs de titels van adeldom af te schaffen.

G. VANDEN BERGHE.

Gielis van Bredeycke,

Stichter van kloosters in de 14e eeuw.

De voorstad Anderlecht was eertijds een eenvoudig buitendorp en, volgens de oude verkeersmiddelen, op eenigen afstand van Brussel gelegen, te midden eener onbebouwde en onbewerkte streek, waar de zeldzame woningen omringd waren van boschgedeelten, die het uitzicht had van een verwilderde natuur.

* * *

Gedurende de 14e eeuw was het Hof van Brabant verdeeld in 8 hoofdmeierijen, te weten :

Vilvoorde, Kapelle op den Bosch, Rode, Gaesbeek, Grimbergen, Merchtem, Campenhout en Assche.

Anderlecht bevond zich te dien tijde onder het gebied der meierij van Rode (St-Genesius-Rode). In 1394 wierd echter de zetel van Anderlecht overgebracht naar Berckem (St-Agatha) ; we mogen bijgevolg beschouwen dat Berchem, met Anderlecht als afhankelijkheid, in de hoofdmeierij van Rode nog begrepen was in de 15e eeuw, en tot op het oogenblik dat Anderlecht in het rechtsgebied van Brussel ingepalmd wierd.

* * *

In de middeleeuwen kwam in deze oude gemeente Anderlecht een beroemd kind ter wereld, wiens naam en eigenwillig werk, alsmede zijn onversaagde wilskracht in de jaarboeken verdient aangestipt en herdacht te worden.

Ik noem « Gielis van Bredeycke ».

In eenige boeken meldt men ten onrechte de verfranschte schrijfwijze « Gilles Bredeyck ».

Ik ontleen de echte schrijfwijze van zijn vlaamschen naam uit den akt der hertogin Joanna, waarmede haar hoogheid den grond afstond, waarop Gielis van Bredeycke

het klooster van Zevenborren, onder St-Genesius Rode, bouwde (4 November 1388).

De koppij van dezen akt verschijnt in mijn boekje « De kloostervoogdij van Zevenborren », waarin ik een zijner verdienstelijke werken verhaal.

* * *

Op het einde der 13e eeuw leefde de grootvader van onzen geëerden, Jan van Bredeycke (Van Volkegem genaamd). Deze had een zoon die hij « Kornelis » noemde.

Anderzijds had Jan Sneps van Nederbeke een dochter met name « Gertrui ».

Gedurende hun jeugd kwamen Kornelis en Gertrui elkander dikwijls te gemoet. Nadat ze eenigen tijd in innige betrekkingen verkeerden, en de zoete min hun harten had omstrengeld, beloofden zij elkander een wederzijdsche, eeuwige trouw.

Uit het huwelijk van Kornelis van Bredeycke en Gertrui Sneps sproot een zoon, in 1340, dien zij met den volksnaam Gielis betitelden. Ze woonden toen te Anderlecht.

Deze zoon, Gielis van Bredeycke, zou later een ieverig en godvruchtig man worden.

Over zijn kinderjaren wenschen wij hier niet uit te weiden en zullen dan maar rechtstreeks de bijzonderheden van zijn leven aanvatten......

Gielis van Bredeycke was kapelaan der kerk van Anderlecht en had een groote geleerdheid. Hij bestudeerde de wijsbegeerte aan de Hoogeschool van Parijs gedurende twee jaar.

Op zeker oogenblik nam hij het vast besluit zich aan de wereld te onttrekken om een eenzamer, stiller leven te slijten. Op den ouderdom van 40 jaar ging hij, vergezeld van zeven vrienden, in een afgezonderd kwartier van Brussel wonen.

Na er eenigen tijd vertoefd te hebben, scheen dit toevluchtsoord hem te wereldsch. Hij betrachtte een eenvoudigere omgeving, om rustig en vreedzaam een heilig bestaan te kunnen beleven.

Vergezeld van een steeds aangroeiend getal vrienden begaven zij zich samen op weg in het geheimzinnig Zoniën-

bosch, op zoek naar een bepaalde en gunstige plaats, waar zij een vredevol leven te gemoet zagen.

Na een pijnlijk rondzwerven in het donkere woud en verscheidene aangename streken te hebben doorkruist, rukten ze steeds verder op verwachtingen, tot ze eindelijk pak en zak ten gronde wierpen in een verloren, maar prachtig hoek van het bosch. Moe en afgemat zakten de moedige mannen te midden eener schilderachtige boschweelde op de graszode neer.

Eenigen onder hen staarden met nieuwsgierigheid voor zich uit en peinsden met diepe overweging aan de moeilijkheden die ze in de toekomst zouden te bekampen hebben. Anderen, met minder overleg, bewonderden met happige oogen de natuurschoonheden in het ronde.

De plaats waar ze zich bevonden, en door hen onbekend, noemde men « *Zevenborren* », omdat daar zeven bronnen uit den grond stroomden, waarvan ze later een overgroote vijver maakten door middel van een kolossale opdamming.

We kunnen dus niet bepalen of Gielis van Bredeycke den naam aan dit land — of boschgedeelte schonk, of het alzoo reeds aangeduid wierd door de omliggende bevolking. — *Zevenborren* lag in de hoofdmeierij van Rode (St-Genesius-Rode) en is heden een veel bezocht en zeer bevallig oord.

Na ernstige bespreking besloten de vrienden van Gielis van Bredeycke zich daar te vestigen. Deze laatste was zichtbaar tevreden over zijn ontdekking, want dit schilderachtig hoekje behaagde hem wonderlijk om zijn vrome gebeden, in de eenzaamheid en met diepe godsvrucht te kunnen hemelwaarts sturen.

Ze begonnen eerst met het oprichten van eenvoudige gebouwen die ze, na jaren gewerkt te hebben, tot een aanzienlijk klooster wisten te herscheppen.

Gielis van Bredeycke smeekte de hertogin, Joanna van Brabant, hem deze streek ten geschenke te willen geven, ten einde er een gasthuis en een klooster op te bouwen.

De hertogin stemde toe, op voorwaarde een jaarlijksche mis ter harer intentie te willen opofferen (4 November 1388).

Gielis van Bredeycke en ander ontwikkelde paters

legden zich toe op de studie van allerhande wetenschappen , de overigen deden den zwaren arbeid, volgens hun krachtvermogen en begaafdheid.

— (Ik zal de bijzonderheden van dit gesticht, welke ik in de monographie « De kloostervoogdij van Zevenborren » beschrijf, niet aanhalen, om ons van de persoonlijkheid van den stichter niet te verwijderen).

Ingevolge het aandringen van Thomas de Visdomme bij het kapittel van Kamerijk, besloot dit het nieuwe klooster te erkennen. Te dien einde kwam de hulpbisschop om er de eerste kapel, die toegewijd wierd aan de H. Maagd Maria en aan den H. Augustinus, te wijden. Dit gebeurde den 11 April 1388.

Met deze gelegenheid werd Gielis van Bredeycke als prior van hun orde aangenomen, en 's anderdaags werd hij door Thomas de Visdomme, afgevaardigde van het kapittel van Kamerijk, in zijn bediening aangesteld.

De ouders van Gielis van Bredeycke gaven hem, den 6 Maart 1388-89, drie bunders en een dagwand en half land als geschenk ; deze grond was in Anderlecht gelegen. Dit is dan ok het bewijs dat van Bredeycke van geen arme ouders afkomstig is. Dit erf stond hij af aan het klooster, den 22 Maart 1401-02.

Door ieverig werken brachten de stichter, prior van Bredeycke en gezellen hun orde op een pad van schitterende uitbreiding en vooruitgang, want later gingen machtige monarken deze gestichten bezoeken. (zie mijn boekdeel « De kloostervoogdij van Zevenborren »).

Nadat de oude kapelaan van Anderlecht het klooster van Zevenboren bestuurde gedurende 28 jaar, ging hij, op aanvraag van Sire Jan van Huldenberg, een tweede klooster oprichten in « Bosneurzak » (door het volk alzoo genoemd) (Bois-Seigneur-Isaac), hetwelk hem door dezen ridder geschonken werd in 1416.

Met onverpoosde werkzaamheid bracht hij zijn tweede klooster in gewenschten glans van goddelijke betrachting en leefde lange jaren te midden zijner gelukkige medebroeders.

Gielis van Bredeycke verbleef nog acht jaren in zijn nieuw gesticht van « Bosneurzak » en stierf er eindelijk den 16 October 1424, op den gezegenden ouderdom van 84 jaar, omringd van zijn duurbare broeders, die hem bemin-

den en gehoorzaamden met diepe onderwerping. Ze bewonderden hem voor zijn vernuftig beleid en kennisvermogen, voor zijn godvrucht en diepe nederigheid.

Prior Gielis van Bredeycke onderscheidde zich door zijn talrijke werken ; de wijsgeer schreef o. a. eenige sermoenen, den regel van zijn orde : Statuta Canonicorum regularium libro uno, en menige brieven van waarde, bijzonderlijk aan Gerardus de Groote, met wien hij zeer intiem was.

We brengen hulde aan zijn nagedachtenis.

A. VANDERSTICHEL.
Huyssinghen
1929

SCHEUT

Scheutkapel en Klooster. — Willen wij van Cureghem op de oude wijze naar Scheut opgaan, dan moeten wij naar de plaats terugkeeren waar de Dam aanvangt. De Werktuigmaker- of Constructeurstraat liep over den « *Hoogen Kouter* » recht naar Scheut en geen enkel huis stond er langsheen. « *Bedelweg* » heette hij. Waarom ? Ongetwijfeld omdat op de dagen van begankenis vele bedelaars zich langs dezen weg gingen opstellen, al was hij niet de voornaamste baan naar de stad. Gedurende honderden jaren is Scheut een wijd vermaarde beevaartplaats geweest en hoe dat ontstaan is moeten wij u vertellen.

Ten tijde van hertog Filips de Goede leefde te Moortebeek een oude schaapherder, Peer Van Assche, geheeten. Op Scheut had hij, langs den ouden weg van Ninove op Brussel, tusschen twee doornstruiken een linde geplant en, jaren daarop, had hij er een Lieve-Vrouwenbeeld aangehangen. Voorbijgangers vonden goed kaarsjes en bloemen aan den voet van den boom te offeren. Op Pinksternacht van 't jaar 1449 omstraalde een wonderbaar licht het beeld en de volgende dagen gebeurden mirakelen rond deze plaats. Op de vleugelen van den wind werd de mare van deze gebeurtenissen over 't land verspreid. Duizenden en duizenden bedevaarders kwamen naar Scheut toe. Zoo groot was de toeloop dat men in der haast tenten moest opslaan om de verre bezoekers te herbergen en dat het Magistraat van Brussel vertrouwbare personen moest aanstellen om de offeranden in te zamelen. In akkoord met het bisdom van Kamerijk, waarvan onze kerken destijds afhingen, besloot het Stadsbestuur de offergelden te besteden tot het bouwen en onderhouden eener prachtige kapel in gotischen stijl. De jonge Karel de Stoute, zoon van Filips de Goede, legde er den eersten steen van.

Het Kartuizerklooster. — Drie jaar later werd eveneens het bouwen van een *klooster* aangevangen, dat aan de Orde *der Kartuizers* geschonken werd. Deze geestelijken namen er bezit van in 1456, zijnde juist 100 jaar na den

veldslag van Scheut. Filips de Goede en zijn gemalin, Karel de Stoute, de dolfijn van Frankrijk, die later onder den naam van Lodewijk XI koning werd en toen aan 't hof van Burgondië gevlucht was, deden rijke geschenken aan kapel en klooster. Edellieden, bisschoppen en vooral 't Magistraat van Brussel volgden hun voorbeeld na. In de kapel glansden zeven beschilderde kerkramen. Het klooster telde er 43, en 't werd aanzien als 't schoonste en 't grootste van Brabant. Benevens twintig cellen voor de Monniken (Meer in getal mochten zij niet zijn), vond men er een kapittelzaal, een rijke bibliotheek, een gebouw voor vreemdelingen, een brouwerij en verder een pachthof met schaliëndak, dat onder den naam van « Scheuthof » gekend stond.

Om aan Filips de Goede genoegen te doen, werd aan de kapel een bidplaats of oratorium aangebouwd, van waar hij, zonder stoornis van wege de vele bedevaarders, dikwijls de goddelijke diensten bijwoonde.

Kloosterkerk. — Sedert achttien jaar bestond de kapel, als de Kartuizers besloten tot het oprichten van een groote kloosterkerk, gansch afgezonderd van de kapel. In naam van Karel de Stoute, die in vele oorlogen gewikkeld was, werd in 1469 de eerste steen ervan gelegd door baron *Van Ravestein,* heer van het pachthof van dien naam, dat destijds met vijver en grachten omgeven, nu nog hooger op in de richting van Moortebeek gelegen is. Bijzonder prachtig was deze kerk in gotischen bouwtrant van 't laatste tijdperk. In 1531 was zij voleind dank aan milde giften van vorsten, inzonderheid van Keizer Karel.

De Kartuizers konden zich ongestoord aan studie overgeven, zonder bekommernis om den dag van morgen : zij hadden een rijk domein. Alleen in het dal van de Molenbeek, van Moortebeek tot de Gentsche kasseide, bezaten zij 94 bunder. Daarin waren twee bosschen begrepen waarvan er een, Scheutbosch, nog ten deel bestaat, en vier vijvers, destijds gegraven en waarvan er twee Zwart-Vijvers geheeten werden. De heuvelen ten Noord-Westen van 't klooster waren rijk aan bronnen. Haar water werd in gemetselde putten vergaard en mits groote kosten langs buizen tot in 't klooster gebracht.

Op zekeren nacht, lezen wij, was broeder Herman Coolsmet in diepe meditatie verzonken, als hij door 't ge-

kwaak van vorschen uit de vijvers gestoord werd. Hij beval hen te zwijgen of de streek te verlaten, en zoolang de Kartuizers op Scheut verbleven, werd er geen vorsch meer gezien.

Omwenteling der XVIe eeuw. — Dat duurde honderd jaar. Ondertusschen was de *Omwenteling der XVIe eeuw* met zijn burgeroorlog uitgebroken ; een nare, troebele tijd was het, ook voor het volk. In Anderlecht werden allerwegen branden gesticht en huizen vernield. De stadsmolens van Paepsem gingen in de vlammen op, en te Cureghem, een net gebouw, dat den eigenaardigen naam Quare-Quia (Waarom-Daarom) droeg.

De geestelijken vooral hadden het hard te verduren ; zij zaten tusschen twee vuren. Van den eenen kant vreesden zij de Calvinisten, die zich over de godsdienstvervolgingen wreekten door daden van geweld en plundering van wat tot den katholieken godsdienst behoorde. Van den anderen kant duchtten zij de Spaansche soldaten, die geen geregelde soldij ontvingen. Van roof leefden deze en ze mishandelden het volk, dat zij uitplunderden. In 1576 hadden Spaansche troepen van Aalst hun strooptochten tot de poorten van Brussel doorgezet en van de Kartuizers paarden meegenomen. En zoo groot was de schrik dien zij verspreidden dat de Kartuizers Scheut verlieten om in de stad veiligheid te zoeken.

Vernieling van 't Kartuizerklooster. — In 1579 kregen de Calvanisten te Brussel de bovenhand. Beeldstormers kwamen in bende naar Scheut, plunderden en verkochten meubelen, sieraden en bouwstoffen en verbrandden wat ze niet konden wegbrengen ; het Kartuizerklooster lag vernield. Als in 1585 de storm over was en de Kartuizers uit Luik, waarheen ze gevlucht waren, in Scheut weerkeerden, vonden ze nog enkel het puin van hun klooster en hun kerk. Ook hun pachthoven waren verwoest, hun landerijen waren onbebouwd gebleven en hun vijvers leeggevischt.

Ze gingen een nieuw klooster stichten in de stad, ter plaatse waar in 1805 de Fabriekstraat doorgetrokken werd, en gebruikten hierbij de grondvesten van 't klooster.

De kapel na de plundering. — Alleen de kapel met de bidplaats was staande gebleven. De Kartuizers verniew-

den dak en kerkramen en brachten een namaaksel van 't oorspronkelijk Mariabeeld naar Scheut. Langsheen de Ninoofsche baan naar de Vlaamsche poort toe, richten zij van afstand tot afstand kapelletjes met beeldwerk op, dat de passie voorstelde.

Dank aan die werken bleef Scheutkapel een zeer bezochte beevaartplaats, totdat in 1783, Keizer Jozef II, die vele kloosterorden afschafte, ook het genootschap der Kartuizers daarin begreep. Van dan af, bleef de kapel gesloten. Onder de Fransche Republiek werd ze als nationaal goed verkocht, gelijktijdig met « Scheuthof ».

De kapel in de XIXe eeuw. — Wat er verder van geworden is ? In 1828 werd de schoone steenweg op Ninove dwars door de plaats getrokken waar eens het Kartuizersklooster gestaan heeft. Hij laat van den eenen kant Scheuthof, wiens woonhuis notaris Schoeters in een lieve villa vervormd heeft, thans in het bezit van de familie Matheusens en die bezijden de nieuwe dreef der Missionarissen gezien wordt ; van den anderen kant, de kapel, welke langen tijd als schuur gediend heeft met de bidplaats als woonst en, in 1863, weer voor den eeredienst geopend werd.

Thans is de kapel de koor geworden, en het auditorium, de sacristij van de nieuwe groote kerk met dubbelen toren der missionnarissen. Hun groot en schoon seminarie bevat een rijk museum van belangwekkende voorwerpen uit het Verre-Oosten en uit Congo.

In den mond des volks leeft de naam Scheutkapel voort en algemeen is geweten dat de kapel van 1450 met den nieuwen tempel vereenigd is. Maar is het gekend dat diezelfde kapel, in vervlogen eeuwen, koningen, prinsen, en massa's geloovigen aangetrokken heeft, dat de naastgelegen kerk en klooster op één dag door 't opgezweepte volk met veel gespuis vermengd vernietigd werden ? — En och, niets blijft er van over, geen teekening, geen steen, zelfs niet de herinnering bij 't volk. Een nieuwe laan werd onlangs door de plaats getrokken waar zij gestaan hebben. Avenue de la Chartreuse, laan van 't Kartuizerklooster had zij moeten heeten en een opschrift had aan kerk en klooster kunnen herinneren ; maar ook dat weinige werd niet gedaan om een merkwaardig feit uit onze geschiedenis aan de vergetelheid te ontrukken.

G. VANDEN BERGHE.

Een Aandenken van O. L. V. van Scheut.

Een oude devotie, sedert eeuwen vermaard, bestaat thans nog te Anderlecht : die ter eere van O. L. Vrouw van Gratie, te Scheut. Haar oorsprong dagteekent van de XVe eeuw. Als wij den « Familier discours de la restauration de la chapelle de Nre Dame de Grâce à Scheut » (1) « Tout a la plus grande gloire de Dieu et l'honneur de la glorieuse Vierge Marie Mère de Jesus Christ nre Sauveur et Seigneur » geschreven en de schrijvers die zich met deze geschiedenis bezig hielden (2), gelooven, plantte, in 1443, Pieter Van Assche, uit Moortebeek, op den « Hooghe cauter », te Scheut, eene linden en twee haagdoornen (3).

Eenige jaren later, in 1446, kocht hij een beeldje van O. L. Vrouw en hing het aan een van deze laatstgenoemde boomen.

Weldra kwamen de goede lieden uit de buurt en ook voorbijgangers, O. L. Vrouw op deze plaats vereeren.

In 1449, in den nacht van de solemniteit van Pinksteren, werd het beeld door een wonderbare klaarte omringd en, volgens Vranckx (4), boezemde de H. Geest aan meer dan tien duizend menschen het verlangen in, naar Scheut te gaan, om daar O. L. Vrouw te aanroepen en haar met

---

(1) « Familier discours de la restauration de la Chapelle de Nre Dame de Grâce à Scheut, avec ce qui s'est passé depuis iusques a présent poursuivant ce qui à este dit des Evenements advenue devant sa ruine. Koninklijke Bibliotheek, Handschrift 3885. XVIIe eeuw.

(2) Wij zullen o. a. vermelden : Vranckx (François). Le Sanctuaire de Notre Dame de Grâce à Scheut-lez-Bruxelles. Bruxelles 1876.

De Cock (A.) — Teirlinck (I.). Brabantsch Sagenboek II. bl. 70 sq. Gent 1911, waar men bibliografische aanduidingen zal vinden.

(3) Zekere geschiedschrijvers spreken van een eik.

(4) Op. cit. blz. 9.

offerhanden te vereeren. Deze pelgrimagie duurde tijdens de geheele octaaf.

In Pinksternacht verscheen de Heilige Moeder aan een dame en liet, door een openbaring weten, dat zij verlangde geëerd te worden onder den naam van O. L. Vrouw van Gratie (5).

Mettertijd kwamen talrijke bedevaarders en vereerders tot de kapel waarvan de eerste steen door den graaf van Charolais in de XVe eeuw gelegd werd, en waarin het beeld van de Moeder Gods zich bevond (6).

Zij kwamen de bemiddeling van O. L. Vrouw vragen om van hunne kwalen verlost te worden — en talrijke miraculeuse genezingen geschiedden hier (7) — of ook om troost bij de goede Moeder te vinden.

Als wij Vranckx gelooven, was het zelfs een traditie bij de gegoede familiën van Brussel geworden, Maria in Scheut te gaan aanroepen voor de goede verlossing van de toekomende moeder.

Zonder twijfel bracht, zooals het nu nog de traditie in talrijke heiligdommen is, de groote meerderheid van de bedevaarders, « herinneringen » uit hun godvruchtige reis mede.

De koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, hebben het geluk gehad een oude koperen plaat, die gediend heeft om prentjes van O. L. Vrouw van Scheut te drukken, te kunnen aankoopen.

Die koperen plaat is met staal bedekt, bewijs dat ze nog tijdens de XIXe eeuw, in gebruik was, en niet gedagteekend ; hare afmetingen zijn : 0,093 × 0,064.

Zeer fijn gegraveerd stelt zij verscheidene vereerders voor, waarschlijnlijk de zieken op wonderlijke wijze genezen, over dewelke wij gezinspeeld hebben, en die alle de kleedij van de XVIIe eeuw dragen.

---

(5) Op. cit. blz. 10.

(6) Wij zullen hier noch over de geschiedenis van de kapel, noch over die van het kartuizershuis van Scheut, noch over de lotgevallen van het beeld handelen. Wij verwijzen den lezer naar de verschillende historici die daarover schreven.

(7) Men zal er een lijst van vinden in « Familier discours » en in Vranckx op. cit. blz. 10 sq.

Wij weten niets, noch over den oorsprong, noch over de geschiedenis van deze plaat, maar wij zijn gelukkig van de verzamelingen van de Musea met een voorwerp interessant voor de Folklore van Anderlecht en de devotie ter eere van O. L. Vrouw van Scheut, verrijkt te zien (8).

Dr LUCIEN CRICK.

---

(8) Wij verwijzen naar ons artikel : « Plaque ayant servi à imprimer les images de dévotion du Pélerinage de Scheut ». Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire, Troisième série, Première année. Bruxelles 1929, N° 4, p. 84 sq.

Geschiedenis der Gemeentehuizen van Anderlecht

Gedurende vier eeuwen (van 1394 tot 1794), heeft Anderlecht deel uitgemaakt van de kuip van Brussel en genoten van de vrijheden en privilegiën van de stad. Het magistraat met ons bestuur gelast, liet evenwel aan de kerk- en armmeesters en aan de bedesetters (verdeelers der belastingen), de zorg over van eenige zaken van zuiver plaatselijk belang.

Een besluit van den prefect van 't Departement der Dyle in datum van 28 Vorstmaand, jaar IV (19 December 1795), stelt aan dien toestand een einde. Het verheft Anderlecht tot afzonderlijke gemeente en tot hoofdplaats van een groot municipaal kanton. Ieder der elf gemeenten, waaruit dit kanton samengesteld is, verkiest ieder jaar een municipalen agent en een adjunkt. De vereeniging dezer municipale agenten vormt den municipalen raad van 't kanton, welke zijn zetel en bureelen heeft in 't gemeentehuis, op den hoek der Dapperheidsplaats en der Kapittelstraat (pl. 1). Tijden de sluiting der kerken, in 1798, worden het gemeentehuis en het vredegerecht in 't oud pastoorshuis overgebracht, dat zich juist tegenover den ingang der Sint-Peterskerk bevindt (pl. 2).

De wet van 17 Februari 1800, die de kantonnale municipaliteiten afschaft, herstelt de oude gemeenten. Anderlecht krijgt zijn eersten meier, Van Soust, bijgestaan door een adjunkt en municipale raadsleden. Dat plaatselijk en verkleind bestuur keert naar 't eerste gemeen huis terug (pl. 1), de herberg « De Kapittelkelder » en neemt er een kamer in huur tegen den jaarlijkschen prijs van dertig gulden, vuur en licht inbegrepen. Uit geest van besparing stelt het zich tot 1824 met dit eng lokaal tevreden, zoowel als de vrederechter zich moet vergenoegen met een ander, dat insgelijks een herberg is.

Het bestuur der Nederlanden, wiens bezorgdheid voor de verspreiding van 't onderwijs bekend staat, noodigt sedert 1817 de gemeente uit een lagere school te stichten

en daartoe een passend lokaal te bezorgen. In verplichting gesteld daaraan in 1824 gevolg te geven, gaat het gemeentebestuur, op voorstel van meier Claes Moris, over tot den aankoop in de Edmond Delcourtstraat, tegenover de Kapelaanstraat, van een burgerhuis, gewezen eigen woonst van den eerwaardigen Van Parijs, pastoor in den Franschen tijd, en dat mits den prijs van drie duizend gulden, in zes jaar betaalbaar. Zij vereenigt én meierij én vredegerecht, geeft er woonst en lokalen aan M. Jamar, zijn eersten onderwijzer. Doch om niet verplicht te wezen aan den schoolmeester eveneens een jaarwedde, vuur en licht, zoowel als schoolbehoeften te betalen, laat zij hem toe de kinders van Anderlecht op te offeren en te verwaarloozen, door in een bijzondere kamer kostgangers op te nemen, wier getal gedurig aangroeit.

't Is in dien tijd dat men de vaart op Charleroi aan 't delven is (1826-1831), die uitbreiding geeft aan de katoennijverheid (indienne), welke hier in 1790 onstaan is, maar de gemeente gansch omwoelt, haar schoone wandelingen vernielt en Cureghem gedeeltelijk afzondert.

In 1832, gaat de pastoor de nieuwe pastorij betrekken, welke door de gemeente gebouwd is met geld dat aan 't Armbestuur, mits gemak van teruggave, ontleend is, en Jamar verlaat het schoolhuis dat burgemeester Van Winghen hem in huur heeft willen geven. Denkend gemakkelijk laatst gemeld gebouw te verhuren, dat in tamelijk goeden staat verkeert, en hoe de arrondissement-commissaris er ook tegen opkomt, haast de burgemeester zich de meierij naar de oude pastorij, die vochtig en ongezond is, over te brengen. Doch buiten zijn verwachting, biedt zich niemand aan voor 't oud huis Van Parijs, terwijl, 't volgend jaar, de oude pastorij een kooper vindt in M. Hoorickx, die voor zijn landhuis den noordervleugel van 't oud klooster van't kapittel, aangekocht heeft. De burgemeester moet weer met zijn bureelen den gewezen eigendom Van Parijs betrekken en nu mag hij voetstappen doen om vrederechter de Fiennes te overhalen, die hem naar 't muffig pastoorshuis niet heeft willen volgen en die afkeerig voor zooveel vrekkigheid, zijn zittingen te Molenbeek is gaan houden.

In 1840, wordt burgemeester de Formanoir de la Cazerie door den minister uitgenoodigd om zonder verwijl te voorzien in de vervanging van M. Jamar, die sedert acht

jaar ontslag genomen heeft. Ten gevolge van een prijskamp wordt M. J.-B. Denys, vader, als lager onderwijzer benoemd, die bezit neemt van de lokalen door Jamar verlaten. Hij geeft onderwijs in de eerste regelmatig ingerichte gemeenteschool, welke evenwel zeer arm blijft aan toelagen.

Vier jaar later, stelt burgemeester Hoorickx, man van daad en van breeden zin, de oprichting voor van een nieuw gemeentehuis en van twee schoollokalen, op eenige stappen van het huis Van Parijs. Baron de Viron, gouverneur van Brabant, legt in 1844 den eersten steen van het nieuw gebouw dat later gemeenteschool n^r 1 en thans de schoolkliniek geworden is.

Rond de jaren 1870, neemt de voorstad Cureghem een groote uitbreiding. Een nieuwe wijk wordt er gevormd uit breede straten bestaande, welke in uitzicht van de stad niet verschilt.

In 1872, besliste de gemeenteraad den bouw van een nieuw gemeente hotel te Cureghem. Dit prachtig gebouw in vlaamschen Renaissance stijl is 't werk van den bekwamen bouwkundige Van Ysendyck. Het is merkwaardig door zijn harmonische afmetingen en zijn fier belfort, dat op een hooge stoep van bijzondere bevalligheid rust.

HH. MM. Koning Leopold II en Koningin Marie-Henriette hebben het ingehuldigd den 21 September 1879, in tegenwoordigheid der leden van den Gemeenteraad, samengesteld als volgt :

HH. Van Lint, burgemeester ; Rauter, Moreau, schepenen ; de Fiennes, Van Leeuw, Herbos, Bollinckx, Verbeek, De Lellio, Cranshoff, ridder Clément de Cléty, Carpentier, Baeghe, Fichefet, gemeenteraadsleden, en Van Lier, gemeentesecretaris.

Laat ons een bewogen hulde brengen aan de nagedachtenis dezer vroegere beheerders, waarvan geen enkele meer in 't leven is.

G. VANDEN BERGHE.
Eere-Schoolbestuurder.

Twee geliefkoosde wandelingen van de oude Brusselaars (1).

Betrekkingen tusschen Anderlecht en Brussel. — Het valt licht te begrijpen dat, Anderlecht behoorend tot de kuip van Brussel en van daaruit bestuurd, met de stad de beste betrekkingen onderhield. 't Was in Brussel dat de Anderlechtenaars al hun landbouwprodukten aan den man brachten. De Brusselaars, van hun kant, kwamen naar Anderlecht voor hun bedrijf. In de weiden van Cureghem legden de wevers hun lijnwaad te bleeken. Op het gehucht Vlaesendael (Vlasdal) vonden de vollers een bijna zuivere klei, die met water aangelengd het laken ontvet en er glans aan geeft. Te *Paepsem* of *Poxcat,* aan de Zenne, bezat de stad een vollersmolen en het ambacht der huidevetters een schorsmolen. De kasseide, die van beide molens naar den steenweg op Bergen te Veeweyde leidt, werd door de huidevetters aangelegd. Zij heet nu Paepsemstraat, maar staat op oude kaarten als Volmolenstraat vermeld. Waarom Volmolenstraat? Gij zoudt het nooit vinden, als ik u niet zegde dat de oude Vollersstraat te Brussel in den mond des volks de Volle straat werd genoemd. Volmolenstraat was dus de straat naar den Vollersmolen. Voor deze en vele andere zaken moesten de Brusselaars Anderlecht bezoeken. Ze kwamen er nog meer als wandeling.

Anderlecht was een schoon en groot dorp. De afspanningen van den steenweg trokken aan en, meer nog, de herbergen langsheen de Zenne in de Grondelstraat en langs de boorden van de Broeckbeek. Prieeltjes schonken er hun lommer ; allerlei spelen gaven ontspanning en wanneer, ten gevolge van wat men toen een verre wandeling noemde, de eetlust gescherpt was, kon men zich te goed doen aan boterhammen met platten kaas, hesp met eieren, ballekens, palingen en ook aan geuven of grondels, welke bij vele in de Zenne gevangen werden.

---

(1) Uit het handschrift « Proeve eener Geschiedenis van Anderlecht ».

Sluiting van de Poorten. — Maar te midden van vreugde moest aan de Anderlechtsche poort gedacht worden. Ge moet weten dat de poorten vroeg gesloten werden : 's zomers van 9 uur 's avonds tot 3 1/2 uur 's morgends ; 's winters van af 5 uur 's namiddags tot 6 uur 's morgends. Ge hoort het : te 9 uur 's zomers, te 5 uur 's winters, op 't geluid van de klok, moesten alle Brusselaars binnen hun stad zijn. Wie te laat kwam was ongenadig veroordeeld om buiten te slapen.

Afbraak der vestingen. — In de laatste jaren der 18e eeuw vonden de Brusselaars het al te eng achter de hooge muren, die geen nut meer hadden. Keizer Jozef II gaf zijn toestemming tot hun afbraak. In 1782 verdwenen ringmuur en poorten in 't hooge van de stad, omtrent vier eeuwen vroeger door de zorgen van hertogin Johanna van Brabant opgericht.

Klein-Eilandstraat. — Ge kent de Grondelstraat : een fabriekstraat met droevig uitzicht, van aard om u te verwijderen. Als Klein-Eilandstraat was zij de geliefkoosde wandeling van stedelingen en Anderlechtenaars. Nauwelijks had men den steenweg verlaten of men bereikte de Middel-Zenne. Onwillens werd men aangetrokken door de bedrijvigheid rond den schorsmolen en door het gedruisch van 't schuimend nat op 't wentelrad van den Troostmolen. Den hoek omgedraaid, en in tien stappen stond men vóór den ingang van de landelijke herberg « *Het Eiland* » met ruime binnenplaats vol lommer van oude lindeboomen en met nette, geruite ammelakens over de blanke tafels. De zaak werd in de laatste helft der XIXe eeuw door een oud gekende familie opgedreven ; schepen Crickx zag er 't levenslicht. Lang was gewoonlijk de poos. Men zat er zoo wel en at er zoo lekker.

Weer op de baan en daar ging het langs weilanden, die een ver zicht over de breede Zennevallei toelieten. Hoe kalm en rustig was het hier. Groen waren de beemden, waarin duizenden bloemen schitterden en koeien graasden ; groen de lommerige boomen, waarin de vogels hun liederen zongen.

Men bereikte de Ransfortzenne aan haren uitsprong in de straat. Links omdraaiend langs den Mierenweg, later in Groenstraat en nu in Dr Kubornstraat herdoopt en die verder tot een voetweg versmalde, kon men over Nieuw-

molen aan de Hallepoort komen. Maar liever volgde men verder de Zenne met haar helder water, dat wemelde van visch. Doch tot aan de Fransche omwenteling was 't visschen op de Zenne verboden, tenzij mits betaling en met toelating van de heeren van Aa of van Walcourt, die het uitsluitend recht ervan bezaten.

En men kwam aan de tweede landelijke en zeer bezochte herberg « *Het Klein-Eiland* », waar de familie Van Lint 't huis was en de oud-burgemeester eens baas was. Ook deze oude inrichting gaat verdwijnen omdat ze de ontwikkeling van 't nieuw kwartier in den weg staat.

Dan over de Zennebrug, welke op een kaart van 1811 als « Pont Isolé », « Afgezonderde brug » vermeld staat en in tien stappen was men in de Biestebroeckstraat om langs den steenweg weer te keeren.

Enkel flinke wandelaars vervolgden verder hun weg langs het Zennedal naar de derde buitenherberg « *Het Eiland St-Helena* », dat daar, nu nog, zoo schilderachtig en poëtisch gelegen is aan Paepsemmolen tusschen twee armen van de rivier en toelaat in den verbreeden vloed de golvingen van 't water te volgen, dat over 't rad wordt neergestort.

Wat moesten onze voorouders genot hebben van hun wandeling langs de heerlijke Zennevallei en van hun bezoek aan elk der drie Eilanden ! Die wandeling was zoo prachtig dat men op onze dagen in de gansche omgeving van de hoofdstad er geen tweede voorbeeld van vinden kan.

BROECKBEEKDAL EN DAM.

Niet min aantrekkelijk en nog meer verscheiden was het enge *dal van de Broeckbeek*.

Kent ge de Broeckbeek ? — Van de dorpen Itterbeek en Dilbeek voert zij het water naar de Zenne, verrijkt met dat van vele bronnen, die langsheen haar dal opborrelen.

Op het gehucht Broeck kan men haar loop volgen, doch beneden het dorp, verdwijnt zij voor ons oog. Ze is overwelfd op haar verderen loop langs de Auberlaan, verder langs de Hoofdriool- of Collecteurstraat. Onder den steenweg op Bergen loopt ze door om zich in de Ransfortzenne aan de Gasfabriek te ontlasten.

Haar eerste naam was Pippezijpe. Zoo heet thans nog de weelderige bron, welke aan de uiterste grens van Anderlecht ontspringt en 't hospitaal met kalkrijk water voorziet. De huidige naam Broeck was in de Middeleeuwen fel in voege en zinspeelt op den moerassigen aard van den grond.

Een zeer bezochte voetweg volgde de beek van af de Bergensche kasseide tot beneden St-Pieterskerk ; het was *De Dam*. Dat woord Dam, kleine dijk, zegt voldoende dat de weg opgehoogd was om hem droog en immer begangbaar te maken.

Aan den ingang van de Hoofdriool- of Collecteurstraat ving de Dam aan. Daar lag, voor de overwelving van de beek, een watermolen, die bejaarde menschen gekend hebben als molen Gobert. Op een plan van 1811 staat hij als Moulin trainant (trekmolen) vermeld met, op eenige meters van daar, een vijver van bevoorrading.

Hoe heerlijk moest de wandeling langs den Dam wezen in de schaduw van hooge boomen en struikgewas, bij 't gemurmel van de beek en 't gekweel van de vogels ! Rechts lachten uitgestrekte weiden toe, links heuvelden bouwlanden en golfden van 't rijke koren.

Weldra kwam men aan *'t Moleken* op de eigen plaats waar nu de Atlasbrouwerij gebouwd is. Dat woord Moleken wekt zoete herinneringen bij veel oude Anderlechtenaars, want 't Moleken bleef zeer gezocht, lange jaren na de schending van het dal, ten tijde dat het gedoen door de familie Bruné beredderd werd.

Door het molenhuis kwam men in de herbergzaal. Zelden bleven de bezoekers kijken op de krakende raderen en op de knarsende steenen. Gewoonlijk wisten zij niet dat de zeer oude watermolen eigendom geweest was van 't Kapittel en door den loop der tijden opvolgenlijk als slagmolen of olieslagerij, als slijpmolen voor wapens en snijgerief en, ten slotte, als graanmolen gediend had.

In de herberg evenmin ging men zitten tenzij bij avond of ongunstig weer. Men haastte zich eenige trappen op en daar stond men vóór een grooten vijver, waarop de jeugd in bootjes ging spelevaren. Links liepen rumoerige spelers hunnen bol achterna terwijl, naar de overzijde, de boogschutters zich rond de wip schaarden en weleens een pint gingen ledigen in de oude herberg « In Sebastopol ».

Rond de tafels, allerlei kaart- en dominospelers of gebruikers, die hunnen honger zochten te stillen. Wat wist dat klein Moleken jong en oud aan te trekken !

Aan de inrichting paalde 't aloude *Hof t' Ophem*. Zijn naam herinnert aan een geslacht van edelheeren, welke van in de vroegste tijden in de oorkonden der heerlijkheid van Aa vermeld en in latere eeuwen zelf als heeren van Aa betiteld werden.

De vijver van 't Moleken was verreweg de kleinste en ook de laagst gelegen van drie, die zoo uitgestrekt waren dat zij reikten tot waar thans de Auberlaan in de Aumalestraat uitgeeft. Zij waren van elkander gescheiden door een sierlijken dam met sluis en waterval en omgeven van boomen en heesters. Uit den derden vijver rees het groot *Kasteel van Aumale* in de hoogte als een karaktervol gebouw van de XVIIe eeuw en spiegelde in 't heldere water zijn trapgevels en zijn vele kruisramen.

En de wandelaar die opgetogen den Dam gevolgd had langsheen de droomerige vijvers vol zachte poëzij hield hier stil om bewonderend het hertogelijk kasteel, zijn lusttuin met fonteinen en zijn doolhof te beschouwen.

En wat hem verder wachtte was even mooi : het gekend *Kasteeltje,* een lusthuis van bijzondere schoonheid, dat te midden van breede grachten daar nog voor korten tijd stond en aan Van Winghen als woonst diende als hij, in 1830 tot Burgemeester verkozen werd ; het *Miniemenklooster* met kloeke kapel en met een vijver, die in « Sinter-Wijden-boomgaard » uitgegraven geworden was.

Van af 't Kasteeltje had zich de weg in tweeën gesplitst. En nogmaals ging het over brugjes met sluisjes, voorbij de herberg « Het Zwaantje » en voorbij nog twee kleine vijvers tot men, ten slotte, aan een laatste burgerhuis kwam, « Speelhuys » zegde men toen, dat met water omgeven was en den naam van « Kathol » droeg.

Men had de Broeckstraat bereikt, waar zij van 't dop afdalend, omdraait naar de Pippezijpe toe en waar de Dam eindigde. De stedeling, die tot hier gekomen was, volgde gewoonlijk niet langer de beek al was ze verder nog schilderachtig en lief. Hij keerde links om naar de kerk toe op te gaan. Bezijden de beek, en nu rechts voor hem, werd zijn aandacht getrokken door een gebouw uit de XVIe eeuw dat van 't Kapittel afhing ; links vond hij Sinter-

Wijden-Borre, dat destijds met het beeld van St-Guido als pelgrim versierd was, beeld dat thans in St-Guido's kapel van St-Pieterskerk overgebracht is, en in eenige schreden was hij in den « Rinck », waar hem veel merkwaardigs aantrok en waar hij vier maal daags een omnibus met paarden bespannen vond, om hem naar 't hotel « De Leuvensche-Vaart » bij de Groote Markt terug te voeren.

Het Broeckbeekdal was een tweede vallei van Josaphat. Bezat het geen « Minneborre » of « Fontaine d'Amour » ; Het was rijk aan twee gewijde bronnen : « Sinter-Wijdenborre », beneden de kerk, en « Sinte-Alenaborre » op 't grondgebied van Dilbeek. Zoo bekoorlijk was het dal dat een Italiaansche kunstenaar, die in 1612 een omreis door België maakte en opnam wat hem merkwaardig scheen, van onze vallei twee teekeningen leverde, welke in 't museum van Schoone Kunsten bewaard worden.

Waarom dit alles vernietigd is ? Het delven van de vaart, in 1830, heeft vallei en Dam afgesneden en, 20 jaar later, heeft het aanleggen van Birmingham- en Doverstraat, (want gemeenschapswegen ontbraken hier gansch), de vijvers doen dempen en de vallei op een tweede plaats verminkt. Dat was de genadeslag. Waarom zelfs de benaming Dam niet bewaard gebleven en niet overgedragen werd op de laan, waar eens de vijvers en 't kasteel van Aumale een heerlijk hoekje van Anderlecht uitmaakten, zie, dat is een spijtig iets. Waarom ook de wandeling langs de Kleine Eilandstraat te niet is ? Om wille van de nijverheid, die er zich ontwikkeld heeft en die immer natuurschoon en poëzij verjaagd heeft.

G. VAN DEN BERGHE.

Oproep voor de Folklore van Anderlecht.

Wij zouden dit nummer van de *Brabantsche Folklore* willen aanvullen hebben door een folkloristische monographie van Anderlecht, modelstudie beantwoordende aan de nieuwe gezichtspunten van de zich ontwikkelende wetenschap. Ongelukkig was de tijd te kort om de onderzoekingen te eindigen, die veel geduld vereischen en waarvoor de medewerking van vele waarnemers noodig is. Ook hebben wij de uitgave uitgesteld van dat werk, dat nog te onvolledig is en, voor 't oogenblik, bepalen wij ons bij de voorbereiding van dat werk, door alle inwoners der gemeente te verzoeken, te verzamelen wat zij zich herinneren over dat onderwerp en het ons toe te zenden. *Alles* is nuttig en de onderstaande vragenlijst heeft geen ander doel dan de aandacht te wekken voor sommige vragen, aan het initiatief onzer toekomstige briefwisselaars de zorg overlatende er aan toe te voegen wat hun belangwekkend voorkomt.

Het is er ons om te doen, de Anderlechtsche bevolking te kenschetsen, zoowel die in het stadsgedeelte wonen als die welke tot het platteland behooren. Alle kanten van het leven dier bevolking willen wij in het licht stellen en de minste gegevens, zelfs in schijn de meest gewone, zullen waarschijnlijk van pas komen ; men zegge vooral niet dat dit gebruik of dat geloof te gek of te onbeduidend is om opgeteekend te worden, maar in de eerste plaats is het noodig dat elk feit met juistheid opgeteekend worde, dat men ongeveer den leeftijd der personen, hun geslacht, hun maatschappelijken toestand, hun beroep, hun geestesontwikkeling aanduide.

Het is voor ons van belang te weten hoe het volk de leer der Kerk verstaat, wat in zijn geest, de Godheid, de Maagd, de Heiligen en de duivel zijn, welken bijzonderen zin het toekent aan al de uitingen van het godsdienstig leven, hoe het zich den hemel en de hel voorstelt, welke de bijzondere gebeden zijn die het opzegt en hoe men de sermoenen parodieert.

Het is mede van belang te verzamelen alles wat het moreel gevoel kan duidelijk maken hoe men de fouten en misdaden tegen de personen en de eigendommen beoordeelt, hoe men de daden van onbaatzuchtigheid en solidariteit beoordeelt ; hoe men uiting geeft aan gevoelens van vriendschap, liefde aan familiegevoelens, aan liefde voor het gewest en voor het vaderland, hoe men denkt over den dwang door het gemeenschappelijk leven meegebracht, (belastingen, militaire dienst, enz.), hoe men de gevestigde overheden, burgerlijke of geestelijke, ondergaat, hoe men de krankzinnigen en gebrekkelijken beoordeelt en ook hoe men hen ter hulp komt, hoe men ze mishandelt en welke bijnamen men hun geeft.

De mensch redeneert eigenlijk maar zelden volgens een strenge logika. Het ware nuttig gevallen van valsche of paradoxale redeneering over allerlei onderwerpen op te teekenen.

Er is een volkswijsheid. Indien het kan, een type van volksfilozoof beschrijven, zijn meeningen opteekenen en hoe men ze beoordeelt.

De beoordeelingen betreffende de lucht en het weder verzamelen, ook die betreffende de uitingen van het leven en de geneeskunde, kortom alles wat betreft de volkswetenschap. De volkswetenschap is een vruchtbaar gebied voor alle vorschers. Het is van belang een schat spreekwoorden, zegswijzen, leerregels te hebben.

De beoordeelingen over het verstand en de gevoeligheid der dieren, de gevallen van genegenheid en liefde voor de dieren opschrijven.

Het is nuttig de uitingen van eigenliefde van allen aard en onder alle vormen op te teekenen : maatschappelijke waardigheid, beroepseer, gevoel van meerderwaardigheid op het ander geslacht, ijdelheid over de geslachtskracht of de spierkracht, het verstand, de sluwheid of de valschheid, over de bekwaamheid in het eten en drinken, over den rijkdom.

De vormen van hoffelijkheid of grofheid tegenover ondergeschikten, gelijken of oversten aanduiden.

Een lijst van beleedigingen en vloeken opmaken.

De tooneelen van het gezinsleven opteekenen, waarvan men getuige was en de meeningen opteekenen die over de vrouwen uitgesproken worden.

De lijst der spotnamen en bijnamen opmaken en hun oorsprong zeggen.

De gevoelens beschrijven die het volk bezielen tegenover vreemdelingen in tijd van vrede of van oorlog en de wijze waarop zij uitgedrukt worden.

Markt- of foortooneelen beschrijven, gewoonten, woordenwisselingen, aanprijzen van waren.

Het geroep van straatventers opteekenen, als de uitroepen gezongen worden, de melodie opteekenen.

Volksliederen van allen aard verzamelen, oude en nieuwe; zoo het nog mogelijk is, niet vergeten de liedjes die onder de bezetting ontstonden, de dansliedjes der kinderen, de vertellingen en thema's van de straatzangers, namelijk die welke aan de deuren van kerken of op kermissen staan.

De kinderfeesten beschrijven : Sint Niklaas, Kerstmis, Nieuwjaar, Verjaardag, Naamdag, Drie Koningen, Paaschdag, aanduiden hoe de kinderen hun ouders vieren.

De herbergspelen beschrijven en zoo mogelijk ze teekenen of een foto ervan nemen. Evenzoo voor de spelen ten huize, de openbare spelen en de verboden spelen (valsche spelers, b.v.), de verschillende gebruikte uitdrukkingen opteekenen.

De komische geschiedenissen opteekenen : traditionneele, beleefde of uitgevonden.

De grappen, moppen van allen aard vertellen, de Brusselsche zwanzen, de vastenavondtooneelen en de woorden, die men daarbij spreekt, om iemand in verlegenheid te brengen.

Hetzelfde voor de tooneelen der volksdanspartijen.

Huwelijksgebruiken, verhalen en ons de redevoeringen sturen die op een huwelijksfeest uitgesproken worden. Hetzelfde voor verlovingsfeesten.

Plechtigheden bij gelegenheid van een zilveren, een gouden of een diamanten bruiloft. Jubileum bij geestelijken.

Ketelmuziek beschrijven.

Lijkredenen, officieele of andere, verzamelen.

De verkiezingsgebruiken beschrijven en er de plaatselijke bladen bijdoen, die verschijnen of verschenen zijn ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen.

Opschrijven de onjuiste of zonderlinge uitleggingen die men geeft over kunstwerken van de gemeente, over

officieele of godsdienstige zangen ; de parodieën of de critieken opteekenen.

De bijzonderheden aanduiden van de maatschappijen van vermaak, van de broederschappen, van hun reglement of van hun werking. De redevoeringen afschrijven, die er uitgesproken werden.

Bij gelegenheid van begrafenissen, afluisteren hoe de aanwezigen den overledene beoordeelen. Zoo mogelijk de tooneelen beschrijven die plaats hadden bij gelegenheid van de deeling van erfenissen. Plechtigheden en gebruiken op Allerzielen.

In herinnering brengen de tooneelen van de loting, van het vertrek naar het leger of het in verlof gaan.

Het herbergleven beschrijven, de gewoonten en gebruiken der verbruikers, den invloed van den baas, de gelegenheden om te drinken, dronkaardstooneelen en dronkaardspraat.

Verhalen alle geloof, betreffende het bovennatuurlijke, hekserij of spiritisme, alle feiten die niet gewettigde vrees of schrik veroorzaakten, alle vertellingen betreffende dat onderwerp, de kwade hand en voorteekenen.

Aanduiden bij welke gelegenheden men in groep reist, de verandering der zeden sedert het gebruik van auto's en de tooneelen beschrijven, die men in den vreemde waarnam.

Zeggen hoe men de waarheid bevestigt van hetgeen men verklaart, de eeden, de sancties die men doet gelden in geval van leugen, enz.

Opzoeken hoe een feit veranderd wordt bij de overzetting van mond tot mond en opteekenen wat historische feiten in den volksmond worden.

Opschrijven hoe namen van straten, van bijzondere plaatsen der gemeente, namen van dieren en planten door het volk vervormd worden.

Voorbeelden aanhalen van volkslitteratuur en vooral zonderlinge en grappige proeven.

Godsdienstige gebruiken beschrijven, die niet door de kerk opgelegd zijn.

De huidige en vroegere Eerste Communiegebruiken beschrijven. Hoe men de drie ceremonieën uitlegt : de eerste, voorbereiding, die plaats had daags voor de eerste Communie en voor dewelke het kind een nieuw kostuum

aandeed, maar van geringer prijs dan het Communie-kostuum; de tweede, waar de kinderen den witten armband dragen en die genaamd wordt de plechtige en feitelijk slechts een uiterlijk karakter heeft (vroegertijds had de werkelijke plaats op 11 of 12 jaar ; thans op 7 jaar) ; de voorbereidende communie schijnt verdwenen te zijn. Foto's van plechtigheden en van kostumen uit verschillende tijdperken toesturen.

Opschrijven liedjes van moeders of van voedsters om kinderen in slaap te krijgen.

De betrekkingen tusschen stedelingen en plattelandsbewoners aanduiden.

Zonderlinge woorden uit de volkstaal en uitdrukkingen, die eigen zijn aan sommige beroepen opteekenen : slachters, schippers, verhuizers, marokijnbewerkers, enz., enz., alsmede de gewoonten van elk beroep.

De gebruiken aanduiden, die men in acht neemt bij drenkelingen, van verhangenen of van elken doode, die door geweld of door een ongeval om het leven kwam.

Beschrijven de spelen der kinderen in huis, in de school en op straat. Uitdrukkingen van misprijzen, die zij gebruiken tegenover de jongeren. Geestige gezegden van kinderen tegenover volwassen.

Landbouwgebruiken bij het zaaien of het oogsten. Bijgeloof betreffende het vee.

Die lijst zou natuurlijk nog zeer kunnen verlengd worden. Wij zijn voornamelijk voortgegaan op de gegevens die wij reeds bezitten en daarna hebben wij opgezocht wat er wel kon waargenomen worden in een groote voorstad van Brussel. Ons doel is vooral, te toonen wat belangwekkend zijn kan, om onze toekomstige briefwisselaars ertoe aan te zetten hun midden langs alle zijden waar te nemen en ons kennis van hun bevindingen te geven.

Onze taak zal bestaan in het samenordenen van het geheel.

PAUL HERMANT.

DRUKKERIJ
CHARLES PEETERS
ZOUT-LEEUW

10e Jaar. — Nr 57 Januari 1931

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Vendelzwaaien en Volkenbondsbemoeiïngen. — Den Langen Adieu. — Folklore in Brabant. — Een romeinsche vaas met 180 romeinsche munten ontdekt te Budsbeek.

Vendelzwaaien en Volkenbondsbemoeiïngen

door

D. J. van der Ven

Bien étonné de se trouver ensemble !

En toch... er is thans een nauwe band gelegd tusschen het nobele volksvermaak van het rhythmisch in open neerhaal zwenken van zyden vanen op gedragen muziek of sonoor tromgeroffel en de sociale zoowel als academische problemen, welke de Volkenbond zich in een onder haar auspiciën gevormde commissie heeft gesteld.

Immers er is tijdens het van 7-13 October 1928 te Praag gehouden Eerste Internationale Congres voor Volkskunst gesticht : La Commission Internationale des Arts Populaires » (C. I. A. P.) die in October 1929 te Rome haar erste bijeenkomst heeft gehad, waarop als onderwerp voor haar eerste internationale studie-onderzoek aangewezen werd : « Le Jeu du Drapeau ».

Alvorens ik hier den folkloristischen oorsprong en de geografische verbreiding na ga van dit over heel Europa bekende volksvermaak, dat ook in Nederland, met name in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg nog vele beoefenaars telt, wil ik hier met een enkel woord er op wijzen, hoezeer de vergelijkende studie der folklore in het algemeen en die der volkskunst in het bijzonder overtuigend hebben aangetoond, dat bij alle gewestelijke en landelijke verscheidenheid, een zekere Europeesche samenhoorigheid

in het vendelzwaaien, zoo goed als in veelerlei andere locaal of nationaal gedachte uitingen van volkskunst en volksvermaak te constateeren valt.

Deze ontdekking heeft tot het verrassende inzicht geleid, dat de vergelijkende studie der folklore, hoewel in de eerste plaats aankweekend liefde voor het nationale eigen bezit an volkscultuur, door haar noodzakelijke beschouwingen in analogiëen en paralellen van alom in de wereld vrij æquivalente cultuurverschijnselen tevens in staat is een gezond internationalisme te bevorderen, dat den folklorist behoedt voor een eng-behorizont chauvinisme en een benepen « esprit de clocher ».

Het wederzijds leeren kennen en bestudeeren van elkaars meest geliefd nationaal gewaand eigendom aan volkslied en volksdans, volkssage en volkskunst, zal, nadat een zekere ontgoocheling onzer nationale zelfoverschatting ten gevolge van vorig-eewsch isolement geen blijvende teleurstelling heeft kunnen veroorzaken, steeds meer den gemeenschapszin versterken tusschen volken die een gelijkwaardig bezit gelijkwaardig behouden en behoeden in door vaderlandsliefde of locale vereering sterk gevoede tradities. En het besef, dat het aldus lief geworden volkscultureele bezit niet alleen van plaatselijke of landelijke beteekenis is, maar dat het een Europeesche of zelfs wereldlijke waarde blijkt te hebben, zal er ongetwijfeld toe bijdragen om het in onze steeds meer vervlakkende en vernuchterende moderne tijden met hun voortdurende offers gebracht aan techniek en verkeer, te conserveeren als een kostbaar erfdeel, dat in soms ver uiteen liggende landen van het oude Europa van geslacht op geslacht vol piëteit werd overgedragen.

Welk een tegenstelling biedt dit nieuwste inzicht der door den Volkenbond tot elkaar gebrachte geleerden met dat der vooruitstrevende cosmopolieten uit het begin dezer eeuw. Toen meende men de zaak van het internationalisme het best te dienen, door alles wat herinnerde aan oude gebruiken, zeden en gewoonten, aan nationale kleederdrachten en nationale volksvermaken als ballast over boord te moeten werpen. De erfenis der donkere middeleeuwen moest men niet de verlichte twintigste eeuw indragen ! Het dikwijls zoo karaktervolle nationale costuum moest zoo snel mogelijk worden afgelegd en vervangen

door het cosmopolitische confectiepakje met de wereld-sportpet en het stijve wereld-boordje ! De eeuwenoude volksvermaken van vendelzwaaien en boogschieten, ringrijden en klootschieten werden bij ons, evenals in den vreemde verdrongen door de moderne sport in haar over heel de wereld vastgestelde gelijke beoefening. Aardige kindervermaken als het rommelpotspelen en het Driekoningen-loopen werden door vooruitstrevende gemeenteraden bij politie-verordening verboden die daarmede in de waan verkeerden een goede schrede te hebben gezet op den weg, die zou leiden tot internationalisme en wereldbroederschap, maar die in werkelijkheid voerde tot een wanhopige vervlakking en een droevige verdorring, waarin de collectieve armoedigheid van een over-geïndustrialiseerde wereld zich schrijnend demonstreerde.

De in verkeerde banen geleide nationale gevoelens, welke zoo gemakkelijk in verderfelijk chauvinisme geprostitueerd kunnen worden, brachten in den wereldoorlog menigeen in een delirum-toestand van nationale psychose. Oppervlakkig oordeelende, zou men wenschen al wat voedsel zou kunnen geven aan het heillooze tot oorlog, dood en verderf voerende nationalisme voor altijd te vernietigen. Doch nauwelijks was er de vrede geteekend, of allerwege openbaarde zich het verlangen naar uiterlijk vertoon van het meest karakteristieke in het nationaal eigen bezit der volken. De Tsecken verhieven hun boerencostuums tot nationale dracht, die men ook door de burgers der groote steden zag dragen in de eerste jaren der republikeinsche vrijheid. Het geknechte Duitschland, het verscheurde Hongarije, het verbrokkelde Tirol zagen meer dan ooit te voren in het dragen van het nationale costuum of wat daarvoor in Dirndlkleidung en Andreas Hofer-dracht moest doorgaan, een openlijke demonstratie van nationalen rouw. Sehnsüchtig blikte de Duitscher naar zijn oer-Germaansch cultuurbezit in zijn « Deutsches Brauchtum », dat folkloristisch werd bestudeerd en dat in tal van uitgaven werd gebracht tot het vertwijfelde volk, in de eerste plaats tot de in zorgen en ellende opgegroeide jeugd, die met grage hand in de na-oorlogsche armoede-jaren nam uit de romantiek, wat het grijpen kon en die dit alles in volksdans en volkszang vreugdevol uitdroeg in de moderne « Deutsche Jugendbewegung ».

Zelfs na een vierjarigen wereldbrand bleken de eeuwig vloeiende bronnen van oer-oud gemeenschappelijk volkscultuurbezit aan volkskunst en volkstradities, volksvermaak en kinderspel niet te zijn opgedroogd ! En het verhelderend inzicht was daarbij tevens verkregen, dat men deze kostelijke gaven had te aanvaarden, dat men dezen stroom in de ondercultuur der volkeren niet moest laten verzanden, doch diende op te voeren, opdat hij ook in de lagen der hoogere volksklassen verfrisschend en bevruchtend zou kunnen inwerken op de dikwijls zoo ziellooze leegheid van het moderne vermechaniseerde aardsch bestaan.

Zoo werd in Volkenbondskringen het besef al spoedig gevoeld, dat een wereldorganisatie nuttig werk zou kunnen verrichten om in de verschillende landen deze vitale ondercultuur-stroomingen te bestudeeren, welke mogelijk ook de verdorring mede zouden kunnen helpen bestrijden, voortgekomen uit 19e eeuwsche cosmopolitische verstandelijkheid en bevorderd door de nivelleerende inwerking van de voortgaande ontwikkeling van techniek en verkeer. Ook hierin is de Volkenbond natuurlijk nog slechts in het allereerste stadium van zijn volken-veredelend werk, maar toch werd op een belangrijk onderdeel van dit nog vrijwel braakliggend internationaal arbeidsveld reeds een goed resultaat verkregen, toen in October 1928 het eerste wereldcongres voor volkskunst te Praag werd gehouden, waaraan de delegaties van 31 landen hebben deelgenomen en dat overtuigend heeft bewezen « qu'à travers les apports et les particularités qui attestent l'originalité des diverses nations, le fond qui leur est commun ».

Evenals men in de Scandinavische landen op voorgaan van Dr. Arthur Hazelius reeds jaren voor den wereldoorlog in de folklore kostelijke schatten heeft ontdekt, die bouwsteenen hebben geleverd voor de karaktervolle volksopvoeding van de Zweden, de Noren en in mindere mate ook van de Denen; evenals Esthen, Letten en Finnen de waarde als nationaal bezit hoog aanslaan van hun wonder baarlijk rijke sprookjes en sagen, volksverhalen en volksliederen, zoo heeft vooral het jongere geslacht in Duitschland uit de landelijke « Sitte und Bräuche » veel geadopteerd, dat kleur en fleur vermocht te brengen in hun ge-

lukkig door techniek en sociale wetgeving steeds meer veroverden vrije ontspanningstijd.

Ook in meer dan één Nederlandsche stad is de Meiboom met zijn kleurige linten door de modern georganiseerde jeugd weer gemaakt tot het symbool van het jonge leven en de blijde vreugd. Paasch- en Midzomervuren brachten hun magische aantrekkingskracht over op de alom oplaaiende kampvuren, oer-oude waarden aan jeugd-vermaak zijn thans weer in gewijzigden vorm teruggegeven aan de Jonkheid van Nederland zoowel als aan die van elders.

Dit alles bleef niet onopgemerkt door het Internationaal Bureau van den Arbeid bij den Volkenbond. Te Praag zag dit een motie aangenomen, waarin erkend werd, dat de volkskunst, meer in het bizonder de beeldende en toegepaste volkskunst een allergewichtigste rol dient te spelen in den ontspanningstijd van de arbeiders, zoowel in de steden als op het platteland !

Mocht het thans gelukken den vrijen tijd van den arbeider weer te doen vullen met creatieve, artistieke en moreel verheffende beoefening van volkskunst en volksvermaak in velerlei schakeering, dan zou daarin tevens het sociale voordeel kunnen worden behaald een zekere bevolking weer meer te binden aan gezin en milieu, waardoor de gehechtheid aan de eigen plaats en het eigen gewest indirect in niet chauvinistischen zin zouden worden versterkt.

Meer geestelijken grondslag en dieper levensinhoud zou aan menig arbeider — hij zij werkman met het hoofd of met de hand — op deze wijze geboden worden en een schrede verder zou gezet zijn naar een samenleving, waarin volkskunst als een integreerend deel van een harmonisch samengestelde maatschappij alom verheffend inwerkt op het bestaan van individu en gemeenschap.

Dit is de breede en diepe sociale beteekenis, welke inheerent kan zijn aan de beoefening der vergelijkende folklore en volkskunst in wetenschappelijken zin.

Na aldus in algemeene trekken even te hebben nagegaan, welke groote beteekenis het behoud en de ontwikkeling der uitingen van volkskunst hebben voor het geluk der volkeren, zal ik thans meer in bijzonderheden het ont-

staan en de verbreiding nagaan van een onzer meest interessante volksspelen, het vendelzwaaien, dat als « Jeu du Drapeau » in Oostelijk Waalsch Brabant en in de omgeving van Luik hier en daar als spel « de la Jeunesse » populair is en dat ter gelegenheid van de folkloristische tentoonstelling te Nijvel in 1926 aldaar nog eens werd gedemonstreerd. Dit vlaggespel werd door den particulieren correspondent van de N. R. C. in zijn brief van 22 Juli 1926 gewaardeerd als « een spel van ongewone schoonheid, dat de aandacht spant, het hart blij doet kloppen, vervult met een physieke zoowel als geestelijke vreugde ». Enthousiast besluit hij : « Al wie op 11 of 18 Juli te Nijvel de demonstratie ervan heeft bijgewoond zal het beamen : geen prestatie is even sierlijk als die van het vlaggespel ! Het in leven houden, beteekent niet alleen een volksoverlevering te bestendigen, maar tevens een sport uit te oefenen, die ik niet aarzel aan schoonheid weergaloos te noemen ».

Het was naar aanleiding van deze in 1926 gehouden demonstraties, dat de heer Albert Marinus, Directeur van den Dienst voor Folkloristische opsporingen in de provincie Brabant, te Rome de internationale aandacht vestigde op dit « Jeu du Drapeau ».

Een kleine film van dit vlaggespel, die onder slechte weersomstandigheden was opgenomen door den cinématografischen dienst van het Luiksche « Musée de la Vie Wallonne », gaf mij dadelijk de zekerheid, dat de verschillende vaandelzwenkingen ginds als hier te lande, zoowel in karakter als in rhythmische opeenvolging vrijwel identiek aan elkaar waren te stellen.

Het nog slechts zeer sporadisch in Waalsch Belgie voorkomende vaandelspel werd door den heer Marinus beschouwd als een militaire ceremonie, die mogelijk haar oorsprong zou te zoeken hebben in het Spaansche leger en die door de Waalsche huurlingen overgebracht zou kunnen zijn in de « Waalsche Wachten » welke eeuwenlang in dienst van de koningen van Spanje hebben gestaan.

Niet weinig versterkt wordt deze veronderstelling door den naam « alfère » waaronder de vendelzwaaiers in Wallonië bekend staan en die duidt op Spaansch origine.

Ten einde meer zekerheid te krijgen over het invoeren van het vaandelspel in Belgie door de Spaansche leger-

bezetting heeft de heer A. van Dyck, folklorist te Oudergham bij Brussel zich in 1927 gewend tot den heer Eduardo Garcia Rodeja, algemeen Secretaris der Sociedad Malaguèna de Ciencias, die hem berichtte :

« Het woord alfèrez is van Arabische afkomst, in welke taal het woord Alferic ruiter beteekent (van faraspaard, Etym. woordenboek van Roque Barcio). In overeenstemming met deze etymologie was de oorspronkelijke beteekenis van dit woord vaandrig, wijl hij, die het vaandel van het leger droeg, te paard reed. Later, tot op heden, is de beteekenis van het woord alférez de eerste graad in het leger, waarmee onze officieren van de militaire academie komen, hoewel zij het vandel niet dragen. Ook de eerste twee graden bij de marine dragen de benaming « alfèrez de frataga» en «alfèrez de navio». Het is dus niet zoo vreemd, dat hij, die het vaandel draagt op bedoelde feesten in uw land alfère of alferi genoemd wordt in overeenstemming met de oorspronkelijke beteekenis van het Castiliaansche woord ».

Dat de beteekenis als zoodanig, althans in sommige dorpen van ons Noord-Brabant, geheel teloor is gegaan, blijkt wel uit het feit, dat juist te Klein Zundert volgens een oude schutterswet de Cornet of Wimpelier » de standaerd te paerd sal voeren » en de Alferus de groote vaan te voet moet dragen. Ofschoon de benamingen Alfère Alféri, Alférus in de eerste plaats dus verband leggen tusschen den vendelzwaaier onzer dorpsche gilden en den « Alferez militar » (die de vaan draagt), zoo ligt de oorsprong van het vaandelspel toch ongetwijfeld niet in het Spaansche of Italiaansche militarisme. En zelfs een curieus boekje, dat de heer Marinus ontdekt heeft en dat als een bewijs beschouwd zou kunnen worden voor het ontstaan van het vaandelspel in het leger, kan ons inzicht niets veranderen.

Dit boekje werd in 1641 door Sebastiano Sardi Padova uitgegeven en voert als titel : « La Picca e la Bandiera d'Erancesco Ferrero Alfieri del d'illustrissima acamedio della in Padovo » en bestaat uit twee deelen : « La Picca » met 12 kopergravuren en « La Bandiera » met 27 illustraties. Uit dit werkje blijkt, dat in de 17^e^ eeuw het vaandelspel als een « veredelende oefening » op de krijgsscholen van Italië werd onderwezen.

Dit Italiaansche vaandelspel-boekje is echter niet de eenige uitgave, want in 1661 verscheen er eveneens te Frankfort a. M. bij Ch. Gerlach en S. Beckenstein, een geschrift onder den titel : « Vierundachtzig Fahnen-Lections wie selbige zierlich geschwungen nebst denen tritten wie viel derselben zu iedweder lection gemacht werden » (Hans Loesch : « Der Monatsreiter Fechter und Fahnenzwinger Sebastian Heusler » Anzeiger d. Germ. Mus. 1904 S 137).

Het leger moge in de « veredelende oefening » van het vendelzwaaien een conserveerenden invloed hebben gehad, het is zeker niet de bakermat van dit gebruik ! Want het vendelzwaaien zal juist, zoowel in Spanje als in Italie in het leger geïmporteerd kunnen zijn door boeren, die het sedert onheugelijke tijden beoefend hebben in hun landelijke spelen en voorjaars-beêvaarten. Te Siëna is het vendelzwaaien ook in onzen tijd nog als een integreerende handeling verbonden aan de folkloristische paarden-wedrennen en verdere onderzoekingen in Spanje brachten aan het licht, dat het vaan-zwaaien in de provinciës Malaga, Granada, Cordova en Jaen ook thans nog aan processies een zekeren luister verschaft.

Zoo berichtten zoowel Eduardo Garcia Rodeja als Alfredo Cazaban, redacteur van het tijdschrift Don Lope de Sosa, den heer Van Dyck, dat in het Spaansche dorp Andujar iederen zomer ter gelegenheid van de aldaar gehouden bedevaart naar het heiligdom van O. L. Vrouwe uit den verren omtrek de dorpelingen te zamen stroomden, waarbij iedere gemeente vooraf wordt gegaan door een krachtigen jongen kerel, den Alferez die op bepaalde plaatsen bepaalde bewegingen met het vaandel moet uitvoeren. Hierbij zijn de dorpsgenooten zeer critisch. Door luid applaus of hoongelach geven zij van hun goed- of afkeuring blijk en een soortgelijk meeleven met de evoluties van hun « vendelier » kan men ook in onze Zuidelijke provincies herhaaldelijk constateeren, wanneer er op de midzomersche gildenfeesten de vaan wordt gezwaaid.

Een dergelijke van religieuzen eerbied getuigden vaandelgroet brengen ook heden ten dage nog te Aubin-Neufchâteau bij Luik de « Djouweûs d'drapê » (Joueurs de drapeau), die in het gezicht van veld-altaren « le Salut

du drapeau » plegen te brengen, dikwijls met meer vrome vereering dan schoone zwenkingen. Een dergelijke van religieuzen eerbied getuigenden vaandelgroet werd op 30 Juni 1929 bij het 600-jarig bestaan van het St. Willibrordgilde te Waalre (N. Br.) door vaandrig Van Hoof gebracht aan Koning Christus, aan het beeld van het H. Hart van Jezus. En eveneens in het Belgische Tongerloo wordt onder de benedictie aan den autaar door mannen het vaandel « geschoren », terwijl bij den plechtigen ommegang van schutterskoning en schutterskoningin de gildevrouwen haar eigen vaandel zeer kunstig scheren ! Deze mededeeling van den bekenden Antwerper folklorist Jozef Cornelissen is de eenige, waarin het vendelzwaaien door vrouwen wordt beoefend. Wel vermeldt Annette von Droste Hülshoff, dat ook in Westfaalsche dorpen, o. a. te Dorsten, Werne en Münster het «*Fähndelschzlagen* » op « Guten Montag » door de bakkers en brouwersgilden zeer lang in zwang werd gehouden en dat in het Padenbornsche te Dössel en Natingen de vrouwen op den tweeden gildefeestdag « das Schutzenregiment » voeren en in het geweer komen, maar van vendelzwaaien door vrouwen of meisjes vond ik nergens gewag gemaakt.

Wij zien dus zoowel in Belgie en Nederland als in Spanje het vendelzwaaien van den alferus opgenomen in de processie als een handeling, die eerder een religieus dan een militair karakter draagt. Het vaandelspel blijkt zich in den loop der eeuwen hoofdzakelijk te hebben gehandhaafd in dorps- en ambachtsgilden, waarin het vooral ook door « gezellen » werd uitgevoerd, terwijl het in België ook thans nog een vermaak is der « Jeunesses » of « Jonkheden » en wij het zoowel in ons land als in het buitenland, vooral in Zuid-Duitschland en Oostenrijk folkloristisch en historisch kunnen bestudeeren in jongensvermaak en kinderspel.

Hebben wij hierboven enkele milieu's aangeduid, waarin het vaandelspel zich tot op den jongsten dag heeft gehandhaafd, zoo zien we thans duidelijk den weg aangegeven tot verder onderzoek, waarbij steeds meer de overtuiging zal worden gevestigd, dat het vendelzwaaien ook geheel los van Spaansche of Italiaansche Alferi-oefeningen ontstaan kan zijn, al zal natuurlijk de belangrijke rol, die

de vaandrig in de bezettingstroepen tijdens de Spaansche overheersching in de Nederlanden heeft gespeeld, op het in eere houden van vaandel-evoluties in dorpsgilden van invloed zijn geweest.

Richten wij thans onze aandacht op de Germaansche landen, dan bemerken wij al spoedig, dat het « Fahnenschwingen », « Fahnschlagen » of « das Fahnenspiel » een dikwijls hoog gewaardeerd privilegie is van bepaalde ambachtsgilden of van scholieren, die zich in verre middeleeuwsche tijden buitengewoon dapper of verdienstelijk hebben gemaakt jegens hun landheer of stad.

Dergelijke quasi-historische aanleidingen voor het recht van vendelzwaaien op een bepaalden dag, beweren zoowel de « Eger Fleischer », de « Salzburger Metzger » als de Weensche en Dresdener « Weiszbäcker » te hebben. De slagers van Eger in het tegenwoordige Tchecho-Slovakije gaan er trotsch op hun vergunning tot het houden van een ommegang en van « neun-maligen Fahnenschwenken » als belooning te hebben gekregen voor hun beweerde dapperheid in den strijd van 1412.

Maar K. Siegl, die zeer uitvoerig heeft nagegaan welke rol het vaandelzwaaiende gilde in de geschiedenis der stad heeft gespeeld, kon nergens met positieve zekerheid vaststellen, dat inderdaad de slagers voor hun dapperheid in den strijd tegen de heeren op Neuhaus en Graslitz het recht van vendelzwaaien als een eeuwig-durend privilegie hadden ontvangen. Het eerst maakt de kroniekschrijver Pankratz Engelhart von Hasselbach in 1560 van deze bestorming melding, dus een 150 jaar na het roemrijke wapenfeit van 1412. En wel prijst deze geschiedschrijver « die ersamen des tuchmacher handwercks zu Eger », maar van die moedige slagers rept hij met geen enkel woord. Die blijven echter toch bij hun bewering, dat zij hun privilegie mondeling hebben verkregen of dat de desbetreffende oorkonden in een der talrijke branden verloren zijn geraakt.

Dergelijke gildesagen bezitten de Augsburger wevers, die van Keizer Otto I een bijzondere vaan heeten te hebben ontvangen ; de Münchener bakkers, die als herinnering aan den slag bij Mühldorf in 1322 een rijks-adelaar in hun vlag voerden; de laken-makers van Iglau ; de Prager

en Neurnberger messemakers ; de wolwevers van Trier en de bakkers te Weenen en Dresden.

Vooral de strijd tegen de Turken heeft een rijke sagenstof in de internationale gilden-geschiedenis van centraal Europa verspreid. Groote bekendheid heeft het volksverhaal gekregen van den Weenschen bakkersjongen, die vroeg in den ochtend bij het schoonmaken van den oven een verdacht geklop hoorde wat bleek afkomstig te wezen van boosaardige Turken, die onderaardsche gangen hadden gegraven met de kennelijke bedoeling Weenen bij verrassing te veroveren. Natuurlijk werd de aanslag verijdeld en de wakkere bakkersjongen vereerd als de redder van Weenen, waar men u tot omstreeks 1850 nog in de Grünangerstrasze de bakkerij van Peter Weidler als een historische bezienswaardigheid toonde. Maar minder begrijpelijk is het, wanneer men sagen-vorming uitsluit, dat niet alleen de bakkers van Weenen, maar ook die van Bayreuth, Münster i. W. Kalw en Dresden hun feestelijke ommegangen met daaraan verbonden privilegie van vendelzwaaien meenen te moeten ontleenen aan het feit, dat in al die plaatsen onze bakkersjongen geboren zou zijn ! Het ging er mede als in de antieke oudheid, toen zeven steden in Griekenland dongen naar de eer van Homeros'geboorteplaats te zijn ; als in de middeleeuwen, toen men in het Vlaamsche en Brabantsche land de wieg van pater Poirters en van Pieter Brueghel in meer dan één plaats liet schommelen, waaraan het recht thans ontleend wordt om standbeelden op te richten of gedenksteenen in mogelijk fictieve geboortehuizen aan te brengen. En van heel recenten datum is er de sagenvorming rond de geboorteplaats van den nog heel jeugdigen schrijver Anton Coolen, die op 11 Juni 1930 door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, de « C. W. van der Hoogt-prijs » mocht ontvangen en die, mede door zijn romans zoodanig is geadopteerd door Brabant, dat hij in een intervieuw, dat « de Maasbode » met hem had zelf getuigde. « Ik ben in Deurne geboren », terwijl hij inderdaad volgens het bevolkingsregister te Wylré in Zuid-Limburg op 17 April 1897 het levenslicht aanschouwde !

Ook in Nederland heeft het meest vermaarde vendelzwaaiers-gilde, dat van St. Gangulphus en St. Laurentius te Huissen in de Over-Betuwe, zijn roemruchte geschie-

denis verbonden aan middeleeuwsche wapenfeiten, inzonderheid aan de heroïsche verdediging van het stedeke onder leiding van hertog Johan van Kleef tegen den onverhoedschen aanval der Gelderschen op 26 Juni 1502, waarbij 300 aanhangers van Hertog Karel werden gevangen genomen en hij zelf ook korten tijd in handen der onversaagde Huissenaren was gevallen, doch daaruit door een Moor bevrijd werd. Triomfantelijk kon de protocolschrijver dan ook in de annalen van de Huissensche historie schrijven : « und di burger mit die knechten van Huissen liepen de stad uit ende namen der III karthouwen, II hooftstucken, III slanghen und veel alderhande bussekruyt gereedscap und vele provisie ende ander goet, dat anspreekelic was. Tot sulcke gedenckenisse sijn de schutters jaerliz ijn 't geweer op Joannes et Pauli ende hooren den dijenst Godes tot danksegging van Gott almachtigh ».

Wij zouden zonder meer deze gebeurtenis als de oorsprong van het jaarlijksche gildefeest der Huissensche vendeliers, waarin het vaandelspel wel het hoofdmoment der feestelijkheden uitmaakt, kunnen aanvaarden, ware het niet, dat tal van traditioneele handelingen te Huissen, gelijk elders in soortgelijke gildefeesten, er voor pleiten, dat via bepaalde historische, dikwijls zelfs gefingeerde gebeurtenissen, in gildefeesten ritueele handelingen zijn overgeheveld, welke in de middeleeuwen van het land in de stad werden gebracht.

Het is de groote verdienste van Dr. Siegfried Sieber geweest uitvoerig te hebben aangetoond, dat in de gebruiken der schutters- en ambachtsgilden zeer vele agrarische riten te herkennen zijn. Zoo hangt ongetwijfeld ook het vaandelspel samen met oer-oude voor-christelijke handelingen, die dikwijls een magi-religieus karakter hadden en werden uitgevoerd met de kennelijke bedoeling booze invloeden te weren en daardoor indirect zegen en voorspoed te bevorderen.

Van de militaire Alferi-oefeningen brengt het onderzoek naar den oorsprong van het vendelzwaaien ons dus thans via burgerlijke ambachtsgilde-gebruiken tot agrarische riten ter bevordering der vruchtbaarheid van de velden. Dan wordt het ook vanzelfsprekend, dat we het vendelzwaaien, zooals we hierboven reeds terloops hebben ver-

meld, alom in Europa een groote rol zien spelen in voorjaarsprocessies, welke gehouden worden om den zegen van den Allerhoogste af te smeeken over het te veld staande gewas teneinde dit te behoeden tegen onweerschade en hagelslag, en dat we het eveneens aantreffen bij de viering van najaarskermissen, die hier en daar ook in Nederland hun karakter van wereldlijk geworden oogst-dankfeest nog hebben behouden. Processie en kermis, jeugdvermaak en kinderspel komen gelijkelijk onze toegewijde aandacht vragen bij het zoeken naar een oplossing van het te Rome aan de orde gestelde probleem : « Wat is de oorsprong van het vaandelspel en hoe is het in Europa verbreid ? ».

Dat in veldprocessies steeds vele vanen werden en worden omgedragen, mag als algemeen bekend worden verondersteld. Teneinde mij voor Nederland te bepalen tot de voornaamste vaandelgilde, dat van St-Gangulphus en St-Laurentius te Huissen deel ik hier mede, dat de jaarlijksche vermaarde « Huussensche Omdracht » op Zondag na Sacramentsdag « gemaakt » wordt door gildebroeders en priesters. De burgemeester bijv. maakt geen deel uit van de processie, hij loopt er niet « in », maar « neven » als eerste in de rij van het manvolk. Vier vendelzwaaiers moeten volgens oude traditie « assisteeren » bij het Mariabeeld, terwijl een zestal adjudanten met mooie zilveren schilden op glimmend-zwarte staven de orde te bewaren hebben in het gedeelte, dat voor den Hemel uitgaat. Een oud recht, waaraan de gildebroeders groote waarde hechten brengt met zich, dat de schuttersbanier met het jaartal 1411 (het aanvechtbare stichtingsjaar) op 50 m. voor den Hemel wordt gedragen. Bij den hemel zelf die niet door gildebroeders wordt gedragen, is weer een eere-geleide van vier vendeldraaiers aanwezig en vlak achter den hemel loopen altijd de twee koningen en de twee keizers « midden in » de processie. Zoo zien we, dat de kern van het vendelierencorps met zijn muziek en zijn keizers en koningen meetrekt in de onmiddellijke nabijheid van den hemel. Wij krijgen dus te Huissen in de jaarlijksche omdracht de volgende opstelling :

X

Banierdrager met vaandel waarop het jaartal 1411.

(50 m. voor den Hemel)

XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX

Muziekcorps van het gilde.

	x		x	
zes	x		x	zes
dragers	x		x	dragers
met	x		x	met
wierook	x		x	wierook
lampen	x		x	lampen

Vaandeldraaier	X	: : : : : : : : : :			X	Vaandeldraaier
		: :		: :		
		: :		: :		
		: :		: :		
		: :	X	: :		Priester, die onder den Hemel het Allerheiligste omdraagt.
		: :		: :		
		: :		: :		
		: :		: :		
		: :		: :		
Vaandeldraaier	X	: : : : : : : : : :			X	Vaandeldraaier

Burgemeester als eerste in de rij van het manvolk	X	XX	X	Rij van het manvolk
	X	Koningen	X	
	X	XX	X	
	X	Keizers	X	
	X		X	
	X		X	
	X		X	

In de wijze, waarop te Huissen het vaandelgilde de omdracht « maakt » blijkt overduidelijk, hoezeer wij in de Sint-Gangulphus en Sint-Laurentiusbroederschap een gekerstend Meigilde hebben te zien, een Noordelijke analogie van de Romeinsche Fratres arvales — de Broederen der geploegde velden — en dat we in de kruisdagen — en sacramentsprocessies in gekerstenden vorm de ambarvaliën en veld-ommegangen terugvinden.

Niet weinig worden wij in deze veronderstelling versterkt door na te gaan op welke dagen het vaandelgilde « trekt ». Dit heeft ieder jaar het eerste plaats op den Zondag van Beloken Paschen ter viering van het jaarfeest in de kerk. Een tweede optrekken volgt op den eersten Zondag in Mei, waarna de Huissensche Omdracht wordt «gemaakt» op den Zondag na Sacramentsdag. Dan volgt de glorieuse viering van het teerfeest op Zondag en Maandag na Sint-Jan terwijl het seizoen besloten wordt op den vierden Zondag voor Huissensche kermis, dus op den laatsten Zondag van Augustus (kerkwijding) met een laatsten vaandelommegang die eindigt in een eerbiedig saluut der oude vlaggen aan mijnheer pastoor. Het samentreffen van het trekken der gilde met bepaalde kerkelijke hoogtijden en het vermoeden, dat de voorjaars- en oogstprocessies gewijde veldgangen zijn, doet ons uitzien naar gebruiken, waarin het vaandelzwaaien nog duidelijk een rol vervult in voor-christelijke agrarische riten.

Thüringen en Zwaben hebben ons in dit opzicht belangrijk folkloristisch materiaal geschonken.

Te Grossengottern in midden-Thüringen aan de Unstrut gelegen, houdt of hield tot voor korten tijd een merkwaardig Pinksterfeest in eere, waarbij de jongens der beide kerspels elkaar een vaan trachtten af te nemen, en dat op Drievuldigheidszondag eindigde in een plechtigen uittocht van de geheele bevolking langs de groene korenvelden. Onder begeleiding van muziek traden de vaandrigs in de roggenakkers, waarover zij in wijdingsvolle zwenkingen de vaan zwaaiden, terwijl de aanwezigen daarbij geestelijke liederen zongen, eindigend met een plechtig : « Nun danket alle Gott ».

Een soortgelijk vaandelzwaaien over voorjaars-velden is bekend uit Langensalza. Daar zijn het de voerlieden, die in het bezit zijn van een oude vaan, welke zij volgens sommigen zouden veroverd hebben ter gelegenheid van de belegering door bisschop Gerlach von Mainz in 1349, terwijl anderen beweren, dat men in den Zweden-oorlog de « Schwenkfahne » verworven heeft. Wat er ook van aan zij, tot 1801 te voet en daarna te paard, trok het gilde ieder jaar op Drievuldigheidszondag naar de roggenvelden, vooraf gegaan door bereden verkenners en gevolgd door de geheele bevolking. Soortgelijke verkenners treffen wij als

een ruiterwacht ook aan in den kop van de Huissensche Omdracht en als « éclaireurs » spelen ze eveneens een groote rol in de vierjaarlijksche « Bronk » te Gronsveld, terwijl in dit verband eveneens aandacht geschonken dient te worden aan de zig-zag voor de Brabantsche gilden uitstappende «standaardrijders». Ook te Langensalza sloeg de « Fahnenjunker » keer op keer als 't ware zegenend de vlag in horizontale zwenkingen over de roggevelden, een handeling, die door E. Kück en H. Sohnrey terecht wordt gequalificeerd als een laatste rest « eines alten Flurumgangs ».

Voor het vaststellen van den oorsprong van het vendelzwaaien is het van bijzondere beteekenis, dat de « vanenjonker» voor zijn deur als eereteeken « eine Birke » geplant kreeg, een handeling, waarop ik hieronder nader terugkom.

Een derde voorbeeld van het vendelzwaaien als een oorspronkelijke agrarische rite geeft de folklore ons uit het Zwabensche plaatsje Hofen bij Spaihingen waar, althans tot 1862 volgens Dr. Anton Birlinger « Der Fähnlisgang » nog zeer populair was.

In een boerenfamilie werd van geslacht op geslacht « ein ursteinaltes Fähnlein » bewaard als een kostbaar palladium. Op « Weiszen Sonntag » verzamelde de schooljeugd zich voor het huis van den eigenaar en een van de knapen werd uitverkoren het « Fähnlein » den zingenden stoet vooruit te dragen. Zonder eenige leiding plachten de kinderen dezen « Fähnlisgang » te houden en nimmer vond er eenige ongeregeldheid plaats, zoodat we ook hier niet mogen denken aan een gelocaliseerd jeugdpretje, maar aan een residu van een in het kindervermaak nog te herkennen religieuzen veldgang. Met het vaantje trekken ze biddend den « Körenösch » in en in volmaakte orde, vroom de rozenkrans latende glijden tusschen hun vingers, komen zij na een half uur weer terug om het miraculeuze vaantje weer aan den gelukkigen bezitter voor heel een jaar toe te vertrouwen.

Deze drie voorbeelden, welke bij voortgezet folkloristisch onderzoek in Europa ongetwijfeld met talrijke vermeerderd zouden kunnen worden, maken ons vertrouwd met het contact, dat men in voorjaarshandelingen bracht tusschen vanen en groene rijpende korenvelden. Mogelijk dat met deze veldwijdingen onder het zegenend zwenken

der vanen ook nog samenhangt met de algemeene eisch, dat in het vendelzwaaien de vlag met geen tipje den grond mag beroeren.

Het planten van een reusachtigen berketak voor het huis van den vaandrig te Langensalza doet reeds betrekkingen vermoeden tusschen vendelzwaaier en Meiboom. Als pendant zij hier herinnerd aan de houten weervaan, die als eereteeken den overwinnaar in het Brunswijker « Fahnenjagen » werd aangeboden door de huwbare dochters en die dan later boven den ingang zijner woning werd aangebracht.

Daar wij in den Pinkster-rit van Langensalza een variant herkennen van de in de middeleeuwen eens algemeenen « Maigrafen-ritt » kan een vergelijking van deze eigenaardige paarden-ommegangen mogelijk ons belangrijke gegevens verschaffen.

Dan zien we, dat om in Zwaben te blijven wel is waar te Ausplingen de vaandrig in zijn rechterhand een vaan voerde, maar dat naast hem een « Maienführer » een versierden dennentak droeg. En bij den Pinkster-rit te Bettringen is de Meitak, die te Langensalza geplant werd voor het huis van den vaandrig en die te Ausplingen naast hem in den optocht werd meegedragen, hem nog in de hand gegeven. Zelfbewust stelt de « Fändrich » zich voor in :

« Herr Fändrich bin ich genannt
DEN MAIEN führ ich in meiner Hand
Den Säbel an der Seite,
Mit dem Türken musz ich heut noch streiten ».

Ongetwijfeld is de drager van den Meitak de oudste verschijning, de vaandrig een jongere, terwijl zich later de heidensche Meitak in de voorjaarsprocessies heeft gemetamorphoseerd in de gewijde processievaan.

Ook in Nederland zien we het ontwikkelingsproces van de vaan uit den Meitak nog heden ten dage in velerlei vorm plaats hebben. Een prachtig overgangstype van Meiboom tot vlaggemast geeft wel de vermaarde Pinksterboom van Schiermonnikoog, de « Kallemooi ». Dit is een ongeveer 20 m. hooge mast, met een dwarsrat, waaraan een paar leege « kallemooi-bitterflesschen » hangen, terwijl de top getooid is met een groenen tak waaronder lustig de vaderlandsche driekleur wappert, die in de witte baan met groote zwarte letters het raadselachtige woord «Kallemooi» draagt,

over welker verklaring de geleerden het nog niet eens zijn. Ook Zoutkamp kende tot het laatst van de 19e eeuw een op Pinksteren met vele vlaggen getooiden Pinksterboom, terwijl de in Zweden omzongen en omdansten « Midsommarstang » in allerlei phasen overgaat in den slanken vlaggemast, die bij ieder Zweedsch huis als een schutsboom staat opgericht en waaraan iederen Zon- en feestdag de Svenska Flaggen met het gele kruis op het blauwe veld wappert. Ook in Nederland kunnen wij op in aanbouw zijnde huizen, die « den Meiboom in de kap » voeren in de laatste jaren zien, hoe overal de met bonte papieren versierde « richt-mei » allengs meer en meer vervangen wordt door de vaderlandsche driekleur, wijd en zijd verkondigend, dat er « panne- » of « vlaggebier » geschonken wordt.

Zooals we op het Zweedsche platteland overal het bewijs geleverd vinden, dat de vlaggemast rechtstreeks ontstaan is uit den dorpsmeiboom, zoo is ook aan te toonen, dat de wapperende processie-vanen onzer schuttervendeliers zich ontwikkeld hebben uit de groene « meien », waarmede de geloovigen in voor-christelijke veldommegangen den goden ter eere, wuifden en zwaaiden. Een bijzonder overtuigende verschijning tusschen gedragen Meitak en vaan is wel de Thüringer « Banner » of « Fahne » zooals die nog heden ten dage wordt gezien tijdens het nog in zwang zijnde Pinksterfeest. Hij bestaat uit een vier meter lange stang, waardoor dicht onder de eindknop een dwars-stang van 1 1/2 m. is gestoken, op dezelfde wijze als de Schiermonnikoogsche Kallemooi in het groot geeft te zien. Aan dezen dwarsstang binden de meisjes nu hun kleurige zijden doeken, die wapperend neerhangen. De vaandelstok is van de kruising met een lint spiraalvormig omwikkeld, iets wat we ook internationaal verbreid vinden bij feestmasten, processiestangen, vlaggestokken en ringrijderslansen en dat ongetwijfeld reminiscenties heeft aan het het « ringen » van Meitak of Meiboom om de booze heksen, die zich volgens algemeen verbreid volksgeloof tusschen schors en spint verborgen kunnen houden te verjagen. Bij Hans Sachs in het vastenavondspel : « De Duivel en het oude Wijf » vraagt deze den duivel :

« Warumb schelst du den Stab vor mir ? »

Waarop de duivel antwoordt :

Wann der Stab ungeshelet war
So möchst du zu mir krieschen her
zwischen dem holze und der Rinden
und mich alszdann fahen und binden
dann solcher alter Weyber drey
fiengen im Feld den Teüffel frey ».

In Beieren en Oostenrijk, waar de Meiboomen vaak getooid werden met vlaggen en vanen werden de stammen dikwijls in de nationale kleuren spiraalsgewijze geschilderd, zooals we dat in Nederland ook opmerken aan de meeste rood-wit-blauwe geschilderde vlaggestokken. Eveneens kent België dit gebruik voor zijn masten en schutsboomen, zooals we in : « L'année Belgique » van Cooremans vernemen in : « Tout autour de l'arbre une longue raie, qui de loin ressemble à un beau et large ruban ».

Wanneer wij dit alles weten, dan zegt ons die spiraals om den vaandelstok van den Thüringer Banner nog eens te meer, dat deze interessante « vaan » nog heel dicht staat bij den Meitak en in wezen identiek is aan de vroeg-christelijke kerkbanier. De bloemruiker op de kruising van stok en dwarsstang getuigt hiervoor eveneens, terwijl de neerhangende bonte halsdoeken doen denken aan de wollen of zijden banen, die in liturgische kleuren neerhingen aan de kruisbanieren uit de tijden van Gregorius van Tours !

Gewoonlijk neemt men aan, dat het gebruik van vanen (signa vexilla) bij de bedevaarten teruggaat tot het Labarum van Constantijn de Groote. In zijn strijd met den tyran Maxentius moet hij een lichtschijnsel hebben waargenomen in den vorm van een labarum, waarin boven een kruis te lezen stond : « In hoc signo vinces », in dit teeken zult gij overwinnen ! Volgens berichten van Eusebius moet dit Labarum bestaan hebben uit een lange vergulde lans, voorzien van een dwarsstang, waarvan een doek neerhing !

Maar op de beroemde tapijten van Bayeux uit de 11^e^ eeuw, waarin de verovering van Engeland door de Noormannen is verbeeld, zien wij nog de heidensche driehoekige dierenvanen. De drakenvaan is vooral duidelijk uitgebeeld in het tafreel van Harold's dood ! De kop van het monster hoog geheven op een stang en het slangachtige lichaam uit doek vervaardigd, dat in den wind wapperen

kon. Behalve de veel gebruikte drakenvaan kenden de heidensche Germanen ook soortgelijke speervanen met andere hun heilige dieren, die dikwijls ook door priesters in den strijd tegen het Christendom hun heldenscharen vooruit werden gedragen. Nu is het bijzonder opmerkenswaardig, dat volgens het Rituale Romanum de aan deze heidensche veldteekens herinnerende driehoekige vanen in processies verboden werden, en dat nochtans alle folkloristisch zoo interessante Belgische beevaart-vaantjes driehoekig zijn, terwijl ook les Joueurs de drapeau in het Waalsche land van Aubin-Neufchateau en Warsage nog altijd in de sacramentsprocessies de altaren den vaandelgroet brengen met « des drapeaux de forme triangulaire que le joueur agite pendant la marche ».

Steeds heeft de kerk geijverd om de heidensche meitak uit de christelijke veldprocessies te bannen, maar ook in Nederland bleef hij zeer lang bewaard. Zoo schreef op 30 Juni 1719 nog de bisschop van Roermond aan den pastoor van het dorpje Horst, dat het beeld van de Heilige Maagd in de processie niet meer begeleid mocht worden door jonge meisjes met stokken in de hand en met fladderende linten en andere versieringen. Wanneer wij hiernaast nog eens naar voren brengen, dat te Huissen volgens aloude traditie vier vendeldraaiers bij het omdragen van het Mariabeeld moeten assisteeren, dan zijn we zeer geneigd mee te gaan met Dr. Heino Pfannenschmidt's uitspraak dat de latere vanen niets anders zijn dan « Stellvertreter der vergoldeten und geschickten Bäume, die Flaggen der Fahnen sind die Gewänder derselben ».

Thans zal de Meitak wel overal uit de processies verdwenen of geneutraliseerd zijn in den christelijken palm of het liefelijke bouquetje, dat door bruidjes wordt omgedragen. Maar in Limburg heeft dit zijn ouden naam van « Meike niet verloren en in naieve vroomheid worden er Limburg's lieve heiligen mee « bestoken ». Hoezeer ook gebannen uit processie en kerk (in het begin der 18e eeuw werden groene meien in de kerk te Valkenburg nog geplant als een afscheiding van het priesterkoor), langs heel den weg, die « de Bronk » zal volgen, staat er naast het bronk-vaantje overal de berkenmei ! In de armste en meest geïsoleerde gehuchten de meeste takken en de minste vaantjes, wat alweer een aanduiding kan zijn, dat uit den Meitak

de kerkelijke vaan ontstaan is. En in het gezicht der altaren een extra met groene twijgen getooid paaltje, dat door met bijlen gewapende vervaarlijk uitziende « bielemaander » omgehakt dient te worden in een ceremonie, die als 't ware de overwinning van het Christendom over het heidendom dramatisch voorstelt. Want in dat onnoozele aan den kant van den weg opgerichte paaltje was naar voorchristelijke opvattingen de genius der vruchtbaarheid geïncarneerd. De brave schutters van de Gronsveldsche « Groote Bronk » ruimen het thans als de soldaten van Onze Lieve Heer (Baden kent ook zijn Herr Gott-Soldaten) uit den weg, maar hun verre voorzaten hebben het eens vereerd in hun agrarische Meigilde-riten. Zoo is er eveneens een zeker synkretisme te constateeren in het meetrekken der vaandelbroeders van Sint-Gangulphus en Sint-Laurentiusgilden in de Huissensche Omdracht. Zeker, ze dragen hun prachtige dundoeken onversierd mede naast het O. L. Vrouwebeeld en den hemel en naar de H. Mis op hun feest-Zondag na Sint-Jan. Maar nauwelijks hebben zij na afloop hun gildehuis bereikt, of ze sieren hun vanen met rozen en noteblad ten teeken, dat nu voor hen het jaarfeest met zijn vogelschieten en vendelzwaaien begint, het aloude voorjaarsfeest, dat zich in dit uithoekje der Over-Betuwe tot op den jongsten dag heeft weten te handhaven. En daarin is de Huissensche vendelvaan met zijn tooi van blad en bloem, evenals de Thüringer Pinksterbannier weer heel dicht gebracht tot den Meitak, waaruit hij ontstaan is.

Een zeer merkwaardig gebruik, waarin vaan en Meitak als 't ware in elkaar zijn overgegaan, geeft Böhm ons in zijn « Geschichte des Tanzes ». De zoutzieders van Salza bij Maagdenburg plachten op den Woensdag na Pinksteren met hun vaan een ommegang te houden tot ze eindelijk op den Hummelberg aankwamen. Daar zwaaide de vaandrager de vlag, knielde plechtig neder en plantte deze in den grond, waarna de kinderen er om heen dansten. De aloude Meidans werd hier een vaandeldans ! En hetzelfde vond ook te Stolp plaats op den Dinsdag na Pinksteren, bij het merkwaardige feest, dat de schoenmakers gezellen hielden in de « Windelbahn ». Omstreeks twee uur trokken zij eerst de stad rond, achter hun oude vaan, waarop te lezen stond :

« Durch unsern Vorfahren Hans von Sagen
Kann unsre Bruderschaft dies Ehrenzeichen tragen
Und wisset, was der Fürst Kroy hat getan ?
Er schenkte uns dies Fest, froh zu begehn die Windel-
[bahn ».

Ook hier weer de gildesage van het vorstelijk vaandelgeschenk ! Maar het planten dezer vaan naast de Windelbahn, waarin wij een Trojaburg herkennen en het in « Kiebitzschritt » door het labyrinth dansen brengt ook deze Stolper schoenmakersvlag weer in heel nauwe relatie tot den Meiboom.

Bijzonder overtuigend bewijsmateriaal voor het samengaan van Meitak en gildevaan biedt onze Achterhoeksche najaarskermis-viering in de ceremoniën van het op de muziek zwenken van de gildevlag voor slotvrouwe of kasteelheer, terwijl gemaskerde en met bijlen gewapende wonderlijk uitgedoste dorpsnarren of « bielemansen » den oogstmei omkappen. Deze moet zijn omgehouwen, wanneer de muziek zwijgt en de vaan in den ruststand van het laatste saluut is gekomen.

Nederland biedt nog een ander typisch voorbeeld van het gelijktijdig vaandel slaan en het dansen van folkloristisch belangrijke verschijningen in den vermaarden reuzendans van Venlo ! Wanneer deze beide reusachtig groote poppen hun jolige kunst zullen vertoonen op de muziek van een zeer populaire doch niet oude « Reuzenwals », zet de vaandelzwaaier zich in postuur en zoolang de reuzen walsen, zwenkt hij het vaandel in alle denkbare zwierige zwenkingen om hoofd, schouders, middel en enkels.

Nu is het van bijzondere beteekenis, dat deze reuzenpoppen, die langen tijd zijn aanvaard als uitbeeldingen van Valuas en Syne Huisvrouw, de legendarische stichters der goede stad Venlo, eigendom zijn van het Akkerliedengilde en dat zij dansend in de sacramentsprocessie meetrokken. Op 29 Juni 1747 moest bisschop de Robiano nog een streng verbod uitvaardigen om « Valuas de Heiden » uit de processie te verbannen. Geweerd uit den kerkelijken ommegang, bleef hij zich met zijn eega als dansende kermispoppen handhaven tot groote vreugd van heel oud en jong Venlo. Tot vreugd ook voor den folklorist, die hier een Nederlandsch variant ziet van hetgeen ook in de Rott-

weiler omgeving plaats had, namelijk het « Fahnenschwenken» van den «Fähndrich» in bijzijn van een «Goliath ». De onder vaandelslag dansende Achterhoeksche bijlemannen en Venlosche reuzen brengen in het internationaal vergelijkend onderzoek ons nader tot het leggen van een nauw contact tusschen vaandelspel en met bijlen of zwaarden gewapende dansers. Zoowel in de Baskische landen als in de Dalmatische kustgebieden van den Balkan kent men hier en daar nog zwaarddansers, die hun evolutiën gelijktijdig uitvoeren met vaandelspel of het vendelzwaaien als een noodzakelijke begeleiding van hun choreografische evolutiën waardeeren. Het eerst werd op den samenhang van vaandelspel en zwaarddans de aandacht gevestigd door Prof. Dr. Frantizek Pospisil uit Brono, die verschillende Baskische dansen in films heeft geregistreerd, waarbij « la danse d'épée » steeds werd ingeleid door « Le Salut du drapeau ». Ook in de historische Dürrenberger Knappentanz, die in 1586 reeds te Salzburg werd opgevoerd is het hoogtepunt het door den sergeant bij fakkellicht over de horizontaal gerichte zwaarden zwaaien van de vaan onder het roepen van :

« Der Freude höchster Jubel
Ertönt von diesem Stand
Glück auf ! Glück auf ! Glück auf ! »

Tot een volkomen dramatisch dans-spel tusschen zwarte en blanke fraai uitgedoste zwaard-dansers heeft zich in Yougo-Slavie de « Moreska » ontwikkeld, waarin tijdens het vaandelspel het rooven van een gesluierde bruid een groote rol speelt. Ofschoon de Engelsche Morris-dansen thans niet meer met vaandelspel zijn gecombineerd, wijst de functie van den zakdoek daarin toch in de richting van « flourishing the flag ».

Dat in Engeland overigens de vlag nog een symbolische vruchtbaarheidsrol speelt, wordt ieder jaar bewezen in de « pacht » welke sommige landheeren aan den Koning hebben te brengen.

Zoo begeven zich ieder jaar op den 18en Juni de nakomelingen van den overwinnaar van Waterloo — den Hertog van Wellington — naar Windsor Castle om den Koning de pacht te voldoen van Strathfieldsaye, het landgoed in het graafschap Hampshire, dat krachtens

parlementsbesluit hun illusteren voorganger ten geschenke werd gegeven uit erkentelijkheid voor de aan Napoleon I toegebrachte nederlaag. Deze pacht nu bestaat uit een klein zijden vlaggetje, de Fransche tricolore in miniatuur, dat na de plechtige overhandiging over het borstbeeld van Wellington, dat in een der zalen van het kasteel staat opgesteld, wordt gedrapeerd.

Nu zou men hier kunnen denken aan een traditie, welke haar ontstaan te danken heeft aan een historisch feit in een nog niet ver verleden — 18 Juni 1815 — ware het niet, dat ook andere landgoederen in Groot-Brittannie hun koninklijke pacht eveneens door een dergelijk symbolisch vlaggetje zien vereffend.

Hetzelfde toch geschiedt met de pacht van Blenheim-House bij Woodstock in Oxfordshire, dat door Koningin Anna in 1704 den Hertog van Marlborough werd toegewezen na zijn overwinning in den slag van Blenheim. Sindsdien begeven op 13 Augustus eveneens de hertogen van Marlborough zich naar den koning om hem een prachtig bewerkt zijden vlaggentje als de pacht van Blenheim-House te brengen. Wat in het aan oude tradities zoo gehechte Engeland thans zich nog handhaaft in de koninklijke vlaggen-pacht, is in wezen analoog aan het vlag-vertoon voor de landsvrouwe van Enghuizen en den landsheer van Keppel. Maar in den Gelderschen Achterhoek is de symbolische oogstmei nog aanwezig naast de vaan, die er in het vaandelspel tot eerbetoon wordt gezwaaid !

Zoo draagt het hedendaagsche Engeland ook belangrijk materiaal bij om den oorsprong van de vaan uit den Meitak en van het vendelzwaaien uit agrarische riten aannemelijk te maken.

Van religieuse handeling, waaraan de liturgische kleuren der eeuwenoude vanen bij ons in Noord-Brabant nog herinneren, kunnen wij het vaandelzwenken via het kermisvermaak vervolgen in het kinderspel. Vele plaatsen hebben eens hun vaandelfeesten der jeugd gekend. Te Kaufbeuren dansten daarbij de kinderen, evenals de schoenmakers van Stolp, door een « Wunderkreis » ; te Ravensberg was het vendelen een der voornaamste ceremoniën in het folkloristisch buitengemeen belangrijke « Rutenfest » en voor Nederland heeft het vriendelijke Laag-Keppel het

feestelijk vendelzwaaien nog geconserveerd in een zinrijk jongensvermaak.

Ziet ze zelfbewust optrekken, die oolijke Keppelsche jongens ! Allen zijn ze in het wit gekleed, behalve hun beide bijlemannetjes, die zich in bontkleurige hanssoppen hebben gestoken en met roetzwarte gezichten de dolste buitelingen maken. Als « de kleine schötterie » trekken zij heel het dorp rond en daarna langs de boerderijen van Eldrik, overal aankondigend, dat het kermis wordt met vaandelslag en het omhakken van met bloemen en aspergeloof versierde kermispaaltjes. Overal worden zij vriendelijk ontvangen en gul getracteerd. Trouwens zij hebben ook aloude rechten op een heusche ontvangst. Wordt deze niet bereid en de kleine schutterij afgewezen met de mededeeling « dat de boer sleupt » dan treden hun « piekedragers » actief op, om naar traditie, bloemhof en boomgaard te « reupen », wat gelijk staat met het kort en klein slaan van alles, wat onder hun bereik komt. Maar zoover laten de boeren het nooit komen, want ze vinden dit gebruik zelf veel te aardig en zij willen nu de oogst binnen is ook wat gaarne de jeugd tracteeren en daarvoor het eerebetoon in ontvangst nemen van het vendelzwaaien, zooals dat gebracht wordt door den jongen vendrig der kleine schutterij.

Naast het bewaren van dit kinder-vendelen, wordt, zoo we reeds mededeelden, het vendelzwaaien ook door de schutterijen van Laag-Keppel en Hummeloo met groote plechtstatigheid in eere gehouden. Ook elders bloeit deze sportieve volkskunst weer op zoowel in het corpsvendelen als in het persoonlijke vaandelsaluut. Naast het kranige Huissensche vendeldraaiers-corps, dat onder leiding van den 70-jarigen Hent Derksen in de laatste jaren talrijke demonstraties gaf op volksfeesten en bij plechtige feestvieringen zoowel H. M. Koningin Wilhelmina ter gelegenheid van haar 25-jarig regeeringsjubileum het weidsche vaandelsaluut bracht als aan de Holland-Indie-vliegers de hulde der Over-Betuwsche bevolking vertolkten, moeten hier genoemd worden de vendelcorpsen van Sint-Hubertus te Ulft en die van Duiven, Lobith en Gendt.

Voornamelijk in Noord-Brabant, heeft het « personeele » vendelen zich ontwikkeld tot een ware jongleurskunst, waarbij de vendelaar zich op den grond werpt en

dikwijls vele acrobatische toeren verricht, die de aesthetische waarde van dit nobele spel dikwijls schier niet verhoogen. Toch, ook daarin kan een persoonlijke kunstzinnigheid gelegd worden, zooals M. J. Brusse deze reeds in 1912 op de Stratumsche gildefeesten ontdekte, toen hij de volgende karakteristiek schreef :

« Dat was een schouwspel, zoo wonderbaarlijk fantastisch en opwindend als van fanatieke Oostersche dansen, in de zuivere rhythmiek dier steeds wijd-uit op de lucht vlottende kleurebaan rondom het hoofd en den nek rondom borst en lendenen, rondom de beenen, onder de voeten van den vendrig door, die het doek van den standaard als een wolkensluier licht laat zweven, harmonisch, maar voort, sneller, sneller rondtrolt, den stok gelegd in 't enkelgewricht, bestuurd door zijn teenen ; dan weer plat op den grond, op den rug, op den buik, de voeten omhoog en een onverbroken zwierigheid dier golvende kleuren van zijn drapeau, dat wordt als vlammenlaaien, als 't magische kleurengeslinger van 'n serpentine-danseres, triomfantelijk telkens geleidelijk veranderend van slag in slag, met die reusachtige zware gevaarten, minuten lang door de rukwinden heen, als maar 'n luchtig spel der verbeelding ».

Zoo weet menige Nederlandsche vendelzwaaier ook thans nog een wondere schoonheid tot uitdrukking te brengen in het zwierige spel der oude vanen, dat we hebben leeren waardeeren als een gemeenschappelijk Europeesch volkscultuurbezit, waarvan de oorsprong wel is waar zich verliest in het verre verleden, doch ontwijfelbaar te vinden is in de onmiddelijke nabijheid van den Meitak, het symbool van eeuwige jeugd en eeuwige kracht.

Mogen, nu de Volkenbond een nieuwe aera voor het oude Europa heeft ingeluid en zijn bemoeiingen in het Internationaal Bureau van den Arbeid zoowel als in de Internationale Commissie voor Volkskunst zich reeds thans uitstrekken tot het zinrijk verdiepen en vreugdevol verhoogen van den vrijen ontspanningstijd der arbeiders, deze regelen er toe bijdragen ook weer het vaandelspel te verheffen tot een internationale gemeenschappelijke uiting van echte volkskunst !

Oosterbeek « De Meihof »
Nederland.

Den Langen Adieu

Referein van

EDUWAERT DE DENE.

Ongeveer een eeuw geleden publiceerde Jan Frans Willems hiernavolgende nota's, met betrekking tot een rederijkersgedicht van Eduard de Dene : De Lange Adieu. *Met enkele bijgevoegde opmerkingen drukken wij het hier over. Wij meenen dat het stuk niet van belang ontbloot is, daar het bijna al de spotnamen van het oude graafschap Vlaanderen opgeeft. Het heeft dus vooral een documentarische waarde alhoewel het, als letterkundig stuk, ons tevens een kijk geeft op een vervaltijdperk onzer Nederlandsche letterkunde.*

In den *Messager des Sciences et des Arts de la Belgique,* tome sixième, bl. 19 en volgenden, heeft de heer baron Jules De Saint-Genois den langen Adieu van den Brugschen dichter Eduard de Dene medegedeeld, een stuk waarin men meest al de toe- of spotnamen vindt, welke men, nog in de zestiende eeuw, gewoon was aan de inwoners der onderscheidene steden en dorpen van Vlaanderen te geven. Sedert heeft deze heer een beter afschrift van dat gedicht bekomen, gemaakt naar het handschrift van het Testament Rhetoricael, bij den heer van Damme te Brugge berustende, en dat door de Dene eigenhandig blijkt geschreven te zijn. Het is dit beter afschrift waarvan wij hier, met toestemming van gemelden heer, gebruik maken. Door langen Adieu verstond De Dene zijn eeuwig vaarwel, blijkens het refereinvers :

Adieu, eer ik reize naar Adams moer.

Het geheele stuk bevat meer dan 300 regels ; doch wij bepalen onze mededeeling tot de coupletten, in welke de vlaamsche spotnamen voorkomen, zijnde het overige gedeelde des refreins van al te weinig aanbelang. Over den dichter heb ik gesproken in het eerste deel mijner verhandeling over de Nederduitsche taal- en letterkunde, bladzijde 261. Hij eindigde zijn testament rhetoricael, den 24 December 1561, volgens zijn eigen aanteekening in het opgemelde handschrift (1).

---

(1) Zie, over dit H. S. Belgisch Museum, II, bl. 185-189.

Vóór hem reeds had men de spotnamen der Vlamingen op papier gebracht. De heer Mone deelt dezelfde mede naar een (oud ?) handschrift, in zijnen *Anzeiger für kunde der Teutschen Vorzeit,* jaar 1835, bl. 299. Daar men in dit stuk ook van de Salmetero van Mechelen gewaagd, zoo is het wel waarschijnlijk, en ook het gevoelen van den Heer De Saint-Genois, dat Mone's fragment tuschen de jaren 1347 en 1414 zal zijn vervaardigd wanneer de stad Mechelen tot Vlaanderen behoorde ; immers het is moeilijk te onderstellen dat men door dit Sobriquet aan de inwoners van het dorp Machelen bij Deinze zou moeten denken. Zalm is kost voor rijke lui. Wat er van zij, ik vind het niet ongepast hier het lijstjen uit den Anzeiger over te nemen :

De properheden van der steden van Vlaanderen. Heeren van Gent, Poerters van Brugge, kindre van Ypre (1), Darincberders (2) van den Vrien, Speerbrekers van Rijsele, ledegangers van Oudenaerde, pasteieters van Corterike, Scutters van Douay, Schipbeeren van der Sluus, Cupers van den Damme, Hudevetters van Geroudsberge, Witvoete van Aelst, Vechters van Cassele, Slapers van Voirne (Veurne) Vachtploters (3) van Poperingen, Raepeters van Waes, Makeleters (4) van Dendermonde, Pelsmakers van Menene, Wafeleters van Bethunen, Soutsieders van Biervliet, Drinckers van Bergene, Utrechtsche vlaminge van Vier-Ambachten, Mostaerteters van Ostenden, Rocheters van Nivenkercede (Muenkereede), Sahmeters van Mechlen, Botereters van Dixmude, Conineters van Duynkerke, Cabeliaueters van der Nieupoort, Verwaten lieden (5) van Werveke, Trapeniers (6) van Comene, Volders van Caprike, Strijpgarenmakers van Oudenborch, Garencoepers van Deynze, Nootcrakers van Orchies, Wachters van Grevenighe, Boffers van Thourout, Logenaars van Eerdenborch, Stokvischmakers van Oestborch, Lijnwaders van Thielt, Cokermakers van Ruuslede, Kermeshouders van Roesse-

---

(1) Over dezen spotnaem zie Belgisch Museum, I, blz. 270.
(2) Darinebeders, turfbranders. Zie KILIAEN, *verbo Darijne.*
(3) Vachtploters, leertauwers. Zie DIERICKX. *Mémoires sur la ville de Gand,* I, p. 214.
(4) Makeleters, Makreeleters ?
(5) Verwatenlieden, verbannen lieden.
(6) Trapeniers, hetzelfde als Drapeniers.

laer. Forentiers (1) van Nevele, Peperloeceters van Eecke (Eecloo ?), Roetbierdrinkers van Harelbeke, Tichelbackers van den Stekene, Capoeneters van Meessene, Saymakers van Hontschoten, Platte gesellen van Sleedingen, Dansers van Everghem, Caesmakers van Belle, Osteliers (2) van Ursele (3), Overmoedige van Ronse, Wannemakers van Singhem, Gansdrivers van Laerne, Vlasboters (4) van Zele, Tuuschers van Theemsche, Hekeleers van Hostaden (Hofstaden), Toolneers (5) van Rupelmonde.

Dus hebben wij Vlaanderen in-t ronde.

LANGEN ADIEU.

Mijnen langhe adieu
Niet oudgestich (6)
In t'jaer ghemaect nieu
1500 ende tzestich.
Mijnen langen adieu neem ick nu end oorlof
An een yeghelick mensche, zoo men die heet ;
Ken weetter niet een inckel puncteloos voor of (7)
Wanneer ick vertrecke : een esser diet weet.
Elck mensche moet hem maecken om tsterven bereed.
Die hier noch rusten up tsweerelts broossche lene (8)
Dits den adieu, huut recreatien becleedt,
Gheramelt tsamen bij vrij Rasch up en Dene (9).

DEN ADIEU.

Adieu, Poorters van Brugghe, adieu Heeren van Ghendt,
Adieu, kindren van Ipre, wijdt verre bekent,
Adieu, Daryncbarners van den Vrijen mede,
Adieu, Schotters van Douay, ende daer omtrent ;
Adieu, Speerebrekers der Rijsselsche stede
Notecraeckers van Orchies, naer doude zede,
Ledichghanghers van Oudenaerde ghepressen ;

---

(1) Forentiers, het fr. marchands forains ?

(2) Osteliers, franç. Hôtelliers. Zie het woord bij DIERICX *Mémoires sur les lois des Gantois*, I, bl. 268.

(3) Ursele, wellicht te lezen Ghistele.

(4) Vlasboters, vlaschslagers ; van vlasch en botten ; doch wellicht te lezen Vlasbokers. Zie KILIAEN op dit woord.

(5) Toolneers, tollenaers, tolontvangers.

(6) Oudgestich, naar onze oude gesten (geschiedboeken).

(7) Ik weet er geen puntelooze boor af, ik kan het niet doorbooren, niet doorgronden.

(8) Lene, leun.

(9) Zinspreuk van den dichter RASCH up end Dene, zinspelende op de verganglijkheid van 's menschen geluk of bestaan, dat rasch opkomt en rasch henen gaat.

Adieu insghelijcx, oock zoo ick dandere dede,
Pasteyeters van Curtrijcke mids desen ;
Adieu, Cupers van Damme ; adieu moet wesen
Witvoeten van Aelst, Beenhauwers van Male,
Hudevetters van Gheerdsberghe hooghe ghepressen,
Voorvechters van Cassele int speciale,
Vachtpluckers van Poperynghe tprincipale ;
Slaepers van Vuerne, hebt oock huwen toer,
Raepeters van Waes, elck end int generale,
Adieu, eer ick reyse naer Adams moer.
Adieu, van Dermonde Mackeleters daer,
Pelsnaeyers van Nieneven openbaer,
Drynckers van Winnocxberghe, Zoutzieders van Biervliet
Rocheters van Muenicheree der naer ;
Adieu, Mostaerteters die men t'Oosthende ziet ;
Buetereters van Dixmude en vergheet ick niet ;
Adieu, metten Conijneters van Dunkercke goet ;
Adieu, Drapeniers van Comene, mijn jonste biedt ;
Adieu, oock an de Vulders van Caperijcke wroedt,
En den Schipghaernemaeckers van Oudenburch, tmoet
Oock adieu gheseyt zijn, ken cans mij bedwijnghen,
Cobeljaueters van Nieupoort, zijt oock ghegroet
Saeywevers van Hondscote, Ghistelsche Hovelynghen,
Drooghaerts (1) van Werveke int ommerynghen ;
Gaerdemaeckers van Deynse up huerlieder vloer ;
Ghy Saudeniers van Grevelynghe, laet hu niet besprynghen
Adieu, eer ick reyse naer Adams moer.
Adieu oock, Grootsprekers van Thorout, ghy
Lueghenaers van Ardenburch, den Wiltjaghers by
Van Maldeghem, Candeeleters van Meenen voort,
Ketelboeters (1) van Middelburch ; adieu van my
Crudeniers van Oostburch ; insghelycx adieu hoort
Lijwadiers van Thielt, twelck wenich oorboort ;
Oock mede Rootbierdrynckers van Haerlebeke ;
Ghy Peperloocketers van Eecloo verstoort,
Keermeshouders van Ruusselaere meniche weke,
Cappoeneters van Meessene, waert nood tbleke
Met menich smetsere ende goet gheselle
An de Wijnzupers van Hulst ick adieu spreke,
Snoucketers van Aexele, Caesemaeckers van Belle,
De Teghelbackers van Stekene oock mede telle ;
Roometers van Moerbeke, ghy zonder poer,
En de Waermoeseters van Coolkercke snelle :
Adieu, eer ik reyse naer Adams moer.
Adieu, Hoppewinders van Oteghem sterk,
Adieu, Overmoedeghe van Ronsse int werck,
Papeters van Denterghem, daer in onverzaet,

---

(1) Drooghaerts, droogscheerders.
(1) Ketelboeters, ketelslagers, ketellapers.

Ganssedrijvers van Laerne, scherp int bewerck ;
Te Zele daer vyndt men de Vlasbooters, jaet ;
Adieu, Stiermans van Wendune, elck met zijn maet ;
Ende ghy Musseleters (2) van Bouchoute reyn,
Visschers van Blankeberghe oock adieu ontfaet;
Adieu, Putooreters (3) van Waestene int pleyn;
Adieu, Dienaers van Sint Anne ter Mude certeyn
Verzeylders van Heyst ter zeeusschen gronde,
Costemaeckers van Ruusle, van Vlaeters t' greijn ;
Die van sint Jans Steene ook adieu tallen stonde,
Compoosteters van Loo, Thoolnaers van Reppelmonde ;
Adieu, Eillynghen, tsaemen, met den Ackerboer,
Adieu, dus namelicke Vlaendren int ronde ;
Adieu, eer ick reyse naer Adams moer.
Adieu, voorts noch, ende wederom oorlof, adieu,
Al dat oud was, en zichtent (4) gheworden nieu ;
Adieu, an al dat zij binden, Brugsche mueren, enz.

Eenige van mijne woordverklaringen verschillen van de vertalingen des heeren Saint-Genois. Bij hem ontbreekt V. 18 : Notecrackers van Orchies, enz. Ik onthoude mij van allen uitleg of gissing omtrent den oorsprong dezer namen. Om die te verklaren zou men plaetselijke kennissen in al de voorgebrachte steden en dorpen moeten hebben, die ik niet bezit, en vermoedelijk nooit bezitten zal.

J. F. WILLEMS.

Over de benaming
MAKELETERS VAN DENDERMONDE.

Brief aen de Heeren uitgevers van het Belgisch Museum.

Dendermonde, 6 Juny 1839.

Mijne Heeren,

Ik las in het Belgisch Museum, eerste aflevering van 1839, den Langen adieu van Eduwaert de Dene, door den heer Willems medegedeeld, en vond daeronder de verkla-

(2) Musseleters, Mosseleters, en niet Musscheneters.

(3) Putooreters, eters van puitoor, zekere visch (ook zekere vogel.

(4) Zichtent, sedert.

ring van het woord Makeleters van Dendermonde, hetwelk hij gelooft Makreeleters te beduiden (1).

Wijl de heer opsteller nadere inlichtingen over den oorsprong der verschillende spotnamen, die in het opgemelde artikel voorkomen, schijnt te begeeren, heb ik de vrijheid genomen hem onze Makeleters een weinig beter te leeren kennen.

Makel, of anders mackel, zoo als bladz. 102, vers 30 staet, beteekent geen makreel, doch is ook een visch, en het woord zou wel kunnen duidelijk en goed geschreven zijn, alhoewel het in geenen vlaemschen woordenboek gevonden wordt. Makreelen eet men zelden of nooit in onze stad, en t'zou dus verkeerdelijk schijnen dat men de Dendermondenaren met zulk eenen toenaam vereerde ; maer men vangt hier wel eene andere soort van visch, die den naem voert van makker of makkel, en zich in de Schelde ophoudt. Hij wordt voor eene lekkernij gegeten, en zijne gedaente komt die van eenen kleinen braessem zeer nabij.

Wat de waerheid van het hiervoren gezegde nog meer bevestigen kan, is, dat de voorkeur, die de Dendermondenaren van ouds aen visch, liever dan aen alle andere spijzen, gegeven hebben, tot heden nog voortduert.

Wanneer, des Zondags, de schoone namiddagen van het zomergetij onze echte inboorlingen buiten de poort lokt, in plaets van de schoonheid der velden en de grootheid der natuer te bewonderen, zoo kruipen zij de eene of andere herberg in, en vinden zij (tusschen het drinken van eenen liter bier) hunnen meesten smaek in het eten van een boterhammeken met wat gebakken of wat opgelegden visch.

Ik heb de eer mij met alle hoogachting te noemen,

Ued Dienaer
J. V. D. V.

---

(1) Gelooft is hier het gepaste woord niet. Ik heb slechts de vraeg geopperd of men door Makeleters geen Makreeleters zou hebben te verstaen gegeven.

(Aenmerking van J. F. W.).

EEN LIJKSCHOUWING IN DE XVIIIe EEUW.

Door den Heer Lowet de Wotrenge, voorzitter van het Beroepshof, werd ons hiernavolgend eigenaardig document gezonden. Het is het proces verbaal eener lijkschouwing uit de XVIIIe eeuw. Wij deelen het mede omdat wij meenen, dat het zeer belangwekkend zal zijn voor sommigen onzer lezers, 't zij om de beschreven feiten, 't zij om reden der vermelde namen.

Aenschouw van het doods Lichaem van den minderjaerigen sone van de weduwe Claudius Meduyts innegesetene der Vrijheidt Vueren, ouds ontrent de elf jaeren, liggende ten huyse van sijne voornoemde moeder, gedaen ter instantie ende requisitie van Henricus Naeghels meyer der Vrijheid Vueren ten overstaen der naergenoemde Schepenen, ende is als volght.

Op heden desen 29 Juny 1787 hebben wij schepenen ondergenoemt ter instantie van Henricus Naeghels meyer der Vrijheidt Vueren ende met den selven in persoon ons getransporteert ten huyse van de voorschrevene weduwe Claudius Meduyts binnen de voormelde Vrijheidt tot dien geassisteert van heer ende meester Jacobus van der Weijden, Licentiaet in de Mediceynen ende van Sr Guillielmus Vandertaelen, meester chirurgyn geadmitteert voor het Collegium medicum binnen de Stadt Brussel beyde residerende binnen de Vrijheidt Vueren, aen dewelke aengethoont is het doodt lichaem van den voornoemden minderjaerigen sone met naeme Joannes Meduyts oudt elf jaeren *salvo justo*, gebortigh ende innegesetenen van Vueren voorschreven tot het doen van den aenschouw van het voorschreve doodt lichaem, soe ende gelyck sy ten overstaen der ondergeteekende schepenen ende ter maenisse van den voorschreven meyer gedaen hebben ende bevonden gelyck hunne naervolgende depositien breeder gementioneert.

Welken volgende sijn voor die schepenen ondergenoemt gecompareert die voorschreven d'heer Jacobus Van der Weyden, Licentiaet in de Medicynen ende sieur Guillielmus Vandertaelen chirurgyn alhier beyde hiertoe gedaeght per Petrus Josephus Mastraeten ad justum actum daer toe door die ondergenoemde schepenen geauthoriseert ende in eeden gestelt door den schepenen Joannes van den Hout en dewelke op den eedt alsnu gedaen verclaeren dat het voorschreve cadaver van den soo genoemden Joannes Meduyts ten overstaen als hier onder op heden rijpelijck gevisiteert ende geexamineert te hebben ende aen het selve geen ander oorsaeck bevonden te hebben, als in sijn aensicht eene groote wonde soodaenighlyck dat den neus ende oogen geheelyck weggenomen waeren, ende dat het cerrebellum ende de Dura ende Pia Mater is gedestrueert, ende waer op de doodt is gevolght ende geene de minste andere oorsaecke nochte contusie ofte fractuer aen het selve cadaver bevonden te hebben, soo dat sy deponente volgens de kennisse van hunne const vastelyck geoordeelt hebben als dat den meergemelden Joannes Meduyts de selve wonde moet

gekregen hebben door een schietende instrument ende alsoo seffens het leven moet verloren hebben, ende eyndigende hier mede dese hunne depositie allegueert voor redenen van wetenschap de gene daer uyt resulterende noch min noch meer ende naer voorgaende voorlesinge hebben daer bij gepersisteert ende onderkent.

(g.) J. Van der Heyden, Med. Lic. (g.) G. Vandertaelen vac. 2 uren. Aldus gedaen ende gevisiteert desen ut Supra coram als hier onder

(g.) V. den Houten. (g.) Anthonias Schoonejans.

(g.) P. Mastraeten, greffier 1787.

Taxatum : 7 » 0
7 » 0
14 » 0

Een Romeinsche vaas met 180 Romeinsche munten ontdekt te Bunsbeek.

Plaats en omstandigheden der ontdekking.

In de maand Juni ll., werd in den boomgaard van de hoeve, eigendom van den h. Petrus Van de Put, te Bunsbeek bij Tienen, een Romeinsche vaas ontdekt, gevuld met Romeinsche munten. Zoodra we dit vernamen, begaven we ons ter plaatse om de echtheid en de belangrijkheid van deze vondst te onderzoeken.

De hoeve Van de Put is een kleine boerderij bestaande uit verscheidene gebouwen, uit verschillende tijdstippen. De oudste gedeelten dagteekenen zeker van vóór twee honderd jaar. Ze ligt ter plaatse « Heideblok », op een heuveltje, ongeveer vijftig meter van de oude heirbaan Tienen-Diest.

Een holle, overschaduwde, schilderachtige weg leidt er ons van de vroegere heirbaan, thans een gewone, breede veldweg, naartoe.

Bereidwillig lichtte de h. Van de Put, ons in over de belangrijke vondst.

Bij 't graven van een put achter het huis, in 't bovengedeelte van den boomgaard die afhelt in de richting der groote baan Bunsbeek-Glabbeek ter hoogte van de halt Drieslinter, stuitte de werkman Jozef Jacobs, op ongeveer 50 cm. diepte, op een hard voorwerp, dat hierdoor gedeeltelijk verbrijzeld werd.

't Bleek een roodachtige aarden pot te zijn welke rechtop stond, bedekt met een soort plavei, eveneens in roode bakaarde. De pot bevatte 180 goed bewaarde bronzen muntstukken uit den tijd der Romeinsche overheersching.

Nadere opsporingen in de onmiddellijke omgeving zijn tot heden niet geschied.

Het heuvelachtig terrein waarop de hoeve ligt vertoont alle kenmerken der plaatsen die bij voorkeur onder de Romeinsche periode werden verkozen voor het oprichten eener « villa » en 't lijkt ons meer dan waarschijnlijk dat hier soortgelijke villa gestaan heeft.

Deze gissing wordt nog versterkt door het feit dat men op vele plaatsen langsheen de oude heirbaan Tienen-Diest, sporen heeft ontdekt van vroegere beschaving, zooals trouwens ook blijkt uit de benaming der plaatsen langsheen die baan gelegen.

Immers wat verderop, nabij den molen op grondgebied

Bunsbeek, ligt de « Schrans » (d.i. schans, versterking), een heuvel waar men oude zilveren munten heeft opgegraven en op grondgebied Glabbeek-Zuurbeemde bestaat een plaats nog heden « Pepines Hof » genaamd, waar men verscheidene voorwerpen uit het Frankisch tijdvak, o.m. zilveren munten, heeft ontdekt.

In elk geval staat vast dat de ontdekking te Bunsbeek, van oudheidkundig standpunt uit, van het grootste belang is en het bestaan in deze gewesten bewijst eener Romeinsche beschaving dagteekenend uit de eerste jaren van de derde eeuw na Christus.

Beschrijving der voorwerpen.

Dank zij de bereidwilligheid der vinders, konden we de ontdekte voorwerpen nauwkeurig onderzoeken. Van de vaas zelf, evenals van den deksteen, hebben we tot onze spijt slechts enkele nietige stukken teruggevonden. Een volledige hersamenstelling was onmogelijk. Zooals het gewoonlijk gaat bij dergelijke ontdekkingen, hechten de vinders, zonder eenige kennis van de archeologische waarde dier vazen of urnen, weinig of geen belang aan het omhulsel en hebben slechts den inhoud in 't oog, daar ze steeds denken een fortuin te bemachtigen.

De deelen die we konden onderzoeken lieten ons toe te besluiten dat de vernielde vaas uit bruin-roode gebakken klei was, rond, ongeveer een halven centimeter dik en 20 cm. hoog, verbreedend naar boven en bekroond met een verengden krans. Het buitenvlak vertoonde een niet onaardigen zwarten cirkelvormigen band bestaande uit een viervoudige reeks van in relief naast elkaar geplaatste vertikale lijntjes. De vaas was bevallig, wel afgewerkt en bezat de kenteekens der fijne potbakkerij, zooals ons deze uit het tijdstip der Antonijnen (tweede eeuw) is overgebleven.

De munten zelf zijn alle in brons en de meeste buitengewoon goed bewaard. Ze zijn zeer verscheiden en behooren tot de regeeringen van acht keizers, van Trajanus tot Aurelius Antonius Caracalla, d.i. van 98 tot 217 na Christus. Alles laat veronderstellen, zooals we 't reeds zegden, dat de vaas in het begin van de derde eeuw na Christus aan den grond werd toevertrouwd.

Met het oog op de figuren en opschriften van de hoofdzijde kunnen we de munten tot dertig typen herleiden ; de stempels van de keerzijde vertoonen echter een veel grootere verscheidenheid, zoodat er ten minste zestig verschillende stukken kunnen geteld worden.

De dertig vertegenwoordigde muntsoorten, als men de hoofdzijde beschouwt, zijn de volgende :

een type van keizer Trajanus (98-117 na Chr.) ;

twee typen van Juliana Sabina, echtgenoote van Keizer Hadrianus ;

drie typen van Keizer Hadrianus (117-138) ;

vijf typen van keizer Antonius Pius (138-161) ;

drie typen van keizerin Anna Galeria Faustina Pia, echtgenoote van keizer Antonius Pius ;

drie typen van keizer Marcus Aurelius Antonius (161-180) ;

twee typen van Anna Faustina I of Diva Faustina, echtgenoote van keizer Marcus Aurelius Antonius ;

een type van Lucius Aurelius Verus, aangenomen zoon van Antonius Pius, die mede met keizer Marcus Aurelius Antonius aan het hoofd stond van het keizerrijk, zonder echter ooit door den Senaat als keizer erkend te zijn geweest en feitelijk te hebben geregeerd ;

twee typen van Anna Lucilla, echtgenoote van Lucius Aurelius Verus ;

twee typen van keizer M.L.A.A. Commodus Antonius (180-192) ;

vier typen van keizer Septimus Severus (193-211) ;

twee typen van keizer Marcus Aurelius Antonius, bijgenaamd Caracalla (211-217).

Kunstwaarde.

Deze munten weerspiegelen treffend de evolutie van de romeinsche kunst. De tweede eeuw van het keizerrijk of de eeuw der Antonijnen is voor de kunst een eeuw van voorspoed en buitengewonen bloei geweest.

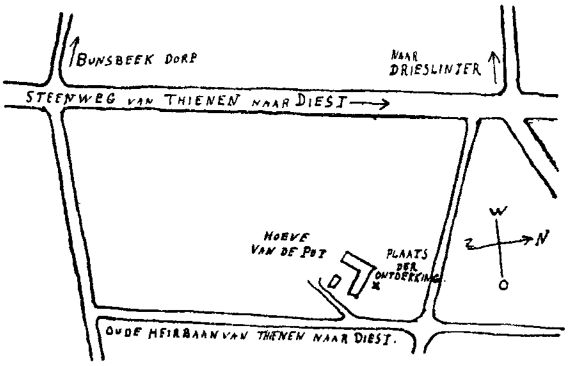

Trajanus was niet alleen een groot veroveraar, doch tevens een vurig bewonderaar en beschermer der kunsten. Rome heeft hem verscheidene beroemde kunstgewrochten te danken. Ook de munten zijn verzorgd en wijzen op de hoogte die de plastische kunst te Rome had bereikt.

Hadrianus was zelf kunstenaar en het is licht te gissen dat hij voor het vervaardigen der muntstempels veeleischend was. Ook zijn de munten uit dien tijd meesterstukken van plastiek : het keizershoofd komt uit in zuiver relief op het muntvlak en de bewerking is fijn en onberispelijk.

Antonius Pius en Marcus Aurelius waren eerder wijsgeeren dan kunstenaars. Nochtans verwaarloosden zij de kunst niet en Marcus Aurelius was even vaardig teekenaar als vermaard stoïcijnsch wijsgeer. Ook zijn de munten van deze keizers merkwaardig en moeten onder geen enkel opzicht voor die hunner beide voorzaten onderdoen.

Commodus Antonius, zoon van Marcus Aurelius en laatste der Antonijnen, was een flinke forsche kerel doch verdierlijkt en aan lagere driften verslaafd. De kunst treedt meer op den achtergrond en de circusspelen en militaire belangen zijn het voorwerp zijner beste zorgen. We bemerken reeds die daling in de kunstwaarde van de munten uit dit tijdstip. Al zijn deze stukken nog bijzonder schoon van modeleering, toch is het relief flauwer en het afwerken minder verzorgd.

Met Septimus Severus en Caracalla begint de eeuw van militaire gewelddaden en anarchie in het Romeinsche Rijk. De oorloogen en het verdedigen der grenzen nemen deze keizers totaal in beslag. Caracalla was daarenboven een echt monster ; door afschuwelijke moorden en euveldaden hield hij zijne onderdanen door de vrees in bedwang tot hij zelf vermoord werd.

De hoofdtypen der munten blijven nochtans voldoende merkwaardig doch de reliefhoogten verminderen steeds, de geldstukken zijn ruwer, minder zuiver van metaal en minder goed afgewerkt. Als portretstudie blijven ze belangrijk. De figuur van Caracalla vooral is prachtig weergegeven : zijn kop verschijnt op de munten met laag, vleezig, gerimpeld voorhoofd, boven diepe valsche oogen. Een bittere plooi loopt van den neus over de wangen ; de neusgaten zijn opgetrokken, de lippen dun en toegenepen ; de kin is breed met korten kroezelbaard omkranst en vertoont in 't midden eveneens een diepe groef : gansch het wezen weerspiegelt op welsprekende wijze het wreede, monsterachtige, hartelooze karakter van den keizer, die er zelf behagen in schiep, als een wild dier gevreesd te worden.

Besluit.

Uit die korte beschouwingen meenen we te mogen afleiden dat zoowel voor de oudheidkunde en de geschiedenis der streek, als voor de muntenstudie de ontdekking te Bunsbeek niet mocht verzwegen worden.

Ernstige opzoekingen zullen binnen kort aanvangen, in de nabijheid der plaats waar vaas en munten werden ontdekt, want het is meer dan waarschijnlijk dat op het Heideblok van Bunsbeek meerdere oudheden bedolven liggen.

Mr Dr LOUIS VAN DEN BROECK.

Folklore in Brabant

Van den Duivel, die steelt. — Het gebeurde te Berthem vóór een dertigtal jaren, dat de brack (in Brabant algemeen genoemd « breuk ») van zekere Gilde bij nacht werd gestolen uit het huis van den hoofdman. Aldus werd dit verklaard door den belanghebbende, die er bijvoegde dat dien nacht een groot zwart beest was te zien geweest, in den vorm van een hond met groote pooten, en rond voormeld huis.

Dit beest of hond zou een kwade geest zijn geweest — men wilde hebben den duivel — in zulke gedaante veranderd en die de brack zou hebben gestolen.

De praatjes gingen daarover veelvuldig hun gang, zooals algemeene regel op 't platteland.

't Ging zoover dat de Rechtbank er ten slotte moest tusschenkomen.

Het duurde lang vooraleer de menschen daarover hunne bepaalde meening dierven uitdrukken.

Opgeteekend uit den volksmond te Berthem.

SEVERIUS.

Het betooverde Paard. — Vóór een halve eeuw, zelfs nog meer, werd er elken nacht in het huis van landbouwer B..., te Berthem, (Daelhem), thans overleden, een zonderling gerucht waargenomen, n.l. als van katten, die op tafels en stoelen sprongen, muziek dat gehoord werd, enz.

Als de bewoners opstonden zagen ze niets. Pas terug te bed herbegon hetzelfde gerucht.

's Morgens als het paard in den stal moest gevoederd worden, stond het nat van 't zweet en als afgetobd, erger nog als zou het heel den nacht gewerkt en geloopen hebben.

Ging men 's nachts in den stal, dan vond men het dier met « gekeperde » (wil zeggen : gevlochten) manen en staart, prachtig opgetooid als voor een feest.

Nooit was er iets in den stal te bespeuren en zooals gezegd stond het paard bezweet en vermoeid op den morgen en de vlechten waren verdwenen. Ook hoorde men vele nachten op den zolder geklop en gerucht en durfden de bewoners niet naar boven gaan zien.

Opgeteekend uit den volksmond te Berthem.

SEVERIUS.

Het geloof aan kabouters in Vlaamsch-Brabant. — Te *Opvelp*, gelooft men nog algemeen dat vroeger jaren in een afgelegen boschje waarnevens een diepe straat, en genaamd « Remmelenbosch » een kaboutersfamilie huisde die zich verscholen in de

holten van den hoogen berg langs de Hoogstraat. Het was rustig volkje, zoo vertellen nog, zeer oude menschen, en als er iets te verstellen was aan oude ketels, potten of pannen, droeg men dit alles aan hun hol, met brood of ander voedsel, op den laten avond. 's Anderdaags 's morgens stond het gerepareerde terug aan de deur van den eigenaar. Nooit zag men die kabouters en ook had men er geen last van.

Ouderen van jaren vertellen dit en gelooven er vast aan. Zekeren dag waren ze verdwenen.

Te *Vaalbeek*, beweert men dat vroeger jaren daar ook kabouters huisden in een onderaardschen gang, loopende z. g. z. van het Kasteel Harcourt (boven de vijvers van de Zoete Waters) naar de Philozofenfontein (zeer gekend plekje o. a. ten tijde van Justus Lipsius den geleerden.

Volgens de oude Vaalbekenaars, kwamen deze « halfmannetjes » 's nachts het vuil linnen der menschen wasschen. 's Avonds moest het linnengoed in kwestie buiten gezet worden met erbij, als vergoeding een goed geboterde of met vet besmeerde snede brood.

's Anderendaags 's morgens was dit linnen goed gewasschen — maar nooit zag men kabouters. Op zekeren dag — men weet niet waarom — waren plots de kabouters uit Vaalbeek verdwenen, waar naartoe wordt niet gezegd.

Wat den onderaardschen grond betreft die schijnt bestaan te hebben — of zou nog bestaan, beweert men ! Een feit staat vast en dat is, als men op die baan dicht bij het huis der Weduwe Peeters komt en men er met de voeten hard op den grond stampt, dan wordt een dofkluikend geluid waargenomen.

De Duitschers moeten over 't bestaan van dien ...... gang ! op de hoogte geweest zijn, want te Vaalbeek wordt beweerd, dat zij in 't begin van den oorlog — 1914 — officieren af zonden om er naar te zoeken.

Te Velthem spreekt men insgelijks, van kabouters, die als *variante*, voor voedsel.... 's nachts de oude schoenen der menschen herstelden. Hier ook woonden zij in een holle straat.

SEVERIUS.

10e Jaar. — Nr 58-59 Maart-Mei 1931

De Brabantsche Folklore

INHOUD

De onversaagde drinkebroers en de dappere Vlaamsche vrouwen der XVIIe eeuw. — Oude maten en gewichten van Brabant. — De wegen van Brabant in 1762. — Een sprookje uit mijn Dorp. — Hoe de kinderen van mijn dorp de octrooi betaalden bij hun eerste reis naar Geldenaeken. — Het openbaar onderwijs te Corbais in 1830. — Het Internationaal Studieprogramma voor Volkskunde. — Het tweede Internationaal Volkskundig Congres. — De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche Kunst, te Antwerpen. — De Oude Kunst van Zwart-Afrika in het Paleis voor Schoone Kunsten te Brussel. — Ditjes en Datjes. — Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen. — Boekennieuws.

De onversaagde drinkebroers en de dappere Vlaamsche vrouwen der XVIIe eeuw.

Aan Professor
L. VAN DER ESSEN
in trouwe vriendschap opgedragen.

De Spaansche kapitein Alonso Vasquez, die sedert 1577 in Vlaanderen en elders oorlog voerde, in zijn vaderland teruggekeerd, heeft eene kronijk geschreven, *Los Sucesos de Flandes y Francia,* hoofdzakelijk ter eere van Alexander Farnèse opgesteld, zooals hij het in zijn opdracht aan Filips IV vermeldt, onder datum van 1614.

Deze gedenkschriften, kort na de gebeurtenissen, waaraan de schrijver deelnam, opgeteekend, zijn voor ons eene bron van het allergrootste belang. Een Fransche geschiedschrijver beweert dat we hier 't voornaamste boek hebben, dat ooit door een Spanjaard, over de gebeurtenissen in Vlaanderen, werd geschreven (1).

---

(1) A. MOREL-FATIO, *Etudes sur l'Espagne,* bl. 275. Parijs, 1895. Cf. H. PIRENNE, *Bibliographie de l'histoire de Belgique,* 2e uitg., bl. 203, nr 2252. Brussel-Gent, 1902.

Vóór Morel-Fatio werd op het belang van *Los Sucesos de Flandes y Francia* reeds gewezen door Gachard in 1875 ; als gevolg van het gunstig oordeel van dezen ervaren kenner werd kort daarna tot het uitgeven er van overgegaan (1). Ziehier hoe onze geleerde medeburger de kronijk van Alonso Vasquez beoordeelt, inzonder het eerste gedeelte, met titel : *Descripcion de los estados de Flandes :* « Zijne beschrijving van de Belgische provinciën, een halve eeuw na die van Guicchardini opgesteld, zal met belangstelling worden gelezen ; wat hij opteekent over de zeden, de gebruiken, het karakter van de Belgen is niet altijd juist en zonder hartstocht geschreven, nochtans is het uiterst nuttig zijn meening daarover te kennen ». En hooger op, in het voorwoord, leest men dezen merkwaardigen zin, waarvan ik mij veroorloof het einde te onderlijnen : « De beschrijving die hij geeft van de zeden en gewoonten der Belgen is uiterst pittig: *zij verdient vertaald te worden*» (2).

Gelijk wij hierboven gezien hebben, staat Gachard niet alleen met deze vleiende opvatting ; zijn wensch, om de eerste zoo belangrijke bladzijden, vroeger bij het doorbladeren van de *Notices* opgemerkt, vertaald te zien, wordt heden verwezenlijkt op aandringen van mijn geleerden kollega en vriend, die op de Spaansche uitgave mijn aandacht vestigde, en wien ik daarom dit artikel opdraag. Indien het den lezer eenig belang inboezemt, zal de vertaler zich rijkelijk voor zijne dubbele moeite beloond achten.

Natuurlijk werd niet de geheele inleiding letterlijk vertaald, alleen wat « kulturgeschichtlich » gewichtig scheen : de titel van dit historico-folkloristisch opstel duidt

---

(1) In de « *Coleccion de Documentos inéditos para la historia de España,* d. LXXII, Madrid, 1879. Ziehier hoe de uitgevers, in de voorrede, zich over onzen geleerden landgenoot uitlaten : « Así, pues á pesar de la extension del manuscrito, no vacilamos un instante, en incluirlo en nuestra Coleccion, con tanto mayor motivo, cuanto que vino á esforzar nuestras razones el juicio favorable que despues ha merecido tambien esta obra al docto M[r]. Gachard, que da muestras de conocer perfectamente el Codice que ahora publicamos ».

(2) GACHARD. *Les Bibliothèques de Madrid et de l'Escurial. Notices et extraits des Manuscrits qui concernent l'histoire de Belgique,* bl. 8 (voorr.) en 138. Brussel, 1875.

deze opvatting klaar aan, alsook het hoofdzakelijke van deze vertolking. Wat het voorbehoud betreft, door Gachard uitgedrukt, welke meent dat alles niet altijd even juist is, dit zal gerechtvaardigd worden door het eerste uittreksel. Moest ik op mijn beurt den Spaanschen kronijkschrijver kenmerken, dan zou ik zeggen, dat hij in de beschrijving van de zeden, de gewoonten en het karakter van de Belgen een al te groote neiging tot *generalisatie* aan den dag legt. « Al de vrouwen van dit land zijn ros », schreef de Engelsche reporter aan zijn dagblad, omdat hij bij het ontschepen te Kales, eene schoone met vuurblond haar ontmoette : Alle Belgen, zegt Vasquez, want bij hem moet het woord « Vlaming » al de bewoners der Spaansche Nederlanden, Walen inbegrepen, aanduiden, — alle geven blijken van buitengewonen moed en zorgeloosheid, van lachlust en onleschbaren « dorst » als zij op het punt zijn gehangen te worden. Deze passage kenmerkt genoegzaam de « manier » van onzen kronijkschrijver : zij verdient dus het eerste vertaald te worden, des te meer wijl een zedelijk portret van de inwoners van *los estados de Flandes* voorafgaat, 'n beetje overdreven op het laatst, eenigszins verkort in onze vertaling.

« Alle Vlamingen zijn groot van gestalte, schoon, kloek en regelmatig gebouwd. Zij leggen zich toe op de studie van de letterkunde en van de talen. Zonder hun land te verlaten, bezigen zij er drie of vier, zooals Duitsch, Latijn, Vlaamsch en Fransch. Van natuur zijn ze kalm en onverschillig ; zelden toornig. Zij zijn noch hoovaardig noch leugenachtig, maar nieuwsgierig en lichtgeloovig, ook koppig, ondankbaar en wraakzuchtig ; voor eene nietigheid voeren zij oorlog.

Als ze ten gevolge van hunne misdaden aan den voet van de galg staan, houden zij er aan, in barbaarsche hoovaardij, om noch schrik, noch vrees voor de dood te laten blijken (1). Van elf uur af tot twaalf, want er wordt hun één uur uitstel gegund vóór de voltrekking van het vonnis, staan zij daar, het glas in de hand, te drinken op de gezondheid van den beul en van de toeschouwers. Zij schertsen zonder ophouden, en roepen aan de omstanders allerlei aanbevelingen toe voor vrienden en bloedverwanten, zonder zich om hunnen hachelijken toestand te bekommeren, maar

(1) Men moet natuurlijk lezen : « Als een hunner... » maar in den Spaanschen tekst staat overal het meervoud, teeken van een overdreven generalisatie.

alleen belust op drinken. Klokslag twaalf, zwijgen ze plots ; met eigen handen binden ze zich den strop om den hals, dan springen zij van de ladder af, met eene ongeloofelijke stoutmoedigheid, bijzonder de Walen » (bl. 28-29).

* * *

Ziehier nu de vertaling van het voornaamste stuk, waar Alonso Vasquez, sober als elke Spanjaard, de dronkenschap die alsdan in onze gewesten heerschte, zoo zwart mogelijk heeft afgeschilderd.

Is dit tafereel in zijn algemeene trekken erg overdreven, toch mogen we niet vergeten dat Uilenspiegel reeds zegde : « Waar rook is, is vuur », en dat de Vlaming zijn naam van « drinkebroer » wel verdiende.

Alonso Vasquez beschreef niet alleen wat hij gezien heeft, maar teekende ook alles op wat hij heeft hooren vertellen : op die wijze blijft zijn verhaal belangrijk, niettegenstaande alle generalisatie en overdrijving. En dan, dat somber tafereel omvat eene prachtige hulde aan de dappere Vlaamsche huisvrouwen vanwege den Spaanschen kapitein, die in zijn eigen land niet veel werkzame en geleerde vrouwen had ontmoet. Daarom verdient dit stuk vertaald en gelezen te worden, ook door onze neerlandici, om wille der Vlaamsche woorden, soms op z'n Spaansch getooid of vermomd, die er in voorkomen en 'n aardig figuur maken in den oortekst, hierachter, tusschen haakjes, afgedrukt. Laat ons nu luisteren naar den matigen Spanjaard, die de heldendaden van onze Vlaamsche, Brabantsche of Waalsche drinkebroers vertelt.

« Het drankmisbruik *(el mucho beber)* waardoor ze hun bewustzijn verliezen, heeft hen in een deerniswaardigen toestand gedompeld. Alhoewel zij er zich rekenschap van geven, trachten zij niet deze slechte gewoonte uit te roeien ; integendeel, zij geven er zich aan over met meer drift, alsof die welke ze in den drank putten, hen moest helpen om zich van deze plaag te bevrijden, die bij hun een omvang genomen heeft, waarover men zich niet moet verwonderen. Inderdaad, van hunne prilste jeugd af, zuigen zij die ondeugd in met de moedermelk. Gedurende heel den tijd dat de moeders hunne kinderen niet voeden, geven ze hun zuigflesschen in hout *(unas tetas de madera contrahechas)*, met wijn of bier gevuld, waaraan de kinderen zuigen als echte borsten vol melk, totdat ze gespeend worden. Door dit kunstmatig middel, met de natuur vermengd, is bij hen die noodlottige kwaal der

dronkenschap ontstaan. Wat de vrouwen betreft, al drinken ze ook, toch blijven ze matiger als de mannen en verliezen nooit haar gezond verstand ; zij bestieren het huishouden en alles wat het huishouden aangaat. Hierin zijn ze behendig en ervaren, gelijk in de kunst van schrijven, lezen, en tellen : weinige mannen staan met haar op gelijken voet, evenmin als in het gebruik van de vier talen, waarvan de kennis in deze gewesten noodzakelijk is. Van natuur uit zijn ze groot en kloek, blank van huid en blond van haar ; ze zijn schoon en lieftallig ; zij eten niet op 'n zuiver wijze, maar kleeden zich met buitengewoon goeden smaak ; zij zijn zoo geleerd, dat ze alle geloofsartikelen als echte theologen bespreken ; zij bezitten talrijke boeken, bijzonder den Bijbel, dien zij van hare jongste jaren bestudeeren, en in haar geheugen prenten. Daar de Inquisitie niet bestaat en er geen hoofd is om ze te leiden, geven zij zich aan het genot der lectuur zonder voorbehoud over, en vervallen alzoo heel licht in de grootste dwalingen, ten gevolge van menigvuldige kettersche en slechte boeken die uit de naburige landen zonder toezicht ingevoerd worden. In hare manieren gelijken zij op de mannen, des te meer, wijl zij zich gaarne bemoeien met zaken die alleen hare mannen aangaan ; inderdaad, niet tevreden met hare inkoopen op de markt te doen en haar huishouden te besturen, zijn er eenige die barbier spelen en helpen haren en baard der klanten te snijden of te scheren ; zij doen het met zooveel gemak, zuiverheid en behendigheid, dat men haast zou meenen dat dit vak voor haar werd uitgevonden : daar hunne mannen het grootste gedeelte van hun tijd in de herbergen doorbrengen, zijn ze zorgvuldiger en oplettender om hunne afwezigheid te verbergen.

Zij zijn ook behendige stuurlieden, daar men haar, op de schepen die tusschen Vlaanderen en Holland heen en weer varen, het roer toevertrouwt, waarvan de veiligheid van het schip afhangt. Om tijd te sparen binden zij soms het roer vast en zetten zich dan, als lucht en water het toelaten, aan het spinnewiel of aan een ander huiswerk, aan alles even groote zorg wijdende. Nooit ziet men ze met leege handen, zoo sterk is bij haar het besef van spaarzaamheid en werkzaamheid. Soms leggen zij een echt mannelijken moed aan den dag, haast vuriger dan die van hare echtgenooten. Bij het beleg van Antwerpen, terwijl de Spanjaarden van uit de citadel de stad beschoten, zag men twee zusters, zeer jong, die samen manden droegen met aarde gevuld om de bressen in de muren te herstellen : een kanonbal doodde eene ; de andere zette onverschrokken haar werk voort, alsof er niets was gebeurd. Zoo een feit pleit genoegzaam voor den moed der Vlaamsche vrouwen. Zij voeden hare kinderen met liefde en groote zorg op ; maar als alles in het huishouden in orde is, gaan zij uit om middernacht met eene lantaarn op zoek naar hare mannen, die in de kroegen zitten ; zij leiden ze bij de hand naar huis, niet zonder enkele malen te tuimelen ; soms moeten zij ze in hare armen naar huis slepen, wijl hun verstand zoodanig door den drank beneveld is, dat zij niet meer kunnen gaan of staan. Bij de mannen is de drinklust zoo hevig, dat zij van de eene zatlapperij in de andere vallen ;

zoodanig dat ik me verplicht zie het hier als een buitengewoon feit aan te stippen. Door de gewoonte zijn ze verstokt in hun boosheid : wordt hun een verwijt gemaakt, dan vinden ze allicht hoe zich te verontschuldigen. Zoo beweren ze, dat er altijd van de eerste bewoners af, in dat land gedronken werd. Deze gewesten waren lang onbewoond gebleven, wegens het gure klimaat ; om de gezondheid en de lichaamswarmte te vrijwaren, beveelden de toenmalige artsen reeds het wijngebruik aan : in 't hartje van den winter, om aan de nijpende koude te weerstaan, dronken ze meer dan naar gewoonte, ten minste eens per maand ; en al werd de wijn hun als voorbehoudend middel aanbevolen, toch dronken ze zooveel, dat ze welhaast niets anders meer deden den geheelen dag door. Daar zij dit euvel van hunne voorvaders geërfd hebben en met de moedermelk ingezogen, willen zij er zich niet van beteren of de gewoonte er van verliezen *(no quieren perder esta costumbre)*, al bekennen ze zelf dat deze hun veel leed berokkent *(si bien conocen les es tan dañosa)*. Integendeel, zij geven zich zooveel mogelijk aan den drank over, alle gelegenheden zoekende om zich te bedrinken ; daarom worden er ook buitengewoon rijke gastmalen ingericht. Zelfs de armste en ellendigste daglooner zal een jaar lang sparen om alles in een dag op te drinken ; daarna leeft hij met zijn gezin in de grootste armoede, op roggebrood met boekweit gemengd *(pan de centeno mezclado con la harina de una semilla llamada buca)*, waardoor het brood zuur, kleverig, zwart, hard en slecht van smaak wordt ; daarbij een klontje boter *(manteca de vacas)* naar het Latijnsche woord *butirum* genaamd *(que en flamenco la llaman* buter, *derivado del nombre latino* butirum), gesmolten en gezouten ; meestendeels stellen zij zich tevreden met botermelk *(y las mas veces con le suero que sobra della, que se llama* butermeleca, *que en nuestra lengua quiere decir leche sacada la manteca)* ; na dezen maaltijd drinken zij een dun biertje uit zemelen en water gekookt. Heel het jaar door dragen ze dezelfde broek en wambuis uit buffel- of zeemleer, overal gelapt, waar geen verslijten aan is *(que dura un siglo)* : zoo sparen zij op duizend kleine zaken, om in eens, als het hun lust, twee of drie honderd kronen te kunnen verkwisten in een rijk gastmaal, met drank in overvloed. Dan stellen zij zich niet tevreden met hunne gewone gasten, maar roepen de voorbijgangers binnen en zetten ze aan tot drinken, totdat ze op den grond rollen. Gewoonlijk blijven ze zoo drie of vier dagen aan tafel, blij gezind of droevig, volgens de uitwerking van den wijn ; nooit twisten ze of worden woedend. Rijst er een geschil, dan is het alleen wijl een hunner weigert te drinken of te antwoorden op den dronk door een gast op hem uitgebracht. Hij die zich niet zat drinkt, is volgens hen een valschaard en een landverrader : om de slechte gevoelens niet te laten blijken die in zijn binnenste schuilen, durft hij niet te drinken ; eens bedronken, vertellen zij inderdaad alles wat is en wat niet is ; zij praten zooveel dat op 't laatst niemand hen meer verstaat.

Altijd vinden zij gelegenheid, om zich aan hunne gemeene drift over te geven. Bij de geboorte van een kind noodigen zij

elkander uit om dit gelukkig voorval te vieren : met den doop geschiedt hetzelfde ; sterft het kind, dan drinken zij evenveel en zeggen eenvoudigweg dat met zoo te drinken, de ziel in het ander leven gelaafd wordt. Als zij in de herbergen heel en al bedronken zijn en het evenwicht verloren hebben, dan nemen zij zich bij het huiskeeren onder den arm *(cuando salen de las tabernas, se encadenan de los brazos unos con otros)* : om niet te vallen, gaan ze zoo vooruit, de eene tegen de anderen botsende tot aan den laatste ; deze doet zijn uiterste best om niet te vallen en houdt stand. Zoo gaan ze door de straten en brengen zich achtereenvolgens naar huis, hunne woning toch gemakkelijk herkennend. Het is heel vreemd en vermakelijk ze zoo zien te gaan...

Als ze trouwen, drinken ze en banketeeren in vollen overvloed ; worden ze weduwnaar, dan drinken ze alweer ; koopen of verkoopen ze iets, dan wordt het akkoord in de herberg gesloten. Buiten de herberg, zijn ze niet gewoon handels- of huwelijkszaken te regelen, altijd moeten ze drinken. Als ze ziek zijn en hun testament maken, dan wordt er een beschikking ingelascht aangaande den begrafeniswijn, opdat bij hun overlijden zou gedronken worden op de zaligheid van hunne ziel *(y que despues de sus dias les beban al alma)*. Dit punt wordt bovenal aan de testamentuitvoerders aanbevolen.

Indien ergens man en vrouw veertig jaar samen geleefd hebben, wonen zij eene mis bij op den verjaardag van hun huwelijk ; thuis wordt hetzelfde feestmaal gehouden als op den trouwdag ; dit alles om maar te kunnen drinken.... Aan tafel hebben ze de gewoonte allerlei buitengewone gezondheden te drinken, waarvan men nergens anders hoort spreken. Zij willen inderdaad de gezondheid instellen van hunne bondgenooten, vrienden en kennissen, van hun prinsen, katholieken of ketters, want er bevinden zich altijd enkele gasten onder hen die tot verschillende sekten behooren : lutheranen, calvinisten, anabaptisten, evangelisten, vrijgeesten, epicuristen, zwinglianen en adamiten. Deze laatste liegen of wreken zich nooit ; zij verdragen alle kwaad uit liefde tot God. Aan den feestdisch zitten zij arm in arm, het glas in de hand, een man naast eene vrouw, altijd in dezelfde orde. Zij drinken en daarna kussen zij zich zonder den mond af te vegen en zonder te bemerken dat zij de vrouw van eenen anderen kussen. Deze gezondheid noemt men den *Hunganot* (1).....

In denzelfden aard bestaan er nog andere gebruiken, allen uitgevonden om den drinklust te koelen ; zoo blijven er weinig uren van den dag over die niet aan den drank gewijd zijn, wijl de meest onvoorziene gelegenheden gezocht en benuttigd worden om te drinken.

---

(1) Daar de zin niet toelaat aan 't Fr. *huguenot*, volksetymologische vervorming van *Eidgenoss*, eedgenoot, te denken, gis ik heel bedeesd : « hun genot ».

Als de rechters een vonnis in eene ernstige zaak moeten uitspreken of als scheidslieden optreden, hebben zij de gewoonte nuchter een groot glas witten wijn te drinken ; zij beweren dat zulks hunne gedachten verklaart en hun gehoor verscherpt. Zonder aarzelen, spreken ze recht met voorzichtigheid en matigheid ; daarna zullen zich de gelegenheden tot drinken genoegzaam voordoen.

Als uit godsvrucht of om den Paaschplicht te vervullen, de Vlamingen tot de Heilige Tafel naderen, nemen ze den Communicantenwijn niet op de plaats waar ze juist hebben gecommuniceerd ; zij gaan naar eene van de deuren der kerk, waar een gedekte tafel staat met enkele *belcomes* (1) er op : dit zijn groote kruiken in glas, zilver of tin, met wijn gevuld *(algunos belcomes llenos de vino, que son unos vasos muy grandes de vidrio o de plata o estaño)* ; de communicanten drinken er een slok wijn en leggen hun offerande neer in een schotel op de tafel, terwijl ze een gebed opzeggen voor een relikwie of 't beeld van een Heilige. Deze plechtigheid, alleen uitgevonden om te drinken, heb ik zien volbrengen door vele menschen die niet tot de Heilige Tafel waren genaderd, bijzonder door arme soldaten, die alleen de kerken bezochten om van den Communicantenwijn te genieten.

In enkele Vlaamsche gewesten bestaat het gebruik, in den nacht van Witten Donderdag, ter gedachtenis aan de instelling van het H. Sacrament des Autaars door onzen Zaligmaker, een zwaren drank uit goeden witten wijn te vervaardigen, zoodoende dat hij op bloed trekt. De geburen, vrienden en kennissen vereenigen zich om hem met lust *(con mucho gusto)* te genieten, zeggende dat het bloed is van Jezus-Christus. Zij schijnen hieraan te gelooven, alleen om zich nog eens te bedrinken.

Op Sint-Maartensfeest en 's daags er voor, worden in elk huis ontelbare hoeveelheden door de keel gejaagd : om dit feest te vieren worden alsdan groote feestmalen en drinkpartijen ingericht en meer wijn verbruikt als gedurende het gansche jaar.

Op Driekoningendag en 's avonds te voren, wordt in elk huishouden een koning door het lot aangeduid : iedereen moet hem gehoorzamen en onderdanig dienen ; als hij drinkt, juichen zij hem luidruchtig toe. Van 's daags voor Kerstmis af tot Driekoningendag, dien ze *Dertienavond* noemen *(la cual llaman Dartinavont, que quiere decir la trecena noche)* stellen zij in elk huis, achter de vensters die op straat uitgeven, op een lijn, dertien kaarsen in wit was, die men aansteekt en laat opbranden ter gedachtenis aan de dertien nachten tusschen Kerstmis en Driekoningen : al die nachten noodigen zij zich uit en bedrinken zich. Dit

(1) Dit is, op z'n Spaansch uitgesproken, het Vlaamsche *welkom*, dat ook in 't oud-Fransch doorgedrongen is (*welcumer* en *wilecome* in *Dictionnaire* van Godefroy). Voor de beteekenis is het woord nauw verwant met *vidrecome* (Duitsch *wieder* en *kommen)* : groot glas of pot die rond de tafel ging en door de gasten geledigd werd.

BOERENKERMIS. Schilderij van Pieter Breughel den Oudere. (Weensch Museum).

BRUILOFT OP DEN BUITEN. Schilderij van Pieter Breughel de Jongere. (Gentsch Museum).

VLAAMSCHE KERMIS. Schilderij van Pieter Breughel II. (Antwerpsch Museum).

HET BRUILOFTSMAAL. Schilderij van Pieter Brenghel. (Gentsch Museum).

gebeurt om nieuwe gelegenheid tot drinken te hebben, alhoewel zij het van 's morgens tot 's avonds doen zonder reden, met zulk een nauwgezetheid alsof hun goede naam op 't spel stond.... Er is feest in elk huis, uitgezonderd daar waar een lijk is : om dit aan te duiden, strooien ze op straat, van de deur van 't sterfhuis af tot aan de kerkdeur, groote hoeveelheden stroo, overal waar de lijkstoet moet voorbijtrekken ; voor de zielerust van den afgestorvene drinken ze drie dagen lang, dan dragen ze den doode weg en begraven hem ; het stroo duidt den terugweg naar het sterfhuis aan, waar iedereen binnentreedt en herbegint te drinken ; dit is namelijk de beste manier om aan weduwe of weduwnaar, aan broer, vader of familielid van den afgestorvene zijn deelneming te betuigen ; zij beweren namelijk — hoe onzinnig het ook weze — dat hoe meer op de ziel van den overledene gedronken wordt, hoe beter zij hiernamaals zal rusten.

Dit alles heb ik aangeteekend om de levenswijze van deze lieden te beschrijven ; niet om ze te belasteren » (bl. 30-36).

* * *

Daarna beschrijft de Spaansche kapitein de gilden en broederschappen die eertijds wemelden in onze streken, en door bonte uitrusting en vlaggen de feesten en kermissen opluisterden, alsook de processies, die men *Ommegang* noemt (*las processiones, a las cuales llaman humegangas, y a las demas fiestas* CARAMESIAS *o férias....)*.

Daar deze feestelijkheden aanleiding gaven tot smulen braspartijen, neemt Vasquez de gelegenheid te baat om opnieuw de onmatigheid van de deelnemers te laken, en wijst hij zijne landgenooten op het bestaan van eene wet, waarvan het wel onnoodig zal zijn te bemerken, dat nergens anders eenig spoor er van wordt aangetroffen, met het doel, door gewisse tijdsbeperkingen, de belangen van onze voorouders tegen hunnen drinklust te vrijwaren. Inderdaad......

« Zij hebben eene wet afgekondigd, welke behelst dat geen enkele overeenkomst geldig is indien zij niet vóór middag opgesteld wordt, want van dit oogenblik af tot 's anderendaags morgens, zijn ze van hun verstand en zinnen beroofd.... *(tienen ley establecida para que no valga ninguna escritura que no sea hecha antes de comer, porque desde aquella hora hasta que otro dia amanece estan privados de su sentido...)* » (bl. 39).

* * *

Om dit hoofdstuk te besluiten, wijdt Vasquez enkele bladzijden aan de ingevoerde wijnen, de vreemde en

inlandsche bieren, waarvan het overvloedig gebruik brouwers en hophandelaars en zelfs.... leerlooiers schatrijk maakte.

Van wijnen sprekende, komt hij er toe nog eens de talrijke feestmalen te vermelden, gewoonlijk gepaard met lange danspartijen, waarop de Vlaamsche vrouwen verlekkerd zijn, niettegenstaande haar uiterst kalm temperament, zooals blijkt uit wat hierachter volgt.

« Talrijke wijnen worden uit Spanje, Frankrijk en Duitschland ingevoerd, de laatste, kostelijk en van de beste soort. Zij worden tegen hoogen prijs verkocht, om reden der vrachtkosten en belastingen die er op staan ; daar de verbruikers geen inlandschen wijn hebben, is hun verlangen er na zoo hevig, dat hun geen prijs te hoog schijnt ; de ellendigste werkman, als hij een feestmaal inricht, verteert vijftig tot tachtig dukaten als twee maravedis, want in zulke omstandigheden zal niemand naar het geld omzien, noch voor den wijn, noch voor de violen, die dertig tot veertig kronen kosten voor een of twee avonden. De vrouwen zijn namelijk hartstochtelijke danseressen, die evenveel van den dans houden als hunne mannen van den drank : zij dansen twee of drie dagen met de grootste lust. Zij zijn dan zoo lichtzinnig, alsof ze door de tarentula gestoken waren. Zij zijn zoo eenvoudig in haren omgang of gesprekken met de mannen, dat zij niet de minste arglist of behaagzucht aan den dag leggen. Zij laten zich de handen nemen en de lippen kussen *(besar en el rostro)* zelfs door vreemdelingen, zonder de minste aandoening te gevoelen. Zoo koud zijn ze van natuur, dat het haar gebeurt tien tot twaalf jaar een minnaar te houden, zonder hem de minste gunst toe te staan, in strijd met hare eerlijkheid of hare goede faam. Voor hem die als toekomstige echtgenoot aanvaard werd, bewaren zij hare liefkozingen, ontvangen hem thuis, met toelating der ouders, kussen hem op alle tijden en wijzen, zonder dat er 't minste kwaad of arglist in gezien wordt ; integendeel, dat alles schijnt natuurlijk door de gewoonte. Hare liefde is als koopwaar : die het hoogste bod doet, geniet uitsluitend van hetgeen hij verlangt ; nooit verlieven zij op iemand voor zijne kranige gestalte, zijn verstand, zijne talenten, zijne dapperheid of zijn adellijk bloed, maar wel op hem die de meeste kronen heeft... Om het karakter van hun toekomstigen schoonzoon te beproeven, noodigen zekere Vlamingen hem uit en doen hem veel drinken : indien zijne dronkenschap *(mona-apin)* lustig, uitgelaten of slaperig is, zoo waardeeren en vieren ze hem, en schenken hem hunne dochter ; wordt hij ongeduldig en toornig, dan weigeren zij hem als schoonzoon, en trachten het beraamde huwelijk in duigen te storten....

Wat 't bier betreft, dit wordt evenveel verbruikt als wijn ; 't eene is sterker dan het andere. Zij zaaien planten die groote scheuten krijgen ; daar en tusschen de bladeren groeit eene bloem, welke zij «hope» *(oblon)* noemen. Gedroogd, lijken ze op sené, als

purgeermiddel gebruikt. Deze hop wordt in groote ketels gekookt met koren of gerst of wel met haver, spelt of zémelen ; deze bestanddeelen maken dat het bier min of meer sterk is. Het korenbier is na het afkooksel blond en schuimend als zeepzop *(y face espuma)*. Dit bedwelmt even snel als de sterkste wijn. Het gerstenbier is gezonder, niet zoo sterk en goedkooper. Haver- en speltbier hebben voor en tegen : zij verschillen volgens kleur, densiteit en prijs. Het zemelenbier is uiterst goedkoop, maar zonder pit : de Vlamingen noemen het *demuir* (sic : lees « dunbier »), bij de Walen, klein bier of *petitabierra*.

Men zegt dat het Engelsch bier het allerbeste is. In Vlaanderen acht men bijzonder de bieren van Antwerpen, van Hougaarden, van Leuven en van Meenen ; in het Luikerland wordt een ander bier vervaardigd met sterker smaak en geur, wijl eene andere plant bij de hop gemengd wordt.

In deze streken zijn er kooplieden van meer dan honderd duizend dukaten en die nochtans alleen in hop handel drijven.... De brouwers zijn er insgelijks zeer rijk alsook de leerlooiers, om wille van de groote hoeveelheden leder die er gebruikt worden. Dit leder wordt naar Antwerpen en elders vervoerd in karretjes door groote, buitengewoon wel afgerichte honden getrokken ». (bl. 39-42).

* * *

Men zal het mij niet ten kwade duiden, hoop ik, zoo ik hier nog twee uittreksels mededeel waarvan het eerste, ter eere van het schoon geslacht, voor Brabant van bijzonder belang, zou kunnen heeten : « De voorrechten der kraamvrouw ». Alle commentaar is hier overbodig.

« In al deze streken, maar bijzonder in Brabant, genieten de vrouwen bijzondere voorrechten. In het huis, waar eene vrouw een zoon heeft gebaard, mag het gerecht niet binnen treden om een huiszoeking te verrichten ; indien het een meisje is, bezit de moeder nog grooter privilegiën. Haar huis is als heilig en men mag den plichtige, die er een toevlucht in zocht, niet aanhouden. Dit voorrecht is geldig tot den dag, waarop de moeder haren kerkgang doet.

Om aan te duiden dat er ergens eene kraamvrouw is, bindt men, aan den deurklopper, een stuk Hollandsch laken, versierd en gesteven, indien het een jongetje is, en enkele fijne kanten voor een meisje.

Uit Mechelen en andere steden van Hare Majesteit, komen dikwijls zwangere vrouwen, die de verlossing nabij voelen, naar Brabant om aldaar te baren, opdat hare zonen later de groote privilegiën en vrijheden, aan dat land geschonken, kunnen genieten » (bl. 49).

In het laatste deel van zijne inleiding spreekt Alonso Vasquez over het beroep van den beul of *verdugo*, zooals dit, volgens hem, in onze streken werd uitgeoefend. Niet-

tegenstaande 't fantastisch karakter er van, misschien wel 'n beetje daarom, scheen mij deze passage belangwekkend genoeg om vertaald en gedrukt te worden.

« In dat land zijn er talrijke beulen, door de openbare macht aangesteld. Zij leeren hun beroep met de grootste zorg en oefenen zich in het onthoofden op aarden poppen ; daarna moeten zij een examen afleggen om 't bewijs van hun behendigheid te leveren ; den dag van eene terechtstelling, gewoonlijk eene onthoofding, moet de beul met één slag den kop van den veroordeelde afslaan. Indien hem dat niet lukt, wordt hij aan het gepeupel en aan de kwajongens overgeleverd, en dit is geen lichte straf, want zij mogen met hem doen wat zij willen. Neemt hem niemand onder zijn hoede, dan slaan zij hem neer en slepen hem door de straten ; edoch de beulen zijn zoo behendig in hun beroep, dat zij met den eersten slag het hoofd vellen, dank aan de groote wel gescherpte zwaarden die zij daartoe bezigen ».

Tot hiertoe Alonso Vasquez : kritiek op deze algemeene gegevens, door den lichtgeloovigen Spanjaard opgeteekend, mag en kan de lezer naar goeddunken uitoefenen. Over deze beulszwaarden, waarvan menig specimen in onze Musea bewaard wordt, en de inschriften, die men er soms op aantreft, verwijs ik naar een bundeltje epigraphische aanteekeningen, door den vertaler dezes verzameld en in 't *Bulletin de l'Académie Royale d'Archéologie* (1928) uitgegeven. En wat het omwinden van den deurklopper betreft, dit werd ook door latere reizigers opgemerkt en aangeteekend, zooals blijkt uit het belangrijk opstel van J. CUVELIER, *Een oud Brusselsch gebruik*, onlangs in het veelomvattend *Isidoor Teirlinck album* verschenen.

Leuven. D^r JAN GESSLER.

Oude maten en gewichten van Brabant

Men weet dat de verschillende soorten van maten vóór de uitvinding van het metriek stelsel, geen betrekking met elkander hadden ; meer nog, een maat had verschillende waarden volgens de plaatsen ; zoo was de el, die diende om stoffen te meten, niet dezelfde te Parijs, te Brussel, te Bergen, te Doornik, te Kortrijk of te Halle om slechts eenige steden aan te halen.

En nochtans, ondanks de verscheidenheid van die maten, ondanks de moeilijkheden, welke aan zulk stelsel verbonden zijn, kon het metriek stelsel niet onmiddellijk ingeplant worden, zoo lastig is het oude gebruiken te wijzigen en het is eigenaardig op te merken dat in onze dagen nog sommige oude maten in onze dorpen in gebruik zijn. zijn.

De Fransche wetten van 1 Augustus 1793 en van 18 Germinal van 't jaar III (7 April 1795) hadden de nieuwe maten bepaald ; zij gaven aan den meter de waarde van 3 voet, 11 duim 44 honderdsten naar de maat van Parijs, wat niet heelemaal juist was ; ook werden ze afgeschaft en vervangen door die van 19 Frimaire jaar VIII (10 December 1799) die als waarde van den meter opgeeft 3 voet, 11 lijnen, 296 honderdsten. Die wetten schrijven het gebruik van het metriek stelsel voor ; zij moesten bij ons toegepast worden, want wij waren toen onder de Fransche overheersching.

Talrijke werken werden uitgegeven om het publiek het gebruik van de nieuwe maten te vergemakkelijken. Onder die uitgaven zullen we enkel diegene aanhalen, die wij raadpleegden voor het opstellen van dit werk.

Het zijn :

Recueil des lois, instructions, tables et tableaux relatifs aux nouveaux poids et mesures, et au calcul décimal, publiés par ordre du gouvernement, et imprimés à l'Imprimerie de la République. — A Paris, chez Rondonneau, au Dépôt des bois, place du Carrousel. — Zonder datum. Die uitgave kwam uit vóór de wet van 19 Frimaire jaar VIII.

Ghiesbreght, professeur de mathématiques à l'Ecole centrale du Département de la Dyle : *Tables de conversion ou réductions des anciens poids et mesures de Bruxelles, Louvain, Hal, Nivelles, Diest, Tirlemont, Wavre, Grimberghen, Teralphen, Overyssque et la Hulpe.* — A Bruxel-

les, chez Weissembruch, imp. libr. marchand de musiques et d'estampes, place de la ci-devant Cour, n° 1085. — Zonder datum. De goedkeuringsbrief van den Minister van Binnenlandsche zaken is gedagteekend te Parijs, 24 Ventôse jaar XI (15 Maart 1803).

J.-B. Renard, inspecteur des contributions du département de Jemmape : *Tarifs métriques de tous les anciens poids et mesures du département de Jemmape, et de ceux des départements de Sambre et Meuse, de la Dyle, du Nord, de la Lys et de l'Ecaut.* — Te Bergen, bij Monjot, 1806.

Tarbé des Sablons : *Manuel pratique et élémentaire des Poids et mesures, des monnaies et du calcul décimal,* 12e édit. Paris, Rozet, 1826.

* * *

Hier zal enkel spraak zijn van de maten die in Brabant gebruikt worden.

§ I. — LENGTEMATEN.

I. *Aune.* — Volgens Littré komt de Fransche benaming*aune* (Provençaalsch *alna, auna,* Italiaansch *auna)* ons uit het Latijn *ulna,* door bemiddeling van het volkslatijn *alena,* dat zelf zijn oorsprong vindt in het gothisch *aleina,* oud hoogduitsch *elina,* Duitsch *elle* (voorarm), Grieksch ὠλένη, (voorarm) van ὦλος, (elleboog), *Ulna* is de voorarm en als maat de elleboogIengte en bij uitbreiding van beteekenis werd die benaming aan de el gegeven.

Het was dus een maat, die de mensch aan zichzelf gevonden had, evenals den voet, de pas en andere.

De *el* was verdeeld in 16 palmen ; zij was :

te Brussel, te Nijvel en te Ter Hulpen, 0,695 m. ;

te Leuven en te Thienen, 0,68 m. ;

te Hal, te Teralphen onder Grimberghen, 0,7295 m.;

te Diest, 0,684 m. ;

te Waver, 0,689 m. ;

II. *De voet.* — De voet was de meest gebruikte maat bij de ouden. Zijn waarde verschilde zeer. Voor hetgeen ons aanbelangt, ziehier de cijfers :

Brabantsche voet van 11 duimen, 0,27428 m. ;

Brusselsche voet van 11 duimen of 88 streepen 0,27575 m. ; hij werd ook te Ter Hulpen gebruikt ;

Leuvensche voet, ook gebruikt te Diest, te Thienen en te Waver, 0,285512 m. ;

Hal gebruikte den voet van Henegouwen 0,29343 m.;

Nijvel had den voet van Ste-Gertrude, 0,277 m. ;

voet van Teralphen onder Grimberghen, 0,27763 m.;

III. *De lengteroede.*

Op blz. 166 van het werk van Ghiesbreght, lezen wij :

« La verge de Bruxelles, de 20 pieds, dont l'étalon est à la maison commune de cette ville, a été comparée au mètre ; la Commission des Poids et Mesures a trouvé qu'elle contenait 5 mètres 515 millimètres ».

(De roede van Brussel van 20 met., waarvan de ijkmaat op het gemeentehuis dier stad bewaard wordt, werd vergeleken met den meter. De Commissie van maten en gewichten bevond dat zij 5,515 m. lang is).

De Commissie, waarvan er hier spraak is, was samengesteld uit den schrijver, Alis Desgranges, hoofdingenieur van Bruggen en Wegen, uit Van der Stegen de Putte, leeraar in natuurwetenschappen en twee personen, waarvan het beroep niet aangeduid is, G. Fisco en J. J. Delmotte.

Maar niet enkel de roede van Brussel van 20 voet werd gebruikt. Laat ons ze alle aanhalen, volgens onze bronnen :

a) Brabantsche roeden :
van 16 1/2 voet of 4,5256 m. ;
van 18 voet 1 duim of 4,96197 m. ;
van 9 voet, 1 duim (kleine roede) of 2,49345 m. ;
van 18 voet, 2 duim of 4,9869 m. ;
van 9 voet 2 1/2 duim (kleine roede) of 2,53085 m. ;
van 18 voet 5 duim of 5,06169 m. ;
van 9 voet 3 duim (kleine roede) of 2,54331 m. ;
van 18 voet, 6 duim of 5,08662 m. ;

b) Brusselsche roeden ;
van 16 1/3 voet of 4,50392 m. ;
van 17 1/3 voet of 4,77967 m. ;
van 18 1/3 voet of 5,05542 m. ;
van 19 1/3 voet of 5,33117 m. ;
van 20 voet (zie hooger) of 5,515 m. ;
van 20 1/3 voet of 5,60692 m. ;

c) Leuvensche roeden :
van 16 1/2 voet of 4,710948 m. ;
van 17 1/2 voet of 4,99646 m. ;

van 18 1/2 voet of 5,28197 m. ;
van 19 1/2 voet of 5,56748 m. ;
van 20 voet of 5,71024 m. ;

Evenals Ter Hulpen de maten van Brussel had, zoo hadden Diest en Thienen die van Leuven. Hal gebruikte de Henegouwsche lijnroede van 20 voet, die 5 m. 8686 lang was.

Volgens zekere nota's die ik bezit, was de waarde van de roede in 1688 te Waver en te Corroy-le-Grand 18 1/2 Leuvensche voeten, te Dion-le-Mont 16 1/2 Leuvensche voeten. Volgens Doursther, *Dictionnaire univ. des poids et mesures*, Bruxelles 1840, blz. 394 was de Waversche roede de Leuvensche roede van 20 voet.

d) Nijvelsche roeden :
van 16 voet of 4,4335 m. ;
van 16 1/2 voet of 4,57198 m. ;
van 16 3/4 voet of 4,71052 m. ;
van 17 1/2 voet of 4,84907 m. ;
van 17 3/4 voet of 4,91834 m. ;
van 20 voet of 5,5418 m. ;

§ II. — VLAKTEMATEN.

I. *De vierkante voet.*

van Brabant, 0,07524050 m^2 ;
van Brussel, 0,076038 m^2 ;
van Henegouwen, gebruik te Hal 0,08610120 m^2 ;
van Leuven, 0,081517 m^2 ;
van Nijvel of Ste-Gertrudis, 0,076779 m^2 ;
van Teralphen onder Grimberghen, 0,07708 m^2 ;

Ter Hulpen gebruikte den Brusselschen vierkanten voet ; Diest, Thienen en Waver dien van Leuven.

II. *De vierkante roede.*

Om de vierkante roede te vinden moet men de lijnroede in de tweede macht verheffen ; zoo is de vierkante roede van 16 1/2 Brabantsche voeten (4,5256 m^2) waard of 0 aren 204810.

III. *Het dagwand en het bunder.*

Voor Brussel, Leuven, Hal, Nijvel, Diest, Thienen, Waver en Ter Hulpen was het dagwand 100 roeden en het bunder 400 roeden of 4 dagwanden. Nijvel telde bovendien dagwanden van 133 1/2 roeden.

Hieronderstaande tabel geeft de waarde op van de vierkante roeden, van de dagwanden en van de bunders die voor ons van belang zijn.

Vierkante Roede — Oude Maat — voeten	duimen	Waarde in aren	Dagwand van 100 roeden in aren	Bunder van 4 dagwand of 400 roeden in Hectaren	Aanmerkingen
A) Brabantsche					
16 1/2	—	0,204810	20,4810	0,819240	
18	1	0,246212	24.6212	0,984848	
9	1	0,062173	—	—	Kleine roede
18	2	0,248692	24,8692	0,994768	
9	2 1/2	0,064052	—	—	id.
18	5	0,256207	25,6207	1,024828	
9	3	0,064684	—	—	id.
18	6	0,258737	25,8737	1,034948	
B) Brusselsche.					Ter Hulpen had de Brusselsche maten.
16 1/3	—	0,202853	20,2853	0,811411	
17 1/3	—	0,228452	22,8452	0,913809	
18 1/3	—	0,255572	25,5572	1,022289	
19 1/3	—	0,284213	28,4213	1,156854	
20	—	0,304152	30,4152	1,216609	
20 1/3	—	0,314375	31,4375	1,257501	
C) van Henegouwen voor Hal.					
20	—	0,344405	34,4405	1,377619	
D) van Leuven.					
16 1/2	—	0,221930	22,1930	0,887721	Diest, Thienen, Waver hadden de Leuvensche maten, Voor Waver, Corroy-le-Grand en Dion-le-Mont zie de nota gegeven in 't kapittel over de lengteroeden.
17 1/2	—	0,249646	24.9646	0,998584	
18 1/2	—	0,278992	27,8992	1,115969	
19 1/2	—	0,309969	30,9969	1,239876	
20	—	0,326068	32,6068	1,304273	
E) van Nijvel.					
16	—	0,196554	19,6554	0.786216	Er is ook een dagwand van 133 1/2 roeden, groot 26 a. 2072,
16 1/2	—	0,209030	20,9030	0,836120	Dagwand van 133 1/2 roeden, gr. 27 a. 8707·
16 3/4	—	0,221891	22,1891	0,887564	Dagwaud van 133 1/2 roeden, gr. 29 a. 5855.
17 1/2	—	0,235135	23,5135	0,940541	Dagwand van 133 1/2 roeden, gr. 31 a. 3514.
17 3/4	—	0,241901	24,1901	0,967604	Dagwand van 133 1/2 roeden, gr. 32 a. 2535.
20	—	0,307115	30,7115	1,228450	

§ III. — INHOUDSMATEN VOOR VLOEISTOFFEN.

De eenheidsmaat was de pot, zijnde 2 pinten, de pint, was twee pintjes, het pintje twee halve pintjes.

Voor Brussel was de pot wijn 1,3544 l. ; de Waalsche pot of pint wijn 0,6772 l. ; de aam wijn 96 potten, 1 hl. 300229 ; het vat wijn van 6 amen 7 hl. 801344 ; het merk, gezegd *schreve* van 4 potten wijn 5 l. 4176. De pot bier was 1 l. 300224, de aam bier was 100 potten 1 hl. 300224.

De *gelte* had een inhoud van 2 l. 7088 ; de pot van Rode, 1 l. 3083. Het *gemet* voor de olie was 0 l. 9030.

Voor Leuven en Thienen was de inhoud van den pot wijn 1 l. 80587, die van den pot bier 1 l. 31208.

Te Nijvel was de pot bier 1 l. 79063 ; de pot wijn en het gemet olie waren dezelfde als te Brussel.

Te Diest werden de vloeistoffen met de pint van 0 l. 71953 gemeten ;

Te Waver, te Ohain, te Overryssche, te Hoeylaert en te Rosières, was de pint of het kannetje bier 0 l. 8888.

Te Teralphen onder Grimberghen was de pint bier 1 l. 19696 ; te Ter Hulpen, 2 l. 11681.

§ IV. — INHOUDSMATEN VOOR DE VASTE LICHAMEN.

Voor Brussel, zooals hierboven gezegd werd, was de gelte 2 l. 7088 ; het viertel was 18 gelten voor alle soorten van graan, behalve haver ; het was 48 l. 7584 ; het viertel haver was 19 gelten of 51 l. 4672. Het maalschepel of molsterval mat 24 l. 3792 ; het had denzelfden inhoud als de maat voor het zout of viertel van 9 gelten.

Kalk werd gemeten door middel van een maat van 10 1/2 gelten of 28 l. 4424.

De maat voor houtskool was 6 kubieke voeten of 1 hl. 25805. Het *vat* van 50 l. 89 diende om asch te meten.

Ter Hulpen had de Brusselsche maten.

Leuven mat rogge, tarwe en masteluin met een schepel, genaamd *halster* van 30 l. 3950 ; de mud van 8 schepels had een inhoud van 2 hl. 4316. Voor haver was de halster 35 l. 24 ; de groote maat voor zout had een inhoud van 44 l. 6333. De maat voor erwten, boonen en aard-

beziën had een inhoud van 3 l. 1/2 ; die voor kalk 1 Hl. 9948 ; die voor asch was het vat van dezelfden inhoud als te Brussel.

Diest had de maten van Leuven.

Nijvel had de kleine maat, vaatje of half viertel, van 20 l. 32 voor tarwe, rogge, masteluin, erwten en boonen ; het viertel was 40 l. 6401 waard en de mud van 6 viertel 2 Hl. 438408. Die stad gebruikte de groote maat, of klein viertel van 28 l. 9612 voor gerst, haver, koolzaad, houtskool en zout ; het viertel was 57 l. 9224 waard.

Thienen gebruikte het roggeviertel van 29 l. 9896 en de zoutmaat van 1 l. 9103.

Waver had als droge maten den sister inhoudende : oude maat 27 l. 6874 en nieuwe maat, 29 l. 41786.

Voor Teralphen onder Grimberghen hield het *vat* 20 l. 896 in ; voor graan maakte men gebruik van dezelfde maten als te Brussel.

Te Overryssche was het viertel koren 32 l. 5021.

§ V. — OMVANGSMATEN.

I. *De kubieke voet.*

van Brabant 20 dm^3 6339 ;
van Brussel 20 dm^3 9675 ;
van Henegouwen (voor Hal) 25 dm^3 3229 ;
van Leuven 23 dm^3 2741 ;
van Nijvel 21 dm^3 2747 ;

II. *Voor timmerhout :*

Te Brussel en te Ter Hulpen was de voet timmerhout 0 st. 027726 ; Leuven gebruikte den kubieken voet 0 st. 02327 evenals Diest, Thienen en Waver.

III. *Voor brandhout :*

De maat van Brussel en Ter Hulpen was 0 st. 47697 waard ; die van Leuven, Diest, Thienen en Waver was 1 st. 5453. De koord van Nijvel mat 2 st. 6667. De wisse van Henegouwen, gebruikt in het oud Henegouwen, waarvan Hal een der steden was, was 0 st. 86196.

§ VI. — GEWICHTEN.

I. *Kramersgewicht.*

Het pond was 16 onsen ; het ons 8 lood, het lood was 72 korrels.

Te Brussel, te Nijvel, te Hal, te Ter Hulpen, te Eigenbrakel en te Overryssche :
was het pond 467 gr. 67 ;
het ons 29 gr. 229375 ;
het lood 3 gr. 653672 ;
de korrel 0 gr. 050745.

Te Leuven en te Thienen :
was het pond 469 gr. 245 ;
het ons 29 gr. 328 ;
het lood 3 gr. 666 ;
de korrel 0 gr. 0509.

Te Diest was het pond 464 gr. 016 ; het ons 29 gr. 001, het lood 3 gr. 625 ; te Waver was het pond 470 gr. 023, het ons 29 gr. 376 ; het lood 3 gr. 672.

Te Teralphen onder Grimberghen, woog het pond 409 gr. 21 ; het ons 25 gr. 576 ; het lood 3 gr. 197.

II. *Gewichten te Brussel voor de goudsmederij.*

Het pond was 16 ons ; het ons 20 sterling, de sterling 4 felins, de felin 8 as waarde :
het pond 492 gr. 15182 ;
het ons 30 gr. 759 ;
de sterling 1 gr. 538 ;
de felin 0 gr. 384 ;
de as 0 gr. 048.

Om volledig te zijn zou dit werk voor elke gemeente van Brabant de maten moeten opgeven, die vroeger gebruikt werden ; onze documentatie is onvoldoende om zulks te doen.

Wij hopen echter dat dit onderzoek voor vorschers nuttig zijn kan. Die gedachte noopte ons er toe het te publiceeren.

M. VAN HAUDENARD.

De wegen van Brabant in 1762.

Eenige jaren geleden ontdekte ik in de gemeentebibliotheek van Ukkel een oud boek (1) uit 1762 ; het is zeer belangwekkend voor allen die het oude Brabant willen kennen. Men vindt er o. a. in het Vlaamsch de lijst van de Brabantsche wegen. Ik geef ze hieronder met inachtneming van de spelling van dien tijd. Ik voegde er den oudsten Romeinschen weg van België bij en den naam dien de Brabantsche Walen aan den *drijfwegh* gaven.

De h. De Weerd behandelde hetzelfde onderwerp met veel bevoegdheid in een artikel verschenen in den 5ⁿ jaargang van het Bulletijn. Het mijne verschilt er zeer van, daar ik er critische, historische en etymologische beschouwingen in uitdruk. Ik toon er ook het groot verschil dat er bestond tusschen de Romeinsche *heirbaan* en die der Belgen.

Ziehier de Brabantsche wegen in 1762 :

1° De heirbaan of heirwegh, de Romeinsche weg.

Tijdens de heerschappij der Romeinen hadden deze strategische wegen gebouwd, die uitgingen van Bavai en door België liepen tot aan de uiterste noordgrens. Zij waren uitsluitend bestemd voor het troepenvervoer.

Etym : De Salische Franken en later de Vlamingen noemden ze heirbaen ; heir = leger en baen = weg.

Langs die baan waren er pleisterplaatsen, genaamd *herberg ;* dit woord komt van den stam *bergen,* een schuilplaats geven; de Vlaamsche woorden *herberg* en *herbergen,* er van afgeleid, werden in alle neolatijnsche talen ingevoerd (auberge en héberger).

Een van die wegen vertrok uit Bavai en liep naar Holland ; hij liep door Brabant, kwam voorbij Kaster, Assche, Mechelen, Hoogstraten en Gorcum.

2° Eene *heirbaan, heirstraete,* ofte *heirwegh.*

Toen de Belgen later eveneens groote verkeerswegen aanlegden, gaven de Vlamingen aan deze, bij analogie, den naam van den Romeinschen weg. Dat was een dwaling, die later tot verwarring aanleiding gaf.

In het Fransch noemde men ze *routes royales* en in het Latijn *via regia*. Zij moesten 40 voet breedte hebben. Verschil tusschen den Romeinschen weg in den Koninklijken weg ; dat is te zeggen tusschen de heirbaan der Romeinen en die der Vlamingen. Ik doe dit opmerken, daar sommige personen, zelfs gestudeerde personen, de *heirbaen* (Koninklijke weg) voor den Romeinschen weg nemen.

De Romeinsche weg bewees enkel diensten aan de veroveraars met hun de heerschappij te verzekeren ; hij had geen nut voor de Belgen, terwijl de Koninklijke weg diende voor het vervoer van reizigers en waren, alzoo den handel en de nijverheid begunstigend en de goede betrekkingen met de naburige straten onderhoudend.

3° Eenen *drijfwegh om de koyen* te drijven, een weg waarop men de koeien drijft. Het is de *voie herdale* der Walen, die men nog in eenige Brabantsche dorpen vindt. Vroeger was er in vele dorpen eene *herde,* gemeentekudde en een hierdi (herder) die voor de beesten zorgde en ze bij het weiden hoedde. Bovendien was er een weg die er voor bestemd was, het was de *voie herdale. Herde* is een Germaansch woord ; het is in den gothischen bijbel van Ulfilas dat men er de oudste melding van vindt. Zonderling, dat een zoo gewoon woord in de oude en moderne Waalsche dialecten in het Nederlandsch niet is gekend. De Walen spreken het uit *hied',* zooals de Brusselaars uitspreken *pied* voor paard.

Die weg moest 24 voet breed zijn.

4° *Eenen zydewegh binest het dorp,* (binnen het dorp). Breedte 18 voet.

5° *Eenen leidewegh* om allerhande goederen te voeren. Breedte 16 voet.

6° *Eenen molenwegh,* dat was de weg naar den molen. Breedte 12 voet.

7° *Een koutergat ofte aerdtwegh.* Breedte 12 voet.

Als geografische benaming, beteekent *gat,* smalle weg ; zoowel te water als te land. Als waterweg noemt men hem vaargeul om in een haven binnen te varen of een vaarweg tusschen twee eilanden, twee banken, twee rotsen.

We kunnen een goed voorbeeld leveren van *gat,* waterweg. Er is thans een geschil tusschen de regeering

van België en die van Holland. Het betreft het *Hellegat*, waarvan de Antwerpsche schippers verklaren dat het slecht bevaarbaar is. De naam van dien pas zegt niet veel goeds. Te Ukkel zijn er nog twee wegen, die den naam *gat* dragen; het *vossegat* en het *crabbegat*. Deze weg is zeer schilderachtig. Daar komen vele bezoekers. Schilders komen er werken. De gemeenteoverheid nam den weg onder zijne bescherming; zij zorgt er voor dat niemand er het oorspronkelijke en het mooie van schaadt. Ik raad allen, welke die lieve gemeente bezoeken, aan, er te gaan wandelen. Het *crabbegat* begint tusschen de oude pleisterplaats, den *Horen* en het kasteel *Wolvendael* en komt uit op den *Dieweg*, een der oudste en merkwaardigste wegen van België.

8° *Eenen mercktwegh* (marktweg). Breedte 6 voet.

9° *Eenen borrewegh* (de weg naar de gemeentelijken put). Breedte 6 voet.

10° *Een manspad*. In het Vlaamsch zou men heden zeggen *een voetpad* en in 't Waalsch *pidsinte*. Breedte 4 voet.

DE BOSSCHERE.
rustend majoor.

Een Sprookje uit mijn Dorp.

Te Roux-Miroir, een weinig verder dan de hoeve van Beauchamp, op den groenenden heuvel, die in zachte glooiïng afloopt naar het dorp Incourt, een weinig aan dezen kant van een aloud kapelletje, dat drie linden met hun lommer beschutten, stond de hut van een ouden boer.

't Was in die lang vervlogen tijden, toen de goede Jean de la Fontaine de dieren deed spreken. Dit gezegd, begin ik mijn vertelsel.

't Is nacht. De wind, in de Novemberlucht, raast door de ontbladerde boomen, huilt in de schouw en fluit als orgelpijpen aan de versleten deur, die knarst en kraakt in haar hengsels.

Diktus en zijn vrouw Sybilla, zitten op een schabel vóór den haard, waar het hout, overwonnen door de vlam die het omstrengelt, uiteenrijst in gloeiende kooltjes, die in de asch rollen. Scharlaken tongetjes vreten aan de houtblokken en vormen in den oven, met rood omzoomde kleine holten. Onophoudend vliegen de vuurspankels onder den schouwmantel, terwijl vreemde flikkeringen, op de muren fantastische gestalten doen dansen.

De oudjes schijnen in een naren droom verzonken, in een droom, waarin men geesten ziet verschijnen ; en het huilen van den storm, weerklinkt in hun ooren als het luiden der doodsklokken.

Opeens Diktus, uit zijn mijmering schietend : « Ha, zegt hij luid, als sprekend tot zich zelf, wat is zoo 'n leven, zoo 'n hondsleven toch waard ? Zacht en zoet voor de rijken en onverbiddelijk voor de armen. Waarom zwoegen, zich afslaven van den vroegen morgend tot den laten avond ? Waartoe dient het den grond te breken als men terzelfder tijd zijn knoken breekt ? De aarde is een stiefmoeder. Van onzen oogst blijft er bijna niets meer over. Wat zal er van ons worden ? Ons lijf is uitgeput, onze ledematen verlammen, onze kale hoofden schudden, onze handen beven. Van den eenen kant diepe ellende en van den anderen ongehoorde weelde. Wij zijn de werkers, de slaven ; den bedelzak voor de armen ! De levensvreugde voor de rijken ! Doch, wees er van overtuigd Sybilla, op het woord van den ouden Diktus, het zal uit zijn met ons ellendig lot.

Na een stilte, gedurende dewelke in zijn ruwen kop opstandige gedachten woelen, zegt hij : « Vrouw, ga me de zwarte hen halen...... »

De hen wordt in den zak gestoken ; dan vertrekt de oude met den zak op de schouders en verdwijnt in de duisternis van dezen akeligen Novembernacht. Alhoewel de storm blijft razen, slaat hij toch den weg in naar *het Recht,* gevreesd kruispunt waar de galg staat. Daar knielt Diktus neder, strekt de armen wijd uit en doet de zwarte hen schreeuwen om den duivel te doen komen.

De gedaante van het monster met de talrijke horens, verschijnt weldra op een rood lichtscherm, aan den voet van het straftuig. « Wie zijt gij ? Van waar komt gij ? Wat wilt gij van mij ? » zegt de duivel met zijn grafstem «Ik ben Diktus, arme dienaar van den heer. Ik kom uit mijn hut, niet ver van de kapel van Vrouwe Johanna. Ik verzoek u een eind aan mijn slavernij te maken ». « Dit wil ik wel, zegde Satan, doch op een voorwaarde en die is, dat gij me hier morgen, op dezelfde plaats en op hetzelfde uur, een dier zult brengen dat ik niet ken. Indien gij hierin gelukt zullen de doode bladeren die rond uw woning liggen, in uw handen in mooie, zware, klinkende goudstukken veranderen ».

Het licht verdween en de arme man keerde terug naar zijn woning, waar Sybilla hem vol angst opwachtte.

Diktus vertelt aan zijn vrouw, zijn tweespraak met den duivel. Dan opeens beginnen Sybilla's oogen te flikkeren als een weerlicht : zij waant zich reeds rijk, rijker dan hun heer en meester Dombiez.

Er blijft echter een onrustbarende vraag : Welk dier zou men aan den duivel kunnen aanbieden ? De oude somt al de minst gekende dieren op : de bunzing, het fluwijn, de geitenmelker..... De verlegenheid van Diktus groeit echter steeds, daar men weet dat de duivel alle dingen kent. Een poos. Dan opeens roept Sybilla uit, met de armen omhoog : « Ik heb het gevonden ! Morgen zal ik u naar *het Recht* vergezellen indien gij zweert mij te gehoorzamen ». « Ik zal gehoorzamen », zegt Diktus. « Toekomende nacht, alvorens de twaalf slagen van middernacht op de kapel zullen weerklonken hebben, zullen wij onmetelijke schatten bezitten. Uit met de slavernij ! Uit met de ontberingen en de ellende ! »

Elf uur 's nachts. In de kalm geworden lucht waarin de sterren flikkeren, staat de gouden maansikkel, boven de sombere bosschen van het domein van den heer.

Diktus staat juist op de afgesproken plaats met het dier dat eenig is in zijn soort. De duivel, die daar is, ontvangt de bezoekers ; daarna betast hij het dier over heel het lijf. « Eigenaardig ! zegt hij, 't is een vogel en hij heeft vier pooten. Vreemd ! Hij heeft een zeer grooten mond doch geen hoofd. Nog meer, hij heeft een staart en een getand achterste. Ik geef het op. Diktus, keer terug naar uw hut, binnen enkele oogenblikken zult gij in het goud zwemmen ».

Wat was er gebeurd ? Op bevel van Sybilla had Diktus het lichaan zijner vrouw ingesmeerd met dikke siroop en er dan pluimen op gestoken, die er bleven in plakken. Sybilla had dan op handen en voeten geloopen en haar lang hoofdhaar over haar schedel laten hangen.

. . . .

Welke gevolgtrekking moeten wij uit dit vertelsel afleiden, tenzij dat de vrouw den duivel zelf zou bedriegen ; zooveel vindingsgeest en vooral zooveel list is er in haar hoofd, dat nochtans soms als zoo ledig wordt beschouwd.

AUGUSTE MATHY, B^on d'Hougrée.

Hoe de kinderen van mijn Dorp het octrooi betaalden, bij hun eerste reis naar Geldenaeken.

In dien tijd was ik een jongen van zes jaar en ik kende Geldenaeken maar alleen, door hetgeen er mij over gezegd was. In mijn naïeve verbeelding beschouwde ik onze naburige stad als het achtste wereldwonder.

Te Geldenaeken zijn er winkels vol lekkere koeken, aanlokkelijke taarten en geparfumeerde wafels ; mooie uitstallingen van uitmuntend suikergoed, van allerlei vormen en kleuren ; bazars met overvloedig speelgoed : kegels, ganzenspel, loto, domino, hobbelpaarden, zingende tollen, heele regimenten looden soldaatjes, veelkleurige vliegers, trommels en trompetten, geweren, fluiten met zes gaatjes en wat al meer !

De huizen zijn daarbij zoo mooi, zoo schoon ! veel grooter en veel schooner dan de huizen van uw klein dorpje ! Zoo staat er een waarop een steenen olifant prijkt, heelemaal in donkerrood fluweel met gouden franjes ; een ander met een heilige, die zich gemakkelijk in zijn nis houdt ; een derde nog waarop een steigerend wit paard te zien is ; een laatste eindelijk met een klein votiefkapelletje, dat tusschen twee vensters hangt en waar sommige dagen twee kaarskens staan te branden.

Op de groote markt staat een hooge steenen gedenkzuil met een leeuw met open muil, tanden en verschrikkelijke klauwen. Aan den voet van de zuil ontspringt een bron.

's Donderdags staan op de markt lange rijen tafels op schragen waarop boter, groote manden eieren, korven met duiven en konijnen, groote en kleine, witte en zwarte, grijze en blauwe, met hun paarlemoeren oortjes en rozige snuitjes ; duiven en eenden met veelkleurige pluimen, hanen met goudkleurige kammen, hennen met hun phrygische mutskens aan.

Te Geldenaeken zijn dingen te zien, waarover gij geen gedachte kunt opvatten : groote bakken op raderen die op sporen voortloopen ; talrijke gesloten rijtuigen met aan beide zijden deuren en kleine venstertjes, voor de reizigers ; dit alles wordt voortgetrokken door een machtige machine, waaruit witte wolken rook opstijgen, terwijl het

duivelstuig de menschen voert naar verre en steeds mooier streken.

Geldenaeken eindelijk is de stad van den patroonheilige der jeugd, van den goeden man, die naar ons huis komt gedurende den nacht van 5^{den} op 6^{den} December, en die u een kruiwagen gebracht heeft, een Jan Klaassen, een mooien trommel, dikke blauw- en rood gestreepte knikkers, oranje-appelen, speculaas van Halle, amandelkoekjes van Fleurus en babbelaars van Luik...

.... In mijn naïeve onschuld geloofde ik alles wat moeder mij vertelde over Geldenaeken, het land van den grooten uitdeeler van goede en schoone dingen, die nog steeds als een zoete herinnering in mijn geheugen voortleeft.

Ook kunt gij u onmogelijk voorstellen, hoe groot mijn verlangen was om deze kleine stad en al haar wonderen te zien.

Maar.... want er was een *maar,* een zeer onrustbarende *maar,* een *maar,* die een somberen sluier hing over het betooverend Eldorado mijner droomen. En dit was dat, om de eerste maal Geldenaeken binnen te komen, elk kind zich aan een wet moest onderwerpen waarop geen uitzondering gemaakt werd : men moest — ja, hoe zou ik het zeggen ? — men moest het..... van een oude vrouw kussen : Jeannette, bijgenaamd *la Gadale,* Jeannette de toovenares !..

Als ik daaraan dacht gevoelde ik een ontroering gepaard met schrik. De ritus moest immers streng onderhouden worden ; geen enkel kind mocht er aan ontsnappen, als het voor de eerste maal over de gevreesde lijn zou gaan.

Ik beproefde nochtans te reageeren : Geldenaeken was zoo schoon : Sinterklaas zoo edelmoedig ! Ik nam dus een krachtdadig besluit. Ja, ik zou naar Geldenaeken gaan, doch met moeder mee, en moeder zou wel weten wat te zegggen tegen *la Gadale,* om aan het weinig aantrekkelijke karweitje te ontsnappen.

Zoo vertrokken wij dus op een Donderdagmorgend vóór dag en dauw, mijn moeder, mijn broer en ik. 't Was mooi weer en op het nu en dan door de zon beschenen veld, werkten krachtige spannen. 't Was een dezer Septembermorgenden, als de lichte mistlagen soms schitterend verlicht worden, tusschen twee wolken in ; een dezer morgenden, zeg ik, als de zilveren herfstdraden breken om gaan

te wiegen in de lucht, voortgedragen door een briesje, doorgeurd met den scherpen reuk der pas omgeploegde velden.

Hoeft het gezegd te worden dat ik, dank zij de goede zorgen mijner moeder, zoo net was dat het kraakte. Hadde nu het octrooi maar niet bestaan dan ware ik gelukkig geweest, gelukkig als de kleine vogeltjes, die naar omhoog stijgen, heel hoog de wolken in, om hun levensvreugde uit te jubelen.

De vrees verliet mij geen oogenblik en mijn grootste schelmschen broer vond er genoegen in mijn geestesonrust tot het uiterste te drijven. Alvorens te vertrekken was hij komen kijken of mijn aangezicht wel zuiver was, vooral de neus en de lippen, daar de oude vrouw, zoo zegde hij, onverbiddelijk was voor hetgeen dit punt betrof.

Opeens roept mijn broer, die eerst op het toppunt eener helling aangekomen was, uit : « Kijk, de oude komt ons tegemoet !.... Toch niet, 't is een man. Zeker en vast een bode, die *la Gadale* moet inlichten over onze aankomst». « Vrees niet Jantje, zegde mijn moeder, vrees niet, 't is niet waar ». Woorden vol teederheid, die mij een weinig geruster maakten. Nochtans verscheen steeds opnieuw het afschrikwekkende beeld vóór mijn geest.

Het panorama van Geldenaeken ontrolt zich aan ons oog, wat verder dan de hollen weg van Brocey ; in plaats van mijn geestdrift gaande te maken echter, deed het een pijnlijk gevoelen in mij ontstaan dat moeilijk te bepalen is, ter oorzake van mijn gemoedsgesteltenis.

Daar vóór mij lag dus het land van den grooten Heilige ; slechts enkele stappen nog scheidden ons van het hol, waaruit de grijnzende vrouw ging te voorschijn komen. Ik herhaalde reeds in stilte den roep : « Recht van doortocht ! » Na enkele stonden staan we voor de in puin liggende hoeve : *Gobiéry, mon bon plaisir.* Het jaargetal 1647 staat in relief op een ouden blauwen steen, in den bouwvalligen gevel.

Vol angst houd ik mij vast aan den rok mijner moeder. Het gevreesde oogenblik is gekomen, mijn klein hartje klopt om te barsten evenals dit van een vogeltje in de hand van den vogelaar.

Met ongerusten blik kijkt mijn broer naar de zwarte spleten in de muren van de woonplaats der beruchte Gadale. Wij zijn slechts op eenige stappen van de plaats die, zooals

men zegt, door booze geesten bewoond wordt. Moeder zegt me nog een heel lief woordje. Eindelijk ga ik bevend voorbij... Eindelijk gered ! Gered !

Mijn broeder lacht luid : « Gij hebt geluk, zegt hij, maar alles is nog niet gedaan. De oude is naar de markt en zal weldra terugkeeren ; als wij weerkomen zult gij er toch wel door moeten ! Kijk eens naar die opening, een voet boven den grond, daar is het dat.... — Wilt gij zwijgen, zegt mijn moeder die begint kwaad te worden, met al het genot van Jantje te bederven !...

Bevrijd van mijn nachtmerrie voelde ik mij zoo licht als een zwaluw en bekeek uitdagend mijn bedrieger. Rustig bewonderde ik den St-Medardstoren, die een groote vlek op de lucht vormde, en het torentje van Onze-Lieve-Vrouw dat zoo mooi tegen den blauwen hemel afstak ; ik keek naar de lijnen der daken die naar alle richtingen wegliepen en toch in rechte lijn trachtten te blijven. En, op ditzelfde oogenblik, begon de beiaard te spelen, als om ons te verwelkomen. Ik ging eindelijk mijn intrede doen in de stad mijner droomen.

. . . .

De herinnering aan mijne eerste reis naar Geldenaeken, komt mij dikwijls terug in den geest met buitengewoon nauwkeurige details, en, telkens ik voorbij *Gobiéry mon bon plaisir* kom, zie ik het beeld der oude vrouw, zooals ik haar in mijn verbeelding zag vóór bijna een halve eeuw : perkamentachtig gelaat, met diepe rimpels doorgroefd, duivelsblik, arendsneus, afgebroken tanden waartusschen twee slagtanden, lang en scherp als haken, verwarde gitzwarte haren, verschrikkelijken grijnslach.....

Steeds gelooven de kinderen te R. M. in het K. M. G. der Gadale. Wat er ook reeds gedaan werd en wat er ook nog gedaan worde, de oude heks van Geldenaeken zal blijven bestaan in ons klein dorpje, het land der legenden, der toovenaars en waarzeggers, ongetwijfeld een streek van brave menschen, doch wier heilig brevier nog lang *Le Petit Albert* (1) zal blijven (2).

J.-B. MATHY, B[on] d'Hougrée.

---

(1) Toovenaarsboek.

(2) Wij noteerden analoge gebruiken in andere streken van ons land o. a. in 't W. van het Hageland voor de kinderen die de eerste maal naar Leuven gaan enz.. Nota van den Vertaler.

Het openbaar onderwijs te Corbais tot in 1830

Een dorpsschool in den tijd der omwenteling.

Vroeg reeds genoot de bevolking van Corbais een lager onderwijs, waarvoor de parochiale geestelijkheid zorg gedragen had. Dat onderwijs was wel heel eenvoudig, maar het beantwoordde aan de noodwendigheden van den tijd.

Onze voorouders die eenvoudig leefden en die meer dan heden elkaar lief hadden en hielpen in moeilijke oogenblikken, hadden geringe behoeften en hun geringe eigendommen eischten gewoonlijk voor hun beheer geen kennis van getallen gaande boven 1000.

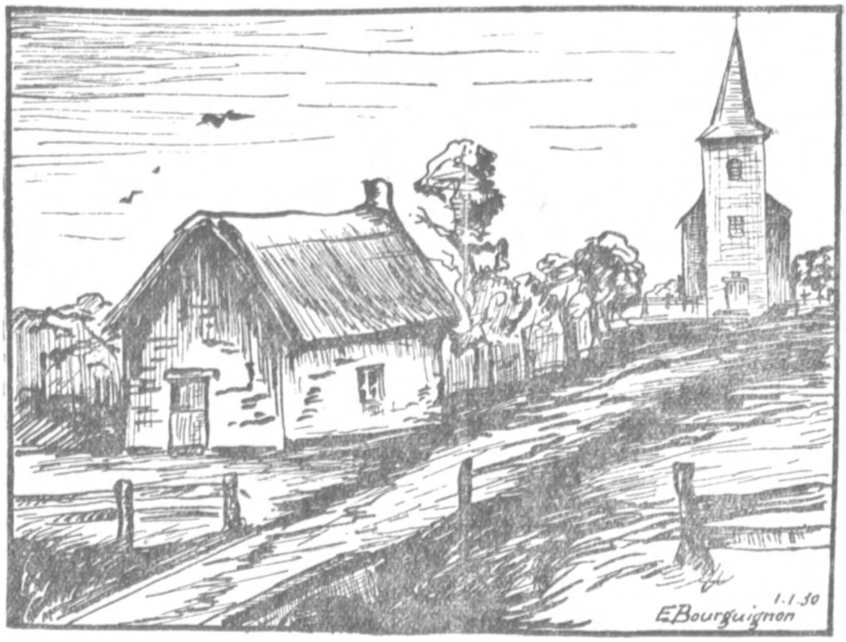

De school van Corbais in 1821.

Vroegtijdig waren er nochtans lezers. Het bewijs er van ligt hierin dat men ons exemplaren getoond heeft van zeer oude werken, teruggevonden in het stof der oude zolders.

Het is niet zonder belang vast te stellen hoe zeer het onderwijs zonk in beroerde tijden. Schier alle getuigen

zetten toen een slecht gemaakt kruis onder de akten van den burgerlijken stand.

In 1798 werd in een verslag van den prefekt van het departement de gegronde vrees uitgedrukt dat er binnen een vijftien jaren niet een man op honderd meer zou zijn die lezen kon.

Vóór de Fransche omwenteling was de koster tevens onderwijzer, onder het toezicht van den pastoor.

In dien tijd, toen alles eenvoudig toeging, was het cumuleeren niet verboden; het was veeleer de regel : de barbier was chirurg, dokter en tandarts ; de hoefsmid was veearts of zooals men toen zegde *mascausen;* de pastoor was *cinsi :* de vroedvrouw of « sètche dame » maakte de pleisters en de drogerijen ; de sterrekundige — doch daar was er geen te Corbais — was toovenaar ; de herder wist het weer te voorspellen...

In 1723 schreef de burgemeester van Corbais in zijn testament wat volgt :

On pourat vendre ou donner au maistre d'escole 80 verges de terre selon que le seigneur pasteur le trouverat à propos (men mag aan den schoolmeester 80 roeden grond verkoopen of geven, zooals de heer pastoor het goed zal vinden).

Dat is tot dusver, het oudste geschreven document betreffende het onderwijs in onze gemeente.

In een register van het bisdom Namen leest men naar aanleiding van een herderlijk bezoek in 1732 gedaan : *La collection de la cure comprendra soin de l'érection de l'école le marguillier ou à son défaut un administrateur à nommer par le curé, servira l'école.*

De begeving van de pastorij bedraagt het oprichten van de school ; de koster of bij gebreke daarvan, een beheerder door den pastoor te benoemen, zal school houden.

Het parochieregister van pastoor Pierret bevat in 1746 deze aanduiding : *Le desserviteur de la marguillerie est Jacques Stalens lequel tient dilegemment école pendant l'hiver.* (De koster is Jacques Stalens, die ijverig de school houdt gedurende den winter).

Joseph Bar trok in 1781 als loon voor het schoolhouden van 1 December 1781 tot Maart 1782, de som van 42 zilveren florijnen, genomen uit het armengeld, d. i. 76 fr. 15 centiemen van 1914. Ik denk niet dat men die som overdreven vinden zal.

De school van Corbais rond 1821.

De koster Libert gaf het onderwijs gedurende de Fransche revolutie in een hut die men noemde « *au marchau* » (au maréchal). Die benaming werdt soms gebruikt om thans nog het huis aan te duiden dat de hut verving en dat bewoond is door den h. Vanespen. In 1821 hield de koster Bousman, vader van den ouden koster J. B. Bousman, soldaat van Leopold I, thans nog in leven, school van November tot Maart, in een lokaal gehuurd voor 25 fr., gelegen bij de beek tegenover het huidige gemeentehuis.

De beschrijving van die school die bestond tot na de omwenteling, werd ons gegeven door den h. J. B. Bousman, heden de oudste inwoner van onze gemeente. Deze beschrijving maakte het ons mogelijk ons den uitwendigen staat van die primitieve school voor te stellen. Invallend lokaal in strooi en in leem, hebbende een enkel venster zonder ruiten, een enkele deur aan den Zuidkant, lokaal enkel gedurende de koudste dagen van den Winter verwarmd. Toen was het dat de leerlingen ieder op zijn beurt brandhout of een emmer kolen, gemengd met klei, meebrachten. Hij die zijn voorraad brandmateriaal niet aanbracht, werd onverbiddelijk afgewezen.

In de primitieve klasse verdrongen meer dan 50 kinderen elkaar (in 1830 waren te Corbais 519 inwoners). Er waren twee lange tafels als in de herbergen en daaraan gingen de « geleerdste » scholieren zitten op banken zonder rugleuning.

De jongste kinderen en de « ezels » zaten naast de tafels op balken gelegd op steenen of boomstammen. Eenige zeer kleine kinderen zaten in een hokje.

Er was geen zwart bord en geen kaart ; men zag er enkel het alphabet en eenige planken, waarop men met ruw krijt schreef, dat geleverd was door leurders uit Grez ; zelfs op de ingangsdeur werd er geschreven. Het eerste boek ging dikwijls erfelijk over van vader op zoon ; het was de croisette (crwèjette) — kruisjesboek — het was een boekje van eenige bladzijden ; het werd aldus genoemd, daar er op de eerste bladzijde in den rechter hoek een kruisje stond De kinderen die gezeten waren, hielden op hun knieën hun « casette », een soort van vierkante schooltasch, gemaakt door de moeder wel te verstaan en waarop zij om te schrijven, hun lei legden, een stuk min of meer rechthoekige schalie. Een stuk schuin afgesneden schalie diende

als *écritiveére* (griffel). Het geschrevene noemde men *scriptêre.*

De klasse ving aan met het opzeggen van den *vaderons ;* zij eindigde met een dankgebed, in het Latijn.

Op *signaal* gebeurden de spellingsoefeningen. Het lèesboek dat volgde op het kruisjesboek was de *catrèsene,* de catechismus en daarmee eindigde meestendeels het onderwijs der kinderen, die ondanks den mispelaren stok dikwijls bollen klei, door de spleten van den muur heen, in de beek wierpen. Sommige kinderen, de bevoorrechten zetten het leesonderwijs voort in familiebijbels ; velen kwamen uit de school zonder een *a* of een *b* te kennen. Zij konden dus niet lezen en maakten een kruis.

Men telde *op zijn vingers,* men zegde « *cijfers maken* » ; men leerde een weinig aardrijkskunde ; de geleerdsten echter maakten van Parijs de hoofdstad van Holland ; geen geschiedenis, geen teekenen (behalve de mannekens op de muren en soms op den lessenaar van den meester gemaakt ; geen gezondheidsleer, maar in dien tijd liepen de kinderen barvoets en waren zelden ziek.

Als tuchtmiddelen gebruikte men de zweep of de roede, die toen onontbeerlijk geacht werden om de kinderen de lust tot de studie in te prenten.

Tegen het einde van zijn loopbaan in 1830 zag de oude Bourman met spijt dat een mededingende school opricht werd. Het lokaal was het oud huis Thomas, dat heden afgebroken is.

Kort na de omwenteling begon het gemeentebestuur in het openbaar onderwijs belang te stellen vermits men in het register der beraadslagingen lezen kan ; *considérant qu'il existe une école, mais qui paraît susceptible d'être agrandi à peu de frais, attendant que la commune aura les moyens d'en faire construire une plus régulière* (aangezien er een school bestaat, maar die met weinig kosten kan vergroot worden, in afwachting dat de gemeente de middelen zal hebben om er eene regelmatigere te doen bouwen). Met ontroering begroeten wij de nagedachtenis van de oude meesters uit vervlogen tijden, die te weinig geacht waren. Zij gaven aan de kleine dorpskinderen het beste van hun tijd, van hun gezondheid en onder een schijn van ruwheid, hun hart en hun goedheid.

E. BOURGUIGNON

Een Internationaal Studieprogramma voor Volkskunde (1).

Over het algemeen wordt als maatstaf tot het waardeeren van een internationaal congres, het getal aanwezigen, het aantal der vertegenwoordigde landen of der gedane mededeelingen genomen. Dit zijn quantitatieve waardeeringsgrondslagen, die wel in vele gevallen voldoende zijn, doch die nooit een doorslaand bewijs kunnen geven als er sprake is van een wetenschappelijk vraagstuk. In dit geval mag het succes van een congres alleen gewaardeerd worden naar den vooruitgang, dien de wetenschap zelf er deed. Dit is een element van qualitatieven aard dat met uitzondering van al de andere, toelaat te besluiten of een congres vruchtdragend was of niet.

Op gebied van Volkskunde wonen wij het ontstaan van een internationale beweging bij (2). De richting aan deze werken in de verschillende landen gegeven is nog zoo vaag, de opvattingen der zoekers zoo verscheiden, de geobserveerde stof zoo onbepaald, dat men er over 't algemeen in wetenschappelijke milieu's, het belang niet van inziet ; alle nut zelfs, der op dit gebied ondernomen werken, wordt nog betwist. Dit is de reden waarom wij ons moeten laten leiden door het verlangen, om systematisch en methodisch deze internationale beweging te organiseeren, om op deze wijze onze werking vruchtdragend te maken, en eerbied er voor in te boezemen door de bekomen uitslagen.

Wilt zoo goed zijn, op het oogenblik dat onze zitting zal geopend worden, mij toe te laten u met betrekking tot dit onderwerp, eenige gedachten te suggereeren. Overpeinst ze, denkt er over na, doch bespreekt ze vooral. Op

---

(1) Openingsrede van het 2de Internationaal Congres van Volkskunde.

(2) Het eerste Congres had plaats te Praag in 1928. Zie *Brabantsche Folklore,* 8ste jaarg. blz. 404.

een zoo nieuw gebied mag niemand aan de anderen, een om 't even welke zienswijze willen opdringen ; niemand mag meenen dat zijn eigen opvatting de volmaakte is en dat bijgevolg alle andere opvattingen moeten verworpen worden. Dit zou hoogmoed heeten. De wijsheid vergt dat wij geen enkele vaststaande, aprioristische, vooraf bepaalde opinie zouden hebben. Het onderzoeken en vergelijken der feiten moeten onvermijdelijk de ontoereikendheid en het onvolmaakte van elke al te persoonlijke opvatting, doen uitschijnen. Elke werker, die een nieuw gebied onderzoekt, waar nog geen enkele richting als wet geldt, waar het gekende nog niet tot een systeem werd verwerkt, bouwt zelf een persoonlijk uitleggend stelsel op. Ik heb aldus het mijne, evenals elk van u het zijne heeft. Wij zijn niet hierheen gekomen om aan een stelsel den voorrang te geven. Zij, die zich zouden laten leiden door dusdanige drijfveeren zouden ongetwijfeld de objectiviteit niet bezitten, die wij met recht mogen verwachten van een wetenschappelijk man. Wij staan hier om de waarnemingen, die in verschillende landen gedaan werden, te vergelijken; om te oordeelen over de gebruikte methodes bij het analyseeren der feiten ; om de middelen te zoeken die ons zullen toelaten elkaar te verbeteren, doch vooral om onze krachtinspanningen te vereenigen ten einde een collectief werk te leveren. Wij moeten des te minder persoonlijk of subjectief en des te meer voorzichtig zijn, daar de stof, die wij soms bestudeeren zullen, werkelijk zeer complex is. De feiten die wij willen onderzoeken, hebben terzelfder tijd betrekking en tot de kunst, en tot de wetenschap. Voor vele goede geesten schijnt er wel een antinomie te bestaan tusschen beide karaktertrekken. Sommigen zien in deze uitingen alleen de esthetische zijde. In de lijn van het bestudeerde voorwerp, in de melodie van het lied, in de beweging van den dans, zien zij slechts het zoeken naar schoonheid van hem, die het voorwerp maakt of gebruikt, die zingt of die danst. Bijgevolg is het uitgesproken oordeel subjectief. Men vindt het schoon of men vindt het leelijk. Iedereen bewaart zijn eigen oordeel, dringt aan op het behoud van wat hij schoon vindt, en zoekt naar het verdwijnen van wat hij leelijk acht.

De anderen — en ik meen dat dit ons aller standpunt is — zien in deze feiten het wetenschappelijk karakter.

Zij bekommeren er zich niet om of de kunstuiting mooi of niet mooi is. Ze zien slechts een menschenwerk, dat beantwoordt aan de esthetische opvatting van een bevolking of van een tijdperk ; het tot stand gebrachte werk werd geïnspireerd door de aan deze bevolking of aan dit tijdperk eigen zienswijze ; heel een complex van ethnische, taalkundige, geographische, economische, godsdienstige beschouwingen zelfs, heeft medegewerkt om de uitdrukking van dit schoonheidsgevoel te omvatten, in te toomen of aan te wakkeren. Naast dezen zuiver menschelijken, scheppenden factor ; naast dezen factor van uitvinding is er dus een heel stel elementen van biologischen en etnologischen aard, dat medegewerkt heeft om het tot stand brengen van het werk te vergemakkelijken of te beletten, om het behoud er van, de geographische verspreiding, de traditioneele voortplanting of de historische evolutie te verzekeren. De studie der feiten, waaraan wij ons willen toewijden, komt ons dus voor onder verscheidene vormen. Geen enkele mag verwaarloosd worden zoo wij ze in heel hun diepte wilen analyseeren. De opsomming die ik zal doen van deze verschillende zienswijzen en de verrechtvaardiging die ik er zal van trachten te geven, zullen beiden toonen hoe complex dit vraagstuk is ; hoe voorzichtig er dient te werk gegaan te worden bij de studie er van. We zullen echter zien hoe nuttig deze diepgaande ontledingen zijn, voor den nog steeds te vinden uitleg van het mechanisme van het sociaal leven.

* * *

Laat ons een om 't even welk feit beschouwen.Dit feit moet beschreven worden zooals het zich voordoet, zonder er iets persoonlijks bij te voegen of zonder er iets af te doen. De beschrijving van het bestudeerde voorwerp is het begin van elk wetenschappelijk werk. Dit schijnt eenvoudig, doch is in werkelijkheid zeer moeilijk. De waarnemer heeft steeds een vooraf bepaalde meening, die hem aan het gevaar blootstelt slechts deze details der feiten te zien, die met zijn opvatting overeenstemmen. In geval hij daarenboven zoo hoogmoedig is, alleen zijn opvatting als de goede te beschouwen en deze der anderen te misprijzen, zoo hij de noodige pogingen niet doet om zich de

opvatting zijner collegas eigen te maken, om ze te begrijpen, dan zal hij ook juist de nuttige details niet zien van den uitleg der feiten door hen gegeven. Ik meen dat het dus vooral nuttig zou zijn, daar wij een gemeenschappelijk onderzoek willen doen, zoo gauw mogelijk onze persoonlijke opvattingen aan kant te zetten, niet a priori de strekkingen der anderen te verstooten noch te beginnen met het voornemen van in de feiten alleen deze details te vinden die hun opvattingen tegenspreken. Onpartijdig moeten wij terzelfder tijd alles noteeren, wat elke opvatting versterkt of verzwakt. In geval wij zoo niet handelen is het onnoodig samen de studie der feiten aan te vangen; dan ware het te verkiezen elk zijn werk afzonderlijk laten voort te zetten. Deze verdeelde werkwijze zou echter den vooruitgang onzer kennis belemmeren en dit zou te betreuren zijn. Laat ons dus een krachtinspanning doen op internationaal gebied om op een *onpersoonlijke* manier zou ik zeggen, te arbeiden en om onze persoonlijke werken, zooals wij die opvatten, op een achterplan verschoven, voort te zetten.

Alhoewel de beschrijving der feiten het begin is van elke wetenschap is zij toch de wetenschap zelf niet, zelfs al gebruikte men bij deze beschrijving alleen streng wetenschappelijke methodes. De beschrijving is wat ik zal noemen *een wetenschappelijke voorbereiding.* De wetenschap begint alleen dan, wanneer men de feiten tracht te verklaren. Delicaat en gevaarlijk werk, vol hinderlagen, waarin bij den aanvang slechts misstappen gedaan worden ; doch laat ons er wel van overtuigd zijn, en geen enkele geleerde, wiens specialiteit samenhangt met de zgz. wiskundige wetenschappen, zal ons tegenspreken, dat de verklaring, de uitleg der feiten het doeleinde zelf is van de wetenschap, en dat deze uitleg steeds gevonden wordt door het opzoeken der kenmerken, die aan al de bestudeerde feiten gemeen zijn. Dit is dus het doel dat we moeten trachten te bereiken. De feiten verklaren, en daarom is het te verkiezen er slechts eenige zeer grondig te bestudeeren, onder elk opzicht, met ze te beschouwen van uit het standpunt van al de bestaande opvattingen, in plaats van er een groot aantal slechts oppervlakkig te analyseeren. De oppervlakkige ontleding zal er ons gemakkelijk toe aanzetten een uitleg te vinden in de overeenkomsten, die oogenblikkelijk onze zinnen treffen, terwijl in alle wetenschappen de diepgaande analogies

die niet rechtstreeks in 't oog vallen, een verklaring gegeven hebben die later aan alle opmerkingen er zelfs aan alle proefnemingen weerstond. Om alle misverstand te vermijden voeg ik hier echter aanstonds bij, dat we tot nog toe geen uitleg met zekerheid kunnen geven, doch dat dit ons doel moet zijn ; daarheen moet heel ons werken streven. Dit is het wit dat wij nooit uit het oog mogen verliezen en de organisatie van onze werking moet er voortdurend met een onvermoeibare aanhoudingskracht door geïnspireerd worden. Laat ons deze strenge tucht aanvaarden.

* * *

Om de feiten die ons bezighouden, grondig te beschrijven, meen ik dat wij de zaak uit de volgende standpunten moeten bekijken, zonder dat daarom de opsomming die ik zal doen, beschouwd mag worden als beperkend of uitsluitend. Wat mij aangaat, steeds bekommerd om de objectiviteit die ik aanbeveel, zal ik alle standpunten opgeven waaraan ik denk, zelfs deze die naar mijn persoonlijke meening, niet bekwaam zijn de noodige verklaringen te geven. Ik zal mij gelukkig achten zoo zij, die onder u mijn opvatting nog niet kennen, na deze nomenclatuur in dezelfde onwetendheid zullen verkeeren. Ik ben er ten andere vast van overtuigd dat elke opvatting, zelfs al wordt ze daarna valsch en onvoldoende geoordeeld, een gedeelte waarheid bevat en elementen bijbrengt tot de kennis.

1. — *Geschiedkundig standpunt.*

Het meerendeel der uitingen, die wij tegenwoordig bestudeeren hebben een verleden ; het meerendeel zeg ik, want ik sluit de mogelijkheid niet uit, wel integendeel, dat nieuwe feiten zich zouden kunnen voordoen. Ik geloof er aan, zelfs wat de volkeren aangaat die wij als beschaafd beschouwen. De historische opzoekingen kunnen niet anders dan ons verklarende elementen bijbrengen nopens den oorsprong, het begin, het vertrekpunt der feiten, vooral over de veranderingen door deze feiten en den loop der tijden ondergaan. De geschiedenis kan ons sommige zinnebeelden, sommige gebaren, sommige rhythmen helpen verstaan. De details, die vooral voorkomen onder de meest

zonderlinge en die met een buitengewone getrouwheid weerkeeren, zouden niet kunnen uitgelegd worden dan met behulp der elementen, ons door de studie van het verleden gebracht. Het geschiedkundig standpunt is nuttig, vooral bij de beschaafden, want het brengt bijzonderheden bij, die een meer rechtstreeksche vergelijking toelaten met de bij de primitieve volkeren opgemerkte details. Ik meen ook, alhoewel dit voor velen onder u vermetel kan schijnen, dat de geschiedenis dezer primitieve volkeren uiterst vruchtbaar zou zijn ; over deze geschiedenis weten wij omtrent totaal niets en wij hebben reeds het noodige doorzicht niet om klaar genoeg de feiten uit te leggen die wij dagelijks zien gebeuren. Alhoewel de geschiedenis ons onbetwistbaar nuttige elementen moet bijbrengen met betrekking tot de evolutie der feiten, twijfel ik er toch ten zeerste aan, dat zij er genoeg zou aangeven om de voledige keten der ondergane veranderingen weder samen te stellen. In de philogenie der feiten zijn er en zullen er veel ontbrekende ringen blijven, evenals in de philogenie der levende wezens ; evenmin in ons vak als in de biologie, zal de geschiedenis voldoende zijn, om de causaliteit der feiten te vinden in den wetenschappelijken zin van het woord. Wij mogen den bijzonderen oorsprong van elk feit afzonderlijk, niet verwarren met de causaliteit die aan alle feiten gemeen moet zijn. We mogen niet uitsluitend op de geschiedenis tellen, alhoewel zij, wat sommige volkeren betreft, nuttige elementen moet geven. Laat ons nochtans alles aanvaarden, wat ze ons moet bijbrengen.

2. — *Aardrijkskundig standpunt.*

Het is ten zeerste noodzakelijk de zone der localisatie of der verspreiding van elk bestudeerd feit nauwkeurig te bepalen en kaarten op te maken die de verdeeling er van aangeven. Bij deze gelegenheid breng ik in 't voorbijgaan, hulde aan onzen geleerden vriend M. Van Gennep, die overal waar het mogelijk is, de cartographische methode gebruikt. Deze is belangwekkend in twee verschillende opzichten. Eerst en vooral op mesologisch gebied, omdat zij de bijzonderheden van het physisch midden, waarin wij de feiten opmerken, duidelijk doet uitkomen en ons gelegenheid geeft om het ontstaan, het voortleven of het uitsluitend

bestaan van sommige uitingen of sommige bijzondere elementen op te merken, hetzij in de vlakten of in het bergland, hetzij in de valleien of aan de kust, hetzij in beboschte streken of langs waterloopen, hetzij in de steden of op den buiten, hetzij in nijverheids- of in landbouwstreken, enz... Deze methode is verder ook belangwekkend op historisch gebied en dit is de reden waarom wij er nu over spreken, na gezegd te hebben wat wij dachten over de geschiedenis ; de grensveranderingen, de overheerschingen, de vreemde bezettingen, het indringen en het zich vestigen van vreemde rassen, beschavingen, talen en bijgeloof, kunnen immers eveneens blijvenden invloed uitgeoefend hebben, wat door de cartographie zal duidelijk gemaakt worden. Dit standpunt is dus ook nuttig, doch men moet oppassen met de al te haastige generalisaties die deze methode, alleen gebruikt, zou kunnen doen maken.

3. — *Archeologisch standpunt.*

Wij zelf, optredend als internationale commissie, mogen er niet aan denken voorwerpen te verzamelen, overblijfselen van uitingen van het kunstgevoel der volkeren in vroegere tijden ; onze nationale commissies kunnen nochtans een nuttig werk verrichten met mede te werken tot de samenstelling van nationale verzamelingen en met de reeds bestaande aan te wakkeren. De dienst, dien de nationale commissies elkander kunnen bewijzen met het verwisselen van foto's, is ten zeerste op prijs te stellen. Dit zou het opvatten van al te eenzijdige denkbeelden bij onze lezers beletten, wat onvermijdelijk is, zoo het te onderzoeken gebied begrensd is. Er ontstaat aldus een opvatting die alleen bepaald wordt door hetgene men ziet, geïnspireerd door het midden waarin men leeft.

Doch, veroorloof ons er telkens weer op terug te komen, hier evenmin zijn de verzamelingen de wetenschap. De voorwerpen zijn getuigen, bewijsstukken, proeven van de juistheid der beschreven feiten en der functioneele uitleggingen die er van gegeven worden. De feiten uit archeologisch oogpunt beschouwen, met de mentaliteit van een verzamelaar, zou een bijdrage tot de wetenschap zijn ; het is er een gedeelte van. Zich bepalen bij dit werk zou een heelemaal onvolledige arbeid voortbrengen zijn.

4. — *Ethnografisch standpunt.*

Van uit dit standpunt beginnen wij de feiten meer in de levende realiteit te beschouwen. Onloochenbaar is het dat de volkskunst gedeeltelijk samenhangt met de ethnografie. Dit aantoonen met een definitie te geven van deze wetenschap zou tamelijk moeilijk zijn, daar het voorwerp zelf er van nog te zeer onbepaald is. Zonder mij te ver te wagen meen ik nochtans te mogen zeggen dat de ethnografie de instellingen beschrijft die de volkeren regeeren, en door de vergelijking den weg bereidt tot den er aan te geven uitleg.

Zonder dat men juist kunne bepalen waar de scheidingslijn loopt, dient er hier een onderscheid gemaakt te worden tusschen de instellingen der primitieve en deze der beschaafde volkeren. Zonder dat het de waarde heeft van eèn echt wetenschappelijk criterium, doch om onze gedachte beter te doen verstaan, verzoek ik u mij te veroorlooven van te zeggen dat de Instellingen der beschaafden bewaard en overgeleverd worden door middel van geschreven of gedrukte stukken, terwijl de Instellingen der oervolkeren mondeling worden voortgeleerd. In 't algemeen constateeren wij dat de ethnografen, als zij zich bezighouden met beschaafde volkeren, hetgeen wij «volksch» noemen, 't zij in kunst, taal of bijgeloof, heelemaal over het hoofd zien of er slechts heel weinig notitie van nemen. Als zij integendeel de oorspronkelijke volkeren bestudeeren, observeeren zij alle uitingen van het sociaal leven met dezelfde nauwgezetheid. Dit is het constateeren van een feit. Zoo wij ons bijgevolg willen bezighouden met de volkskunde bij alle volkeren, mogen wij, vooral wat oorspronkelijke aangaat, de werken der ethnografen niet ignoreeren noch hun medewerking ter zijde laten. Daaruit volgt, wat sommige onzer studiën betreft, het groot belang van het ethnografisch standpunt. Het ware zelfs wenschelijk, op onze congressen meer specialisten tegenwoordig te zien, die gewoon zijn de oervolkeren te bestudeeren. Al de werken, enkele zeldzame uitzonderingen daargelaten, die bij onze zittingen aangeboden werden, handelden over het blanke ras. De uitingen van het kunstgevoel der negers uit Amerika of Afrika, der Aziaten en der Roodhuiden dienden onze aandacht meer te trekken.

5. — *Folkloristisch standpunt.*

De beschouwingen die wij daareven gehouden hebben over het verband dat er bestaat tusschen de studie der volkskunst en der ethnografie, zullen ons spoedig toelaten de betrekking vast te stellen, die wij moeten hebben met de Folklore. Steeds op een algemeene wijze, bestudeert de folklorist bij de beschaafde volkeren al wat bewaard en overgeleverd wordt door mondelinge traditie, wat door den ethnograaf niet gedaan wordt. In onze werken die handelen over de zgz. beschaafde volkeren, mogen wij bijgevolg de werken der folkloristen niet versmaden, en ik meen wel dat ik mij niet bedrieg met de beweren, dat onze opzoekingen veelal zullen moeten geïnspireerd worden door de navorschingswerkwijzen, terzelfder tijd gebruikt én door de ethnografen én door de folkloristen. In werkelijkheid mogen we zelfs zeggen, dat we een gedeelte ontnemen aan de Ethnografie en een gedeelte aan de Folklore om er een onderscheiden gebied van te maken. Misschien zijn er personen die dit betreuren, doch ik denk dat wij er ons eerder moeten over verheugen, want onze werken zullen ongetwijfeld de specialisten dezer twee wetenschappen de overeenkomst doen inzien, die er bestaat tusschen de daden der oorspronkelijke en deze der beschaafde volkeren ; daden die nauw verwante verstandelijke opvattingen in zich besluiten. De vergelijkingen die zij zullen trekken, zullen den horizon van hun respectief gebied verwijden, en zullen hen beter en zekerder aanzetten tot het opzoeken der generaliseeringen.

6. — *Zielkundig standpunt.*

Wij mogen niet vergeten dat de menschen de handelende eenheden zijn op het gebied der feiten, die wij willen bestudeeren. Gaat het over de schepping of over de verspreiding van een kunstwerk, over zijn overlevering of over de veranderingen die het ondergaat, steeds komt de factor « mensch » tusschen. Door het zenuwstelsel worden de indrukken van indivudu tot individu overgebracht ; aldus ook worden de opvattingen gevormd. Indien een individu een kunstvorm tot stand brengt, beantwoordt deze in werkelijkheid aan een persoonlijke opvatting; hij duidt een geestestoestand, een verstandelijk peil, een eigen denkwijze

aan. Wij zouden dus onvolledig werk leveren, zoo wij geen moeite deden om de psychologische elementen af te zonderen, die de individuen aanzetten tot het scheppen van kunstwerken. Het menschelijk element werd over 't algemeen in dit soort werken verwaarloosd. Bij de beschrijvingen, ontledingen en vergelijkingen der verschijnselen die zij deden, bleven folkloristen, ethnografen en historici, al te uitsluitend staan bij de eigenlijke voorwerpen of daden, bij hetgeen in sommige handelingen rechtstreeks onder de zinnen van den waarnemer viel, zonder diep genoeg in den zielkundigen toestand der individuen door te dringen, die nochtans steeds de onderwerpen der feiten zijn. De individuen zijn toch de eerste oorzaken, en ik meen wel dat ik mij niet bedrieg met te zeggen dat het langs dezen weg is dat we de noodige elementen moeten gaan zoeken om de causaliteit der verschijnselen, de functioneele uitleg er van weer te vinden. Dit psychologisch standpunt levert echter het gevaar op dat slechts gedeeltelijke uitleggingen zouden gegeven worden, zoo wij eindelijk verwaarloosden een laatste standpunt te beschouwen.

7. — *Sociologisch standpunt.*

De uitingen die wij grondig willen analyseeren, hebben doorgaans een sociale zijde. Ze zijn eigen aan een streek en duiden op een intellectueelen toestand, die gemeen is aan al de inwoners dezer streek of aan een zeker aantal van hen. Waarom blijven deze uitingen gelocaliseerd in een streek, terwijl zij niet voorkomen in een aanpalend gebied, dat identiek is uit mesologisch of ethnologisch oogpunt beschouwd ?

Waarom, in eenzelfde sociale groep, uiten sommige lagen een zeker kunstgevoel en andere niet ! Daar zijn elementen, die niet mogen verwaarloosd worden, indien wij de feiten willen beschouwen in alle opzichten. Meent u niet dat, in sommige gevallen, de causaliteit der feiten met meer zekerheid kan afgezonderd worden door de psycho-sociologische analyse dan door historische of archeologische opzoekingen ? Zou men door de ontleding van de logische opvattingen der volkeren, niet beter den uitleg van den oorsprong vinden van gelijkaardige feiten, die we constateeren op verschillende plaatsen van den aardbodem, zon-

der dat een betrekking tusschen de groepen moge verondersteld worden ? En beantwoorden gelijkaardige geestestoestanden niet aan gelijkaardige daden, bij wezens die toch van dezelfde soort zijn, en over een om zoo te zeggen identiek psychisch toestel beschikken. En meent u ook niet, dat de diepliggende analogiën waarover we hierboven spraken, deze die niet door onze zinnen opgemerkt doch slechts als bestaande vermoed worden door de rede, langs deze zijde kunnen gevonden worden ? Wat er ook van zij, ik meen dat deze twee laatste standpunten, waarop wij in alle geval de feiten toch kunnen bestudeeren, van aard zijn, evenals al de voorgaande mijner opsomming, om kostbare elementen tot een grondige analyse bij te brengen. Het is onnoodig, meenen wij, doen op te merken hoezeer de studie der feiten van op deze verscheidene standpunten, voor elken werker de verplichting meebrengt van getrouw en in detail, het physisch of sociaal midden waarin de feiten gebeuren, weten samen te stellen, en voor sommige er van het in acht nemen der technische lelmenten waarover de bestudeerde volkeren kunnen beschikken.

* * *

U hebt ongetwijfeld mijn uiteenzetting langdradig gevonden, en ik bid U mij er om te verontschuldigen. Het hoofddoel mijner rede was vooral, u er aan te herinneren hoe complex in feite de verschijnselen zijn, die wij willen bestudeeren, en hoe noodig het bijgevolg is ons zoo ernstig mogelijk in te richten, willen wij nuttig werk leveren. Ziehier dus eenige wenken van practischen aard die ik U zou willen geven om te eindigen.

Afbreken met de gewoonte der congressen, waar elk congressist, in het al te haastig afhandelen van een overladen programma, vlug een werk leest, dat bij gebrek aan tijd niet volledig kan verstaan worden en dat men onmogelijk in dezelfde zitting kan ontleden of bespreken. Een vraagstuk kiezen, zooals uw bureel het met het oog op dit congres zeer wel gedaan heeft, en zooals het reeds gedaan werd met het oog op het congres van Rome verleden jaar, is reeds een eerste vooruitgang. Er is echter meer en beter. Zonder uitstel zou het onderwerp van het eerstkomend congres moeten vastgesteld worden. 's Anderendaags na

het congres, zou elke nationale commissie het plan van haar opzoekingen op haar eigen grondgebied, moeten ordenen. Zij behoorde haar medewerkers te zoeken, een documentatie te vereenigen en een harer leden te gelasten met het opmaken van een algemeen verslag. Van haar kant zou de internationale commissie, en vooral haar bureel, op de hoogte gehouden worden van den stand der zaken, ten einde over de feiten of over details er van, die aanleiding zouden kunnen geven tot belangwekkende vergelijkingen of verder doorgevoerde opzoekingen zouden vergen, te oordeelen. Deze nationale verslagen zouden moeten gezonden worden naar het bureel, dat dan een algemeen verslaggever zou aanduiden. Deze zou dan, bij gelegenheid van een vergadering der commissie, een voorloopig verslag indienen, dat zou besproken worden door uw afgevaardigden. De Commissie zou beslissen over de aanvullende richting, aan de opzoekingen te geven in den loop van het jaar. We zouden ons aldus bij het 3de congres aanbieden met een voorafgaand, gezift en voorbereid werk. Op dit 3de Congres zou elke nationale verslaggever het besluit van zijn verslag mededeelen en deze nationale verslagen zouden wel te verstaan, en dit is het voornaamste punt, uitgedeeld worden vóór het congres, opdat iedereen zich zou kunnen voorbereiden tot de bespreking.

Meent U niet dat een aldus verdeeld werk, vruchtdragender zou zijn dan de actueele methode ? Zonder twijfel nochtans mogen wij ons niet inbeelden dat een vraagstuk, hoe eenvoudig ook, aldus volledig zou uitgeput zijn. Neen. Het congres zal de zwakke punten, de plaatsen waar de verschillende opvattingen met elkaar in strijd zijn, in een helder daglicht stellen. Eens deze punten gekend, zullen enkele leden, die op de geschikte plaats verblijven of bekend zijn als de bekwaamsten om dit bijzonder vraagstuk op te helderen, met elkaar in contact blijven en den arbeid voortzetten. Ziedaar wat ik U suggereer.

Ik twijfel er geenszins aan, of eenigen tegenstand zal moeten overwonnen worden om een dergelijke methode doen ingang te vinden. Dit is steeds het geval als men een bestaande gewoonte wil veranderen ; ik doe echter een beroep op uw aller goeden wil. Wij zijn allen bezield met het vurig verlangen een groot werk te ondernemen, broederlijk en intellectueel vereenigd over onze grenzen heen. Ons

aller blikken zijn gevestigd op het volk ; zijn leven boezemt ons belang in ; daar vinden wij in haar grootste oprechtheid, de weerspiegeling van 's menschen ziel weer ; daar ook is er het meeste kans om een uitlegging te ontdekken voor de geheimen van het sociaal leven. Zij, die zich niet toewijden aan deze studie zooals wij het doen, begrijpen er noch de aantrekkelijkheid noch het nut van ; evenmin voelen zij de groote les van menschelijke broederlijkheid, die zij ons leert. Voor ons is de taak weggelegd, door een methodische inrichting van onzen arbeid, hen al de grootheid en de schoonheid er van aan te toonen.

ALBERT MARINUS.

Vertaald door Fr. Hendrickx.

Het tweede Internationaal Volkskundig Congres.

Antwerpen-Luik-Brussel, 28 Aug. tot 7 Sept. 1930

Laat ons kortbondig de voorgaande feiten opnieuw in 't geheugen roepen. Het eerste Internationaal Volkskundig Congres vergaderde te Praag in 1918, onder de bescherming van den Volkenbond en op initiatief van M. Focillon, professor aan de Sorbonne, die er het voorstel van deed aan de Internationale Commissie voor intellectueele samenwerking. De Belgische regeering werd er vertegenwoordigd door den schrijver van onderhavig artikel en Belgisch Congo door M. De Jonghe, hoogleeraar aan de Leuvensche Hoogeschool, bestuurder bij het Ministerie van Koloniën. In een vorig nummer hebben wij er reeds verslag over uitgebracht.

Dit Congres had een Internationale Commissie benoemd, ten einde een bestendige zitting te grondvesten en het eerstkomend Congres voor te bereiden. Zoodra ze ingericht was, stelde deze Commissie een bureau samen waarvan deel uitmaakten, de HH. Lehmann, bestuurder van het Museum van Altona ; Julien, Gouverneur-generaal der Fransche Koloniën ; Schrijnen, professor aan de Universiteit van Nymegen ; Horak, professor aan de Hoogeschool van Praag, die zich weldra deed vervangen door den welbekenden kunstschilder en musicus M. Kuba ; Haberlandt, bestuurder van het Folkloremuseum van Weenen, die korten tijd daarna zijn ontslag nam ten voordeele van M. Marinus ; Secretaris : M. Richard Dupierreux, van het Instituut voor Intellectueele samenwerking.

Deze Commissie vergaderde te Rome in 1929. Zij maakte haar statuut op en vulde zich aan door de toevoeging van M. Baud-Bovy, Voorzitter der Zwitsersche Commissies van Schoone Kunsten ; Homma, hoogleeraar aan de Universiteit van Tokio ; Bodrero, hoogleeraar aan de Universiteit van Padua, die tot ondervoorzitter benoemd werd. Een 9de zetel werd voorbehouden voor den eventueelen afgevaardigde van den Volkenbond. De Commissie stelde te Rome de inrichting vast van nationale commissies in verscheidene landen en besloot haar tweede Congres te Antwerpen te houden in 1930, daar de stad Antwerpen met betrekking tot dit onderwerp, bijzonder gunstige voorstellen gedaan had, die echter, wat wellicht te betreuren is, daarna veranderd werden. Wij be-

---

(1) Zie *Brabantsch Folklore*, 8ste jaarg.

hooren hier te geven : 1° een beknopt verslag over het Congres zelf ; 2° Overwegingen betreffende de activiteit en het resultaat dezer belangrijke zittingen.

* * *

Bijna alle Europeesche staten waren er officieel vertegenwoordigd en buiten Europa waren er Egypte, Japan, Nederlandsch Indië, de Vereenigde Staten van Amerika en Cuba. Wij mogen betreuren dat Congo niet op deze lijst voorkomt. Het Congres hield tien actieve zittingen, afgezien van de zittingen met officieel karakter, zooals de openingszitting, de zittingen voor het uitvoeren der dansen, liederen, spelen enz., die deels te Antwerpen en deels te Luik plaats grepen. De openingszitting had plaats te Antwerpen op 28sten Augustus onder het voorzitterschap van M. Van Cauwelaert, burgemeester, ten overstaan van de leden van het consulair korps van Antwerpen, van verscheidene gemeenteraadsleden, van M. Destree, lid van de Internationale Commissie voor Intellectueele samenwerking, van M. Oprescu, afgevaardigde van den Volkenbond. De traditioneele verwelkomingsredevoeringen werden er uitgesproken.

's Namiddags greep de eerste algemeene vergadering plaats op de Tentoonstelling, waar eveneens de actieve zittingen gehouden werden. In naam der Internationale Commissie voor Volkskunde stelde M. Lehmann, bestuurder van het Museum van Altona, voor, M. Marinus te benoemen tot voorzitter van het Congres ; deze echter weigerde, niettegenstaande de eenstemmige toejuichingen der vergadering, oordeelende dat er volstrekt geen reden bestond om het voorzitterschap van het Congres niet te laten aan den voorzitter der Commissie, die het vertrouwen en de sympathie van allen bezit. Het Congres stemde in met dit voorstel en M. Lehmann, in functie tredende, benoemde tot ondervoorzitters : HH. Marinus (België), Hautecœur (Egypte), Sandvik (Noorwegen), Tzigara Samurcas (Rumenië) en tot algemeen secretaris M. Richard Dupierreux.

Gedurende de volgende actieve zittingen, werden er ongeveer 80 mededeelingen aangeboden. Terwijl aldus het Volkskundig Congres vergaderde, hielden de musici zitting in een aangrenzend vertrek en legden er den grondslag van een internationale commissie voor het Volkslied, bespraken er haar statuut en het programma van haar activiteit. België werd bij deze Commissie vertegenwoordigd door M. Ernest Closson, die tot ondervoorzitter benoemd werd, terwijl M. Ilmari Krohn (Finland) benoemd werd tot Voorzitter en M. Lazlo Lajtha (Hongarie) tot secretaris. Deze laatste had het ontwerp van een statuut en het programma van een werking voorbereid.

Naast deze actieve zittingen hadden er ook demonstratie zittingen plaats. De congressisten en het publiek werden uitgenoodigd tot een avondfeest van Britsche volksdansen, in de groote feestzaal van de Tentoonstelling van Antwerpen, gegeven door

de English Folk's dance Society en tot een moderne Javaansche dansavond, georganiseerd door de afvaardiging van Nederlansch Indië, een zitting voor dewelke vooral M. Mooyen dient bedankt te worden. Op de Eeuwfeestplaats grepen de demonstraties plaats van het Vaandelspel in de Nederlanden, in Zwitserland, in Duitschland en in België. Dank zij onze tusschenkomst en de welwillendheid van M. Tuts, kon België bij deze uiterst eigenaardige zitting vertegenwoordigd worden door tien Brabantsche vaandelspelers. Deze demonstratie werd voorafgegaan door een mededeeling van M. Van der Ven, met bioscopische lichtbeelden en pianobegeleiding van processiemarchen, volksdansen en melodieën door M. Van der Ven-ten Belsel. Deze mededeeling zal gepubliceerd worden door de Brabantsche Folklore.

Te Luik vonden de actieve zittingen plaats in het Provinciaal Bestuur en de demonstratie zittingen van poppenspeltooneelen werden gehouden in het Marionettentheater, onder de leiding van M. de Warsage ; in de feestzaal der Tentoonstelling een avondpartij van Zwitsersche en Fransche zangen en dansen, uitgevoerd door groepen uit Appenzell, Mâcon en Bresse. Wat de Zwitsersche deelname betreft bedanken we hier volgaarne M. Baud-Bovy en voor de Fransche, Mej. Regnier.

Evenals bij elk Congres dat zijn eer ophoudt, betaamde het dat de deelnemers uitrustten van hun werk door uitstappen, ontvangsten en het bezoeken van Musea en Monumenten. Aldus bezochten zij op 29sten Augustus de Tentoonstelling van Oud-Vlaamsche Kunst ; op 31sten Augustus was er een ontspannend tochtje per boot in de maritieme inrichtingen der Antwerpsche haven en op de Schelde, een uitstap voor dewelke de burgemeester welwillend den boot der stad te hunner beschikking stelde. Op 1sten September bezochten zij het Plantijnmuseum en 's avonds reisden zij naar Mechelen, ten einde er een beiaardconcert bij te wonen ; zij kwamen er, jammer genoeg, zeer laat aan en konden nog slechts de finaal hooren.

Vanaf den 2den September begaven de congressisten zich naar Luik waar zij nog dienzelfden avond de gasten waren der stad Luik, die hen in de zalen van het Stadhuis een prachtig raout aanbood. We leggen hier met genoegen nadruk op de bijzonder voorkomende wijze, waarop de Luikenaars zich gedroegen ten overstaan van het Congres. Zonder de minste vrees van tegengesproken te worden, zelfs door de Belgen, Vlamingen of Walen, die het Congres volgden, mogen wij beweren dat een congres, dat zooveel voorname personaliteiten vereenigde slechts vanaf Luik, met de verschuldigde achting werd omringd. We behooren den Heer Burgemeester te bedanken, evenals den Heer Gouverneur, die hun 's anderdaags in de zalen van zijn Provinciaal Hotel een prachtige thee aanbood. Dank zij de dienstvaardigheid van M. Laport en de pogingen die hij aanwendde, vielen aan het Congres zulke hartelijke en sympathieke ontvangsten te beurt. Te Luik insgelijks, bezochten de congresleden het Musée de la Vie Wallonne onder de vriendelijke en geleerde leiding van M. Remouchamp, en de Tentoonstelling van Oud-Waalsche Kunst onder de leiding der inrichters.

Op 5den September was het Congres te Brussel, waar de stad hen zeer minzaam ontving en hun een raout aanbood in de prachtige salons van het Stadhuis. Op 6den September, deden de congressisten per autocar een uitstapje naar het Museum van Tervueren, waar zij de zalen der Negerkunst bezochten, geleid door den bestuurder M. Schouteden. Daarna begaven zij zich, langs het Zoniënbosch en Waterloo, naar Nijvel, waar zij ontvangen werden door het college van Burgemeester en Schepenen. M. Delcroix, burgemeester, verwelkomde hen minzaam, waarop M. Julien, ex-gouverneur der Fransche Koloniën, met keurigheid antwoordde. Men bood hun een thee aan en onder de leiding van M. Paul Collet bezochten zij daarna het St-Gertrudisklooster en de Collegiale kerk, terwijl de stadsbeiaard, bezield door M. Henry, de volksliedjes der streek liet weerklinken en de locale reuzen hun mooiste dansen uitvoerden.

Op Zondag 7den eindelijk, woonden zij van op de balcons van het Stadhuis en het Broodhuis, het voorbijtrekken van den Ommegang bij en 't was niet zonder spijt, dat zij ons land vaarwel zegden.

Ziedaar den kalender der vergaderingen en attracties van dit belangrijk congres.

* * *

Laat ons nu even trachten de algemeene conclusies te trekken uit deze zittingen, want het is vooral belangrijk de wetenschappelijke opbrengst er van na te gaan.

De Congressisten hadden te Praag vastgesteld dat de vergedering, waarop alle vraagstukken, die betrekking hadden op de Volkskunde mochten behandeld worden, zoozeer de belangstelling had gaande gemaakt in de meest verscheiden milieu's, dat het noodzakelijk werd de problemen in reeksen te verdeelen. De overvloed der mededeelingen en hun groote verscheidenheid hadden elke bespreking, elk onderzoek der algemeene vraagstukken, onmogelijk gemaakt. Daarom had de Commissie, ná te Rome een proefneming gedaan te hebben die de gelukkigste gevolgen had, besloten bij het Congres Antwerpen-Luik een enkel vraagstuk in studie te nemen en het grondig te onderzoeken. Het probleem moest echter zoo gekozen worden, dat het de medewerking van alle landen mogelijk maakte. Daarom werd het volgende door de Commissie aangenomen : *De uitingen der Volkskunde, (plastische en decoratieve kunsten, muziek, liederen en dansen) bij openbare feesten, burgerlijke of godsdienstige, hetzij dat deze uitingen traditioneel wezen ofwel slechts onlangs ontstonden.*

Dit vraagstuk alleen gaf aanleiding tot ongeveer tachtig werken, die betrekking hadden op één en twintig verschillende landen van Europa, Azië, Afrika en Amerika. Al deze werken waren belangrijk en zonder uitzondering hadden zij moeten kunnen aanleiding geven tot een grondige bespreking. Eens te meer echter ontbrak de tijd.

In hetgeen wij hier zeggen zoeke men geen critiek, doch alleen den wensch deze ontstaande internationale beweging zien te komen tot ernstige wetenschappelijke uitslagen. Het is zeer belangwekkend en tevens nuttig, de voorname persoonlijkheden die aan deze werken deelnamen, de karakteristieke eigenschappen van hun land met betrekking tot de gestelde vraag, hooren uiteen te zetten. Men zou echter deze uiteenzettingen moeten kunnen tegenover elkander stellen, de overeenkomst moeten kunnen vaststellen tusschen uitingen, die aan verscheidene volkeren gemeenschappelijk zijn ; volkeren, die soms geograpisch ver van elkander verwijderd zijn, doch nauwe geestesverwantschap vertoonen. Men moest de afwijkingen kunnen noteeren en de oorzaken er van kunnen analyseeren. Men moest eveneens zeer ernstig de methoden bespreken, hun waarde schatten en zoo noodig er toe besluiten, op verschillende plaatsen van de aarde peilingen te doen, volgens identische programma's en methodes. Bij het onderzoek van wetenschappelijke vraagstukken zouden de congressisten zich niet langer mogen bezighouden met eenige vooringenomenheid van nationalen aard en, een vraagstuk gesteld zijnde, als strenge tucht moeten aannemen het in abstracto te bestudeeren. Overal zijn het menschen die de handelende factoren zijn in de feiten, menschen die handelen gedreven door hun menschelijke mentaliteit, en wier handelingen nauw in verband staan met elementen van het physisch milieu en zelden van het politiek milieu : elementen, die deels van algemeenen en deels van bijzonderen aard zijn.

Elk congres kan beschouwd worden als een proefneming, waaruit men moet trachten een les af te leiden. Verscheidene congressisten hebben betreurd, dat slechts een vraag op de dagorde van het Congres voorkwam. Deze werkwijze, meenden zij, moest tot uitwerksel hebben al de personen, die door dit vraagstuk niet rechtstreeks geïnteresseerd werden, van het Congres te verwijderen. Dat zij slechts de opgave van het problema opnieuw lezen. Zijn er bij de publieke feesten, burgerlijke of godsdienstige, geen uiterst verscheiden kunstuitingen : plastische en decoratieve kunsten, muziek, liederen, dansen ? Indien de specialisten in plastische kunsten (hout, aardewerk, ijzer, enz.) in decoratieve kunsten (borduurwerk, kantwerk, enz.) in het lied of in het dansen, afzonderlijk vereenigd werden, dan zou elke groep zich uitsluitend plaatsen op het standpunt van de techniek zijner specialiteit, en het algemeen karakter der feiten in kwestie, uit het oog verliezen. Neem tot voorbeeld om het even welk volksfeest. Het is de openbaring eener menschelijke activiteit. Het beantwoordt aan een behoefte van mentale of sociale werkzaamheid der individuën, die de handelende personen ofwel de toeschouwers zijn. De decoratieve elementen van het kostuum of van hetgene er bij komt, hebben een reden van bestaan, die veel verder reikt dan den technischen kant der decoratieve elementen. De studie der zinnebeelden, die uitgedrukt worden door de lijnen of de kleuren, staat in nauw verband met de eerste oorzaak van de feiten zelf. Het is in dit geval hetzelfde met het gezongen lied waarvan de technische zijde, zonder dat het belang er van in iets verminderd wordt, door

de gesproken woorden elementen bijbrengt, die verder reiken dan het technisch uitzicht der compositie of der harmonie ; elementen, die bij de bestudeerde feiten passen, ze inspireeren, bezielen en medewerken om hen hun karakter te geven. Het is eveneens hetzelfde bij den dans of het spel, wier ritueele zijde veel bijdraagt tot de volledige uitlegging van het volksfeest. Denken onze collega's eveneens niet, dat de studie van de bijzondere of speciale kunstexpressies moet gedaan worden door de nationale commissies ; dat deze moeten een keuze doen der elementen die nuttig zijn tot den uitleg, of eenvoudiger nog, tot de beschrijving van het geheel en slechts deze elementen behouden. Indien onze congressen, en tusschen deze zittingen in, onze internationale of onze nationale commissies, waarlijk gemeenschappelijk een onderzoek willen instellen met als arbeidsveld de gansche aarde, moeten zij dan dezen weg niet opgaan ? Gedeeltelijke, locale of regionale werken over 't een of 't ander feit, hoe belangrijk of nuttig ook, wij houden er aan dit uitdrukkelijk te zeggen, vergen het op touw zetten eener internationale beweging niet. Men kan er kennis mede maken in bijzondere uitgaven. Indien men er waarlijk een internationale organisatie voor sticht, dan moet het werkplan geïnspireerd worden door andere middelen. Het is een zeer belangrijk vraagstuk dat wij hier aanraken en wij raden al onze vrienden aan er zeer ernstig over na te denken. Ongetwijfeld wenschen wij vurig dat, bij de slotzitting die plaats had in het Paleis der Academiën te Brussel op Vrijdag 5den September, de algemeene gevolgtrekkingen die voortvloeiden uit de gedane proefneming hadden kunnen besproken worden ; deze zitting werd echter in te groote haast voortgezet en werd al te ras gesloten. Daarom drukken wij hier kortbondig uit, wat wij daar breedvoerig hadden willen verdedigen. Te Antwerpen evenmin als te Praag, was het mogelijk iets te bespreken of te vergelijken, alhoewel het programma bepaald werd bij een enkel vraagstuk. De nauwgezette voorbereiding van elke nationale commissie, tot de deelname aan het Congres, is dus noodig, en het tot stand brengen van bestendige betrekkingen tusschen de nationale Commissies, blijkt een noodzakelijkheid te zijn. Deze verscheidene werkzaamheden bevorderen, zal de taak zijn der Internationale Commissie.

* * *

De onderhandelingen betreffende de tot stand te brengen betrekkingen, tusschen de Internationale Commissie voor Volkskunde en den Volkenbond, zijn op goeden voet. De Commissie, benoemd door het Congres van Praag en voortgaande op dezes wensch, hield er volstrekt aan, dat haar werking totaal onafhankelijk zou blijven van om 't even welke overheid, die niet gespecialiseerd zou zijn in de studie der Volkskunde. Zij wenschte evenwel in het kader der inrichtingen te blijven, die arbeiden onder de bescherming van den Volkenbond. Deze nu heeft zijn reglementen, zijn statuten, zijn gebruiken. Het was dus noodig

de formule te vinden, die aan ieders verlangen voldeed. Deze formule is gevonden en het akkoord zal eerstdaags gesloten worden. Verslag over het vraagstuk werd uitgebracht door M. Baud-Bovy (Zwitserland).

De internationale Commissie hoorde een rapport van M. Lindt, burgemeester van Bern, over de groote internationale volkskundige tentoonstelling, die door de Zwitsersche regeering en de stad Bern voorbereid wordt voor 1934. Het eerstkomend Internationaal Congres over Volkskunde zal in ditzelfde jaar, in deze stad plaats vinden. In een volgend nummer van Brabantsche Folklore zullen wij terugkomen op deze in voorbereiding zijnde groote betooging.

De Commissie heeft kennis genomen met de inrichting van de Internationale Commissie voor de Muziek en het Volkslied, volgens het verslag van M. Lajtha van Hongarië.

Eindelijk heeft de Commissie, voor de eerste maal de statuten toepassend, die zij te Rome in 1929 opmaakte, zich beziggehouden met het verkiezen van drie leden van haar bureau. De HH. Julien (Frankrijk) en Schrynen (Nederland) werden herkozen en M. Kuba (Tcheko-Slovakye), ontslaggevend lid, werd vervangen door M. Fischer (Polen). De Commissie herkoos vervolgens haar voorzitter, M. Lehmann (Duitschland).

Het Bureau is dus samengesteld als volgt : Voorzitter : *M. Lehmann,* bestuurder van het Museum van Altona ; Onder-voorzitter : *M. Bodrero,* hoogleeraar aan de Universiteit van Padua ; Leden : de HH. *Baud-Bovy,* voorzitter der Commissies voor Schoone Kunsten van Zwitserland ; *Fischer,* hoogleeraar aan de Universiteit van Lwow (Polen) ; *Julien,* oud-gouverneur der Fransche Koloniën ; *Homma,* hoogleeraar van de Universiteit van Tokio ; *Marinus,* bestuurder van den Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant ; *Schrynen,* hoogleeraar aan de Universiteit van Nymegen ; Algemeen Schrijver : M. *Richard Dupierreux.*

Het organiseeren eener internationale beweging vordert slechts langzaam. Veel verscheidene strekkingen dienen overeengebracht te worden. Op gebied van Volkskunde is de definitieve inrichting zooveel als voleindigd. Zoodra de betrekkingen met den Volkenbond zullen geregeld zijn, zal men de eigenlijke werken kunnen aanvatten (1).

ALBERT MARINUS.

Vertaald door F. Hendrickx.

---

(1) Samen met de Internationale Commissie der Musea en de afgevaardigden van de Internationale Commissie voor Intellectueele Samenwerking, sloot het bureau der Internationale Commissie te Parijs een akkoord tusschen deze verschillende inrichtingen, op 26sten Januari 1931.

De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche Kunst, te Antwerpen. (Juni-Oktober 1930)

De Internationale Tentoonstelling van Antwerpen heeft hare deuren gesloten maar iedereen zal zich de rijkdommen in de afdeeling voor Oud-Vlaamsche kunst verzameld, herinneren. Benevens al die kostbare voorwerpen, waren er ook van mindere waarde, maar van even groot belang ; die in de afdeeling voor Volkskunst geëxposeerd. Over deze laatste willen we eenige woorden zeggen (1).

* * *

De trap die tot de galerij en de zalen, waarin deze voorwerpen tentoongesteld waren, leidde was met «Keersen» van Ambachten, uit de XVII^{de} en de XVIII^{de} eeuw, versierd (2).

In den gang waarin het grootste gedeelte van de afdeeling, waarvan spraak is, geëxposeerd werd mocht men talrijke bedevaartvaantjes bewonderen (3). Vele waren reeds in de tentoonstelling van 1929, in het Paleis voor Schoone Kunsten, te Brussel, te zien geweest. Men herkende o. m. die van *Antwerpen*, van *Assche*, van *Lier*, van *Schooten*, van *Broechem*. Onder de interessantste andere waren het vaantje van *Doel*, bedevaart ter eere van den Heilige Cornelius, naamlooze ets uit de XVIII^{de} eeuw, waarop de kerk van het dorp, met boven de deur een overgroot beeld van den heilige, afgebeeld staat, dit van *Marchienne-au-Pont*, uit de XVII^{de} eeuw dat de handteekening van den Antwerpschen graveerder I. Ieghers draagt ; het naïeve vlagje van *Meldert*, voorstelling van de begrafenis van de Heilige Ermelindis, door de engelen, met de dagteekening 1681, zeer zeldzaam exemplaar, misschien een unicum. Daar waren ook nog die van *Hal*, met zijne kleurige versiering, van *Orp*, houtsnede van de XVIII^{de} eeuw met de Heilige Adilia, door de bedevaartgangers tegen de oogkwalen aangeroepen, van *Pulderbosch*, zoo fijn gegraveerd, met de beeltenis van Philips de Schoone. 't Is een kopersnede van Samuel Lommelin (XVIIe

---

(1) Voor talrijke inlichtingen verwijzen wij naar ons artikel : « *De Tentoonstelling van Volkskunst in het Paleis van Schoone Kunsten* » in « Brab. Folklore » IX, n^{r} 49-50, Brussel, Oogst-Oktober 1929, verschenen.

(2) Het grootste deel, onder hen, behoort aan de verzamelingen van de Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis, te Brussel, toe.

(3) Ze maken allemaal deel uit van de merkwaardige verzameling van den heer van Heurck, te Antwerpen.

Voor al wat die vlaggetjes betreft, raadplege men zijn Standaardwerk : *Les drapelets de pélerinage en Belgique*. Anvers 1922.

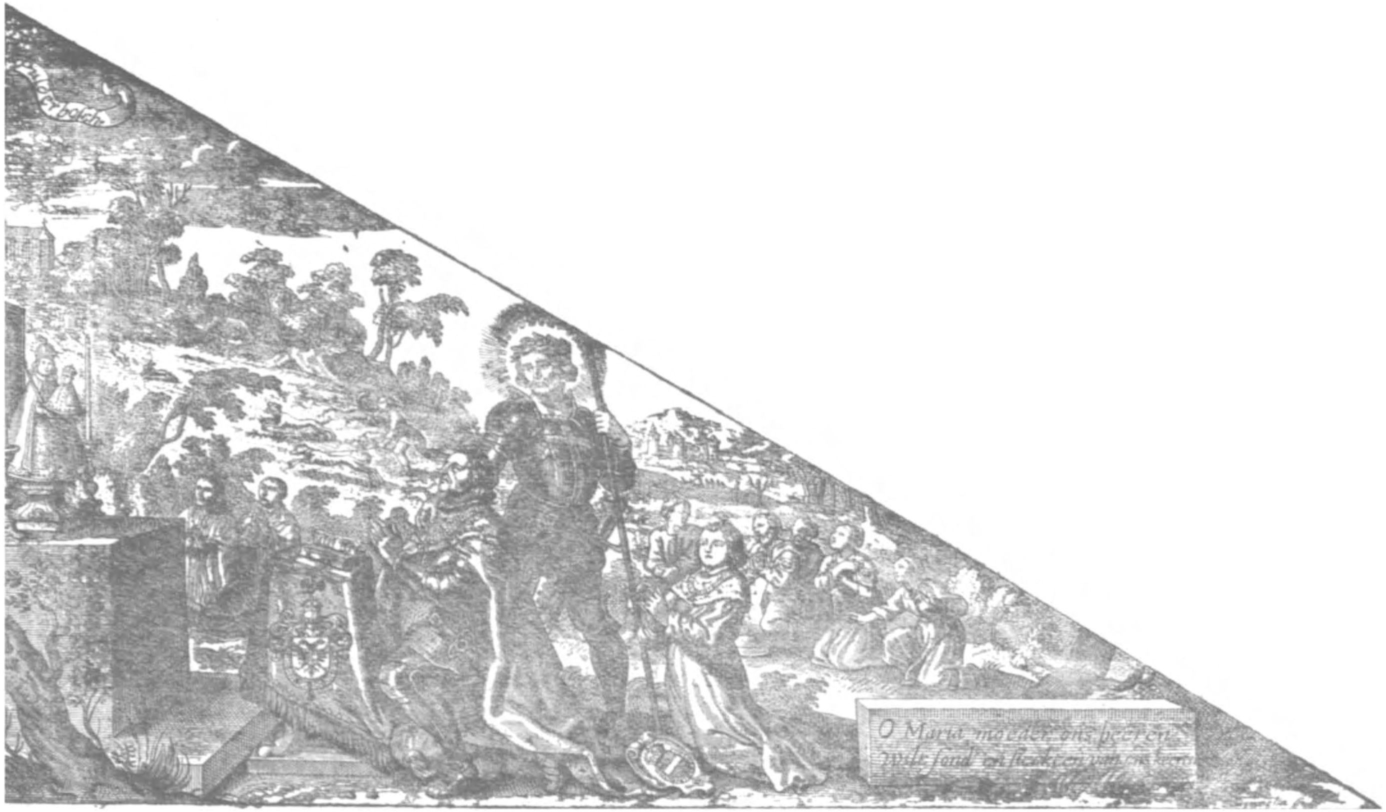

O. L. Vrouw van Palderbosch. Gravuur van S. Lommelin, Antwerpen 1660. Cliché in bruikleen van den heer F. van Heurck).

eeuw) en waarschijnlijk ook, een eenig stuk. Verder zag men nog de baniertjes van *Op-Woluwe* — Lenneke-Mare, — schoone gravuur uit de XVIIe eeuw, van *Neder-Waver*, op blauwen grond, te Turnhout, in het vermaarde huis Brepols gedrukt, en ook dit van *Snelleghem*, met Sint Eloi en paarden, grove houtsnede, uit de XVII[de] eeuw, maar toch niet van bevalligheid ontbloot.

Verscheidene koperen of houten platen voor het drukken van vaantjes en devotieprenten waren in toonkasten geplaatst. Men kon, o.a. bemerken : de plaat (4) van het zoo eigenaardige vaandel van den Heilige Cornelius, te *Lier*, waarover we reeds in dit tijdschrift gesproken hebben ; een kostbare plaat van hout (5), op dewelke men, voortijds, de vanen van Sinte Renildis, te *Sinte-Renelde* drukte ; kopersneden voor prenten van den Heilige Gummarus, te *Lier*, bezig aan de stukken van een afgehakten boom, door middel van zijn degenriem, weder aaneen te zetten (6) of voor die van het Broederschap van de Heiligen Guido en Eloy, Patronen van de « Carrossiers » van *Antwerpen*, prachtig werk uit de XVII[de] eeuw, voorstelling van het vertrekken van de voerlieden, door den tweetalligen tekst onderlijnd : « De trouwe Carrossiers, Die voeren langs de Straet seer Dickwils in Carros soo menich potentaet Sint GUIDO S ELOY syn beyde hun Patroonen sy brengen Coningen en Prinsen in hun hof uyt hun getrouwicheydt daer groeyt uyt hunnen lof daer godt de Carrossiers hier namaels sal om Croonen — les Carrossiers souuert amenent les monarcques princes et souverains dans les illustres parcoynes auec fidelité leurs patrons toute fois ce sont sainct GUIDE l'euesque Sainct ELOY et ven leur bonne foy qui ne so jamais Change le Carrossiers pourtant veritent de louange » (7).

---

(4) Eigendom van den heer van Schoor, te Antwerpen.

(5) Ze behoort aan den heer van Heurck, van Antwerpen, toe.

(6) Ziehier deze geschiedenis, uit het leven van den Heilige. Als Gummarus op weg was om een bezoek aan de graven van de Heiligen Petrus en Paulus, te Rome, te brengen, legerde hij zich op den oever van de Nethe. Zijne dienstboden velden, daar, een boom neder. Maar de eigenaar van de plaats kwam woedend bij Gummarus en kloeg bitter over het voorgevallen. De Heilige kon hem bedaren, bond twee stukken van den boom, door middel van zijn gordel, vast en bleef den ganschen nacht bidden. Op een mirakuleuze wijzen, wies de boom weeral aaneen.

Zie : XXX. *Kortbondig Beschrijf van het leven van den H. Belijder Gummarus, patroon der stad Lier.* — Te Lier. Bij J. H. Le Tellier S. D. (XVIIIe eeuw), bl. 7 en volg.

De riem werd nog te Lier bewaard en wordt op het hoofd van de bedevaartgangers, op den dag van de solemneele processie, geplaatst. Uit sympathie aanroept men den Heilige tegen de breuken.

(7) Zie E. van Heurck. *Les images de Dévotion Anversoises du XVIe au XIXe siècle.* Anvers 1930.

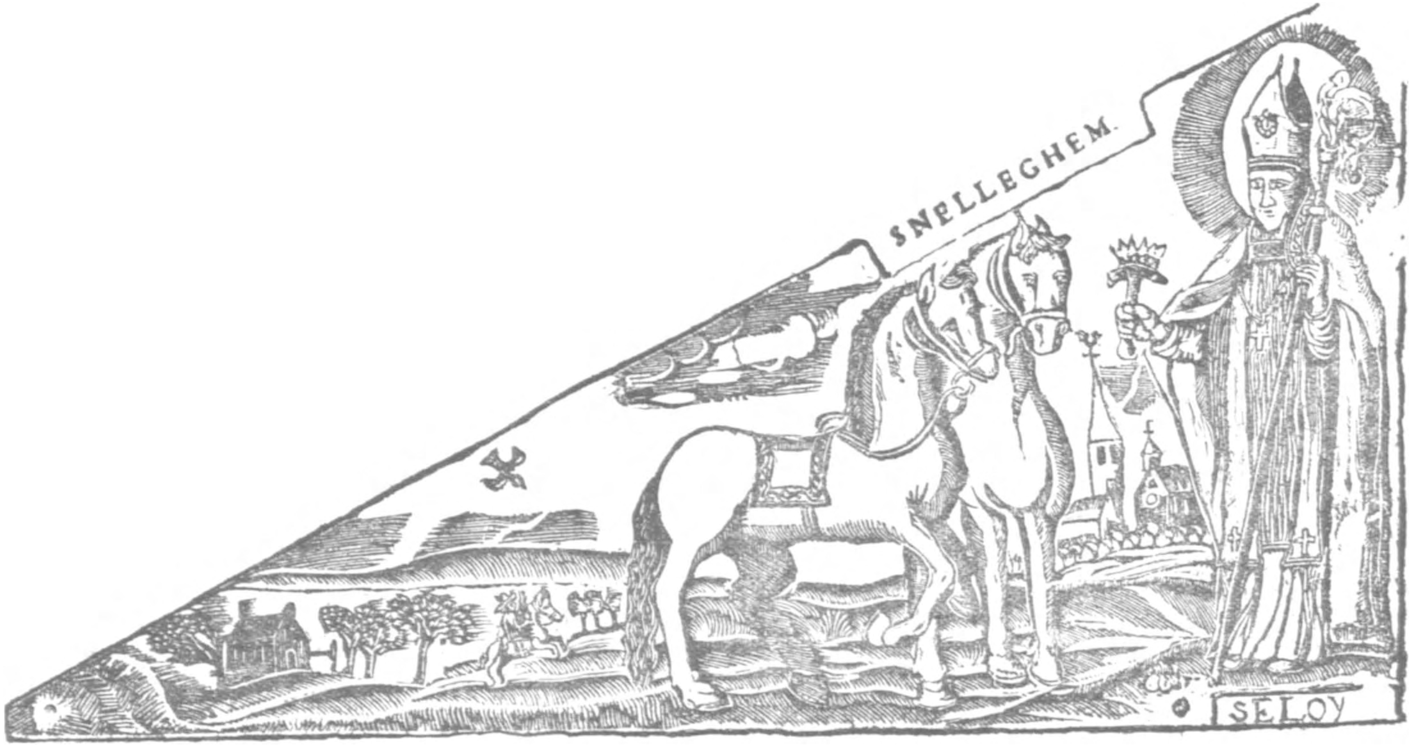

St Eloy, Snelleghem (W. Vl.). Houtsnede, XVIIe eeuw, graveerder onbekend. (Cliché in bruikleen van den heer E. van Heurck)

In lijsten waren gekleurde en ongekleurde papieren blazoenen, van de Gilden van Oost-Vlaanderen en van de Ambachten van den Franschen Westhoek (8) tentoongesteld. Die blazoenen werden, in den tijd, op een ganzenveder geplakt, in zekere omstandigheden, aan de Confraters uitgedeeld.

Talrijke «dominos» en papieren met bloemenversiering, grootendeels uit de XVIII[de] eeuw vormde ook hier veelkleurige ensembles.

Zooals op de tentoonstelling van Brussel kon men een reeks zeldzame « Blauw »- en « Schoolboeken » bewonderen (9).

Hier zag men, o. m. « *Hondert schoone exempelen tot bewijs der deughden* » werk dat op zijn titelblad een houtsnede, voorstelling van den biddenden Louis Porquin (10) door zijne familie omringd, draagt, en dat honderd exempelen, bijzonder uit de oude schrijvers geput, bevat, « *De wonderlijke reyse van Jan Mandevyl, naer het H. Land, gedaen in 't jaer 1622* » fabelachtig en uit de lucht gegrepen relaas van een gewaande reis tijdens de XIVe eeuw door Jean de Mandeville, deknaam, waarschijnlijk van Jan van Bourgondië, bijgenaamd « met den Baard », geboren te St-Alban (Engeland) op het einde der XIII[de] eeuw en te Luik, in 1372 gestorven, naar Palestina, Egypte, China en Asia ondernomen (11) ; « *De vrouwen peirle ofte dryvoudige historie van Helena de verduldigde, Griselidis de Zagtmoedige en Florentina de Getrouwe* » inhoudend drie zeer schoone legenden, ter eere van de echtetrouw der vrouwen ; « *Een schoone historie van den vromen Ridder Malegys die 't vervaerlijck Ros beyaert won* », wonderlijk boek, waarin de geschiedenis van Maugis, oom van de vier Hemskinderen, en van zijne tooverijen verteld wordt (12), boek

---

(8) Deze laatste, eigendom van Kannunik Jean Gaston, Vicaris-Generaal van het Aartsbisdom Parijs.

(9) Verzameling E. van Heurck, Antwerpen.

(10) Te Keer, in Piemont, den 13 Mei 1511 geboren. Hij kwam zich in de Nederlanden vestigen, waar hij zich waarschijnlijk, met financieele zaken bezig hield. Op 4 Mei 1553 werd hij, terzelfder tijd als zijne twee broeders, door Keizer Karel, tot den adelstand verheven.

Zie E. van Heurck. *Voyage autour de ma bibliothèque ; Livres populaires et livres d'école flamands, in 4°.* Anvers 1927. Bl 120.

(11) « On aura remarqué que l'éditeur, probablement pour rajeunir l'ouvrage, place le voyage de Jean de Mandeville, tant dans le titre, que dans l'avant propos, en 1622.

E. van Heurck : *Voyage......*, bl. 82.

(12) « Le roman de Maugis et de son frère Vivien est un mélange singulier de paganisme et de christianisme, d'anges et démons, de saints, de dieux et de magiciens, de rois et de héros chrétiens, de géants et d'infidèles, de gnomes et de fées, de dragons et de chevaux enchantés ».

E. van Heurck, *Voyage......*, bl. 46.

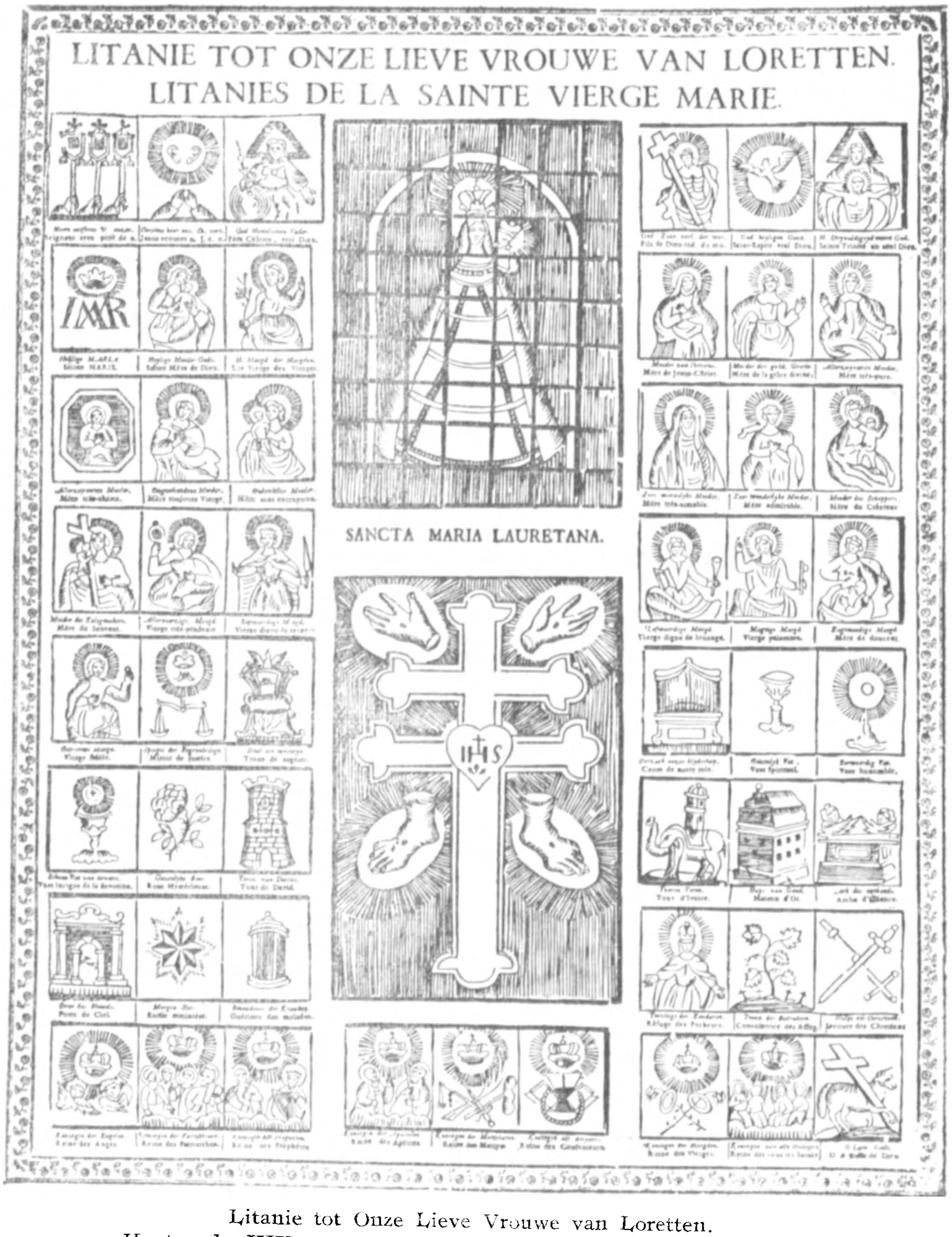

Litanie tot Onze Lieve Vrouwe van Loretten.
Houtsnede XIXe eeuw. Uitgave Brepols, Turnhout.
(Cliché in bruikleen van den heer van Heurck).

waarvan het lezen door Malderus, bisschop van Antwerpen, in de XVII[de] eeuw verboden werd, omdat « het van tooverijen, vergiften, onzuivere liefde en ongeoorloofde omgangen krioelt ». Maar het voornaamste stuk van dit reeks was, zonder twijfel, het vermoedelijk eenige gekend exemplaar (13) van « *La plaisante histoire du noble et vaillant chevalier Pierre de Provence et de la belle Maguelonne fille du Roi de Naples. Nouvellement mise en Flamen et Françoys ensemble — De ghenuechlijcke historie vanden dedelen ende vromen Ridder Peeter van Provencien ende vande schoone Maguelonne, dochter des Konincx van Napels, nieuwelijcx in Nederduyts ende Fransoys tsamen ghestelt op een nieu ghecorrigeert ende oversien* — T' Antwerpen bij Jan van Waesberge in de Kamerstrate inden Schilt van Vlaenderen, 1587 ». Deze roman is misschien het werk van Bernard de Trévies, kanunnik van de hoofdkerk van Maguelonne (Héraut) en zou wellicht uit de XII[de] eeuw dagteekenen. Hij handelt over de tegengewerkte liefde van de twee helden, en hun geluk in 't vervolg.

Benevens deze boeken, diende ook bezonder vermeld, de eerste fransche uitgave van « *Le pélerinage de deux sœurs Colombelle et Volontairette vers leur Bien-Aymé en cité de Jerusalem mis en lumière par Boetius a Bolswert* », bij Henry Aertsens, te Antwerpen, in 1636 verschenen, vertaling van het vermaarde werk : « *Duyfkens ende Willemynckens Pelgrimagie tot haren beminden binnen Jerusalem* » (14) ; een zeer klein exemplaar van « *Sint Jans-Evangelie* », krachtig middel, thans nog overal gekend, dat men in talrijke gevallen gebruikt, bijvoorbeeld tijdens den doodstrijd (15), dat ook menige kwalen en ziekten geneest en tegen gevaren, zooals den bliksem (16), beschermt ; de eerste uitgave van « *D[r] Johannes Faustus grooten Toovenaer en Swart-Constenaer* » te Dordrecht of te Antwerpen zonder aanduiding van naam van drukker of stad, maar met den datum « 1592 » (17) verschenen, levenschets van Faust, te Knittlingen in 1491 geboren, waarin men hem duizend tooverstukken toeschrijft ; verder volksalmanakken en andere boeken.

---

(13) E. van Heurck. *Une ancienne édition anversoise de Pierre de Provence*. Extrait du Compas d'or. Bulletin de la Société des Bibliophiles anversois. Anvers 1923.

(14) Eerste editie te Antwerpen, bij Hieronimus Verdussen, in 1627, gedrukt.

(15) A. De Cock. *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*. Gent 1891, bl. 335.

(16) A. De Cock-Is. Teirlinck. *Brabantsch Sagenboek*. Gent 1911. bl. 335.

(17) Volgens inlichtingen door den heer Van Heurck gegeven. Zie ook : Dr G. D. J. Schotel. *Vaderlandsche Volksboeken*, Haarlem 1873. I. bl. 152 sq.

Aan de wanden waren talrijke mannekensbladen, bijna allen uit de Turnhoutsche werkplaatsen, geëxposeerd (18). Daar bemerkte men ras die, die men te Brussel onlangs zag « *De geestelijke Loterij* », « *De Duyvels-Dans* » ; den « *Trap des Ouderdoms* ». Daarbij waren er andere : Het «*Leven van de H. Birgitta, weduwe*» patrones tegen de ziekten van het vee, dat de heilige Brigitta van Ierland voorsteld, met, als commentaar, de levensbeschrijving van de Heilige Brigitta.... van Zweden ; « *Heyligen Hubertus* », beschermer van de jagers, waarop de bisschop van Luik, in een modern pak gestoken, drager van een geweer, voor den kruisdragenden hert geknield, voortkomt (19) ; « *Heilige Donatus Martelaar* », beschermer tegen den donder ; de « *Litanië van Onze Lieve Vrouwe van Loretten* » symbolisch gefigureerd, met de reproductie van het vermaarde beeld, oorsprong van de, in het Antwerpsche, alombekende, spotrijmpjes :

« 't Is gelijk ons Lievrouwke van Loretten
Zonder buik en zonder tetten »

Men zag daar ook een « *Huiszegen* », prent afkomstig van Kevelaer, en « *Koningsbrieven* ». Onder deze laatste, bemerkte men een zeer belangrijk exemplaar, door Ph. Bouttats (20) gegraveerd : « *Den Keyserlycken Koninghs-brief, verbeeldende de Triumphen van den Roomschen Keyser Leopoldus den I* », zinspeling op den Keiser van Oostenrijk, Leopold I, in 1705, gestorven.

In een toonkast bevonden zich vier gegraveerde koperen platen, thans in het bezit van Mijnheer van Heurck, die voor het drukken van volksprenten gediend hebben. Die etsen zijn van Antwerpschen oorsprong en dagteekenen van het einde der XVIII^{de} of van het begin der XIX^{de} eeuw. Op drie van hen, waaronder er door Brepols nagebootsd werden, vindt men verschillende spreuken ; de vierde is een blad voor « *Koningsbrieven* », maar in plaats van de gewone personnages, vindt men er die namen dragen zooals : « Mostaertman », « Schauw-vagher », « Luize-vanger », «Hansken-op », « Los-gat », « Voey-kak » (21)......

Links en rechts zag men godsdienstige prenten, de eene met het mes gesneden, de andere geborduurd of met stof versierd ; zij pronkten daar, benevens « *Sanctjes* » of naïeve « *bidprentjes* », kapellekens met houten of wassen personnages, door Druo Antigo, den Antwerpschen Reus (22) met stoeren blik, bewaard.

---

(18) Voor al wat de mannekensbladen betreft, verwijzen wij naar E. van Heurck et G. J. Boekenoogen. *Histoire de l'imagerie populaire flamande.* Bruxelles 1910.

(19) Zie : E. van Heurck. *Saint Hubert et son culte en Belgique.* Verviers 1925.

(20) 1663, na 1731 overleden.

(21) E. van Heurck. *Quatre images populaires anversoises inconnues.* Anvers 1930.

(22) Veelkleurige houten reproductie van den Reus, zooals men hem in den Ommegang ziet rondgaan.

Wij zullen ook niet nalaten van een woord, over de prachtige volksjuweelen : oorbellen, diamanten herten, kostbare snoeren, gespen, met dewelke het volk zich zoo graag opsmukt, te zeggen, en ook over de zeer zeldzame bedevaartmedaljen, allen voorwerpen door den heer van Heurck, uit zijne prachtige verzameling gekozen. Die juweelen schenen bijzonder bewaakt door de vertegenwoordigers van de Antwerpsche ziel, de sappige « poesjes » die, met « *den Neus* » aan hun hoofd, daar aan de muren hingen....

Wat valt er nog te zeggen over de wonderbare glazen pijp, in vorm van schip, eigendom van het Museum voor Folklore van de Stad, en van de eigenaardige en schoone kanten mutsen, voorheen gedragen, maar die thans aan de moden van het verleden behooren. Werken van strooi, aardewerk van *Torhout* of uit de *Kempen*, « Besloten hoven », waaronder die van *Baelen* dient vermeld, « Dans der Deugden », uit *Mechelen* waren met talrijke voorwerpen die betrekking op het leven der Gilden en Ambachten hebben, en met meubels tentoongesteld. Maar hier verloor de afdeeling Volkskunst haar eigen karakter om zich met de afdeeling Meubelkunst samen te smelten.

Al die prachtige en belangrijke voorwerpen zijn thans terug bij hun eigenaars of in Musea. Doch blijft aan de bezoekers een herinnering aan al het mooie dat ze gezien hebben, en ze zullen ook ietwat van de ziel, de gebruiken in vreugde of leed, de godsdienst van onze vlaamsche provinciën begrepen hebben.

Ook is het ons een plicht het Comiteit, onder Voorzitterschap van den heer van Heurck, die deze schitterende sectie tot stand bracht, warm te feliciteeren.

Dr Lucien Crick.

Blazoen voor Schuttersgilde. L. Mélino, Rijssel.
Begin der XIXᵉ eeuw. (Cliché in bruikleen van M. van Heurck).

Een hoekje van de Tentoonstelling van Volkskunst, op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche **Kunst**.
Antwerpen, 1930.

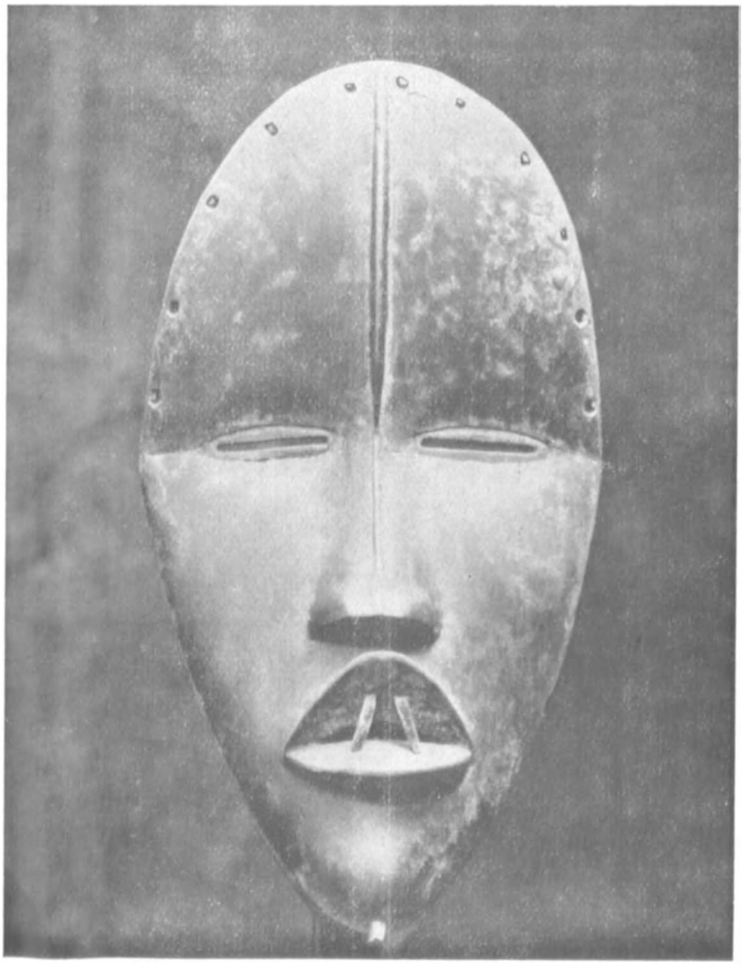

Tentoonstelling van Negerkunst in het Paleis voor Schoone Kunsten.
Masker van de Ivooren Kust. (Cliché van M. Lavachery).

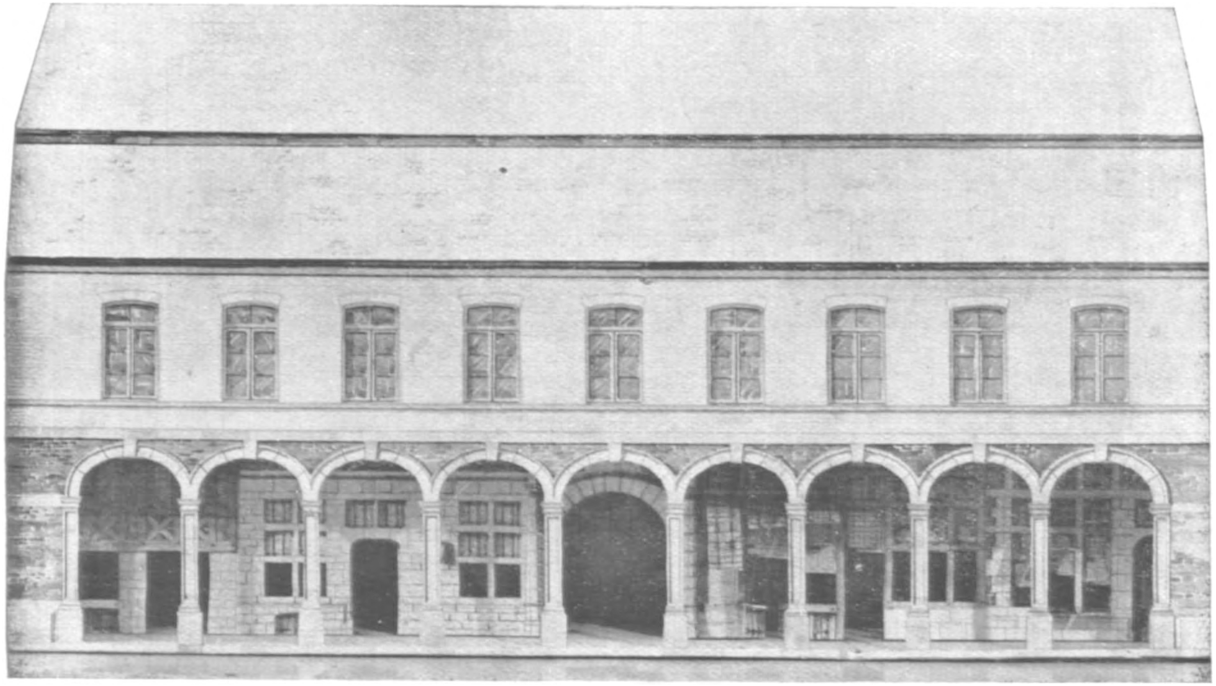

Speelplaats van het Athenæum te Namen ; eertijds het klooster der Jesuïten. Onder de Arcades werden door den bouwkundige M. Lebrun, oude Naamsche gevels opnieuw samengesteld. Het waren voorgevels van oude winkels of werkplaatsen van verdwenen ambachten.

De Oude Kunst van Zwart Afrika in het Paleis voor Schoone Kunsten te Brussel.

« Negerkunst » is misschien de titel niet, die bij deze uiteenzetting paste. « Negerkunst » doet ons opnieuw denken aan het tijdperk, toen deze exotische kunstvoorwerpen, door de schilders der nieuwe school van Parijs, benut werden als strijdmiddelen tegen de traditioneele kunstenaars. De werkwijze van het Paleis der Schoone Kunsten wil echter de werken der zwarten op hun plaats te zetten, 't is te zeggen op denzelfden rang als de andere esthetische scheppingen van den menschelijken geest, een historische plaats, doch eveneens in het teeken der schoonheid. Het ging er evenmin om, zooals sommigen beweerden in veel minder gunstige omstandigheden, een les te geven aan het Museum van Tervueren. Dit is ongetwijfeld het schoonste Afrikaansch Museum ter wereld. Het bepaalt zich wetens en willens bij Belgisch Congo waarover het, op alle gebied, de kostbaarste documenten verzamelt. Vast staat het, dat de kunst deel uitmaakt van zijn verzameling, doch noch min noch meer dan de anthropologie of de plantenkunde. Het meerendeel der kunstvoorwerpen van ons Congoleesch Museum, hebben terzelfder tijd een zeer groote waarde uit ethnologisch oogpunt beschouwd. Ten hoogste zou men kunnen wenschen te Tervueren een zaal te vinden, waarin de schoonste specimens van elke streek zouden vereenigd worden. Men kon ze afzonderen op voetstukken, waar men zou kunnen omheen gaan. Zeker is het, dat de groote ruimte van het Paleis voor Schoone Kunsten, voor de eerste maal toegelaten heeft werken, als de groote tors uit Bateke, de bedelares uit Warna, het vrouwelijk beeld van een voorouder der Bakubas goed te bekijken. Het zou droevig zijn deze opnieuw achter de ramen zien te zetten, waar ze als verloren stonden.....

De deelname van het Museum van Tervueren aan de Tentoonstelling is zeer belangrijk en van den eersten rang. Het prachtig Bakubeesch masker, gezegd van de dans der geesten, uit één stuk hout vervaardigd, het hoofd bedekt met horens, wat de egyptologische fantaisie van sommigen heeft gaande gemaakt, de koninklijke beelden der Bakubas, eenige gedateerde stukken met den datum en de regeering van den voorgestelden koning, waarbij het beeld nog komt — in de toekomst te voorzien — dat gegeven werd aan M. Renkin toen hij zijn Ministerieele reis door Congo deed. Deze en de bovenvermelde stukken konden de eerste elementen zijn van dit vierkant salon van het Congoleesch Museum, waarvan ik, hooger reeds, de mogelijkheid en het hartstochtelijke belang inzag.

Het is moeilijk en tevens overbodig al de mooie stukken van Tervueren, die er omheen stonden, op te sommen. Zij werden volledigd door talrijke voorwerpen, aan bijzondere verzamelingen ontleend.

M. Thibaut exposeert merkwaardige voorstellingen van moeders uit Mayumbe.

M. Pierre Descamps : Zwarten uit Warna van den eersten rang, een zeer oude beker uit Bakuba.

M. Henri Lambert o. a. een noofdsteun uit Bakuba, zoo aantrekkelijk dat wij opnieuw denken aan den Egyptischen stijl van Tell-el-Amarna.

Mejuffer Walschot een keuze van voorwerpen uit Bakuba, uit onvergelijkelijke mooie grondstoffen vervaardigd.

M. Blondiau, de voorstelling van een moeder der Bena Zuluas die bij het beste van dien aard mag gerangschikt worden. Een kenteeken der Golos, wiens vorm, een afgekapte hand, ons herinnert aan den ritus die toegang gaf tot dit geheim genootschap der Bakubas. Het voornaamste dezer tentoonstelling is ongetwijfeld de reeks stukken, die door M. Joseph van den Boogaerd, medegebracht werden uit Tanganika. De kunst der Bakubas, en voornamelijk van de Bakubas-Hembas, vertoont een harmonisch evenwicht tusschen de zuiver Afrikaansche stylatie en de waarneming der natuur. Naar mijn meening is het de meest « klassieke » kunst van onze kolonie.

Het borstbeeld van een oud vrouwelijk opperhoofd, een zetel, die een jonge negerin met dun bovenlijf en sterke dijen voorstelt, een bedelaarsvoorstelling met twee personen, alle drie toebehoorende aan M. van den Boogaerde, de beelden der voorouders van de Bakubas, van M. B. Hein, van M. St. Chauvet, van M. Jacobs worden gerekend bij de voornaamste werken van dit kunstenaarsras, waarbij het kenteeken der opperhoofden de weergave van het werktuig der beeldhouwers is.

De Fransche verzamelaars hebben veel medegewerkt tot het welgelukken van de tentoonstelling van het Paleis voor Schoone Kunsten. Hoe zou men toch zonder hen, voor de eerste maal in België, kunnen aantoonen hebben, de werken van heel Afrika ook buiten onzen Congo? Geen enkel onzer Museum bezit er, en eenige stukken, hier en daar verkregen bij Belgische verzamelaars, zouden niet voldoende geweest zijn om een algemeene gedachte te geven van de kunststreken, die in niets voor onzen Congo moeten achterblijven.

De Ivoren kust biedt de variëteit harer stijlen aan, die gaan van het «superralisme» der maskers Man, tot de bijna Florentijnsche fijnheid van sommige hoofden van kleine baoulees. De geometrische stijl van Soedan, de eenigermate zware kracht der maskers en beelden uit Kameroen, de afgeronde doch akelige plastiek uit Gabon, geven buitengewone stukken (verzamelingen Ratton, Stephen Chauvet, Feneon, de Vlaminck, Carré, Guerre, Tzara, De Hondt, enz.).

Professor Frobenius van Frankfurt leende, buiten enkele documenten waarover ik verder zal spreken, afgietsels van de beroemde terra cotta hoofden, die hij in 1910 ontdekte in de delta van den Niger. Deze ontdekking is ongetwijfeld een der voornaamste wat den oorsprong betreft van al de Afrikaansche stijlen

langs de Atlantische kust. Het ware al te voorbarig om een oordeel te vellen over de verleidelijke theorieën, die door den geleerden bestuurder van het Forschung Instituut van Frankfurt, opgebouwd werden, met betrekking tot deze ontdekking. De hoofden van Ifa hebben een realistisch karakter, zij dragen het merkteeken van een gevoeligheid bij het voorstellen der natuur, dat ons ver verwijdert van het vooropgezette idealisme en de vereenvoudiging die dikwijls tot het ongevoelige wordt doorgedreven, en die de door ons goed gekende negerstijlen schijnen te karakteriseeren.

Men kan het spoor volgen van een Atlantischen stijl, die verwant is met de hoofden van Ifa, in Dahomey, in Benin, (vanwaar de bronsbewerkers hun eerste inspiraties te Ifa schijnen gehaald te hebben), bij de Ekoïs van Kameroen, in Loango, in Mayumbe en bij de Bakongos, eindelijk in Angola. Eigenaardige zaak, die den geest leidt op den weg van al te verleidelijke hypothesen, is het, dat deze realistische stijl samenvalt met de aanwezigheid van Portugeesche factorijen, sinds de 16de eeuw opgericht. Men weet eveneens dat de kooplieden, vanaf de eerste tijden, de zwarte vakmannen verplichtten, werken « naar Europeeschen smaak » uit te voeren. Ik wacht er mij wel voor, hier iets anders tot den woordentwist bij te brengen, dan een eenvoudige constatatie, op welks gevolgtrekkingen ik ten andere hoop, op een grondigere wijze, terug te kunnen komen.

Het Instituut van professor Frobenius completeerde de tentoonstelling met twee elementen die er nog niet vertegenwoordigd waren :

1) De documenten over bouwkunde die de evolutie harer vormen aantoonen, vanaf de grenzen der Sahara woestijn tot aan Togoland.

2) De schilderijen op rotsen door het personeel van het Instutuut in de streken ten Zuiden van den Zambèze gekopieerd. Deze schilderingen, waarbij twee totaal verschillende stijlen te onderscheiden zijn, zijn heel nauw verwant met de Europeesche werken van de grotten van Dordogne en van de Cantabrische kust. Frobenius heeft kunnen besluiten dat de kunst der Zuidafrikaansche schilders zonder onderbreking kan nagegaan worden, vanaf de oudheid tot op onze dagen. Zij, die deze eenige documenten te Brussel niet kunnen zien hebben, gelieven te noteeren dat zij in de maand Januari te Antwerpen zullen tentoongesteld worden, in den Kunstkring.

Het ware wenschelijk dat het Paleis der Schoone Kunsten zou kunnen voortgaan met de opvoeding van een publiek, tamelijk weerspannig, wij moeten het bekennen, met het in te leiden tot de kunst die volstrekt verwijderd is van een mediteranneesche esthetiek. Tentoonstellingen van de kunst in het verre Oosten, van de oude kunst uit Amerika, van de Oceanische kunst, zijn ontwerpen waarvan ik hoop eenmaal op deze plaats, de uitvoering zien uiteen te zetten.

HENRI-A. LAVACHERY.

Vertaald door F. H.

Ditjes en Datjes.

De rubriek Ditjes en Datjes *werd geopend voor al onze lezers. Wij nemen er in op de te maken opzoekingen over verschenen artikels, de aanvullende inlichtingen, de verwijzingen naar andere boeken, enz... Op hun verzoek nemen wij er ook vragen in op, die zij stellen om hun persoonlijke opzoekingen te vergemakkelijken.*

Wij hechten geen belang aan de wetenschappelijke waarde der Ditjes en Datjes, *alhoewel we weten dat dit aanleiding geeft tot critiek. Onze lezers begrijpen echter, dat het ons onmogelijk is zelf de noodige opzoekingen te doen om de waarheid van elk gezegde na te gaan. Ons standpunt is het volgende : een verkeerde of naïeve uitleg van een feit of een woord kan een bijdrage bevatten tot het langzaam opbouwend wetenschappelijk werk. Elke lezer kan ten andere een missing verbeteren en we durven rekenen op een actieve werking van deze zijde.*

Daar er geen vaste wet in Folklore bestaat, mag geen enkele bijdrage verworpen worden. Wie weet of de zienswijzen van morgen deze bijdragen niet benuttigen zullen. Hebben daarenboven de verkeerde naïeve uitleggingen van opgemerkte feiten niet dikwijls hun folkloristische eigenaardigheid ? 't Is daarom dat de redactie uiterst gemakkelijk alles in deze rubriek opneemt.

Wij dringen er op aan bij onze lezers, opdat zij bij elk artikel of bijdrage de aanvullende inlichtingen zouden sturen. Wij geven natuurlijk niet alles uit wat ons toekomt, doch alles wordt bewaard in het archief. Hoe meer werkers er zullen zijn, des te spoediger zal ook de Folklore vooruitgaan.

Sint-Sebastiaan. — Onze briefwisselaar Florentijn Fossati Bellani verzamelt een belangrijke iconographische toelichting omtrent den H. Sebastiaan. Hij heeft den heer Bautier, Louisalaan, 577, Brussel aangesteld om hem hierin te helpen voorwat dit onderwerp hier in ons land betreft.

Wij verzoeken dan ook onze lezers over het algemeen en onze briefwisselaars in het bijzonder, dat zij zooveel mogelijk aan dit werk zouden willen medewerken en hetzij aan voormelde adres hetzij aan onzen Dienst alle inlichtingen zouden verstrekken, welke maar eenigzins iets kunnen bijdragen om deze verzameling zoo volledig mogelijk te maken voor wat ons land betreft. Wij vragen daarom dat men ons over dezen Heilige zou willen aanwijzen, alle soort van schilderstukken, beelden, beeldhouwwerken, gildestukken, ceremoniestokken, schalen of schotels, processievaandels, bedevaartvaantjes of sanctjes, die op hem betrekking hebben en tevens ook eenige kunstwaarde bezitten. Moest het geval zich voor doen dat men deze voorwerpen gefotografeerd heeft, dan zullen de onkosten vergoed worden.

De eeredienst van den H. Hyppolithus in België. — De oproep welk wij enkelen tijd geleden deden op aanvraag van den Z. E. Heer Gaston, vicaris-generaal van 't Bisdom Parijs, om ons de plaatsen aan te duiden waar in België den H. Hyppolithus vereerd wordt, bleef onbeantwoord. Wij hernieuwen heden dezen oproep, hopende, dat ons abonnenten volgaarne dezen dienst aan ons buitenlandsch briefwisselaar, die een toelichting ontrent dezen heilige verzamelt, zullen willen bewijzen. De Eerw. heer Gaston liet ons weten, dat hij tijdens den Zomer ll., te Parijs, in de « Bibliothèque Nationale » op een tentoonstelling van Vlaamsche kunst, waarin de verzameling Jean Masson uitgestald was, een teekening uit de XVIIe eeuw aangetroffen heeft. Deze teekening verbeeld den marteldood van den H. Hyppolithus. Verder vind hij nog bewijzen dat eertijds in België een eeredienst tot dien heiligen bestond : 1° in het schilderstuk van Bouts in de Salvatorskerk te Brugge, 2° in een houtsnede der XVe eeuw (in zijn verzameling).

Nogmaals stellen wij de vraag aan de welwillendheid onzer briefwisselaars.

Hakendover. — Paaschmaandag ben ik nog eens te Hakendover geweest. Ook deze bedevaart is gemoderniseerd. Voorheen kwamen de pelgrims er meestal te voet, velen hadden een paar klompen bij voor hun zeere voeten. Hun « knap » stak in een wit hespenzakje en hun rozenkrans hing hen om den hals met het kruisje op de borst. De mannen droegen een zwarte zijden klak, « gaas klak » geheeten en de vrouwen een wit kanten mutsje met kleurige linten en een dubbelen strik. Aan het lelletje van hun oor bengelden lange, gouden oorbellen.

Overal op den doortocht stonden voor de vensters kartonnetjes met een koddig koffiepotje en een tas op geschilderd. Deze hebben nu de plaats geruimd voor de berichten : «Plaats voor velo's», « Crême glacée », enz.

Langs heggen en wegen lag heel het wereldje van beroepsbedelaars te kermen en te kreunen en ontferming in te roepen. 's Avonds waren die gasten met hun zonderlinge namen « De rappe Lamme », « 't Vliegend Eenbeen », enz. de ridders der estamineekens, ze stoeften op hun centen, en lieten ze rollen.

Tegen den kerkhofmuur stond de liedjeszanger met zijn « leste, nief liedje » ; « Allei, mannen, meiskes, het derde koeplet ! ».

In den avond zag men ook de boerenjongens uit afgelegen dorpen met hun lief naar huis wandelen, moe van het dansen en flikkeren op de kermis.

Sinds den oorlog is dat alles veranderd. Nu bedevaart men er meest per autobus.

JULES FRÈRE.

Volksgeloof. — Om de tooverheksen den toegang te beletten van een huis waar een kind pas geboren werd, is het voldoende een « paaschnagel » onder den dorpel der deur te steken. Daar waar een paaschnagel ligt, kunnen de tooverheksen niet overstappen.

Als men de heksen wilt herkennen, moet men des Zondags terwijl de priester na de Hoogmis het Sint-Jans-Evangelie leest, met een oog door een trouwring kijken ; dan ziet men de echte tooverheksen zitten met den rug naar het altaar gekeerd. In de Kempen moet men om de heksen te herkennen op een kruisstraat in het spoor trappen van een vrouw, die u voorgaat. Indien deze haastig omziet, dan is die vrouw een tooverheks.

Het is ook gevaarlijk, daar waar een pas geboren kind in huis is, gedurende de eerste dagen aan anderen iets uit te leenen, alsook iets weg te geven, zonder het een of het andere, — hoe weinig het ook zij, — ervoor te doen betalen.

Om een kind te betooveren — zoo werd in onze Vlaamsche dorpen verteld — nemen de heksen een wassen beeldje, dat zij met spelden doorsteken. Het kind dat zij onder deze bewerking aanduiden, wordt aldus gepijnigd en behekst.

Het is ook slecht op de tafel een eierschaal te laten liggen zonder deze te verpletteren. In een eierdop, — zoo werd verteld — kunnen de heksen over het water varen. Van uit Brabant vaarden de 'heksen over de Schelde naar Vlaanderen, gezeten in een mosselschelp...

Naar het volksgeloof beweert, kent de pastoor al de heksen zijner parochie. De oude pastoor van Woubrechtegem vertelde, dat te Herzele elf tooverheksen waren, zonder de toovenaars...

CYRILLE DE VUYST.

Van zaaien en planten. — Na 't planten en zaaien, zegt de oude boer wel eens : « Nu laat ik er O. L. Heer meê geworden, zooals Hij 't doet, is 't goed gedaan ».

De hoveniers letten nog steeds op zekere feestdagen en op het maanlicht. Ajuin moet gezaaid worden op Goeden Vrijdag, staakboonen worden geplant op St-Jorisdag, andere groenten in de Kruisdagen, roode koolen en groene savoyen in de week van O. L. V. Rozenkrans. Op den hoogste boomstaak moet een gewijd palmtakje steken. Wat gezaaid en geplant wordt bij nieuw licht, schiet op. (Ordingen).

«Kledderboonen» worden best op St-Marcusdag (25 April) geplant. (Tongeren).

« St-Marcus heet bij ons den « Boonenplanter ». In den tuin mijner ouders werd dien dag de langste staak van een gewijden palm voorzien midden in het bed met boonen beplant. Zulks om den groei en de opbrengst te verzekeren » (Heers).

Met St-Job,
Dan plant men boonen volop.
Met St-Job,
Dan plant men boonen hals over kop.
Met St-Job,
De boonen er in of er op. (Brecht, pr. Antw.).

Om de musschen van een tuinbed te houden moeten de erwten met een lepel in den grond worden gelegd. (Tongeren).

Op de Cabaye, te St-Truiden, kent een oud vrouwtje een zeker formulier tegen de musschenplaag. Zij gaat driemaal om het land en de plaag is weg !...

In Caulille bestaat de meening, dat men den groei van kamerplanten bevordert, door een haverkorrel in den stengel te steken.

Idem in Tongeren. Scheuten worden eerst in water gezet waarin eenige haverkorrels liggen.

De hofbouwkundige de Lambert, een Luiker Waal, voorzag de afzetsels van gerariums van een haverkorrel om het wortelschieten te bespoedigen.

« Deze praktijken komen in heel de Limburgsche Kempen voor » (L. B., kantonale schoolopziener).

Ook in Haspengouw (F. Copis, Loon).

In Brecht (Pr. Antw.) maakt men een kerfje in de jonge scheut en steekt er een haverkorreltje in (J. Wouters).

« Deze doenwijze is zonder invloed op het wortelschieten of den wasdom van den stengel. De wortels van het zaad hebben met deze der plant niets gemeen. Werd in mijn jeugd ook te Heers gedaan » (F. C., eerehoofdschoolopziener).

« Naar genomen inlichtingen bij Brabantsche folkloristen, kan vastgesteld worden, dat het geloof in den haverkorrel als aanbrenger van leven en vruchtbaarheid hier alom verspreid is. Dit volksgeloof berust op geen wetenschappelijke bevindingen ». (J. Lindemans) Tongeren.

JULES FRÈRE.

Doorboorde Geldstukken als Geluksbode. — Het gebruik doorboorde geldstukken op zich te dragen of deze in zekere omstandigheden aan iemand te geven is zeer oud. In de provincie Henegouwen worden ter gelegenheid van een doopfeest soortgelijke geldstukken door den peter of de meter aan de familieleden ten geschenke gegeven. Aan deze munten is een smal groen of blauw linten strikje vastgemaakt met den naam van het kind er op vermeld (1).

De zeelieden zijn tijdens hunne reizen ook drager van munten, waarin met een doorslag een gaatje werd gedreven. Deze voorwerpen waaraan zekere geluksvoorspellingen verbonden zijn en waarvan de oorsprong moeilijk na te vorschen is, zouden volgens onze persoonlijke meening niets gemeens hebben met de gouden en ivoren ringen, die door de oude Egyptenaren in de mastaba's of doodenkamers werden ten offer gebracht.

CYRILLE DE VUYST.

Folklore en huwelijk : De verbrande broek. — Zou men in Brabant, en bijzonder in 't Waalsch gedeelte der provincie, het gebruik kennen, dat te Bergen bestaat en onlangs nog te Baudour

---

(1) M. Despret, van Monstreux, zond ons enkele jaren geleden een dezer stukjes, maar zonder naam van het kind op het lintje. N. D. R.

voorkwam, bij gelegenheid van 't huwelijk van een jongen uit de volkswijk. De geburen van den bruidegom hadden feestelijkheden op touw gezet waarvan 't bijzonderste feit hierin bestond 't plechtig verbranden der versleten broeken van den jongman. Zou men van dit gebruik 't spreekwoord niet kunnen afleiden : « brûler ses culottes », zijn broeken verbranden.

Er bestaan wellicht nog andere gebruiken, o. m. de kanonnetjes (campes) afschieten gedurende gansch den dag, men treft dit aan in Waalsch Brabant en in Henegouwen.

Alphonse de Marneffe.

S'met a culcul payelle. — Wanneer in de omstreken van Bergen, jongeling en jonge dochter beslist hebben met elkaar in 't huwelijk te treden, laten zij op de meest openbare wijze hun inzicht kennen. De inwoners van het dorp van dit schouwspel getuigen zeggen alsdan : *Vous vs'avez mis a culcul payelle.* Dit beduidt, dat het huwelijk bepaald beslist is. Gansch het dorp wordt er van op de hoogte gesteld.

Dit feit ons door M. Van Gennep medegedeeld, werd hem door een vrouw verteld, die na zulke uiting getrouwd was.

Het zou ons een groot genoegen doen, indien een lezer, ons de juiste gegevens nopens zulk feit wilde mededeelen : beschrijving van 't schouwspel, en uitleg van 't spreekwoord.

Gebruiken bij begrafenissen. — In n° 60, zullen wij het verslag mededeelen door den heer Van Gennep gegeven op het Archeologisch Congres te Antwerpen (Oogst 1930), over de kruisjes op de Kruisstraten (kruisjes in hout of strooi gemaakt) en over begrafenisgebak in 't Noorden van Frankrijk.

Ons geleerde vriend maakt de kaart op der gemeenten waar deze gebruiken voorkomen en bepaalt aldus de streken, die in 't algemeen gansch onafhankelijk zijn der staatkundige of taalgrenzen, der aardrijkskundige of anthropologische gewesten, der bisdommen, enz. Uit deze studie zou het blijken, dat het gebruik bij begrafenissen kleine kruisjes in hout te hangen aan de kapellekens of aan boomen der kruispunten waarlangs den lijkstoet moet voorbijtrekken, eveneens in West-Vlaanderen bestaat, ook dit van een kruis in strooi aan het huis van den aflijvige te hangen.

Wij verzoeken al de lezers ons te willen opgeven of zulk gebruik bekend staat zelfs buiten West-Vlaanderen. Schrijver heeft insgelijks in het Noorden van Frankrijk vastgesteld, zonder nochtans er op gewezen te hebben of dit gebruik in België bestaat, dat er op sommige plaatsen gebak « gâteau de funérailles » genaamd, uitgedeeld wordt aan hen die de begrafenis bijwonen. Ook omtrent dit gebruik stellen wij de vraag en om er nog meer uitbreiding aan te geven verzoeken wij, dat men ons alle gebruiken ter gelegenheid van begrafenissen zou mededeelen.

Stroo bij de Begrafenissen. — Eertijds werd aanstonds na het overlijden de afgestorvene van de legerstede genomen en onder het venster op een bedding van bundels stroo gelegd. Dit noem-

de men « *den doode afleggen* ». Daags voor de begrafenis werd het lijk gekist. In den avond van den dag der ter aardebestelling werd het stroo der bedding met sommige andere dingen verbrand.

De vernieling der legerstede van den overledene door het vuur, schijnt een nabootsing te zijn der vroegere lijkverbranding. Men vertelde dat de schim van den doode aldaar tegenwoordig was. Een uit stroo vervaardigd kruis ligt onder een baksteen insgelijks vóór het huis van den afgestorvene. Wanneer over den overledene wordt gesproken zegt men : *Hij ligt op zijn stroo.*

Oudtijds, zoo schrijft Van Werveke in zijn « Gentsche Kronijk » legde men stroo in de Kerk om tijdens de langdurige lijkdiensten de voeten der aanwezigen voor de koude te vrijwaren.

Anderen aanzien dit als een gevolg van de spreuk des Bijbels : *De Grooten der aarde zullen worden weggemaaid zooals stroo.*

De gebruiken bij begrafenissen verschillen volgens de streek of gewest.

CYRILLE DE VUYST.

Het strooi der overleden. — Inlichtingen ontrent het leggen van strooi op den weg die den lijkstoet te volgen heeft.

In onze streek (Dion-le-Val) wordt deze zeldzame eer slechts bewezen aan de grooten der aarden « gros bonnet » volgens 't gezegde der landbouwers, o. m. aan den kasteelheer, grooten landeigenaar.

Het noodige strooi moet geleverd worden door den of de huurders. Edoch, na de plechtigheid is het strooi den eigendom niet meer van den pachter die het leverde, maar het hoort den arme toe ; de arme menschen hebben alleen het recht het op te rapen (wat zij ten andere doen).

Deze eer werd in 1913 bewezen aan Baron Craninckx, eigenaar van het kasteel van Hamme-Mille. Het strooi dat door zijn pachter Edouard Jonckers geleverd werd, was over een afstand van 12 tot 1500 m. verspreid tusschen kasteel en kerk. In 1914 werd dezelfde eer aan zijn weduwe bewezen.

In Oktober 1930, werd dit gebruik nogmaals vernieuwd te Bossut Gottechain (parochie Bossut) bij gelegenheid der lijkplechtigheden van den heer de Villers, Eere-Vrederechter van Namen en eigenaar van 't kasteel van Beausart (Bossut-Gottechain).

RENÉ SNAPPE.

Presentwijn of Presentbier. — Zou kunnen verstaan worden als welkomdrank. Iemand een « present » doen wil zeggen, hem bij zekere gelegenheid iets ten geschenke geven. Een present

---

(1) Dit beantwoord voorgaande vraag, het gebruik van kruisjes in strooi bestaat dus in Vlaanderen, maar schrijver duidt ons de plaats niet aan (N. D. R.).

doen door eetmaal of drank, werd eertijds geplogen door dezen, die als nieuw lid van een nering of andere genootschap werd aanvaard. Soortgelijke welkomgift bestond nog in Vlaanderen op het einde der achttiende eeuw.

Op een herbergiersrekening van de jaren 1790 te Herzele vinden wij de volgende aanteekening : *Gehaeld voor het onderkomen in het gulde 4 potten wijn.*

CYRILLE DE VUYST.

De oude Gilde van Wemmel. — Ir nummer 44 van « Brabantsche Folklore » las ik iets over de schuttersgilde en hun oudheden.

Te Wemmel bestaat er een schuttersgilde, die talrijke leden telt, maar die helaas haar oude statuten (welke uit 52 artikelen bestonden) haar braak en haar vlag niet meer bezit, alhoewel dit alles nog in het jaar 1910 haar eigendom was. Sedert dien is alles verdwenen of liever gezegd, wordt alles verborgen gehouden door iemand die het er hoogstwaarschijnlijk nog van in het bezit is.

Ziehier nu hoe die zaak in makaár zit. Eertijds stond de wip op een stuk grond dat aan de kerk toebehoorde, en hield de vereeniging haar vergadering in « De Kam » (brouwerij). Deze hoorde toe in eigendom aan de familie de Limbourg Stirum en werd uitgebaat door Louis Van Roy totdat er in het jaar 1895 een geschil ontstond tusschen dezen laatsten en zijn eigenaar. Daarop bouwde Louis Van Roy de « Nieuwe Kam » op ongeveer 300 meter afstand van de wip, en werd gevolgd door de schuttersgilde die er dan ook het lokaal der maatschappij overbracht, alhoewel de schutters meestal verkozen hun verteer te doen in het vorige lokaal zooals voorheen.

In 1910 werd dan ook de wip weggeruimd om plaats te maken voor de nieuwe tramstatie, wat ongelukkiglijk ook voor gevolg had dat de schuttersmaatschappij verkwijnde en uiteenviel daar er immers in de onmiddellijke omgeving van « De Nieuwen Kam » geen geschikte plaats te vinden was tot het oprichten eener wip.

Toen men later in 1920 opnieuw een wip in den « Oude Kam » oprichtte kreeg de vroegere schuttersgilde ook een nieuw leven, niettegenstaande dat de bewoners van den « Nieuwe Kam » weigerden om haar in het bezit van haar stukken te herstellen.

Het zou mij ten zeerste aangenaam zijn te mogen vernemen wat er te doen is om deze schuttersvereeniging opnieuw in het bezit harer oudheden te stellen.

JOZEF D'HAUWER.

Het voortduren van een volksgebruik. — In den stoet van den Ommegang werd de Amman van Brussel of eerste burgemeester der stad voorgesteld. Hij was zooals men zich herinnert, getooid met een langen rooden mantel waarvan twee edelknapen den sleep droegen.

Eertijds, was dien hoogen magistraat tevens ook den groot beschermer der Heilig Geest-Tafel, instelling na de Fransche omwenteling Weldadigheidsbureel genaamd en sinds 1925 Commissie

van Openbaren Onderstand. Wanneer de burgemeester in groot ornaat uitging, was het de gewoonte geldstukken in zijn mantel te werpen voor den armen. Dit gebruik was het geheel land door in zwang. 't Is nu echter meer dan twee eeuwen geleden, dat in een onzer steden de burgemeester met zulk prachtvertoon opstapte. Nergens hadden wij aan dit gebruik alvorens den stoet uitging weten herinneren en nochtans van af den eersten optocht van den Ommegang, begon het publiek van alle kanten geldstukken in den mantel van den Amman te gooien. Dit is wel een treffend voorbeeld van het voortduren of het herleven van een volksgebruik.

Het loket der Koffiehuizen-Brouwerijen. — Vóór 25 jaar hadden de brouwers de gewoonte niet bier aan huis te leveren. Men was verplicht zich bier aan te schaffen in de naburige herberg. 't was de huisvrouw, dochter, meid of kinderen die met de karwei belast waren. In dien tijd echter, zouden de vrouwen of de kinderen het niet gewaagd hebben een koffiehuis binnen te treden zonder « in toilette » te zijn of vergezeld van het hoofd der familie. Daarom trof men in iedere herberg naast de toonbank een loket in den muur uitgevende op het vergiet of tochtportaal. Het was langs dat loket dat de klanten — zonder bijgevolg de herberg binnen te treden, — na enkele malen op 't venster geklopt te hebben, tinnen of glazen kruik doorgaven even als het geld (0.24 fr. den liter faro).

De « baes » de biermaat en het gebruikelijk « toebetje » gediend hebbende gaf langs het loket de kruik terug. De boodschapper stapte huiswaarts, met voorzorg de met schuim bekroonde bierkan dragende.

Het is ook waar dat tegenwoordig de vrouwen zich niet meer geneeren om naar de herberg te gaan... ja zelfs zonder hun echtgenoot en 't is ook niet zelden dat men dames aantreft die een 1/2 geuze drinken... terwijl vele mannen zich met water vergenoegen. — Féminisme !.....

CHARLES VIANE.

De maten der Blokmakers. — Voor deze schijnt geen vaste of standaartmaat te bestaan. De beste is deze welke in de prov. Brabant gebruikt wordt. In Oost-Vlaanderen is de maat verdeeld in steken en halve steken. Vier steken maken ongeveer vijf centimeter uit. De vroegere maten bestonden nagenoeg in eenzelfden vorm, doch verschilden van lengte volgens de werkwijze van den blokmaker.

CYRILLE DE VUYST.

Cré Solvé te Rebecq-Rognon. — Ik denk niet dat deze plechtigheid in andere gemeenten van den omtrek gehouden wordt. Misschien toch te Quenast, het naburige dorp, dat veel betrekkingen heeft met onze gemeente ten gevolge van een zelfde plaatselijke nijverheid (steengroeven).

Tijdens den oorlog ging ze te loor, edoch werd bij gelegenheid van den Wapenstilstand weer in 't leven geroepen.

Ik voeg er aan toe dat het een echte braspartij is voor den volwassene. Voor de kinderen een gelegenheid om wat centen te krijgen, zooals met Nieuwjaar en Paschen. Met dit verschil nochtans dat bij het Cré Solvé al de kinderen zich tusschen de dansers kunnen mengen, zonder zich te schamen daar ze allen vermomd zijn.

Dit gebruik heeft plaats op den Maandag van 't Groot Vuur. Als de school uit is, vereenigen de kinderen zich in min of meer talrijke benden, en vatten de voorbereiding van het feest aan. De hoefsmid, het blauwsel, de stoofdeksels leveren of zijn de grondstoffen van 't maquilleeren. Ook schoensmeer heeft liefhebbers. Men gebruikt geen maskers en toch zijn de deelnemers om rede van 't afschuwelijk besmeersel onkennelijk.

Ieder is voorzien van een grooten langen knuppel, de volwassen geven de voorkeur aan die speciale stokken die gebruikt worden om de aaltobbe te verdragen, en aldus trekken ze in groepen rond. De minst bedeesde der bende, klopt aan de deuren of belt de burgers op, neemt plaats in den kring en den dans begint.

Terwijl deze dans nog al traagzaam uitgevoerd wordt, zingt men 't liedje waarvan hier onder wijs en woorden.

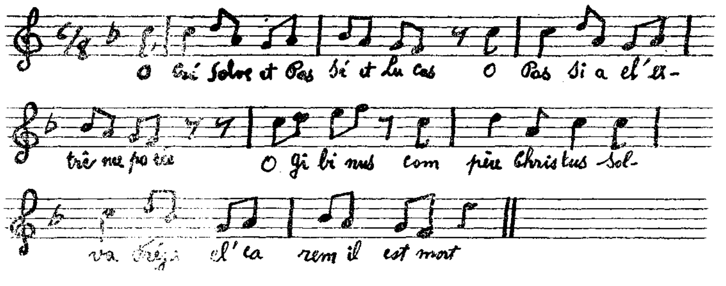

O Cré Solve et Passé et Lucas
O Passia el'extreme porée
O Gibinus compère Christus
Solva Freja
El' carême il est mort.

Alle lettergrepen worden van elkaar gescheiden en komen overeen met de beweging der dansers. Bij de eerste lettergreep doen zij wild hun stok op den grond vallen, houden hem stevig vast met beide handen, den stok doet dienst als steunpunt om met gesloten voeten te springen. De tweede lettergreep wordt gezongen wanneer zij met de voeten terug op den grond komen. O....... het geluid van de stokken op de grond ; Cré..... de voeten op den grond. Sol....vé, et ....per.....sé.......et ......Lu...Cas.

Het einde van den dans is over het algemeen veel vlugger. Voeg daarbij het lawijd van de stokken met geweld op den grond geslagen, 't geluid der klompen die op maat op den grond neerkomen en ge kunt u een gedachte vormen van dezen negerdans. De beweging van het springen komt neer op een gereduceerd

springen met den springstok. De groep draait in het rond en op het oogenblik van het eindwoord *il est mort* vallen ze allen hard op den grond. Ze zullen slechts opstaan wanneer de eigenaar drinkgeld uitdeeld. Houdt hij zich echter doof, dan zal men hem lastig vallen tot op het oogenblik dat hij teeken van leven geeft. De groepen die elkaar ontmoetten doen vertrouwelijke mededeelingen. Zoo heeft men rap gedaan met de vrijgevige huizen en op enkele uren is gansch de gemeente bezocht.

In de handelshuizen veroorloven de groepen zich binnen te treden en stappen het slechts af na vergoeding.

Soms worden de kwajongens vorafgegaan door groepen kleine werklieden. Wanneer de avond gevallen is vervangen over het algemeen deze laatsten de eersten; woeliger en hinderlijker voeren zij hun dansen uit in de koffie- en handelshuizen en in 't algemeen waar de deur niet op slot is. Overigens onderhouden zij het zelfde ceremonieel als hooger beschreven.

Rond 7 à 8 uur is de « Cré Solvé » op zijn beurt afgestorven.

Wij hebben de woorden van den zang weergegeven zooals zij gezongen worden, zonder eenige wijziging.

Bij nader onderzoek ter plaatse, denk ik wel te doen met den kerkelijken zang weer te geven die, naar het schijnt, aanleiding gaf tot dit liedje :

O Crux, Ave, spes unica,
Hoc passionis tempore,
Piis adauge gratiam
Reisque dele crimina.

ERNEST SUSSENAIRE.

L'Enseigne de Jean. — (Brabantsche Folklore, 9e jaar). Het gerijmde vertelsel dat wij lieten verschijnen naar een aanteekening gevonden in het archief van wijlen Georges Willame van Nijvel, zou, naar den heer Parmentier ons schrijft, de vertaling zijn van een gerijmd vertelsel van M. Edouard Remouchamps, schrijver van het bekende Waalsch tooneelstuk « tâti l'perriqui ». Het werd gepubliceerd in het « Bulletin de la Société Liégeoise de Littérature Wallonne, T. 20, pp. 271 ; hier volgt den oorspronkelijken tekst :

L'èssègne d'a Dj'han.

A s'wésin Dj'han diheve on djoû :
« Dji so divins ne fameûse afaire !
« Sayîz on pô di m'sétchi foû.
Qwèqu'î n'fesse nin li tunt-à-faire,
Mes treûs fis ont tot novèl'mint
Passé leûs diérins examins.
I s'troûve ainsi qu'dj'a-st-on notaire,
In-avocat et on méd'cin...
A d'zeur dèl pwète qui done sol rowe
I m'fât'ne èssègne.... Qué métreû-je bin ?
— Savez-bin qwé ? dérit l'vwésin :
Eh bin ! métez : as treûs sansowes ! »
L'ci qu'vout trop'fé péter di s'nez
Si fait co qué qu'fèye rascrawer.

De « mougneux de boyon de d'Jausse ». De soepeters van Jauche. — Vóór den oorlog was het kasteel van Jauche door de grafelijke familie d'Hemptinne bewoond. De menschlievendheid dezer familie was gekend. Verscheidene noodlijdende families ontvingen geregeld hun kom soep. Dit gaf aanleiding den soms bitsigen bijnaam aan al de inwoners van Jauche gegeven : *mongneux de boyon* ». Men zegde o. m. « *c'est on mongneu de boyon* ». « *Se mane va avou s'pot d'lé Mosieu Châles* (de Hemptinne) ».

In den stoet ter gelegenheid der Eeuwfeesten ingericht trof men een folkloristische groep aan : n. l. de wagen met de soepeters. Op den achtergrond de afbeelding van 't kasteel, vooraan een koksjongen de soep uitdeelende aan vrouwen en kinderen, anderen waren reeds aan 't eten. Een opschrift gaf uitleg aan de toeschouwers. Deze, weliswaar gedurfde groep, was niet aangegeven op het officieel programma, en de photograaf die er de folkloristische waarde niet van gevat had nam hem niet op.

Er werd steeds bijgevoegd dat het vleeschnat van Jauche verkregen werd, door het koken van kraaien. Dit omdat in het bosch tusschen Jauche en Enines gelegen en toehoorende aan de familie de Hemptinne, zoovele kraaien thuis hoorden.

Het is wel eigenaardig dat deze vogels bij voorkeur in sommige bosschen thuis hooren. Hier kent men twee voorbeelden : Het bosch d'Hemptinne te Enines en het bosch van 't kasteel van Linsmeau, gemeente waar er nooit spraak geweest is van « boyon de cwarbeau ».

Een uitdrukking om een mager persoon aan te duiden ligt in den volksmond : « il a des fesses comme des nasales de cwarbeau » (hij heeft billen als de neus van een kraai. (Linsmeau).

A. PELLEGRIM.

Brusselsche uitdrukking : « une voix pour écrire » « een stem om te schrijven ». — Wanneer iemand een schorre stem heeft tengevolge van verkoudheid b. v. dan zegt men hij heeft een stem om te schrijven. Dit schijnt te beduiden dat zijn stem slechts goed is om het tegenovergestelde te doen dan voor wat ze bestemd is.

ALPHONSE DE MARNEFFE.

Straatbenaming in de dorpen. — Bij gelegenheid der tienjarige volkstelling is men in iedere gemeente overgegaan tot het opnieuw nummeren der huizen. Op sommige plaatsen, onder andere te Alsemberg, heeft het gemeentebestuur er van gebruikt gemaakt de oude benamingen, aan de welke zoovele gedenkenissen gehecht zijn, te wijzigen met namen van personen, waarvan sommigen nog in leven, anderen onlangs overleden zijn.

Al is het te hopen dat het gemeentebestuur van Alsemberg op dit ongelukkig besluit zal terugkomen. Nemen wij de gelegenheid te baat om ieders aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid tegen het veralgemeenen van zulk een ongelukkigen stap in te gaan.

Bewaren wij de eigenaardigheid aan onze dorpen. Dat alles wat haar geschiedenis aanbelangt en in zooverre het den vooruitgang niet belemmerd, er zorgvuldig bewaard blijve.

Paus Adriaan VI. — In het bijzonder nummer over Anderlecht (10e jaargang, bl. 42), hebben wij de afbeelding gegeven van een schilderstuk op de pastorie bewaard en waarop Paus Adriaan VI wordt voorgesteld.

De « Nation Belge » geeft naar een geleerd geestelijke volgende korte levensbeschrijving van dezen beroemden persoon.

« Na zijn humaniora in Holland voleind te hebben, volgde hij op zeventienjarigen ouderdom den twee-jarigen kursus van de faculteit der kunsten in de pedagogie van het Varken aan de Hoogeschool van Leuven. Verheven in 1491 tot doctor in de Godsgeleerdheid, werd meester Adriaan in 1497, deken van het kapitel van Sint-Pieter, in 1507, leeraar van Keizer Karel V. Daarenboven was hij domheer (prébendier) der parochiekerk van Goeree, « *van een kanunikaat van Sint-Pieterkerk te Anderlecht* », proost der Sint-Quintenskerk te Maubeuge, deken van O. L. Vrouwkerk van Antwerpen, kanunnik-schatbewaarder van Sint-Maria en proost der kerk van den Heilige Verlosser te Utrecht. Adriaan bestede nauwgezet de opbrengst zijner prebenden tot hulp aan den armen, aan den onderhoud van studenten ten gerieve van de welke hij te Leuven het grootsch Collegie opricht, dat heden den naam draagt van Paus Collegie.

Eenige jaren later in 1516 werd hij bisschop van Tartour in Catalonië, het jaar daarop Kardinaal. Toen Paus Leo X plotseling was komen te sterven, bracht de algeheelheid zijne stemmen uit op den bisschop van Tartour, die algemeen als een heilige beschouwd werd. Zijn vermoeiend episcopaat in Spanje en zijn menigvuldige bezigheden als Romeinsch Opperpriester hadden zijn krachten ondermijnd ; weldra ziek geworden stierf hij in 1523, 65 jaar oud zijnde. Zijn stoffelijk overschot werd bij gezet in de Nationale kerk der Duitschers te Rome « Sancta Maria dell anima ».

Aanteekeningen omtrent een schilderstuk van de aloude Schuttersgilde met den kleinen Handboog. — In de sacristie der kerk van O. L. Vrouw van den Zavel hangt een onbekend geschilderd panneel waarop vier waardigheidbekleeders der Schuttersgilde van den Kruisboog afgebeeld zijn. De dignitarissen zijn geknield voor de Heilige Maagd, ze zijn vergezeld van hun beschermheilige.

Dit panneel is des te kostbaarder daar het gedagteekend is (1599), dat het de namen en de wapenschilden der vier personnages opgeeft, en dat het voorkomt uit de aloude kapel der gilde. Dit panneel zou een verzorgde herstelling moeten ondergaan en terug geplaatst worden in de kapel der Gilde.

De vier portretten zijn deze van : MERTEN STROOBANT. Hij voert in zijn wapenschild : van goud met azuren leliebloem met hoofd van hermelijn met drie pals van rood. In zijn handen draagt hij een klein kruisje, wellicht om te beduiden dat hij reeds overleden was toen dit stuk vervaardigd werd.

Marten Stroobant is geboren omtrent 1514, bewoonde *in de heuvel straete* te Brussel. In 1553 is hij voogd over de kinderen van zijn broeder Michiel Stroobant van Tervueren. Hij huwde

met eene de Vries en was de broeder van Pancraas Stroobant, docter in de medicijnen, en schepen van Tervueren in 1544.

Marten, Michiel en Pancraas waren de zonen van Daniël III Stroobant, schepen van Tervueren in 1533, geboren rond 1470 en vóór 1537 overleden en van Elisabeth Poels of Poils.

Marten is de vader van Willem Stroobant, meester brieder (brouwer) te Brussel in 1620. Zijn anderen zoon Daniel Stroobant huwde Elisabeth Beydaels, van hem stammen de Stroobant de Terbrugghen en de Berenhove af. Zijn dochter Elisabeth Stroobant huwde *Robert van Gersmueter,* deze is eveneens op bedoelde schilderij afgebeeld. *Robert van den Gersmueter,* voert in zijn wapenschild, van azuur met drie kruissteenen van zilver vergezeld van drie gerstkorels van goud. Hij was koopman in laken te Brussel. Hij trad in 't huwelijk 1° met Maria Parmentier, 2° met Elisabeth Stroobant. Hij was zoon van Jan van den Gersmueter, *meester brieder tot Brussel* en van Elisabeth vanden Berghe. Een genaamde Jan van den Gersmueter van de Gilde van den grooten Kruisboog begeeft zich in 1556 naar een schuttersprijskamp te Leuven. Jan en zijn zoon staan als verdacht aangeteekend bij de volkspartij te Brussel en mogen niet ten stadhuize verschijnen. (Henne et Wauters, I, 336).

De twee overige waardigheidsbekleeders zijn.

3° CORNELIS WITLER en 4° M. A. V. HINXTHOVEN.

L. STROOBANT.
Beersse.

Het paard van Keizer Karel in den Ommegang. — In den Ommegang besteeg Keizer Karel een zwaar paard, dat wel en goed als strijdros had kunnen dienen. De keus van een zwaar paard is een geschiedkundige dwaling.

Een oud Belgisch geschiedschrijver, Jean Tarquet, schreef in 1614 in Philippica (Kon. Bibl. II. 26502, 4°) : « L'empereur Charles Quint ne s'est servi d'autre sorte de chevaux que ceux de Mantoue.... ». Zulks beduid, slanke wel afgerichte paarden, 't kundig paardrijden was reeds opnieuw in zwang in Italië. De keizer bezat daarenboven stoeterijen in Spanje en twee in Italië, de eene in Calabria, de andere in Pouille. In deze laatste bevonden zich de strijdrossen van den Keizer, ze waren geteekend met de letter R op de rechter kaak. Door strijdrossen (coursier of courcier) bedoelt men paarden voor optochten, steekspel, enz. maar niet het zware paard voor het slagveld, overigens in dien tijd verwaarloosd of bijna. Zie het ruitersportret van Keizer Karel, genaamd « De morgend van 't gevecht bij Muhlberg » door le Titien (1548). Het paard door Keizer Karel bestegen is volgens zijn houding een slank paard naar J. Tarquet : « dressez à la manière d'Italie ».

Bij wijze van vergelijking, zie het ruitersportret van Karel V naar Van Dyck. Hier is het paard merkelijk zwaarder, het is dat welk in de XVIe eeuw in gebruik was.

Er bestaat nog een ander zeer belangrijk document hier omtrent : « La magnifique et somptueuse Pompe funèbre aux obsèques et funérailles du.... Charles V... Plantin 1559, Klein in-

folio (Kon. Bibl. II 8052). Men kan in dit werk opmerken, hoever de getrouwheid aan het slanke paard gedreven is, dat alsdan een uitzondering uitmaakte waarvan ik geen ander voorbeelden ken buiten de kleine portretten der koningen van Frankrijk door onbekende meesters uit de Fransche school uit de XVIe eeuw. Musée Condé, Chantilly) en het beeldhouwwerk van het hof Bourgtheroulde te Rouen. « L'entrevue du camp du drap d'or ».

Volgens de geschiedenis had Keizer Karel dus moeten gezeten zijn op een slank paard, zeer keurig, en wit van haar. Ik leg geen nadruk op de witte kleur, daar de zinnebeeldige kleur er van bekend is en zelfs op onze dagen niet te loor ging, vermits Koning Albert in 1918 zijn zegepralende intrede deed gezeten op een wit paard.

Het is niet in den zin van beknibbeling dat ik deze mededeeling doen, edoch ik zou het heerlijk vinden indien deze aanteekeningen uw belangstelling opwekte.

Rustend Kolonel veearts : MEULEMAN.

Volgaarne publiceeren wij deze aanteekeningen. Voorzeker zullen ons lezers belangstelling vinden in deze mededeeling om de inlichtingen welke zij ons verschaffen omtrent de rijpaarden in den loop der eeuwen. Maar kan men veronderstellen, dat het ons mogelijk geweest ware den Ommegang van de XVIe eeuw weer samen te stellen met het in acht nemen van al de détails ; o. m. den vorm, de grootte, de kleur der paarden. De inrichters moesten zich wel te vreden stellen, en waren nog zeer gelukkig, met de paarden welke men uit de kazerne kon bezorgen, in acht nemende, de beschikbaarheid van den dag, de schietoefeningen in het kamp, enz. Schrijver van bovenstaande mededeeling heeft het ten ander begrepen, en zoo wij deze inlichtingen overdrukken is het om nogmaals te zeggen hoe breed van opvatting men hoeft te zijn, wanneer men voornemens is plechtigheden van vroegere eeuwen weer samen te stellen.

A. M.

Kempische volksgeneeskunde. — Om de krampen te doen verdwijnen, moet men twee galnoten op zak dragen. Tegen de speenziekte is het voldoende twee aardappelen in den tasch te hebben. In Oost-Vlaanderen geneest men geelzucht met het bloed van een levenden mol op een linnen doekje te laten druipen en er zich mee te bestrijken.

CYRILLE DE VUYST.

Wolken in vorm van boom. — Het gaat hier over die wolken, welke door den wind gedreven, zich uitstrekken in vorm van boom en naar gelang de landstreek goed ofwel regenachtig weer voorspellen. In het tijdschrift « *Le pays Lorrain* » publiceerd den heer A. Van Gennep een zeer belangwekkende studie over dit weerverschijnsel onder den titel van : *A propos de l'arbre Macchabée en Lorraine.* Wordt die door de wolken gevormden boom aldus in Lotharinghen genoemd, in de andere gewesten van Frankrijk

draagt hij echter een geheel anderen naam. Onze zeer gewaardeerde medewerker verlangt te weten hoe men dit weerverschijnsel in België noemt en tot welke voorspellingen het aanleiding geeft. Reeds is het hem bekend dat zulks in Haspengouw « Abrahams boom » genoemd wordt en in den Condroz « Boom van Sint-Barnabas ». Onze lezers worden uitgenoodigd voor de verschillende gewesten van ons land inlichtingen daarover te verzamelen en ze ons te doen geworden. Het gaat hier om een vraagstuk te verklaren, veel breeder dan wat ons kort gezegde laat gissen, ongetwijfeld komen we daar later op weer. Verschillende thesissen worden vooruit gezet om de woorden : *Macchabée*, *Macabé*, *macabre*, *danse macabre*, enz. uit te leggen, misschien zullen de inlichtingen door ons briefwisselaars ingezonden er aan toe bijbrengen om dit breedvoerig betwist vraagstuk te verklaren.

Orienteering der pachthoeven. — Te Rode en te Alsemberg heb ik daarvan niets opgemerkt.

De meeste oude hoeven, *Landsrode*, *Boesdael*, *Smoutmolen*, *Ste-Anna*, *St-Gertrude* zijn *Noord-Oost*, of *Noord* georienteerd. Alles blijkt af te hangen van de topograbsche ligging.

CONSTANT THEYS.

Een minnezanger uit de XXe eeuw. — Twintig jaar geleden leefde er te Scherpenheuvel een ongelukkige kreupele die de gewoonte had vermakelijke versjes op te stellen, die, niettegenstaande hun banaliteit toch wel een folkloristischen zin bevatten.

Ter gelegenheid der kermissen in de omstreken van Scherpenheuvel trok onze kreupele er naar toe deels om het volk met het opzeggen zijner versjes te vermaken, deels ook om als vergelding menig potje te pakken.

Hij kende namelijk geestige en pittige rijmptjes ontrent ieder huis van den « ring » te Scherpenheuvel. Aldus worden de huizen die omheen de kerk staan genaamd.

Het is misschien mogelijk dat een of den anderen briefwisselaar uit Scherpenheuvel of omstreken enkele van de rijmptjes van onzen Minnenzanger kan weervinden. De man was onder den bijnaam van Jod of Jot bekend.

V.

Hij heeft mij aan banden gelegd. — M. Adelgard Perkmann, onze briefwisselaar uit Weenen, liet ons weten dat men in Oostenrijk zegt wanneer iemand een ander heeft weten te overreden, zoo doende dat hij er baas over spelen kan : *jemanden am Bandel haben.* Ons briefwisselaar verlangt als documentatie voor een werk al de uitdrukkingen van gelijke beteekenis te kennen die men hier te lande gebruikt hetzij in 't Vlaamsch, Fransch of Waalsch, of het gaat in politieke propaganda, godsdienstige overtuigingsredenen, afhandeling van zaken, liefde of welk ander terrein ook als het maar een geval is waarbij een persoon op een ander door het woord een invloed uitoefent, hem onder suggestie brengt, hem zoodanig beheerscht dat hij hem zijn eigen initiatief ontneemt. Men wordt verzocht ons de uitdrukkingen mede te deelen, welke in zulke gevallen gebruikt worden.

Volgaarne zouden wij onze lezers dusdanige oproepen zien beantwoorden. De internationale samenwerking tusschen specialisten kon zoo vruchtbaar wezen ! Daarom hopen wij dan ook dat onzen oproep zal beantwoord worden.

Het kaarsje bij verkoopingen. — Bij den verkoop van onroerende goederen, landerijen of huizen wordt in de streek van Aerschot een kaarsje aangestoken op het oogenblik dat het te verkoopen goed op prijs gesteld is. Zoo lang het kaarsje brand mag men opbieden. Zoodra het opgebrand is word de toewijzing toegezegd aan den meestbiedende.

M. A. Mortier die ons deze inlichting aanbracht, voegt er bij dat door dit stelsel de verkoopingen lang duren, bijzonder wanneer een groot getal perceelen opgeroepen worden. Wat vooral dient opgemerkt te worden is, dat de verkoopingsakte, officieele akte, de melding bevat dat het goed toegewezen werd het kaarsje opgebrand zijnde.

Wij deden reeds meermaals beroep op ons lezers, ons alle bijzondere gebruiken voor verkoop en aankoop te melden, gebruiken op markten, enz.

Wanneer een verkooping niet gewichtig is of niet genoeg kan opbrengen om de schulden te dekken zeggen de notarissen : *Er is niet genoeg om 't kaarsje te doen branden !* In de verkoopzaal der notarissen te Leuven gebruikt men de kaarsepan, d. i. een plankje waarop verscheidene kaarsjes gevestigd zijn, de oproeper heeft zulk tuig vóór zich en ontsteekt een kaarsje bij het laatste opbod. Hij dooft het zoodra dit bod overtroffen wordt om het nadien weer aan te steken (1).

---

(1) Zie Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, T. I, 1924-1926, blz. 322.

Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen.

Folkloristische Tentoonstelling te Namen. — Op aansporing van M. E. DAVE, seeretaris van « ESPERE EN MIEUX » moest er in 1928 een betooging plaats vinden, van het sociale leven rond Namen.

Op aanvraag van verschillende groepeeringen en van het openbaar bestuur, werd deze tentoonstelling uitgesteld tot 1930, om deel uit te maken van het programma der eeuwfeesten. Om tot het doel te komen, kwam M. MARINUS zelf naar Namen belangrijke schikkingen treffen ; in het comiteit werd besloten nevens de Tentoonstelling voor Folklore, ook voorwerpen uit de vroegere nijverheden van Namen te laten prijken. Ieder kreeg zijn werk. M. PIELTAIN gelaste zich, als voorzitter te onderhandelen met de bevoegde overheid en de tentoonstellers. M. DAVE kreeg de algemeene regeling op zijn schouders ; M. COLART gelastte zich met het boekhouden. Mevrouw HUCQ, MM. LEBRUN, MERNY, DOUXCHAMPS et GAVAUX gelasten zich met de opzoekingen het inbrengen, de schikkingen en het indeelen.

* * *

De Heer bouwkundige LEBRUN, stelde de geschiedenis der Naamsche bouwkunst aanschouwelijk voor, door het weder samenstellen van een reeks oude voorgevels uit de XVI^de^ en XVII^de^ eeuw, waarvan op heden de sporen nog te vinden zijn in de straten (Haute-Marcelle, du Four, des Moulins, de l'Ange). De uitvoering, aan den Heer RENARD, ondernemer van houtwerk en den Heer SLAES, schilder toevertrouwd, was uitstekend. De voorgevels werden onder het pand van het oud Collegie der Jesuïeten (Atheneum) opgetrokken en stelden voor :

1e *Een oude herberg,* met haar toog (condy'bette), glazen, haardvuur, stoelen en bierkruiken kenschetsen een tijdperk en gewoonten : de makkers komen al rookend binnen, spelen kaart en drinken bier uit ruwe glazen potten. In deze herberg zien we ook een prachtige plakbrief voor de processie van Fosse van 1858. (De «Marche» van Sint-Foillaen).

2e Daar nevens *een oude winkel ;* uitgebeeld door M. FRIPIAT ; niets ontbreekt er ; benevens vetkaars verkoopt men er suikergoed, blokken, zakdoeken, bollen, enz.. De rekening wordt gehouden op een lei maar in Romeinsche cijfers.

3e Langs een wagenpoort komt men in een groote zaal ; waar langs beide kanten de werktuigen van *blokmaker* en « *clapteux* » of *tonnenmaker* uitgesteld zijn.

4e Verder een zaal voorbehouden aan het persoonlijk werk van Juffr. DASSONVILLE. Twee door haar geschilderde potten, zijn het bijzonderste van dezen stand, zij komen voort uit de potbakkerij der Basse-Nouvillestraat.

5e Eindelijk *een bakkerij,* met op den achtergrond een gloeienden oven, en waar al het gereedschap te vinden is van den bakker uit de laatste eeuw.

In de reeks van hersamenstellingen uitgewerkt door den bouwkundige LEBRUN valt op te merken een oude keuken, een zitplaats en een slaapkamer, met lage zoldering en waar het licht heel schuw binnenvalt langs gekleurde ramen. In de keuken liggen de gedoofde kolen nog in den dooden haard ; met daarboven de massieve ketting met ketels en kookpot. De verdere meubels, kas, gegarneerde druipplank, tafel, stoelen en kussenstoel alles is doordrongen van den ouden geest. Opmerkenswaardig is de oude schouw, waarvan de steenen in simili gemaakt zijn, naar de bestaande schouw op het pachthof « d'Enhaive » ; niets ontbreekt er zelfs niet de « copecias » spinlichten waarvan het gebruik bijna verdwenen is.

In de zitplaats staan de meest verscheidene meubels in een wanorde, die doet denken aan een « laat maar draaien ». Eigenaardige familieportretten hangen aan de muren.

De slaapkamer : met hare twee bedden uit het Spaansche tijdperk, een oude kleerkas en andere kleine meubels, is compleet. Aan den muur hangt den grooten rozenkrans en de gewijde kaars. Hier en daar ingelijste beeldjes.

* * *

De vroegere nijverheid is goed vertegenwoordigd (in zaal I) door de kristallen Zoude en van Vonêche.

De eerste fabriek werd ingericht in de Basse-Neuvillestraat, en bracht wondere zaken voort ; bijzonder de hemel van Sint-Laurens, vervaardigd door de werklieden van Zoude, en die gedragen wordt in de processie van St-Rochus. (Hij wordt bewaard in de kerk van St-Nicolaas). Verder een 127 stukken tafel gleiswerk, aan Mevrouw Douxchamps-Zoude, bij haar huwelijk, door de werklieden aangeboden. De vormen van dit werk werden aanstonds na de vervaardiging verbrijzeld, zoodat wij hier een eenig stuk voor ons hebben. Nog twee kruiken uit nagemaakt porselein.

De Rotskristallen van Vonêche (Zuiden der Provincie) zijn niet zoo talrijk. Er zijn enkele afzonderlijke stukken die mogen samen gaan met de kristallen van Zoude.

Henry BODART had zijn verzameling van schetsen uit het « oude Namen » aan de muren opgehangen ; prachtige uitbeelding van de geschiedenis dier streek.

In (zaal II) vind men vooral prachtige stukken van Ardensch gleiswerk uit de jaren 1783 tot 1891. Aan de muren allerlei schilderijen uit het oude Namen en de portretten van Waalsche dichters.

Eindelijk in de laatste zaal, gleiswerk van (Saint-Servais), dat het oud Brusselsch porcelein mag evenaren. In de groote zaal een weinig koperwerk (Dinanderies).

* * *

Deze zaal werd in gereedheid gebracht door M. MERNY, en bevat eene reeks folkloristische voorwerpen : meubels, kleedingstukken, hoofddeksels, kinderspeelgoed, enz... Iets zeer belangwekkend is het bijgebrachte van M. ANGELROTH, verzamelaar van zooveel lieve en interessante zaken uit het leven van onze voorouders. Aan de muren hangen allerlei zinnebeelden van bedevaarten, vier schilderijen van Merny en verschillende plannen van pachthoeven door M. LEBRUN.

Eindelijk, nevens deze tentoonstelling, eene aantrekking : De Waalsche herberg waar gedanst wordt op maat van de muziek, en waar er smaak gevonden wordt in de goede zaken van de streek.

Deze tentoonstelling in een zoo prachtig midden (het college van de Jesuïeten uit de XVII^de^ eeuw) begonnen, moest haar bekroning vinden, in een blijvend museum voor Folklore.

De eeuwfeest Stoeten. — Talrijk zijn de stoeten geweest in 1930, die voor onze oogen het roemrijk verleden van het land, of de plaatselijke geschiedenissen of legenden deden herleven. Overal werd een ruime plaats voorbehouden aan de folklore. De minste dorpen brachten iets goeds voort, 't was overal niet even schitterend maar de gedachte was goed. Hierna volgt de uitleg over de betoogingen gehouden te Op-Heylissem ; door M. Pellegrim.

Folkloristische stoet gehouden te Op-Heylissem op 17 Oogst 1930 voor de eeuwfeesten. — Het onderwijzend personeel kreeg van het gemeentebestuur de opdracht een stoet in te richten tot het vieren der eeuwfeesten op 17 Oogst 1930 ; dag waarop de vrijheidsboom zou geplant worden.

Madame Fraiture, Mejuffer Dalcq met M. Pellegrim mochten vrij handelen. Maar het gemeentebestuur wilde iets eenigs, 't moest nieuw zijn.

Dat zou wel gaan schrijft M. Pellegrim want hij zou als richtsnoer « de oude spelen » voor den dag halen, en kon aldus iets echt folkloristisch inrichten. Veel werd er met het woordje folklore geschermd in 1930 en menigmaal viel het moeilijk in de uitwerking van vele «*Folkloristische stoeten*» iets folkloristisch vast te krijgen. 't Is aangenaam die oude spelen te herdenken en 't is nuttig aan de jeugd van heden het leven van vroeger voor den geest te roepen met levende en vroolijke beelden.

Maar 't is moeilijk iets uit de beelden met personen die zoo iets niet beleefd hebben.

Ziehier het korte programma van den stoet :

Hobbelpaardjes : (verplicht vroeger).
Vermaak van de schooljeugd : (St-Gregoriusdag).
Vermaak van de kleine meisjes : de Madeliefjes.
Vermaak der jongelingen : Planters van den Meiboom.
Vermaak der jongelingen : Loten.

Vermaak der volwassenen : Boogschieten op blazoen en de wip ; (Bestaande plaatselijke maatschappij).
Vermaak van de ouden : De kaartspelers.
Vertellingen rond den Haard : Kaboutermannetjes.
Eerste Velo.
De boeren : Kleederdracht.
Oude voertuigen : (kleeren, voertuig).

De andere punten werden op het programma gebracht naar gelang de omstandigheden, maar de folklore bleef op de eerste plaats.

Eene tamelijk goede uitbeelding, een prachtig weer en de talrijke toeschouwers waren een genoegen voor de inrichters. De hierbijgevoegde photos volledigen dit bondig verslag.

Sint « Gregorius ». — De gemijterde schooljongens dragen korven en zingen het lied van « St-Gregorius ».

Een groote jongen met mijter, staf, albe en stool gaat in 't midden en verbeeldt den heilige.

Saint Grégoire, c'est aujourd'hui
C'est pourquoi nous sommes ici
Pour demander la quête
Et oui bien
Pour célébrer la fête
Et vous m'entendez bien.
Charité faite en son nom
Est une très grande dévotion
Faites la donc de bon cœur
Et oui bien
Nous prierons Dieu à toute heure
Et vous m'entendez bien.

Nous prierons Dieu dévotement
Pour qu'il vous place éternellement
Au royaume de gloire
Et oui bien
Auprès de Saint Grégoire
Et vous m'entendez bien (1).

De Madeliefjes. — Eertijds vlochten de meisjes kroonen van Madeliefjes. Zij zongen en dansten.

In de stoet werd deze zang uitgevoerd onder leiding van Mejuffer Dalcq, hun onderwijzeres.

Les pâquerettes.

Quand le printemps dans la prairie
Rend aux gazons tout reverdis
Leurs fleurs et leur nouvelle vie
C'est fête alors pour les petits.
C'est fête alors pour les petits.

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore,* 2e jaar, blz. 235.

Refrain.

Du vert printemps, voici la fête
Allons là bas dans les grands champs
Allons cueillir la pâquerette (bis)
C'est la fleur des petits enfants (bis).

Dans les herbes hautes superbes
Ou fleurit la reine des prés
Nous couperons les lourdes gerbes
De blanches fleurs au cœur doré (bis).

Puis agitant les tiges frêles
Tout en courant dans les sillons
Nous croyions voir les larges ailes
De blancs et légers papillons (bis).

Nous en tresserons des couronnes
Pour orner nos fronts, cette fleur
C'est aux enfants que Dieu la donne
Comme emblême de la candeur (bis).

De Planters van den Meiboom. — Groepschikking :

* opschrift

* man met houweel — * drager — * man met spade

* geweer — * drager — * geweer

* man in strooi — * drager — * vrouw in strooi

den 5 meter lang versierden kop

Dragers met takken.

* den — * vlier — * populier — * haagdoorn

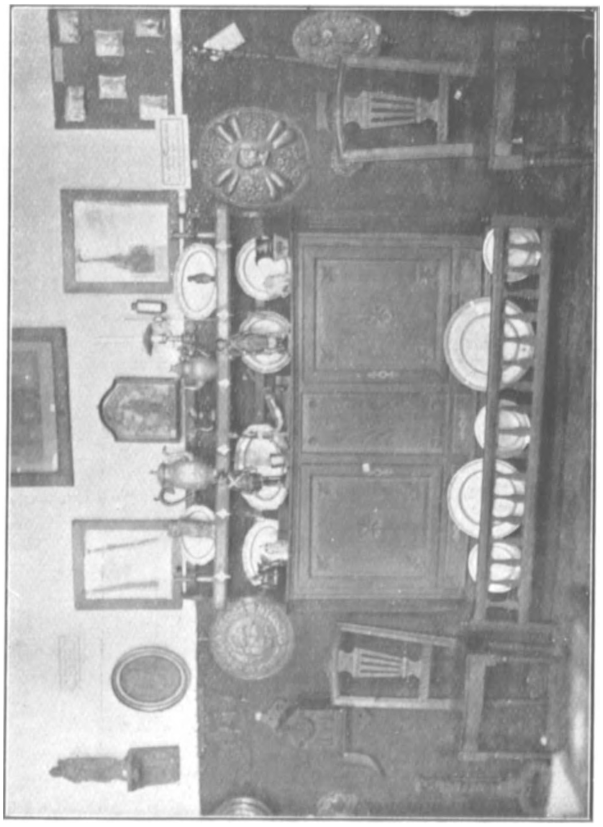

Verzameling koperen en tinnen voorwerpen (Namen).

Sint-Crispijn en Sint-Crispinianus.
Beschermheiligen van het ambacht der
Huidevetters te Namen.
Houten beelden (1700).

Keukenkast Louis XIV, van Naamsch maaksel.

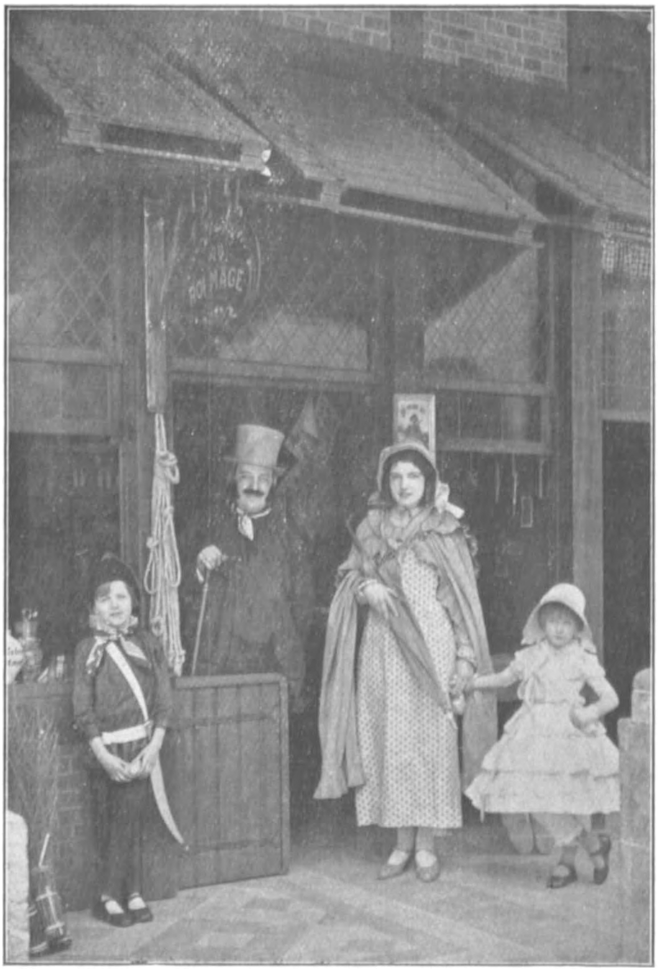

Interieur van een oud winkeltje

Een hoekje der groote zaal.

Credenstafeltje met tinnen voorwerpen.

Nabootsing van een hoekje der slaapkamer

Een hoekje der groote zaal. Tegen den muur eenige schilderijen van M. D. Merny, schilderachtige hoekjes van Namen en het omliggende voorstellende.

De lotelingen. — Versierden hoed met bloemen en strikken.

Zang, harmonicaspeler.

De boogschutters op doel volgen : Maatschappij van Hampteau (Koninklijke Maatschappij sinds 1924).

Des saudarts yn n'est faut
à Hamptia et camm'ant'pau.

Saudarts trala la
Ce n'est pas la barbe
Qui fait les bons soldats

Ah Mon Dieu mame
Que d'ja bin teré
Pol'dairin del famille

Ne breyoz nin ma sœur
C'est-on bia p'tet chasseur.

Atchfau, atchfau
On bia p'te rotchtechfau
Eh oui bien
Po mette Henri à tchfau
Et vous m'entendez bien (1).

Les sizeleux. — Wagen, een oud binnenzicht verbeeldend ; ouderwetsche schouw met behangsel, haardkolen, voetwarmer, haardijzers, brandhout.

Spiegel, kruisbeeld en koperen kandelaars, vogelkooi, lantaarns, *Vader* in z'n hoek bij den haard, muts en kiel, aarden pijp. *Moeder,* katoenlinnen mutsje (gommet) « marinière » (kiel), oude stoelen.

Spinnewiel, rechts van de schouw, met het kakkenestje in de houten wieg met open bodem, langs waar de stroohalmen komen uitpiepen ; links het eiken koffer.

Te midden van den wagen van voor, een moelie met dekplaat dienende tot tafel, rond dewelke de « sizeleux » die den avond komen doorbrengen, met de kaarten spelen ; drinkend uit steenen pinten, uit pateelpinten voor 't bier en de borreltjes uit « plats cous ». Kleeding en pijpen uit den tijd.

Eerst een rijwiel, geleid door 'n boer met blauwen kiel.

Volgen 'n groep landbouwers.

a) *Burgervader,* muts, kiel, groote regenscherm.

b) *Moeder,* kapmantel, rok, rieten mandje met deksel.

c) *meisje,* als boerendochter gekleed, rok met roode streepen, neusdoek op het hoofd.

Het rjwiel was gegeven geworden door M. François Debergh van Noduwez die het in 1892 gekocht had voor 12 fr. 't Is 't eerste rijwiel van de streek, en blijft het eigendom van M. Pellegrim.

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore,* 5e jaar, blz. 17.

Het heeft eveneens gediend in den stoet der eeuwfeesten te Neerwinden op 28 September 1930.

« *Les nutons et les djipsennes d'ell cuve* ». — Deelen van den wagen :

Kaboutermannetjes met kap, baard, houten pijpen. (kleine mannen).

Hun vrouwen : Neusdoek op 't hoofd, voorschoot (kleine vrouwen).

De Kaboutermannekens zagen hout, scherpen hun alaam, maken bussels, klieven hout.

Binnen zijn er « kabouters » gezeten, evenals op de zijtrappen.

Hun vrouwen wasschen rond de kuip, anderen houden een koutje of breiën.

Op de kanten en op den achtergrond ziet men geschilderde « kabouters » koppen, die hun hoofden door het gescheurde ambalage goed schijnen te steken.

De houten balustrade, de klimop en de varens voltrekken de versiering.

Mevrouw Fraiture, onderwijzeres, gelastte zich met het doen uitvoeren van het oude lied « *Les petits nains de la Montagne* ». (Zang n° 6, Nouvelles rondes enfantines door E. Jacques-Dalcroze).

A. PELLEGRIM.

De Societeit van den Ommegang. — Het comiteit te Brussel gevormd voor het hersamenstellen van den Ommegang blijft bestaan. De benoodigheden voor den stoet werden niet verspreid. Allen zijn toevertrouwd aan de stad Brussel, die er bewaarster en eigenaarster van blijft. Niettegenstaande de erge crisis mag men vaststellen dat deze stoet een belangrijk aantal vreemdelingen gelokt had.

Spijtig dat den Ommegang geen regelmatig ingerichte feestelijkheid wordt evenals Passie van Oberamergau, Carnaval de Nice, enz. Dit hangt af van de Brusselaars ; maar dan is het noodig dat den Ommegang zedelijke en geldelijke steun ontvange, voornamelijk van handelaars, die er het meeste voordeel uittrekken.

Het comiteit heeft verschillende andere ontwerpen ter studie genomen, welke te Brussel zouden kunnen uitgevoerd worden.

Wij vragen hier aan allen den noodigen steun.

De zetel van het Comiteit is voorloopig bij den voorzitter : Eerw. Heer De Smedt, 26, Regentlaan of bij den algemeenen secretaris M. Marinus, 12, Oud Koornhuis, Brussel. De bijdrage der leden is 50 fr.

Het Museum « La Vie Wallonne ». — Op het einde van den laatsten Zomer, ontlook zeer nederig en stil, het Museum « La Vie Wallonne ». Zoo vurig verlangd, want reeds lange jaren sprak men er van. Tien, twintig, dertig jaar, men kan het niet juist zeggen want 't is zoo moeilijk, aan de openbare besturen het nut te doen inzien van zulke instellingen. Zij die aan deze instelling werkten,

hebben met veel geduld er aan gewrocht. Eindelijk stelde men tot de beschikking der inrichters 2 huisjes in de rue Feronstrée, waarin men in vier kleine zalen slechts het twintigste deel der verzameling kon tentoonstellen.

Mais enfin — alles heeft 'n begin. Wij leven in een land waar iedere geestelijke onderneming geboycoteerd wordt ; en de werkers zijn gewoon zich met weinig te vergenoegen.

Maar waarom gebeurde de inhuldiging in zoo 'n stilte ? De zalen bezitten een keus van mooie voorwerpen. De voorstelling is uitmuntend, leerrijk en boeiend. Wij hebben de gelegenheid gehad deze zaal te bezoeken voor de inhuldiging met een groep vreemde kenners uit alle deelen van Europa ; en allen waren het eens ; de schikking, de methode van de tentoonstelling goed te keuren. Geachte lezer, zoo gij ooit in Luik komt, vergeet niet, bij gelegenheid, dit museum te bezoeken.

De Isidoor Teirlinck hulde. — Isidoor Teirlinck, die een baanbreker was in de studie van de folklore en die, alleen of in medewerking met De Cock, heel boeiende werken uitgaf : *Kinderspel en Kinderlust, Brabantsche Sagenboek, Vlaamsche Idioticon, Plantlore, Reynaert de Vos,* enz., werd een en tachtig jaar. Niettegenstaande dien eerbiedwaardigen ouderdom, gaat M. Teirlinck voort, (hij was leeraar aan de stadsnormaalschool te Brussel), met zijn studiën, die vol smaak en zeer belangwekkend zijn, uit te geven in de werken van de Koninklijke Vlaamsche Akademie, waarvan hij werkend lid is.

Een groep folkloristen, onder voorzitterschap van M. Sabbe, Conservator van het Plantijn museum, en waarvan de heeren : Goemans, Toussaint van Boelaere, Wattez, Van Heurck, Gessler, Vanden Berghe, Crick, Grauls, Marinus, enz. deel uitmaken, hebben besloten, te dier gelegenheid, een hulde van genegenheid in te richten te zijner eer.

Deze openbare hulde heeft plaats gehad op 22 Februari ten Stadhuize van Brussel, waar er overgegaan werd tot het overhandigen der herkenningsteekens van commandeur in de Leopoldsorde door de Regeering en van het diploma van professor honoris causa door M. Smets, rector der universiteit van Brussel.

M. Sabbe, president der Vlaamsche Academie, sprak de lofrede van den jubilaris uit en overhandigde hem een exemplaar van 't werk *Mengeling Teirlinck,* handelende over studies die onze folkloristen en philologen enz... geschreven hebben ter eere van M. Isidoor Teirlinck.

Dit volume is uitgegeven bij inschrijving. De personen die dit schoone werk zouden verlangen, ten prijze van 125 fr. voor de luxe uitgave en 30 fr. voor de gewone uitgave, mogen hun inschrijving doen door storting op postcheck n° 296,028 van M. Vanden Berghe te Brussel.

Op de tabel van dit werk zien wij studies van M. Boisacq, Carnoy, Crick, Cuvelier, De Flou, De Keyser, Des Marez, Gessler, Goemans, Mansion, Marinus, Sabbe, Sacré, Stijn Streuvels, Van Heurck, Vercouillie, Verdeyen, enz.

Een eere-comiteit samengesteld uit M. Vauthier, minister van Kunsten en Wetenschappen, voorzitter, MM. Franck, Max, Poullet en Nens, onder-voorzitters, enz. beschermende deze betooging.

Onze dienst van de bestuurscommissie waarvan M. Teirlinck deel uitmaakt vereenigde zich uit ganscher harte aan die hulde ten volle verdiend en biedt aan den jubilaris zijn oprechtste gelukwenschen.

Franz Claes hulde. — Wie in België kent Franz Claes niet, de conservator van 't Steen en van het Vleeschhuis te Antwerpen ?

Hij heeft zijn leven gebruikt om die twee Musea in te richten ; en om de overblijfselen van het verleden zijner stad op te zoeken en te verzamelen. Buiten zijn poging om de openbare verzameling te doen groeien ; heeft hij bij zich, in zijn groot eigendom van de Sint-Vincentiusstraat een echt privaat museum ingericht, wonder van rijkdom en van karakter. Niemand, denken we, bezit een zoo volledige samenstelling als hij, van herinneringen aan de oude gilden. Franz Claes was nochtans geen ikzuchtige verzamelaar. Nooit heeft hij geweigerd, zijn stukken in leen te geven aan plaatselijk folkloristische of archeologische tentoonstellingen, ingericht ter gelegenheid van jubelfeesten van Gilden of van oude rederijkerskamers. Zijn inschikkelijkheid was altijd grenzeloos. Geen enkele genegenheidshulde was meer verdiend, dan deze van Antwerpen 20 December 1930 en 't adres dat hem werd overhandigd getuigt van z'n vele vrienden.

De Folklore en de Geschiedenis van de Godsdiensten. — Ieder jaar, legt het Philosophisch Seminarie van het gesticht der Hoogere Studiën te Brussel, een vraag van Folklore ter studie. Iedere leerling en deskundige kan aldus zijn gedachten blootleggen ; de besprekingen die daar op volgen zijn zeer vruchtdragend.

De vraag van dit jaar is : De Folklore en Godsdiensten geschiedenis. De eerste vergadering heeft plaats gehad op Maandag 9 Februari te 8 uur 's avonds.

Waren ingeschreven voor een mededeeling de heeren : Minnaert, Mortier, Boomans en Marinus.

Een dorpsfolklore-museum. — M. De Vuyst, na de korte beschrijving gelezen te hebben die we hier gegeven hebben over het klein folklore-museum van Op-Heylissem, in de dorpsschool opgericht, door M. A. Pellegrim, zet ons aan om u aan te sporen deze gelukkige eerste stoot te veralgemeenen.

We vinden er in dat de E. Heer Claerhout, reeds ontworpen had, in de gemeenten waar het volk in 't algemeen niet genoeg afwisten van hun verleden, die musea te vermenigvuldigen. Voegen wij hieraan toe, dat in Zweden, in ieder dorp, een plaatselijk museum is ; er zijn in Zweden meer dan 2000 dorpsmusea's.

Voor ons Post-Museum. — Het bestuur van Posterijen, naar 't voorbeeld van wat in andere landen gedaan wordt, denkt er aan, zijn verzamelingen uit te breiden met bewijsstukken (oorkonden) en zaken, betreffende de Posten, in 't verleden. Te lang heeft men zich uitsluitend bezig gehouden met postzegels en formulenstukken. Het komt er nu op aan de zaak op historisch gebied in te zien. Lezers, die inlichtingen kunnen bezorgen over oude afspanningen (stilstand van de diligentiën) of ze nog bestaan of afgebeeld werden; over oude zegels en verordeningen van vóór ons actueel stelsel. enz. worden verzocht ze ons mee te deelen of rechtstreeks aan M. Mortier, — onze medewerker — hoofd van de afdeeling, Postbestuur — Evenaarstraat, 79, Brussel.

Boekennieuws.

Onze uitgaven. — Ons tijdschrift verschijnt in twee uitgaven, een Fransche en een Vlaamsche. Daar wij achtten dat ons Vlaamsche lezers op de hoogte moeten gesteld worden van de folklore en de geschiedenis van het Waalsch gedeelte van Brabant en wederkeerig de lezers der Fransche uitgave, met deze van het Vlaamsche gedeelte streven wij er naar dat onze twee uitgaven overeenstemmen en nemen wij desnoods onze toevlucht tot vertalingen om dit doel te bereiken. Edoch alles kan niet vertaald worden, sommige bijdragen kunnen niet vertaald worden zonder gansch hun oorspronkelijkheid te verliezen. De twee uitgaven zijn dus niet steeds identiek. Soms ook publiceeren wij belangrijke werken b. v. « Le Folklore dans l'Œuvre de Ch. De Coster » of ook nog de Monographie over Anderlecht. De vertaling van zulke werken zou te groote onkosten vergen.

Wij meenen nochtans dat studiën of verhandelingen, die ons voor deze werken ingezonden werden in de taal van den schrijver gebruikt dienen gepubliceerd te worden. 't Is daarom dat wij in de Fransche uitgave (de meest gevraagde), de Fransche bijdragen en de vertaling der Nederlandsche artikels overdrukten. Ons Vlaamsche abonnenten ontvingen dit boekdeel terzelfder tijd als de abonnementen op de Fransche editie, en wij bezorgden hun bovendien, in een afzonderlijk boekje, de Nederlandsche artikels in hun oorspronkelijke taal.

Soms ook geven wij slechts in één taal de te omvankrijke werken. In dit geval, trachten wij er voor te zorgen dat de lezers van beide uitgaven een belangrijk werk in de taal naar hun keuze ontvangen. Toen de lezer der Fransche uitgave het boek over Nijvel gezonden werd, ontvingen de lezers der Vlaamsche de Monographie van Thollembeek, daarenboven worden bijzonder voordeelige voorwaarden verleend aan al onze abonnenten om zich de werken aan te schaffen, verschenen buiten de uitgave aan de welke ze onderschreven.

Zoo verschaffen wij aan de abonnenten der Vlaamsche uitgaven « *La Médecine Populaire* » door de HH. Paul Hermant en Denis Boomans aan 17.50 fr. in plaats van 25 fr. Zoo ook kunnen de lezers der Fransche uitgave zich aanschaffen « *De Geschiedenis van Saventhem* » door J. De Ceuster (80 bl. + 52 platen buiten tekst) aan 15 fr. in plaats van 20 fr.

Toen wij aan de abonnenten der Fransche uitgave bezorgden *La Vie d'une petite ville de province pendant la guerre : Jodoigne* door M. Duchène, verscheen in 't Vlaamsch *De Sint-Jacobs Gilde te Loven,* door M. Vogelaers.

In 't Fransch werd gepubliceerd : *Une belle figure Wallonne, Edmond Etienne.* (Waalsch tooneelschrijver) door M. Moureau, anderzijds verscheen in 't Nederlandsch een verhandeling over het

Vaandelspel door M. van der Ven, Studie opgemaakt naar aanleiding van een artikel in de 3[den] jaargang van Brabantsch folklore verschenen.

Onze lezers kunnen zich aan hiernavolgende voorwaarden verschaffen :

La Médecine Populaire : (Slechts enkele exemplaren der gewone uitgave voorhanden), 17,50 fr. in plaats van 25 fr.

Geschiedenis van Saventhem : 15 fr. in plaats van 20 fr.

Brabantsche Folklore, N° 54 (2de deel), Sint-Jacobs Gilde van Loven : 4 fr. in plaats van 5 fr.

Brabantsche Folklore N° 57. Het Vaandelspel door M. J. Van der Ven : 4 fr. in plaats van 5 fr.

La Vie d'une petite ville pendant la Guerre : 5 fr.).

Une belle figure wallonne : Edmond Etienne : 8 fr.

EM. VAN HEURCK en G. J. BOEKENOOGEN. — *L'Imagerie populaire des Pays-Bas. Belgique-Hollande.* Parijs. Z. J. Uitgave Duchartre en Van Buggenhoudt. 1 band. Ill. 10 gekleurde platen buiten tekst.

De Heeren Van Heurck en Boekenoogen (1) hebben, onder dezen titel een nieuwe samengevatte uitgave van hun groot werk « Histoire de l'Imagerie populaire flamande » voornamelijk studie dezerlaatste, gepubliceerd.

Eigenlijk het hier besproken boek verschilt, in vele punten, van het oorspronkelijke werk : men vindt hier niet meer de bladzijden over de geschiedenis van de mannekensbladen in Europa terug, het plan van het boek is gewijzigd en men treft er ook overzichten over de religieuse prenten, de bedevaartvaantjes, volgens andere werken van den beroemden Antwerpschen folklorist, Mijnheer Van Heurck, alsook zekere inlichtingen aan de geleerde schrijvers, bij het verschijnen van de eerste uitgave nog onbekend.

We staan dus hier tegenover een omwerking van het oorspronkelijke werk.

Het boek begint met eenige algemeene beschouwingen over den oorsprong van de beeldekens over zekere van hun eigenaardigheden, over de namen onder dewelke zij bekend zijn en over de verschillende manieren om ze te vervaardigen. Daarna spreken de auteurs over eenige bijzondere soorten volksprenten : Nieuwjaarwenschen, bedevaartvaantjes, banieren van Broederschappen, « Sanctjes », « Bidprentjes » en « Suffragia », onderwerpen over dewelke Mijnheer Van Heurck zeer belangrijke studiën reeds schreef en waarvan sprake was in dit tijdschrift.

Het werk zelf bestaat uit twee deelen : Holland en België.

In het deel over Holland is er eerst een algemeen overzicht over de mannekensbladen in Noord-Nederland. De gekende manne-

(1) Jammer is deze laatste onlangs overleden.

kenspapieren van de XVIe en de XVIIe eeuwen zijn hoogst zeldzaam. Maar de houtsneden zijn bewaard gebleven en werden later door uitgevers gebruikt, of nageboodsd, zoo dat men er nog vindt, gedrukt in deze laatste jaren, en, dikwijls met den ouden tekst.

De oorsprong van die beeldjes moet in den godsdienst te vinden zijn, te oordeelen naar de weinige gekende exemplaren uit de XVIe eeuw, en den naam «Heilig» aan de kinderprenten heden nog, in Noord-Brabant en in Friesland, gegeven. Doch het protestantisme moest vroeg het vervaardigen van katholieke gravures ter dood veroordeelen.

Dan spreken de auteurs van de verschillende onderwerpen in de Hollandsche prentenindustrie gekend. Tijdens de XVIe eeuw bestaan vele tooneelen uit den Bijbel, spreekwoorden, dieren ; in de XVIIe eeuw, benevens onderwerpen met een of meer tafereelen van godsdienstigen oorsprong, vindt men wereldsche subjecten : portretten ; tooneelen uit de geschiedenis of uit het dagelijksche leven ; verzonnen verhalen, en, natuurlijk ook, de populaire themas : « Den verkeerden wereld », « Den doodendans », « Den trap des ouderdoms ». De zelfde motieven worden in de prenten der XVIIIe eeuw teruggevonden, tot dat de groote graveerder, Numan, nieuwe subjecten, aan de oude mannekensbladindustrie onbekend, schept. Voor de XIXe eeuw, moet men vooral de aandacht op het werk van de «Maatschappij tot Nut van 't Algemeen», met hare prenten met vaderlandsliefde, wetenschappelijke en moreele doelen, vestigen.

Maar, ondanks al wat gedaan geweest is, verdwijnt het in hout gesneden mannekensblad.

Deze studie wordt, met eenige woorden over den steendruk en over de concurrentie door de drukkerijen van Turnhout, Frankrijk en Duitschland, namelijk Gangel, te Metz, Pellerin, te Epinal, Scholz, te Mainz, de werkplaatsen van Neu-Ruppin enz, die allen met nederlandschen tekst drukken, gemaakt, besloten.

Thans worden alleen nog de volksprentjes van Pellerin verkocht. Daarna volgt een lijst van steden waar mannekensbladen gedrukt werden, met de namen van de uitgevers en een korte notitie over hun huis.

Eerst Noord- en Zuid-Holland, waar sprake is van Amsterdam, stad die altijd het centrum van de beeldekensindustrie in Holland was, van Haarlem, Schiedam, Dordrecht, Zaandam, Rotterdam, de mededingster van Amsterdam in deze nijverheid, Gorinchem, Purmerend en Leiden, waar er maar moderne prenten gedrukt werden.

Dan volgen : Noord-Brabant, met Breda en 's Hertogenbosch, en de Provincie Overijssel en Gelderland, waar over de drukkers van Deventer, Zwolle, Zutphen, en ook van Zalt-Bommel met het huis Noman, die talrijke houtsneden aan onze prentendrukkers afstond, gehandelt werd.

Voor Friesland kent men alleen eenige houten gravuren van Leeuwaarden en van Sneck, en voor de Provincie Limburg eenige zeldzame godsdienstige prenten op het einde der XVIIIe eeuw, bij de weduwe H. Bontamps te Venlo, uitgegeven.

Hobbelpaardjes bij het begin van den Folkloristischen stoet
van Op-Heylissem.

De Madelievenkransen
in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem.

De herderinnetjes in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem.

De Lotelingen in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem.

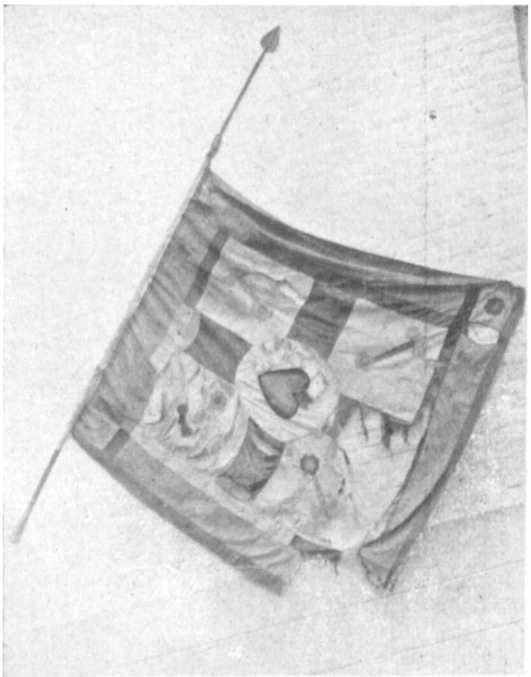

Het oude vaandel der Wipschutters van Op-Heylissem.

De Maaisters in den Folkloristischen stoet
van Op-Heylissem.

Boeren en boerinnen in den Folkloristischen stoet
van Op-Heylissem. Links, oud rijwiel.

Wagen der Kaartspelers in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem.

Oud rijtuig in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem. Links, monniken der oude abdij.

Wagen der Kabouters, mannen en vrouwen in den Folkloristischen stoet van Op-Heylissem.

Folkloristisch School Museum van Op-Heylissem (1930) dat gedurende het jaar der eeuwfeesten diende tot het aanschouwelijk onderwijs. (Zie Brabantsche Folklore, 9e jaargang).

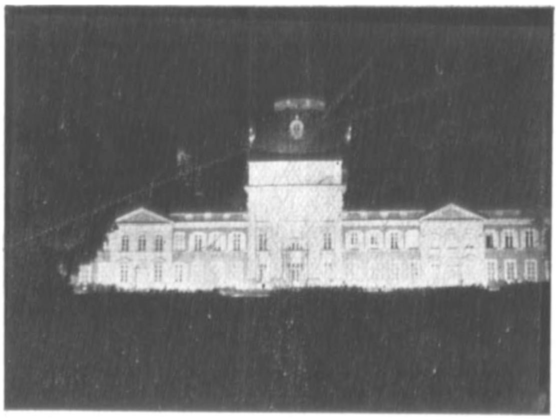

Zicht op het verlichte Kasteel van Op-Heylissem (eertijds abdij). (17 Augustus 1930). Zie Brabantsche Folklore, 1e j.

Eeuwfeesten te Noduwez.
Wagen met het weefgetouw. De inwoners die zich eertijds meestal bezig hielden met het weven, zijn hedendaags uitsluitend een landbouwbevolking.
(Cliché Haenen, Thienen).

Het gedeelte over Holland sluit met de catalogussen van eenige bekende drukkerijen : van Johannes Kannewet te Amsterdam (1738-1785), van de reeks prenten door de « Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, sedert 1803 gepubliceerd, van (meer dan vier honderd nummers) van het zeer bekende huis Noman te Zalt-Bommel (rond 1814-1830) en van de firma T. C. Hoffers, te Rotterdam (rond 1820-1840).

In het laatste deel van het werk handelen de schrijvers over België, of liever over zijne volksprenten uit de XIXe eeuw. Waarom, wordt in de volgende woorden uitgelegd : « Il ne nous est pas possible d'écrire l'Histoire de l'imagerie populaire en Belgique avant le XIXe siècle, par suite de l'extrème rareté des pièces anciennes..... Que sont devenues les nombreuses images sorties des ateliers de nos provinces flamandes et Wallonnes ? Ont elles été détruites au cours des années, ont elles pris le chemin de l'étranger, restent-elles enfouies dans des bibliothèques inaccessibles ? Hélas, malgré des efforts persévérants, nos recherches sont restées vaines ».

Turnhout was in ons land het voornaamste centrum van de industrie van het mannekensblad ; hare productie werd in ons land overal en tot in Holland verkocht.

Na eenige korte beschouwingen over de godsdienstige platen in deze stad gedrukt en waarin bijzonder sprake van « den godzaligen huiszegen » van « den Duyveldans », en de « Geestelijke Loterije » is, begint de aanzienlijkste studie van dit deel. 't Is « L'imagerie civile et militaire ». Doch zal hier niet over al de beeldekens die in de editie van 1910 besproken werden, gesproken worden, maar van een beperkt aantal dezer.

Men treft hier korte nota's over « Ulenspiegel », « Ourson », « Luilekkerland », « Sint-Nikolaas », over zekere spelen : « Ganzenspel », « Nieuwe Arlekijnspel » en andere nog. Ook spreken de auteurs over de « Floskaartjes », volgens Dr Boekenoogen een gewezen tarokspel ; over « Koningsbrieven » en prenten met veldslagen, soldaten- of dagelijksch leven.

Op dit algemeen overzicht volgt een studie over de verschillende centra waar men, in ons land, beeldekens drukte, en over de huizen die daar werkzaam waren.

Eerst de provincie Antwerpen, met de stad Antwerpen ook voor het drukken van volksboeken, Almanakken en liederen vermaard ; Turnhout die een zoo gewichtigen rol in de geschiedenis van deze industrie speelde, nijverheid in deze stad door Corbeels en Jacques Brepols gesticht, en waar talrijke uitgevers firma's later opgericht werden ; Lier en Mechelen. Vervolgens komt Brabant met alleen Brussel en Leuven, en dan West-Vlaanderen met Brugge, Kortrijk en Ieperen. In Oost-Vlaanderen bestaan Oudenaarde en Gent, deze laatste stad, centrum van zeker belang. In het Walenland vindt men Luik en Verviers, in de Provincie Luik; Bergen en Doornik in Henegouwen en Namen, in de Provincie van dezen naam.

Zooals voor Holland volgen catalogussen op den tekst. Het zijn die van de turnhoutsche huizen : P. J. Brepols en Brepols en

Dierckx Zoon, die verscheidene honderden nummers bevatten ; Wellens-Delhuvenne et Cie ; Glenisson et Van Genechten ; Glenisson en zoon ; Antoine van Genechten en Fr. A. Beersmans-Pleek.

Vier tafelen sluiten het werk : een inhoudstafel, een tafel van uitgevers, graveerders enz, een van de gekleurde platen buiten tekst en een laatste van de gekleurde en ongekleurde platen buiten tekst, speciaal voor de exemplaren op Hollandsch papier Pannekoek, gedrukt. Met veel zorg door het huis Duchartre et Van Buggenhoudt gepubliceerd, bevat het boek talrijke illustraties — mannekensbladen, houtsneden — van het grootste belang. Het moet zich in de handen van alle de vrienden en bewonderaars van de volkskunst bevinden, maar toch, in weerwil van zijne aantrekkelijkheid doet het niet het standaardwerk dat de eerste uitgave was, uitgave met echte mannekensbladen, zoo frisch van kleur, die men met ontroering bezag als men aan het verleden dacht, geïllustreerd, vergeten.

LUCIEN CRICK.

ACHILLE BERTARELLI. *L'imagerie populaire italienne.* Paris S. D. Uitgave Duchartre et Van Buggenhoudt. 112 bl. 36 illustraties, 20 platen buiten tekst, 6 gekleurde fac-similés.

Alle de folkloristen kennen de schoone reeks boeken over de mannekensbladen, door de Firma D. et V. B. van Parijs uitgegeven.

In deze reeks laat den Heer Bertarelli eene studie over de Italiaansche volksprenten verschijnen, waarin de geleerde Milaneesche beeldekenskenner, die in 1923 aan zijne stad zijne verzameling van ongeveer 250.000 stukken schonk, de prenten van zijn land, hun eigenaardigheden en hun evolutie bestudeerd.

In het eerste kapittel wil schrijver bewijzen dat, de volksprenten, het leven en de beschaving der massa beschrijven, en dat ze, door de eeuwen heen altijd dezelfde gebleven zijn en door het volk meer geliefkoosd dan de werken van groote meesters waren. Vervolgens maakt de auteur attent op den samenhang tusschen volksletterkunde en volksprenten en bewijst daarna, de groote rol door F. Novatti voor het kennen van de volksprenten, waarvoor de Prenten Kabinetten alleen verachting hadden, gespeeld. Daarop volgen eenige beschouwingen om het bewijs te leveren, dat talrijke historische bronnen nog bestaan die toelaten de geschiedenis van de volksprenten te bestudeeren. M. Bertarelli volledigt dat in het volgende kapittel, waarin hij van den oorsprong en de grenzen tusschen dewelke de eerste manifestaties zich ontwikkelden tijdens de middeleeuwen spreekt. Hij doet hier ook opmerken dat, indien Italië uit verschillende Staten bestond, doch bleven de motieven van de volksprenten zooals de italiaansche volksziel, dezelfde.

In een zesde hoofdstuk bewijst S. dat de volkskunst bij de geboorte van het Humanisme getrouw aan de oude onderwerpen, zoowel in de iconographie dan in de letterkunde, bleef.

In alle tijden zijn het de ongeletterde die het meest getrouw aan volkskunst en aan hun geliefkoosde subjecten gebleven zijn.

Het laatste punt door den geleerden schrijver aangeraakt is dit van de noodzakelijkheid van de mannekensbladen volgens een plan dat de eenigheid van voorstelling laat uitkomen, te rangschikken. Hier komt de auteur op tegen eene classificatie van de volksprenten zooals die, die men volgt voor de kunstplaten, rangschikking volgens het centrum van productie, volgens kunstenaars, volgens scholen. Ook in het volgende kapittel stelt hij eene andere groepeering voor : God, De Wereld en de Schepping ; de Mensch ; de Andere Wereld. Men kan licht begrijpen dat het grootste deel van het boek aan de rechtvaardiging van het plan en aan de specifieke bijzonderheden van de italiaansche mannekensbladen, gewijd is.

Daarna spreekt de Heer Bertarelli over het ontstaan en de verspreiding van talrijke prenten. Hij heeft ook eenige woorden over, voor de geschiedenis van drukkerijen en van graveerders. Hier handelt hij over J. M. Mitelli (1634-1718) en bespreekt dan zekere catalogussen : die van Antonius Lafréry (Rome 1572) uitgever van franschen oorsprong, de grootste prentenverkooper van Rome, tijdens de XVIe eeuw ; van André Michel Ange Vaccari (Rome 1614) waarin men talrijke populaire themas : Luilekkerland, Verkeerde Wereld, Ganzenspel en m. n.) vindt.

Ook zijn vele bladzijden van het werk van den heer Bertarelli aan de twee voornaamste italiaansche prentendrukkerijen gewijd : Remondini van Bassano Veneto, rond 1650 gesticht en die in 1860 ophield met het werken, en Soliani van Modena, die bestond van 1640 tot 1870, en waarvan een groot deel van de drukblokken, zich thans in de Pinacotheek Estense van deze stad bevindt.

Om te eindigen spreekt schrijver nog eens over het werk van Mitelli, van Bologna, vervaardiger van meer dan zes honderd platen, met populaire onderwerpen, waarvan wij de geheele producte bezitten, dank zij een herdruk door Lelio dalla Volpe, in 1736 gedaan.

Talrijke reproducties met smaak en wetenschap uitgekozen luisteren het boek op.

Volgens gewoonte, hebben de uitgevers firma D. en V. B. het werk met veel zorg gepubliceerd en het is een genoegen dit schoon boek door te bladeren, en een noodzakelijkheid voor al de folkloristen en verzamelaars een zoo volledige geschiedenis van de italiaansche mannekensbladen te raadplegen.

LUCIEN CRICK.

RIFF ADOLPHE. — *L'Art Populaire en France,* 1^e^ boekdeel 1929, 240 bl. rijk geïllustreerd. Prijs 68 Fransche frank ; 2de boekdeel 1930, zelfde prijs. Boekhandel Istra, Jodenstraat, 15, Straasburg.

Onder leiding van den heer Riff Adolf, conservator van 't Elsasser Museum en van het Geschiedkundig Museum van Straasburg werd de uitgave aangevat van een jaarlijksch boek met titel : *L'Art Populaire en France,* deze werken bevatten grootte en zeer streng opgemaakte documentatie. Toen wij in den loop van 't

jaar 1930 het eerste boekdeel ontvingen, betwijfelden wij wel eens dat deze uitgave zou voortgezet worden. Echter hadden wij niet eens de gelegenheid het aan te bevelen, toen wij reeds prospectus en bericht ontvingen dat het tweede deel verschenen was.

De studiën in deze annalen zijn zeer verscheiden van aard en flink opgesteld. Al wat de Volkskunst in Frankrijk betreft is er in behandeld. Men vind er werken over het huis, den huisraad, de ceramieken, de koper-, tin en ijzerwerken, de volksprenten, de kleederdrachten, de juweelen, de werktuigen, het houtwerk, de zadelmakerij, de kleine ambachten, enz.

Voegen wij hierbij dat de oplagen op 500 genummerde exemplaren beperkt is, waarvan een groot deel op voorhand onderschreven. Daar deze werken weldra een encyclopedie van de Volkskunst in Frankrijk zullen vormen, kunnen wij niet genoeg aanraden aan degenen die de volledige reeks zouden willen bezitten, zonder verwijl zich de reeds verschenen boekdeelen aan te schaffen.

Ziehier de inhoudstafel der twee boekdeelen :

Eerste jaar 1929. — *J. Desaymard.* Vue synthétique de l'art populaire en Auvergne. — *J. Gauthier.* Aperçu général sur l'art populaire breton. — *Henri Algoud.* La maison rurale en Provence et ses accessoires. — *H. Muller.* Notes brèves sur le Queyras (Hautes-Alpes). — *Ad. Riff.* La survivance et l'origine de quelques ornements géométriques en Alsace. — *G. Chenet.* Pots de camps et bressons argonnais. — *Guy Gaudron.* Notes sur deux curieuses pièces de faïences originaires d'Argonne. Lampe d'église et grand bénitier. —*R. Forrer.* Les pierres chauffe-lit ou «Bettstein» d'Alsace. — *G. Jeanton.* Les foyères en terre cuite entre Saône et Loire. — *Ad. Riff.* Etudes sur les étains régionaux de France. — *Ch. Sadoul.* Moules pour objets de piété en étain du Musée Historique lorrain à Nancy. — *P.-L. Duchartre.* Notes sur les origines de l'imagerie et des imagiers. Les sources d'inspiration et la couleur locale. — *R. Saulnier.* La mélancolique destinée des vieux bois d'images. — *Hans Haug.* Les bois populaires alsaciens de Fr. Isnard. — *André Philippe.* Les débuts de l'imagerie à Epinal. — *A. van Gennep.* Dossiers décorés de prie-Dieu à Publier (Haute-Savoie). — Entrées de loquets et de serrures à Saint-Léon-de-Vézère (Dordogne). — *J.-M. Rougé.* Vieux ustensiles de Touraine. — *Henri Algoud.* Le costume en Provence. — *M. Tortillet.* Le Chapeau bressan. — *M. Gintzburger.* Amulettes Judéo-Alsaciennes. — *Comtesse Jean de Pange.* Ornements primitifs sur des maisons alsaciennes. — Notes et enquêtes. — Informations. — Bibliographie.

Tweede jaar 1930. — *J. Gauthier.* La maison du marais breton. — *P. Mesple.* Les pigeonniers de la Terre d'Oc. — *J. Desaymard.* Le culte de Saint-Verny en Auvergne. — *E. Theuret.* Survivances païennes sur des croix en Lorraine. — *W. Boissel.* En Pays Basque. Inscriptions et ornements des tombes. — *L. Le Bondidier.* Plats de quête en bois sculpté des Pyrénées. — *A. Philippe.* Portes d'armoires eucharistiques en tôle ajourée ou découpée. *H. Algoud.* Poteries et verreries populaires en Provence. — *Ch. Sadoul.* Cou-

vots et pelles à couvots en Lorraine. — *Guy Gaudron.* Vierges en faïence d'Argonne. — *P. Cordonnier-Détrie.* Une curieuse écuelle de Ligron (Sarthe). — *Hans Haug.* Notices sur la peinture sous verre. — *A. van Gennep.* Notes sur le travail du bois en Savoie. — *Ad. Riff.* Les plaques à beurre en Alsace. — *P. Cordonnier-Détrie.* Quelques découvertes récentes sur l'imagerie populaire mancelle. — *R. Saulnier.* De l'imagerie populaire à l'imagerie enfantine. — *G Jeanton.* Le costume du pays tournugeois. — *J. Walter.* Une statuette de Dieu le Père (Alsace). — *J. Nogaret.* Un banc essentiellement basque « Le Züzülü ». — *J. Gauthier.* Céramiques populaires (Bretagne). — *J.-M. Rougé.* Vieilles industries traditionnelles en Touraine. — *Ad. Riff.* Plats d'étain à décor gravé (Alsace). — *H. Clouzot.* Carte de bijoux populaires. — *P. Mesple.* Le «Subre-Junh» du Midi Toulousain. Notes et enquêtes. — Informations. — Bibliographie.

Les Bois de l'Imprimerie Depouille te Verviers. — De oude drukpers en de houtsneden der drukkerij van de famillie Depouille werden door den heer J.-S. Renier van een gewisse vernieling gered ; alles wordt thans in het Museum van Verviers bewaard.

De Depouille's waren de eerste en gedurende langen tijd de eenige drukkers der streek van Verviers. Ze werkten van 1737 tot 1860.

De houtsneden hunner drukkerij vormen een zeer eigenaardige verzameling, bijna ongekend. 't Is daarom dat de Bestuurscommissie van 't Museum de beslissing nam ze allen te doen drukken. Het bundel dat komt te verschijnen verwezentlijkt deze gelukkige beslissing.

Meer dan 300 houtsneden van verscheidene formaten, waartusschen 12 groote op dubbel blad getrokken, werden gereproduceerd.

De uitvoering van dit werk werd met groote zorg gedaan, op luxe papier « Alfa Mousse » van het huis Navarre.

't Werk omvat 49 bl. (van 45 cm. x 28), de inhoudstabel en een verhandeling over de Depouille's en over de houtsneden van hun werkhuis door M. Pirenne, Conservator van 't Museum. Alles is onder een fraai omslag gezet.

Deze verzameling op een zeer beperkte oplage (250 genummerde exemplaren) getrokken en aan een zeer geringen prijs (50 frank) afgestaan, zal voorzeker al de liefhebbers van houtsneden, van Volkskunde en Folklore en ook boekenliefhebbers aanbelangen.

SMETS GEORGES. — *Ethnologie en Sociologie.* Revue de l'Université de Bruxelles, October-November 1930.

Ethnologie en Sociologie, aldus luidde het opschrift van de rectorale redevoering uitgesproken bij de heropening van 't schooljaar 1930 in de Hoogeschool van Brussel. Wij geven hieronder de besluiten die eveneens aan een redevoering betiteld *Folklore en Sociologie* zouden passen. 't Is ons een waar genoegen dit gedeelte

van deze redevoering over te drukken, daar onze lezers, in de algemeene gedachten een overeenstemmende wending zullen vinden, wending welke wij trachten te bepalen :

« Toujours, les historiens, qu'ils s'en rendent compte ou non, raisonnent comme si certaines affirmations étaient des vérités universelles, vraies de tous les peuples, vraies en tous les temps. Postulat redoutable, postulat nécessaire. « Si l'humanité de jadis n'était « pas semblable à l'humanité actuelle, nous ne comprendrions rien aux documents ». Ainsi s'exprime un manuel très employé, qui ne prêche pas plus le scepticisme qu'il ne recherche le paradoxe ; l'Introduction aux Etudes historiques, de Langlois et Seignobos. Semblable ne signifie pas identique. Nous entendrons le mot en ce sens qu'il faut qu'il y ait, entre l'humanité de jadis et l'humanité actuelle, beaucoup de traits communs, faute de quoi la méthode historique n'aurait plus d'assiette.

« Or, ces notions générales, ou les trouvons-nous, sinon dans l'expérience de la vie sociale, expérience directe ou indirecte, brute ou élaborée ? J'entends de notre vie sociale, de la vie sociale, vécue, perçue par le dedans. Et la sociologie n'a-t-elle pas pour mission principale d'enrichir par toutes les méthodes d'investigation dont le savant dispose, de critiquer, de classer, de comparer, de relier entre elles ces données dont le noyau vient de l'expérience de la vie sociale ? Nous pouvons dire que c'est elle, qui, franchissant le fossé qui sépare le sens commun de la science, saura chercher et définir ces constantes sans lesquelles l'œuvre de l'historien serait impossible. Ce n'est pas le rôle de l'histoire, qui ne s'intéresse qu'aux variables.

« Histoire et sociologie se pénètrent donc intimement. On peut, on doit essayer de formuler une sociologie indépendamment des considérations historiques. Mais on n'exposera jamais aucun fait historique sans qu'une sociologie implicite ou explicite ne soit incluse dans cet exposé.

« On a dit parfois qu'une sociologie est une histoire bien faite. Formule malheureuse. L'erreur consiste à appeler sociologie, ce qui n'est qu'une histoire bien faite. La sociologie est autre chose, mais cette chose là est indispensable à l'histoire.

« Si maintenant nous revenons à l'ethnologie, nous verrons que, de même que l'histoire, elle suppose des variables et des constantes. On n'échappe pas à la nécessité d'admettre entre les sociétés, de quelque niveau que ce soit, des éléments d'identité qui s'accordent fort bien avec l'extraordinaire diversité dont les institutions humaines nous donnent le spectacle.

« Mais, dira-t-on, si l'ethnologie a ses constantes, sont-elles bien de la même nature que les constantes de l'histoire ? Elles paraissent résulter d'observations convergentes, sans être un postulat de la méthode elle-même. Est-ce bien vrai ? L'ethnologue, s'il étudie du dehors des objets, armes, outils, vêtements, même les gestes des populations qu'il décrit, n'atteint pourtant au cœur même de ce qu'il veut saisir que par l'enquête orale. Et les déclarations des primitifs interrogés ne sont pas pour lui autre chose que, pour l'historien, la tradition orale, figurée ou écrite, qu'il

interprête ; elles sont une « source » et cette source, il devra la traiter comme l'historien traite les siennes, en y ajoutant ce quelque chose d'universellement humain sans lequel elle resterait muette.

« On à décrit, avec beaucoup d'ingéniosité, ce qu'on a appelé une mentalité primitive, qui en toute occasion fait appel, pour expliquer et pour agir, à des influences occultes, à des propriétés mystiques, et qui, d'autre part, irait même jusqu'à ignorer le principe de contradiction, cette pierre angulaire de la logique. Quand M. Lucien Levy-Bruhl défendit ces idées à la Société française de Philosophie, M. G. Belot lui répondit : « Qu'il y ait des différences ? Cela est bien évident. Mais comment les comprendrons-nous, si ce n'est en partant de ce qu'il y a de commun » ? On ne saurait mieux dire. Aussi bien, ni M. Levy-Bruhl, ni ses disciples, moins encore ses contradicteurs, n'ont jamais nié que cette mentalité primitive ne pût se retrouver chez les civilisés, et je serais disposé pour ma part à aller très loin et à la rechercher jusque dans ce qu'il y a en nous de plus profond et de plus élevé. Mais, où que l'on s'arrête, ç'en sera assez pour pouvoir dire que la mentalité primitive n'est perceptible pour les ethnologues civilisés qu'en raison des échos qu'elle éveille en leurs âmes, et l'on pourra donc beaucoup retenir des analyses souvent si riches et si pénétrantes de M. Lévy-Bruhl, sans sacrifier le principe de l'identité foncière de tous les hommes.

« Si l'on fait un dernier pas, on découvrira peut-être que ce qui est vrai de l'ethnologie, l'est aussi des autres sciences sociales. Toutes, sauf celles qui se prétendent normatives, se constituent par une étroite union d'un ensemble de connaissances d'ordre général sur les hommes et leurs rapports entre eux et d'une information sur les conditions particulières dans lesquelles se sont produits certains phénomènes singuliers, c'est à dire, d'une sociologie et d'une histoire — et cette histoire ne peut être féconde que par cette sociologie.

« De là découlent deux conséquences et un corollaire — et c'est par là que je terminerai.

« La première conséquence est que les sciences sociales ont un caractère spécifique qui les distingue de toutes les autres : elles supposent chez celui qui les pratique l'intelligence directe, par le dedans, des réalités sociales ; c'est elle qui le met sur la voie de ces vérités générales, dont la possession est, nous l'avons vu, indispensable à l'acquisition de connaissances particulières.

« La deuxième est que les sciences sociales, si elles prétendent retracer une évolution, ne peuvent le faire que dans certaines limites, celles-la mêmes qui sont tracées par ces vérités générales et indispensables. Elles ne peuvent connaître qu'un homme déjà formé, déjà assoupli aux relations avec ses semblables, en somme, pas très éloigné de nous. Au delà, les sociologistes n'ont plus qu'à se taire et à céder la parole aux biologistes.

« Le corollaire, c'est qu'il faut se garder d'une illusion décevante : Les problèmes d'origine ne sont et ne seront pas résolus On a perdu trop de temps à disserter sur les débuts du langage,

de l'art, de la famille, de l'organisation politique. Sachons nous borner et nous attacher à la nature, aux fonctions, aux transformations des manifestations multiples de la vie sociale.

« La tâche est assez vaste, et elle reste captivante, d'autant plus captivante que les sciences sociales, alliage d'une histoire et d'une sociologie, trouvent dans la première tout ce qu'il faut pour piquer la curiosité et dans la seconde tout ce qui peut satisfaire la raison ».

CAPART JEAN. *Propos sur l'art Egyptien.* Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles. T. XXXIV, 1930. 308 bl. 188 afbeeldingen.

't Boekdeel 34 der « Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles » is gansch aan dit werk van den heer Capart toegewijd. Ongetwijfeld, is het een der meest interessante der reeks. De grondplannen en afbeeldingen die het werk opluisteren, vergemakkelijken de lezing van dit boek, reeds zoo boeiend, zoo duidelijk gemaakt door de meesterlijke behandeling van het onderwerp.

Eens te meer stellen wij vast hoe zeer het noodig en onontbeerlijk is, het onderwerp te bezitten, om het op behoorlijke wijze, zelfs aan buitenstaanders voor te houden. Hij die met aandacht dit werk leest zal een juist algemeen begrip aanwerven, over de zoo belangrijke egyptische beschaving, beschouwd op gebied der kunst.

Schrijver toont ons enkele der meesterwerken van de Egyptische kunst en leert ons haar bijzonderste kenmerken. Hij onderzoekt vervolgens de esthetische problemas bij dit volk, toont ons de wonderen van zijn nijverheidskunsten. Verder geeft hij een hoofdstuk over de puinen van Thebe, maakt een geschiedkundige schets der opgravingen, zonder den anecdotischen kant te verwaarloozen, hij eindigt dit prachtwerk met een hoofdstuk toegewijd aan de Vallei der Koningen en aan het graf van Touthankhamon.

Uitgaven van den Ommegang. — Wij kunnen aan zeer voordeelige prijzen de overblijvende uitgaven van den Ommegang aan onze lezers afstaan.

1° Album in kleuren, bevattende benevens 20 platen geteekend door de kunstenaars die aan de hersamenstelling van den Ommegang meegewerkt hebben, de muziek der hoornblazers en der gezongen aria's. Prijs : 12 fr. in plaats van 25 fr.

2° Afdruk op oud Hollandsch geschept papier van het Vaantje van O. L. Vrouw van den Zavel. Slechts 12 exemplaren voorhanden. Prijs : 5 fr.

3° 20 postkaarten in kleuren, den plakbrief van den stoet voorstellende, Fransche of Nederlandsche tekst : Prijs : 2.50 fr.

4° Plakbrieven van den Ommegang. Fransche of Nederlandsche tekst. Prijs : 5 fr.

WASNAIR EMILE. *Histoire ouvrière et paysanne de Belgique,* 148 bl. teekeningen van M. Liénaux, 1930. Boekhandel « L'Eglantine » Brussel.

't Valt zeer moeilijk de geschiedenis van menschen uit den nederigen stand te schrijven. Wie stelde voorheen belang in de laten, boeren en ambachtlieden. De chronijk schrijvers waren ten dienste van de heeren en ze teekenden alleen het doen en laten van hun weldoeners op. 't Geval van Gilles van Orval is zeer kenmerkend. Sprekende van het charter aan de inwoners van Hoei door den bisschop van Luik verleend, maakt hij vooreerst den lof van zijn bisschop en om de lezers niet te vervelen geeft hij enkel de eerste woorden van de oorkonde. Zoo was gedurende langen tijd de mentaliteit der geschiedschrijvers. Daaraan is het dan ook te wijten dat ons volk zoo weinig belang stelt in de geschiedenis. De schoolcursussen onderhouden al te dikwijls over zaken waar het volk geen belang in stelt. De ontwikkeling der folkloristische opzoekingen zullen, zonder twijfel, op het domein een groote leemte aanvullen, edoch het zal slechts de toekomstige generatie zijn die er van zal genieten.

't Volk nochtans stelt belang in wat voorheen de menschen deden en hoe ze leefden ; in opvoedkunde moet men « gaan van 't eenvoudige naar 't ingewikkelde, van 't gekende en 't nabij zijnde, naar 't onbekende en 't verwijderde » d. i. een pedagogische regel. Spreek aan eenvoudige lieden van menschen uit hun stand en ze zullen begrijpen. Dit was dan ook de taak door den Schrijver opgenomen ; hij vereenigde in zijn boekwerk al wat er gekend is over 't leven en den toestand bij ons der eenvoudige menschen, van af de Galliërs tot op onze dagen.

Wij moeten den schrijver bedanken, geen verzinsels maar slechts bepaalde en bewezene feiten voor te houden, zijn werk in een vloeiende stijl geschreven te hebben, en aldus begrijplijk voor hen tot wien hij zich wend. Kortom een zeer gelukkige nieuwigheid.

DE BORGHGRAVE D'ALTENA, Graaf JOSEPH. *La sculpture gothique à l'Exposition d'Art religieuse, Liège 1930.* Drukkerij Ch. Peeters, Zout-Leeuw, prijs 40 fr.

Degenen die de tentoonstelling van christelijke kunst in de nieuwe kerk van Fétinne te Luik bezochten, waren ten zeerste verwonderd over het groot aantal beelden er samengebracht. Schrijver die veel heeft bijgebracht tot het voorbereiden dezer tentoonstelling, heeft het gelukkig gedacht opgevat de bijzonderste dezer beelden in een reeks afdrukken voor te stellen. Zes en zeventig platen met een verklarenden tekst worden onder een omslag aangeboden. Kostbare gedenkenis welke al deze die de tentoonstelling bezochten, zullen willen bezitten.

DE BAERE C.-D. *Onze Ommegangsreuzen.* Katholieke Vlaamsche hoogeschooluitbreiding, 48 blz. geillustreerd. Prijs : 2 fr. Standaard-boekhandel, Brussel.

Schrijver geeft ons hier de voordracht welke hij meermalen in den loop der drie vorige jaren gehouden heeft. Hij onderzoekt oorsprong en ouderdom der reuzen, spreekt over de reuzen familiën, over de dansen en zangen bij hun Ommegangen, handelt ook over hun vijanden. Het boekje is geïllustreerd met de afbeeldingen der bekendste reuzen van België en van 't Noorden van Frankrijk.

De Beer Joseph. *Méreaux Anversois,* 1e deel, 128 blz. geïllustreerd bij Vromans, 45, Goudbloemstraat, Brussel.

Schrijver geeft in afdruk de studie uit welke hij reeds publiceerde in de Revue Belge de Numismatique. Deze penningen werden in 't algemeen weinig bewaard, 't waren stukken zonder waarde en zonder eenigen kunstsmaak vervaardigd. Buitengewoon mag het heeten dat schrijver zoovele stukken heeft kunnen verzamelen. Dit eerste gedeelte handelt slechts over de penningen uitgedeeld bij zielemissen, recht gevende op brood of op geld bij jaargetijden van godvruchtige stichtingen en ook nog over de penningen van de Tafel van den H. Geest van Antwerpen.

Het tweede gedeelte zal handelen over de giftpenningen van kerken, kloosters, broederschappen, godshuizen, gilden en ambachten.

Het derde zal verder handelen over verschillende stukken en de bijvoegsels der twee voorgaande reeksen.

Laport George. *L'académie des baudets,* 32 bl, prijs 5.50 fr. Imprimerie centrale, 29, rue de Pitteurs, Luik.

Dit eigenaardig en luimig boekje is toegewijd aan de inwoners van Bertrix, met den scheldnaam « baudets » betiteld.

Deze scheldnaam is zeer oud, zooals schrijver het ten ander bewijst, edoch onze tijdgenooten leggen zijn oorsprong uit door een onlangs gebeurd feit.

Verstandige lieden, meer aangespoord dan wel gestoord over den bijnaam hebben een « Academie des Baudets » opgericht, een zeer luimige maatschappij waarvan schrijver ons de heldendaden verhaalt en de werken opsomt in 't bijzonder deze van het beroemste lid dezer academie, n. l. den Eerw. H. Nicolas Collard.

Fris Victor. *Histoire de Gand depuis les origines jusqu'en 1913,* 360 blz., prijs : 75 fr. Boekhandel Taverniers, Gent.

In 1913 bij gelegenheid der Wereld Tentoonstelling te Gent gehouden verscheen een boekje onder zelfden titel en handteekening. Schrijver kondigde een tweede meer uitgebreide uitgaaf aan. 't Is deze uitgaaf die heden verschijnt, laattijdig wel is waar, want intusschen is schrijver na een langdurige ziekte overleden zonder dat hij het werk kon voleindigen. Dit afwerken is aan de vriendschap te danken.

Zooals het is, is nochtans het werk zeer merkwaardig en wij kunnen niet beter doen dan de beoordeeling van M. Henri Pirenne over te drukken. Deze geschiedkundige schets is van de hand eens meester, vol algemeene en sterke wetenschappelijke waarde. Deze geschiedenis van Gent vat met klaarheid samen

vijftien eeuwen van een verleden dat zoo menige veranderingen kende, en waarin zich zoo veelzijdige bedrijvigheden ontwikkelden. Zoo er weinig schoonere onderwerpen bestaan, zijn er ook geen, die door hun verscheidenheid van opzicht zooveel moeilijkheden aanbied en zooveel kundigheden vergen. De wijze waarop schrijver zich van zijn taak gekweten heeft, bevestigt eens te meer dat alleen de geleerden, die hun leven aan de wetenschap toegewijd hebben, bij machte zijn er de uitslagen van samen te vatten.

Bulletijn der Koninklijke Kommissie van Toponymie en dialectologie, n° 4, 1930. Prijs 35 fr. 312 bl. schrijven aan M. Cuvelier, voorzitter, 1, Museumstraat, Brussel.

Dit boekdeel, 't vierde dezer reeks, publiceerd de nederlandsche studiën van de heeren Lindemans, Van Loey, Dassonville, Van de Wijer, Grootaers, Pauwels, Laenen, Grauls, en de Fransche studiën van de heeren Feller, Vannerus, Boisacq en Haust. Deze opsomming alleen zegt ons de belangrijkheid van het werk. Stellen wij vast dat de Vlaamsche leden der Kommissie meer bedrijvig waren dan de Waalsche, vermits zij de eerste 240 bl. innemen op de 312 van het werk.

Uit Brabantsch oogpunt vermelden wij de studiën van M. Lindemans : *Romaansche plaatsnamen te Assche*, van M. Van Loey : *Onomastisce studie over een oorkonde in Brabant dd. 966*, van de heeren Boisacq en Van Loey : *Toponymie d'Ixelles et d'Uccle.*

DESNEUX HENRI. *Le Brabant Wallon*, 304 bl. 92 illustraties, prijs 40 fr., 1930. — Prijs 30 fr. voor ons abonnenten die dit bedrag op postrekening n° 1652.72 van den heer Desneux, te Elsene, Brussel storten of overmaken.

Een werk dat alle Brabanders aanbelangt en in 't bijzonder, 't spreekt van zelf, deze van de Waalsche streek onzer provincie.

De gemeenten van 't arrondissement Nijvel, alphabetisch gerangschikt, worden op een gelijkvormig plan voorgesteld, bestuurlijke inlichtingen. geschiedkundige schetsen, lijst der merkwaardigheden, afbeelding van hun bijzonderheden, folkloristische eigenaardigheden, bibliographische aanwijzingen.

Vervolgens komen de Waalsche gemeenten van 't arrondissement Brussel en de enkele Waalsche gemeenten van 't arrondissement Leuven.

Tabels sluiten dit werk.

Le Centre, archéologique, folklorique, industriel, commercial, artistique, scolaire, 376 + LVIII blz. 317 illustraties. Prijs : 60 fr. Uitgegeven door de Chambre de Commerce et d'Industrie du Centre te La Louvière. Prachtuitgave 200 frs.

Het initiatief der Chambre de Commerce et de l'Industrie du Centre à La Louvière dient aangestipt te worden om de uitgave van dit prachtwerk op groot formaat, waarvoor men niet aarzelde voor de kosten van de overschoone illustraties door den kunstenaar Lienaux Fernand verwezentlijkt. Belangrijke studiën zijn aan de gemeenten van het Centrum toegewijd, waarvan men meestal

onwetend is over de acheologische en kunstrijkdommen, en het eigenaardige van de landschappen.

Dit boekwerk zal veel bijdragen om het gedacht te verdrijven dat wij meestal koesteren dat de nijverheidsstreken van alle schoonheid ontlast zijn.

'tIs bij gelegenheid van het Eeuwfeest dat dit initiatief genomen werd. Laat ons nogmaals op het voorplan brengen het nut dat deze feesten gehad hebben met zulke gelukkige iniatieven te verwekken en de inspanning die gemaakt werd om de Belgen beter hun land te doen kennen en beter te doen beminnen, alsook om hun beter in het verleden in te wijden.

Revue de Folklore Français, Orgaan van La Société de Folklore Français, verschijnt om de twee maand. Boekhandel Stand, 15, rue des Gands Augustins, Paris VIe, prijs 45 Fransche frank.

Verleden jaar kondigde wij de stichting der Société de Folklore Français. Natuurlijker wijze behoefde deze maatschappij een tijdschrift, onmisbaar werktuig, eenig middel om een zeker band te behouden tusschen de leden, bijzonder als deze over een zoo uitgestrekt land wonen.

Dit Bulletijn werd dan door de Maatschappij onder hooger vermelden titel in 't leven geroepen. De eerste drie nummers verschenen en daar de Maatschappij nog niet over de noodige inkomsten beschikte heeft zij tot volgend systema haar toevlucht genomen. De eerste twee nummers werden gedrukt en uitgedeeld op kosten van Sir James en Lady Frazer, de derde op kosten van M. Saintyves.

Ieder bulletijn omvat 50 bladzijden.

De eerste aflevering bevat de redevoeringen uitgesproken bij de instelling der maatschappij, hare standregelen, de lijst zijner leden en een plan van onderzoek voorafgegaan door enkele praktische wenken van M. A. Van Gennep.

In de tweede en derde aflevering, beginnen de eerste medewerkers hun werken te publiceeren. Zoo vinden wij mededeelingen over Ile de France, Artesis, Normandië, enz.

Wij wenschen heil en voorspoed aan onze fransche confrater.

La Rinascita delle Feste publique italiane. Korte verhandeling voorgedragen op het internationaal Congrès van Volkskunst door den heer professeur ENRICO RERETTA.

Schrijver verhaald onder vorm van calender al de openbare italiaansche feesten. 't Werk is goed gedocumenteerd en prachtig geïllustreerd, 't geeft ons goed de ontstane beweging in Italie weer, om in hun minste bijzonderheden de zoo aantrekkelijke en aanminnige volksfeesten te doen herleven.

P. H.

CYRIEL DE VUYST. *Het Volksleven in Zuid-Oost-Vlaanderen.* De Dageraad.

Een onzer goede folkloristische verhandelingen. De feiten zijn fijn waargenomen, met zorg opgeteekend, 't geheel vormt een aangename lezing.

Een flinke nieuwigheid : schrijver stelt de feiten in hun midden, in hun psychologische omgeving, in ander woorden, hij geeft het tijdperk en de gelegenheid op, wanneer ze voorkomen. 't Is folklore in den breeden zin van 't woord en waarlijk wetenschappelijk opgeteekend.

Laat ons hopen dat schrijver, zooals hij ten ander het doet vermoeden, dit werk zal voltooien. 't Is ongetwijfeld den wensch van elk folklorist die het werk van den heer De Vuyst zal lezen.

P. H.

LARES. *Organe del comitato nazional per la Tradizione popolari.* — Florencia, 1ste jaargang, n° 1.

Het tijdschrift begint met oproep te doen aan briefwisselaars, die zullen bijgestaan worden door bevoegde personen, die op hunne beurt de synthesis der aangehaalde feiten zullen opzoeken. Het tijdschrift zal in verband staan met vreemde organismes en met alle andere bedrijvigheden verwant aan folklore.

Brabantsche Folklore groet openhartig zijn nieuw italiaansch confrater, wenscht dat zijn werkzaamheden met succes zouden bekroond worden, en een lang en vruchtbaar bestaan zou kennen.

P. H.

Betooging L. De Vries. — Op 12 Oktober ll., vierde den Kring der Oost-Vlaamsche folkloristen, den Gentsche volkschrijver L. De Vries, ter gelegenheid van zijn benoeming tot ridder in de Kroonorde. Van deze gelegenheid gebruik makende publiceerde den Kring een boekje van 48 bladzijden waarin verscheen het portret, de levensbeschrijving en de boekbeoordeeling van den gevierden schrijver.

Men kan zich dit werkje aanschaffen door 6 frank over te maken op postrekening 2043.98 van P. Luyckx, Wenemaerstraat, 58, Gent.

G. M. CALVARUSO. *'U Baccàgghin.* Catana. Boekhandel Tirelli di F. Guaitolini, 1930.

Zeer volledig en zeer interessant glosarium van het gergo of dieventaal van 't volkskwartier van Palermo. Het gergo zooals bijna alle gewestspraken, verschilt van de eene stad tot de andere en de geheime talen van Italië zijn tamelijk talrijk : in het baccàgghin van Palerma, is er gewestspraak van Catana, Napels, Turino, Venezia, enz. Wat in deze gewestspraak zooals in de andere bijzonder voorkomt, is het onbepaald gebruik der metaphora en der metonymia. Er is ook een gedurig gebruik om de italiaansche taal te wijzigen of te vervormen : verplaatsing van letters de eene voor de andere zoowel voor de klinkers als voor de medeklinkers.

P. H.

VAN HEURCK EMILE-H. *Le Culte de saint Quirin à Malmédy.* Verviers, Peguenne, 1930.

Afdruk, met illustraties dezer studie verschenen in het «Bulletin de la Société Verviétoise d'archéologie et d'Histoire, T. XXIII». Schrijver beschrijft het beevaartvaantje naar de oorspronkelijke

houtsnede bewaard in het Museum van Verviers en geeft ons menig geschiedkundig feit uit het leven van den heiligen Quirinus. Worden eveneens gereproduceerd oude zegels van Malmedy met de beeltenis van den Heiligen.

BOURGUIGNON E. *Le Cours de la Dyle dans la Belgique Moyenne*. 16 blz. 2 platen.

't Is een zeer interessante gids voor den wandelaar die de boorden van deze brabantsche rivier in het Waalsche gedeelte der provincie wil bewonderen. Geschiedkundige schetsen worden gegeven over de kasteelen, hoeven en plaatsen welke men doortrekt. Ongelukkiger wijze is dit boekje reeds uitgeput.

LEMMENS JAN. *De Vrede*. Zangspel in drie bedrijven. Uitgegeven door Regenboog. Vandaelstraat, 51, Borgerhout.

Deze operette geeft in het 3de bedrijf een folkloristische Vlaamsche Kermis weer.

HARSIN PAUL. *Liége et la revolution de 1830*, 90 bl. Uit. Georges Thone, Luik.

Schrijver toont ons het aandeel der Luikenaars niet alleen in de gebeurtenissen die aanleiding gaven tot de nationale onafhanklijkheid, maar ook in de ontwikkeling der gedachte en der gemoederen vóór 1930, die de gezindheid vormden. Hij vestigt de aandacht op den oproep tot eensgezindheid om te strijden tegen het Hollandsch bewind, bijzonder om alle partijtwisten van kant te laten, partijtwisten die het bewind begunstigden. Dezen oproep werd door den almanach Mathieu Laensberg vóór 1827 onder handteeken van Paul Devaux verspreid.

GESSLER JEAN. *La sorcière d'Aldeneyck*. (Folkloristische en bibliographische opzoekingen) in « Verzamelde Opstellen », 1930. Hasselt, 23 blz. + 1 plaat buiten tekst.

Schrijver onderzoekt hier de volkslegende, verspreid in de streek van Maeseyck. Een steen in den muur der kerk van Aldeneyck ingemetseld en waarin men den zoogezegde indruk van een hand vind, behoud steeds deze legende in het leven. Schrijver maakt een critisch overzicht van alle documenten betrek hebbende op deze heksengeschiedenis of kunnende dienstig zijn tot haar opheldering.

POL BOSCHÉ. *La vie extraordinaire de Messire Jean Houwaert*, Poéte-jardinier (1533-1599), (138, Hoornstraat, Brussel).

In « Nouveau Jardin Pittoresque » verschenen in den loop van den Zomer 1930, lezen wij een zeer interessante en flink geïllustreerde geschiedenis van Houwaert, waarvan den naam gegeven werd aan een openbare plaats te Sint-Josse-ten-Noode.

La Vie Wallonne, 13, rue de la Commune, Luik.

Dit tijdschrift, — feit dat helaas meer en meer zeldzaam wordt in ons land, luilekkerland der tijdschriften en wetenschappelijke vereenigingen — vierde haar tienjarig bestaan en gaf bij deze gelegenheid een prachtnummer uit, 220 blz. geïllustreed, (prijs 10 fr.).

Wij wenschen dit tijdschrift, want het verdient zulks, lang en vruchtbaar leven.

Le Guetteur Wallon. Geïllustreerd regionalisch tijdschrift van 't land van Namen, komt na enkele maanden schijndood, onder een nieuw en beter formaat te verschijnen. Het eerste nummer bevat een uitgebreid verslag der Tentoonstelling van Folklore te Namen in 1930 gehouden. In de 3de aflevering vinden wij een portret van Vandermeersch, niet den generaal onzer geschiedenis uit de XVIIIde eeuw maar wel van een Naamsche volkstype vóór een twintigtal jaren overleden en die wij niet beter kunnen vergelijken dan met den Brusselsche tonnenklinker.

GABRIELLE PEUTEMAN-HERLA. *Autour de 1830*. 32 blz. + 1 portret. Drukkerij Feguenne te Verviers.

Naar de briefwisseling van Mej. Eulalie Du Bois, die te Verviers leefde van 1810 tot 1849, briefwisseling eener jonge dochter, geeft schrijver ons een overzicht niet alleen der gebeurtenissen van 1930, maar ook van de feiten die de onwenteling te Verviers vorafgingen, en tevens ook een kijk op de zeden en gebruiken van dien tijd.

COSYN. *Guide Cosyn, Liége*, 104 blz. *Spa*, 112 blz. Beide prachtig geïllustreerd. *Liége*, prijs : 8,50 fr. *Spa*, prijs : 15 fr. Gepubliceerd onder de bescherming van den Touring Club de Belgique.

Vooreerst dient een woord gezegd over de illustraties, schrijver geeft niet alleen zichten van monumenten of van huidige uitzichten der stad weergegeven, maar ook nog afbeeldingen van oude etsen, teekeningen, enz.

De tekst bevat goed ingestudeerde wegwijzers voor wandelingen in deze steden en omstreken. Voor deze wandelingen geven zij al de gewenschte aanduidingen. Verder geschiedkundige, archeologische of folkloristische schetsen van al de te bezoeken monumenten of landschappen.

DE RIDDER. *De oorsprong van Mechelens Begijnhof en van de parochies in de volkswijk der stad, tijdens de XIIIde en XIVde eeuw*, 32 blz. 1930. Dierickx-Beke, Steenweg, 70, Mechelen.

Prachtige bijdragen tot de geschiedenis der Begijnhoven door ons briefwisselaar M. De Ridder opgesteld. Zeer nuttige geschiedkundige punten opgeklaard wat de begijnhoven van Mechelen betreft.

Narciso Garay. *Tradiciones y cantares de Panama*. Ensage Folklorio. 204 bl. Illustraties en platen buiten tekst in kleuren, 1930.

Een boekdeel gedrukt in twee kolommen, uitgegeven door de Expansion belge en toegewijd aan den folklore der Republiek van Panama, blanke gekleurde en gekruiste bevolking. Familiegebruiken, sociaal leven, feesten en volksvermaken, vertelsels en legenden, dansen en gezangen. Prachtige illustraties waarin weergegeven wordt : rituelische scènes, volkskunst, kleederdracht, platen buiten tekst van den belgischen kunstschilder Allard l'Olivier.

10e Jaar. — Nr 60 Juli 1931

De Brabantsche Folklore

Ter Inleiding.

Wij publiceeren in dit nummer de werken die aangeboden werden in de Folkloreafdeeling van het Archeologisch Congres te Antwerpen in 1930. Sinds er in 1925 te Brugge, voor de eerste maal, een Folkloreafdeeling bij deze Congressen ingericht werd, is de waarde der verslagen en de belangrijkheid van de wetenschappelijke besprekingen die er gehouden werden slechts gestegen, en het zou waarlijk te betreuren zijn, moesten de werken die men er voorlegde niet in hun geheel uitgegeven worden. Het is overigens ontmoedigend voor de zoekers, hun tijd te besteden aan opzoekingen, aan het opstellen van een studie, zonder dat er iets anders zou van overblijven dan de voorbijgaande impressie van een lezing op een Congres. Onze lezers zullen het stellig met ons eens zijn om deze werken hier uit te geven. Zij zullen aldus eveneens nut trekken uit de werkzaamheden van het Congres, waaraan niet allen konden deelnemen.

Wij zullen te werk gaan als volgt. De werken die in 't Vlaamsch aangeboden werden zullen in hun geheel verschijnen in de Vlaamsche uitgave van ons tijdschrift. Daarenboven zullen wij in deze uitgave eveneens de korte inhoud geven van de werken, die in 't Fransch werden aangeboden. In onze Fransche uitgave zullen wij volledig de werken overdrukken in deze taal opgesteld, en wij zullen er een samenvatting geven van de werken die in 't Vlaamsch gelezen werden.

Onze lezers die graag al de werken van het Congres zouden bezitten, koopen het overeenstemmend nummer van de uitgave, waarop zijn niet geabonneerd zijn. Wij

zullen het verkoopen aan verminderden prijs (8 fr. in plaats van 10).

Daar er meer Fransche werken aangeboden werden, zullen wij in dit nummer een gedetailleerd verslag geven van de betooging die in Februari ll. te Brussel op touw gezet werd, ter eere van M. Isidoor Teirlinck.

Volgens een overeenkomst met de inrichters van het Archeologisch Congres te Antwerpen, die ons toeliet de werken van onze afdeeling te publiceeren, hebben wij hun de zorg overgelaten om in het verslag van dit Congres, hetwelk binnen korten tijd zal verschijnen, de korte inhoud der besprekingen uit te geven waartoe elke mededeeling aanleiding gaf. Wij laten hun insgelijks het werk van M. Saintyves van Parijs handelend over La Sagesse de Salomon et les jugements d'équité dans la tradition légendaire.

Het zeer belangrijk werk van M. P. Hermant over De Voorteekens, *bestemd voor ons tijdschrift en waarvan de korte inhoud op het Congres te Antwerpen aangeboden werd, zal verschijnen in een onzer volgende nummers. Het voornaamste is dat niemands krachtsinspanning zou verloren gaan en dat het resultaat der opzoekingen zou uitgegeven worden om 't even waar. In een land, waar de wetenschappelijke werken niet steeds de achting genieten die zij verdienen, noch de sommen verkrijgen die noodig zijn voor het uitgeven er van, moet men zich leeren tevreden stellen met combinaties die soms wel zonder methode zijn. De middelen waarover bij ons de mannen der wetenschap beschikken, zijn helaas niet steeds geldmiddelen. Laat ons dus vooruitgaan zooals wij kunnen en hopen op betere tijden.*

Er blijft ons over te zeggen dat de Folkloreafdeeling van het Archeologisch Congres te Antwerpen, voorgezeten werd door M. Emile van Heurck, aan wiens gedienstigheid wij hier hulde willen brengen. 't Is ook dank zij zijn gewone edelmoedigheid dat wij het uitgeven konden aanvangen van dergelijke uitgebreide verslagen. M. Gessler nam met ijver en toewijding de taak van schrijver waar.

De Redactie.

Over Tooverboeken.

« Het geloof aan tooverij is ingeboren, niet alleen aan de primitieven volken, maar insgelijks aan de laagste lagen van de kultuurvolken » (1).

Tooverij en tooverboeken. Hoe vaak heeft men niet over deze laatste hooren spreken, maar hoeveel zijn zij die ze eens in hun leven gezien hebben ? Daarom zouden wij eenige woorden over hen willen zeggen (2).

Zij zijn door mysterie omringd. En wat vindt men in die kwâboeken ? Van alles ; het is een mengelmoes van gebeden en van tooverformulieren (3) die hun oorsprong in gebeden vinden.

Reeds in de XVI^{de} eeuw schreef Joannes WIERUS (4) de arts van den hertog van Kleef « On montre encore aujourd'hui de faux livres sous de faux titres que ces magiciens escriuent au commencement, par lesquels ils les pensent rendre plus braues : asauoir sous le nom d'Adam, d'Abel et d'Enoch, que l'antiquité tesmoigne auoir de plus pres aproché de la diuinité : Item sous le nom d'Abraham et d'Aaron et de Daniel, à cause de l'interprétation qu'il

---

(1) VICTOR DE MEYERE. *De tooverij in Vlaanderen,* bl. 87. Antwerpen (Volkskunde) 1930.

(2) Sedert onze mededeeling op het Congres is een zeer belangrijke studie van den Heer V. de Meyere « Kwâboeken en Toovercirkels » in « Volkskunde ». XXXV, afl. 4-5-6, bl. 150 sq. Antwerpen 1931, verschenen.

(3) « L'Histoire de notre édition « soigneusement revue » et extérieurement christianisée semble donc être celle de toutes les transformations qu'ont subies les croyances primitives. Le peuple a essayé de sanctifier, au moyen de prières, de mots sacrés et de signes de croix, les superstitions les plus caractéristiques ; on a voulu du mauvais faire du bon — et c'est le mauvais qui perdure ». F. RENKIN. *Un livre de Magie. L'Enchiridion Leonis Papæ.* Wallonia, I. bl. 152. Luik 1893

(4) Zijn echte naam was : Weiher, Weier of Weyer. Hij werd in 1515, te Grave a/Maas geboren en stierf in 1588. Hij was leerling van Henricus Cornelis Agrippa van Nettesheim.

faisoit des songes. Item de Salomon, de Zacharie Babylonien, de Paul Honore, Cyprian, Thomas, Ierosme, et d'un certain Eboracense : ce qu'ils font afin de plaire dauantage par l'amadouëment de ces beaux noms : et aussi afin d'atirer a eux, et plustôt se faire croire. Toutefois celui qui y regardera de près conoistra euidemment la trompeuse imposture de ces pendarts et basteleurs : car les livres mêmes monstrent assez qu'ils sont faux et faussement attribués aux anciens (5).

* * *

Welke namen dragen die boeken bij het volk ? In Vlaanderen en bijzonder in Antwerpen zijn zij onder de benamingen « Tooverboeken » of « Pintjesboeken » bekend. In 't Walenland worden ze vaak « Lives âgrâfâ, agrifâ » of « agripa » geheeten. Dit komt voort van den naam van Henricus Cornelis Agrippa van Nettesheim (6). In zekere deelen van Frankrijk, voornamelijk in Bretanje, «Agrippa», te Tréguier, « Egremont » in de omstreken van Chateaulin, in den Haut-Leon « An Megromans » en te Plouescat. « Le livre de l'igromancerie » (7).

* * *

Nopens die boeken bestaan talrijke en fantastische gelooven en men vertelt ook wonderbare geschiedenissen over hen.

Men denkt dat de Paus zoo geleerd is omdat hij negen tooverboeken gelezen heeft (8).

---

(5) « *Histoires, disputes et discours des illusions et impostures des diables, des magiciens infames, sorcières et empoisonneurs : des ensorcelez et démoniaques et de la guérison d'iceux : item de la punition que méritent les magiciens les empoisonneurs et les sorcières* ». T. I, bl. 175. Parijs 1885.

(6) 1486-1535.
Zie daarover, Renkin, op. cit. bl. 145.

(7) Wij verwijzen naar : EM. JOBÉ-DUVAL. *Les idées primitives dans la Bretagne Contemporaine*. B. I. bl. 515-516. Parijs 1920.

(8) O. COLSON. *La Magie dans la sorcellerie*. WALLONIA, IX, bl. 191. Luik, 1901.

De priesters bezitten krachtige Pintjesboeken, maar, in 't algemeen gebruiken zij ze niet voor laakbare doelen (9). Als hun meiden of knechten het ongeluk hebben in die boekwerken te lezen, worden zij door den duivel weggehaald en aan talrijke plagerijen blootgesteld, als zij zelfs niet voor enkele dagen in de hel gedompeld worden (10).

In Bretanje gelooft men dat die verzamelingen van *tooverformulieren* levendig zijn, en dat elk priester, bij zijne wijding, een zeer dik exemplaar er van krijgt ; daarin staan de namen van alle de duivels geboekt, die men dan kan doen verschijnen of ook te weten komen of een overledene verdoemd is (11).

« Even gevaarlijk is het, schrijft Alfons De Cock (12), door tooverboeken den duivel op te roepen ; honderden (raven) zitten weldra op uw dak en blijven er, om u weg te voeren, tenzij gij het tooverformulier van achter naar voren terugleest, terwijl gij hun onuitvoerbaar werk oplegt. Want « wie zich den droes op den hals haalt, moet hem werk geven », zegt men. Het is gebeurd te Welle, te Oultre, te Pitthem, te Boisschot, enz ».

Trouwens, het is een algemeen bekend remedie, om zich van de geesten vrij te maken : de formulier averechts lezen, maar het is een niet makkelijk werk, dat ook overvloedig den lezer zweten doet (13).

Een ander geloof is, dat het niet mogelijk is een tooverboek, hetzij door verscheuring, hetzij door verbranding, te vernietigen, als men het gekocht heeft, wetende wat het was. In dit geval kan het alleen door de bezwering van een priester gebeuren (14).

---

(9) PAUL SÉBILLOT. *Le Folklore de France*. B. IV, bl. 210. Parijs 1907.

(10) SÉBILLOT. Op. cit. B. IV, bl. 289.

(11) JOBÉ-DUVAL. Op. cit. B. I. bl. 515.

(12) « *Duivelsgeloof, vooral in Vlaanderen op onze dagen* » in « *Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik* » bl. 55. Antwerpen MCMXVIII.

(13) Zie o. m. RENKIN. *Légende du Bas-Condroz*. Wallonia II, bl. 108. Luik 1894.

(14) J. CORNÉLISSEN. *Iets over Tooverboeken*. — Ons Volksleven. V. bl. 61. Brecht, 1893.

In Bretanje beweert men dat de eigenaar van een « Agrippa » naar solfer riekt, ter oorzake van zijne betrekkingen met den duivel (15).

Wat het groot belang van een « live Agrafa » maakt, is dat de eigenaar den duivel aan zijnen dienst heeft en dus wonderbare dingen, zoo als de toovenaars en de tooverheksen, uitvoeren kan (16).

* * *

Dat de oorspronkelijke tooverboeken hoogst zeldzaam zijn, is gemakkelijk te begrijpen. Ten eerste worden zij, in 't algemeen, van vader tot zoon geërfd en worden niet uitgeleend en, ten tweede, door de jacht die de geestelijkheid er op doet, om ze te kunnen vernietigen (17).

In Frankrijk, zegt Nisard, had de politie, rond het midden der XIXe eeuw, bevel gekregen, de verkoopers van soortgelijke bundeltjes te achtervolgen en de rechters moesten strenge artikels uit het strafwetboek toepassen (18).

* * *

---

(15) JOBÉ-DUVAL. Op. cit. B. I. bl. 516.

(16) « Mais, par dessus tout, le livre agrafà assure à son bienheureux possesseur, la sujétion du diable, et, grâce à cela les magiciens sont capables d'un tas de « tours » extraordinaires, comme les sorciers et les « macrâlles ». O. COLSON. Op. cit. Wallonia IX, bl. 192. Luik 1901.

(17) RENKIN. *L'Enchiridion*..... bl. 145-146, vertelt het volgende feit : « L'un de nos amis a connu un prêtre qui possédait l'ouvrage..... ; ce livre lui avait été donné par une de ses ouailles qui l'avait découvert dans un grenier. Le prêtre gardait le livre pour le brûler, car a bon droit le volume lui semblait dangereux et.... c'est avec difficulté (qu'il) obtint la faveur d'examiner l'Enchiridion pendant un jour ».

(18) « Si on les réimprime (le Grand et le Petit Albert) c'est clandestinement et.... la police correctionnelle est chargée d'appliquer contre ceux qui les débitent un ou deux des plus sévères articles du code pénal. Il serait donc à peu près impossible.... de se les procurer ».

NISARD. *Histoire des livres populaires.* 2e édition B. I, bl. 171. Parijs 1864.

« Je crois que l'interdiction qui pèse désormais sur eux (les livres de sorcellerie) et qui est aussi bien du fait de l'administration que des tribunaux, devait avoir pour effet de les rendre de plus en plus rares.....», Id. bl. 182.

Laat ons nu eens de namen van die satanische boeken, en wat men er in vindt, zien.

Wij kennen weinige vlaamsche boeken. Het meest bekende is de « Dubbele Ambrosius ». « Die dezen boek gelezen heeft is in staat om « kwade perten » uit te voeren » (19).

Als kwaboek mag men ook de « Historie van Doctor Jan Faustus, grooten tooveraar en zwarten konstenaar », waarvan de eerste uitgave, uit het duitsch vertaald, van 1592 dagteekent (20), aanzien.

Maar de grootste productie van tooverboeken, komt uit Frankrijk. De oudste dragen valsche namen van drukkers — het was te gevaarlijk ze uit te geven — ; van andere kent men den naam van den uitgever, bijvoorbeeld Blocquel-Castiaux, te Rijssel, en, in deze laatste jaren verkoopt men ze in het openbaar.

Ziehier enkele titels van zekere van die werken, waarvan een aantal oorspronkelijke en zeer zeldzame, in mijn bezit zijn.

« Le Trésor du vieillard des pyramides, véritable science des Talismans pour conjurer les esprits de toute nature, leur commander, en obtenir tout ce que l'on veut et déjouer leurs maléfices — La Chouette noire, oiseaux (sic) merveilleux au moyen duquel on découvre immanquablement tout ce que la terre renferme de précieux ». (Begin en eerste helft der XIXe eeuw).

« Les admirables secrets du grand Albert (21), contenant plusieurs traités sur la conception des femmes et sur

---

(19) J. CORNELISSEN. *Iets over tooverboeken.* « Ons Volksleven. V. bl. 44. Brecht 1893.

In nota zegt ook de auteur : « Volgens anderen mij verklaren, zou de Dubbele Ambrosius geen tooverboek zijn, maar eenvoudig een oude bieboek dien men nog bij sommige bieboeren aantreft ».

In zijn artikel « *Kwâboeken en Toovercirkels* » levert V. de Meyere het bewijs dat « De Duivelgeesel » ook een tooverboek is.

(20) Zie LUCIEN CRICK. *De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche kunst te Antwerpen.* De brabantsche Folklore, X. 58-59. Brussel 1931.

(21) « Bij vergissing aan Albertus den Grooten, geboren te Lauwingen, rond 1193 of 1205, bisschop van Regensburg in de XIIIe eeuw, en leeraar van den H. Thomas van Aquino, toegeschreven. Zie NISARD. Op. cit. B. I. bl. 156.

les vertus des herbes, des pierres précieuses et des animaux ; édition augmentée d'un abrégé curieux de la science, de la physionomie et d'un préservatif contre la peste, les fièvres malignes, les poisons et l'infection de l'air ; traduits sur des anciens manuscrits de l'auteur qui n'avaient pas encore paru ; ce qu'on verra plus amplement dans la table.

Lyon (Paris), chez les héritiers de Beringos fratres, à l'enseigne d'Agrippa ».

« Secrets merveilleux de la magie naturelle et cabalistique du Petit Albert, traduit sur l'original latin intitulé Alberti Parvi Luici ».

«Lyon (Paris) chez les héritiers de Beringos fratres». « Le véritable Dragon rouge imprimé en 1521 avec la cabale dite de la Poule Noire ».

« La véritable Magie noire contenant quarante cinq talismans avec leurs gravures » (22).

« Le véritable dragon rouge ou l'art de commander les esprits célestes, aériens, terrestres et infernaux, avec le secret de faire parler les morts, de gagner toutes les fois qu'on met aux loteries, de découvrir les trésors cachés etc. suivi de la Poule noire ».

« Les précieuses qualités et propriétés de la Poule noire, pour la découverte des trésors cachés, ainsi que la manière simple et composée de la faire éclore et d'utiliser son instinct. Suivi de la description de la baguette divinatoire, de la pierre philosophale et l'histoire des animaux cités en justice pour délits et crimes. Ouvrage échappé à la destruction des anciennes chroniques de l'Egypte et publié à Paris en 1843 ».

Maar de voornaamste zijn : « La Clavicule de Salomon », « Le Grimoire du Pape Honorius » en « L'Enchiridion Leonis Papae ». Van de « Clavicule » bezitten wij verscheidene exemplaren, o. m. : « Les Véritables Clavicules de Salomon traduites de l'hébreu (Par Plainqière) trésor des sciences occultes, suivies d'un grand nombre de secrets et notamment de la grande cabale dite du Papillon vert ; approuvées par Agaliarept. — Memphis chez Alibeck l'Egyptien ».

---

(22) Deze twee laatste door Renkin. *L'Enchiridion...* bl. 145 sq. geciteerd.

Het is aan Flavius Josephus, den geschiedschrijver, dat Salomo al de domheden, onder zijnen naam sedert eeuwen geschreven, te danken heeft.

Deze historieschrijver vertelt, o. m., dat Salomo van zijne kennis van de natuur gebruik maakte, om remediën die hem zelf, toelieten de duivels te verdrijven voor te bereiden. Op deze bewering steunende, publiceerden bedriegers verscheidene werken met geheimen over geneeskunde of toovermiddelen (23).

Reeds ten tijde van Keizer Vespasiaan bestond er een tooverboek aan Salomo toegeschreven. Is misschien hier den oorsprong van de « Clavicules » te vinden ? (24).

Een ander zeer machtig tooverboek, volgens Nisard (25), met « L'Enchiridion », « le rituel et le bréviaire des magiciens », is « Le Grand Grimoire du Pape Honorius ».

Ziehier de volledige titel van een dezer boeken : « Le Grand Grimoire ou l'art de commander aux esprits célestes, aériens, terrestres, infernaux, avec le vrai secret de faire parler les morts, de gagner toutes les fois qu'on met aux loteries, de découvrir les trésors cachés etc. — Imprimé sur un manuscrit de 1522 ».

In de XIe eeuw spreekt reeds de Grieksche schrijver Michel Psellus over het Tractaat over steenen en duivels door Salomo geschreven. Rond de XIIIe eeuw schijnt dit tooverboek van uit de bizantijnsche naar de latijnsche

---

(23) NISARD. Op. cit. B. I. bl. 140.

(24) « A l'époque de Vespasien, au premier siècle de l'ère chrétienne, un livre d'incantations pour les démons circulait déja sous le nom de Salomon. L'Historien Flavius Josephe, contemporain de cette époque, dit que ce livre était entre les mains d'un Juif, nommé Eléazar, qui, en présence de Vespasien, délivrait les possédés en leur attachant au nez un anneau dans lequel était enchassée une racine désignée par Salomon pour cet usage, et il récitait en même temps les paroles consignées par Salomon dans cet écrit. Peut-être ce livre était-il l'embryon de notre actuelle Clavicule, auquel seront venues s'ajouter de nouvelles formules dans la suite des temps ».

GRILLOT DE GIVRY. *Le Musée des Sorciers,* bl. 92. Parijs 1929

(25) Op. cit. B. I, bl. 129.

wereld overgekomen (26), en het eerste gedrukt exemplaar verschijnt in 1629.

Het derde van de voornaamste tooverboeken is het « Enchiridion Leonis papae serenissimo imperatori Carolo Magno in manus pretiosum datum superrime mendis omnibus purgatum ».

Dit boek wordt aan Zijne Heiligheid Leo III toegeschreven. Deze Paus was op zijnen troon dank aan Karel den Grooten gebleven en zou, als bewijs van erkentelijkheid, talrijke geheimen aan den Keizer kenbaar gemaakt hebben.

Het werd voor het eerste maal in 't latijn, te Rome in 1525, onder den titel : « Hoc in enchiridio manualive, pie lector proxime sequenti habentur septem Psalmi poenitentialis, oratio devota Leonis Papae, oratis beati Augustini, aliquot item orationes adversus omnia mundi pericula », gedrukt. De oudste fransche vertaling zou, volgens Nisard (27), die van François de Taboet, in 1574, te Lyon verschenen, zijn.

Dat die echte of zoogezegde tooverboeken een grooten bijval in ons land hadden, bewijst overbodig de lijst van soortgelijke werken, in 1854 in de Ardennen verkocht en door Joly gepubliceerd (28).

In deze opsomming vindt men :

« Admirables secrets d'Albert le Grand, gros vol. in-18 ».

---

(26) Une tradition en attribue la nouvelle rédaction au Pape Honorius III..... qui succéda en 1216 au grand Innocent III et fut suspect de sorcellerie, comme Léon III, Jean XXII et Sylvestre II».

GRILLOT DE GIVRY. Op. cit. bl. 92.

Wij verwijzen naar dit werk waaruit wij verschillende détails opgenomen hebben.

(27) Op. cit. B. I, bl. 149.

Dit werk kende een durend succes.

YVES-PLESSIS, in zijne « Bibliographie française de la Sorcellerie. Paris MDCCCC » maakt nog gewag van een editie in 1897, bij Le Bailly te Parijs, verschenen.

(28) JOLY (V.). *Les Ardennes*, B. I, bl. 189-190, Brussel 1854.

S. beweert dat jaarlijks meer dan vier honderd duizend exemplaren van deze boeken in België en Frankrijk verkocht werden.

« L'Avenir dévoilé ou l'astrologie, l'horoscopie et les divinations anciennes expliquées par les devins du moyen âge, in 18, orné de figures et vignettes ».

« Dragon rouge, ou l'art de commander les esprits etc, suivi de la poule noire etc., édition de 1521, gros vol. in-18 ».

« Eléments de la chiromancie, art d'expliquer l'avenir et le caractère de l'homme et de la femme par les lignes et les signes de la main, in-18 avec figures ».

« Enchiridion Leonis Papae, enchiridion du pape Léon, édition corrigée et imprimée en 1840, gros vol. in-18».

« Grimoire du pape Honorius, édition de 1760, gros vol. in-18 ».

« Magie rouge crême des sciences occultes naturelles ou divinatoires, gros vol in-18, imprimé sur papier rose ».

« Œuvres magiques de Henri Corneille Agrippa, suivi du secret de la Reine des mouches velues, édition de 1744, in-18 ».

« Petit traité de la baguette divinatoire, pour trouver les choses les plus cachées, etc. par l'abbé de Vallemont, in-18 imprimé sur papier vert ».

« Secrets merveilleux du petit Albert, in-18 ».

« Trésor du vieillard des pyramides, véritable science des talismans pour conjurer les esprits de toute nature etc, gros volume in-18, orné de 24 planches ».

« Véritables clavicules de Salomon, suivies de la grande cabale, dite du papillon vert, in-18 ».

« Véritable magie noire, ou le secret des secrets, édition de 1750, in-18 ».

« Manuel complet du Démonomane, ou les ruses de l'enfer dévoilées, triple vocabulaire infernal, très gros volume in-18, orné d'un grand nombre de gravures ».

« Phylactères ou préservatifs contre les maladies, les maléfices et les enchantements, ensemble les pratiques et croyances populaires les plus répandues, ouvrage rempli de renseignements curieux, publié par Albino, volume in-18 ».

« Prescience, ou grande interprétation des songes, des rêves et des visions. Traité curieux par G***, volume in-12, orné d'un très grand nombre de figures ».

« Grand Etteilla, art de tirer les cartes et de dire la bonne aventure par Julia Orsini, volume in-12, orné de 78 gravures coloriées ».

* * *

Laat ons nu zien wat men in die kwâboeken vindt.

Van alles : pentakels, talismannen, remediën, gebeden, de eene met, de andere zonder figuren, ook portretten van duivels, hun namen, en wat weet ik nog.

Hierna enkele voorbeelden :

Uit « Le dragon rouge » (29) :

« .... la baguette fondroyante et mystérieuse .... (et) ...... sa véritable composition pour trouver les trésors.

« La susdite baguette doit être de coudrier, préférablement quand il est vert et contient alors une plus grande quantité de moëlle ; la dite branche doit être fourchue par le haut, et, on le dit, coupée au lever du soleil ; d'aucuns prétendent encore qu'elle doit être coupée le jour même où l'on veut s'en servir, qu'alors elle produit plus efficacement l'effet attendu, puis être dégarnie de ses feuilles et aussi pour cela devra être employé le même couteau d'acier qui l'a tranchée ».

« Le Sanctum regum ou la véritable manière de faire des pactes avec quelque esprit que ce soit sans qu'il puisse vous faire aucun tort » (30), met de namen van de voornaamste duivels (31).

« Voici les noms de trois principaux esprits infernaux » :

Lucifer, Empereur.
Belzébuth, Prince.
Astaroth, Gand-Duc.

Ensuite viennent les esprits supérieurs qui sont subordonnés aux trois ci-dessus, savoir :

Lucifuge, Premier Ministre.
Satanachia, Grand-Général.
Agaliarept, aussi Général.
Fleurety, Lieutenant-Général.
Sargatanas, Brigadier
Nebiros, Maréchal-de-Camp.

---

(29) Sur l'édition de MDXXI, bl. 5.

(30) bl. 53.

(31) bl. 55 sq.

« Les six esprits supérieurs que je viens de nommer dirigent leurs pouvoirs sur toute la puissance infernale qui est donnée aux autres esprits. Ils ont à leur service dix-huit autres esprits, qui leur sont subordonnés, savoir :

1. Bael	10. Bathim
2. Agares	11. Hursan
3. Marbas	12. Eligor
4. Pruslas	13. Loray
5. Aamon	14. Walefar
6. Barbatos	15. Faraï
7. Buer	16. Ayperos
8. Gusoyn	17. Naberus
9. Botis	18. Glosialabolas ».

Daarop volgen zeer kostbare inlichtingen, namelijk dat Lucifuge bevel over Bael, Agares en Marbos voert, Satanachia over Pruslas, Aamon en Barbatos, enz.

Verder vinden wij, onder : « Des choses émerveillables, préjugés, etc., etc. (32).

« Placer une chauve-souris dans un trou bien bouché, après lui avoir coupé la tête avec une pièce d'argent, et l'y tenir pendant trois mois, au bout duquel temps on pourra lui demander et obtenir tout ce que l'on requerra ».

« Croire que pour empêcher les gens de trop manger, il suffit de placer sous la table l'aiguille qui a servi à ensevelir un mort ».

« Assembler la veille de la Saint-Jean, tous les moutons, toutes les brebis et tous les agneaux d'une paroisse, et les enfumer en brûlant des herbes cueillies depuis l'année précédente, cela les préservera de la clavelée ».

Wil men den duivel zien verschijnen, men moet maar het volgende doen (33).

« Pour le lundi à Lucifer. — Cette expérience se fait depuis onze heures jusqu'à douze. Il faut de la craie bénite pour faire le cercle autour duquel on écrira : « Je te défends, Lucifer, au nom de la très Sainte Trinité, d'entrer dans ce cercle. — Il faut avoir une souris pour lui donner : le maitre doit avoir une étole et de l'eau bénite avec une aube et un surplis pour commencer la conjuration allêgrement, âpre-

(32) bl. 93 sq.

(33) Door JOLY aangehaald. Op. cit. B. I, bl. 191, nota.

ment, vivement comme doit faire le maitre à son serviteur, avec toutes sortes de menaces : Satan, Rantam, Pallantre, Cricacœur, Scircigrem, je terequiers que tu viennes parfaire tous mes commandements, sans aucune lésion, ni de mon corps, ni de mon âme, ni a ceux qui sont avec moi ».

In den « Enchiridion » vindt men ook talrijke geheimen alsmede andere remediën en recepten. Laat ons maar eenige voorbeelden aanhalen (34) : Om hard te zijn. « Pour être dur. Ecrivez sur deux billets avec votre sang ce qui suit: Ranuc † (35) Malin † Fora consommatum est, in te confido, Satana † vous en avalerez un et porterer l'autre au col ».

Tegen de speen : « Contre les hémorroïdes. Il les faut repousser trois fois avec le doigt du milieu de la main droite, disant à chaque fois Broka, broket, que Dieu m'a fait ; je ne les ai plus de par Jésus. Au nom du Père et du Fils et du Saint Esprit. Ainsi, soit-il ».

Tegen brandwonden : « Pour la Brûlure. Notre Saint Père, s'en va par une voie, trouve un enfant qui crie : père qu'à cet enfant, il est chu en braise ardente. Prenez du sein de porc, et trois fascines de votre corps, et le feu en sera dehors ».

Hier volgt de « Composition de l'emplâtre à faire dix lieues par heure :

Prenez deux onces de graisse humaine
Une once d'huile de cerf,
Une once d'huile de laurier,
Une once de graisse de cerf,
Une once de momie naturelle,

Une demi-chopine d'esprit de vin et sept feuilles de verveines : vous ferez bouillir le tout dans un pot neuf jusqu'à demi réduction, puis en formez les emplâtres sur la peau neuve, et lorsque vous les appliquez sur la rate, vous allez comme le vent : pour n'être pas malade quand vous les quittez, il faut prendre trois gouttes de sang dans un verre de vin blanc ».

Maar de merkwaardigste van alle die gebeden is de « Oraison mystérieuse » die wij letterlijk overschrijven :

---

(34) Volgens eene uitgave van 1660.

(35) Beteekent dat men een kruisje moet maken.

« Oraison mystérieuse ».

« Je vous conjure tous tant que vous êtes de Saints et Saintes, Martyrs, Confesseurs et Vierges de Dieu, d'intercéder notre Seigneur Jesus-Christ pour moi, pauvre pécheur, qui vit et règne eternellement avec le Saint-Esprit, de me faire jouir de son S. Paradis, ainsi soit-il.

Que le Dieu d'Abraham † le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob † d'Aron † d'Elie † le Dieu de Noé † ; enfin que ce Dieu, dis-je, soit toujours avec moi, ainsi soit-il. Bienheureux Ange S. Michel, S. Raphaël, Gabriel, l'Archange, Chérubim et Seraphim, tous les S. Anges et les S. Archanges et généralement que tous les Saints viennent à mon secours tous les jours de ma vie ; que le Dieu tout puissant me conduise à la vie éternelle, ainsi soit-il. Amedom † Austos † Tanstazo † Barachedio † Memor † Gedita † Eleison † Maton † Igion † Frigam † Fides † Valey † Unit † Regnas † Sadoir † Hagios † Otheos † Sanctus Deus † Hagios † Athanatos † Eleison † Himas † S. Immortel ayez pitié de moi, pauvre pécheur, ainsi soit-il †. Bienheureux saint Michel Ange † Raphael † Uriel † Gabriel † Barachiel † Cherubim † et Seraphim † intercédez pour moi auprès de Dieu, voici † la croix de notre Seigneur Jesus-Christ. Fuyez donc mes ennemis, le lion de la tribu de Judas a vaincu ; race de David, alleluia. Délivrez-moi, mon Dieu, de mes ennemis et des mains de ceux qui commettent le mal et de ceux qui veulent tremper leurs mains dans mon sang, ainsi soit-il. O Dieu, faites éclater la gloire de votre nom et sauvez-moi et faites paroître votre puissance en soutenant la bonté de ma cause †. Vous qui sauvez les Rois, qui avez racheté David votre serviteur, délivrez-moi de l'épée de mes ennemis qui cherchent à me perdre malicieusement. Jesus-Christ vainc † Jesus règne † Jesus-Christ commande † que J. C. me préserve et me défende de tout mal, ainsi soit-il ».

* * *

Wij zouden hiervan nog talrijke voorbeelden kunnen geven, maar zullen het hierbij laten.

Hieruit blijkt eens te meer hoe levendig het geloof aan tooverij vroeger was.

Dr Lucien Crick.

De Folklore-wetenschap op nieuwe banen.

Sedert eenige jaren kunnen we vaststellen dat in alle hoeken van het land — buiten ons land eveneens — personen, die zich folkloristen noemen, folkloristische vereenigingen en tijdschriften-redacties, folklore-tentoonstellingen en optochten inrichten, die van wege het publiek veel bekijks genieten en de folklore een goede pers bezorgen.

Voor een folklorist is daar reden te over om zich over die buitengewone belangstelling te verheugen. Als voorzitter van een Bond van folkloristen, als mede-inrichter van folkloristische tentoonstellingen en musea, verheugt die bijval mij dan ook zeer, maar toch maakt hij mij als man van de critische wetenschap niet blind voor de leemten en de tekortkomingen, die de beoefening van de folklore in ons land vertoonen.

Folklore-wetenschap loopt bij ons nog in de kinderschoenen. Voor de meesten is zij niets anders dan een soort van uitstalling van oude zaken, die door onze voorouders werden gebruikt bij hun dagelijkschen arbeid of werden aangewend tot versiering van hun huis en omgeving.

Het verzamelen en beschrijven van die folkloristische documenten is voor velen, die zich folkloristen noemen, een tijdverdrijf, dat hun genotvolle uren verschaft.

Is dat wetenschappelijke arbeid ?

Ik aarzel niet te antwoorden : ja, op voorwaarde dat de verzameling oordeelkundig en de beschrijving methodisch geschiedt.

Of folklore-wetenschap nog niet wat anders, wat hoogers kan zijn ?

Het is met de folklore als met de plantkunde of de dierkunde gesteld. Verzamelaars van planten, vlinders of insecten dragen ongetwijfeld tot de plantkundige en dierkundige wetenschap bij, maar niemand zal ontkennen dat de plantkunde of dierkunde als wetenschap nog een ander ideaal bezit dan het zorgvuldig klasseeren van planten en insecten. Trouwens een wetenschap verandert, evolueert met de menschen, die haar beoefenen. Nieuwe standpunten

worden ingenomen, nieuwe onvermoede vergezichten worden geopend. Zooals voor andere takken van wetenschap, die tot nog toe vooral analytisch te werk gingen, breekt voor de folklore een periode van synthese aan.

Sommigen hebben, niet heelemaal ten onrechte, van crisis van de folklore gesproken.

In ieder geval is het noodig dat de bakens van de folklore worden verzet. Het is tijd zich opnieuw af te vragen wat folklore eigenlijk is en welk doel ze nastreeft.

* * *

De folklore of volkskunde heeft haar ontstaan te danken aan de Romantische beweging van den aanvang der 19e eeuw, die in de letterkunde de volksziel had ontdekt. Vooral de gebroeders Grimm (Jacob 1785-1863 en Wilhelm 1786-1859) hebben den groei van de jonge wetenschap bevorderd door haar een gewichtige rol toe te kennen in het ontsluieren van de volksziel van het verleden. Aldus werd de volkskunde een historische wetenschap, die in de opvatting van de Grimm's een hulpwetenschap moest worden van de Germaansche Oudheidkunde. Het zijn dan ook hoofdzakelijk philologen en germanisten, die zich op het voetspoor van de stichters van de Germanistiek, de gebroeders Grimm, door de folklore aangetrokken voelden. Zooals de Grimm's bestudeerden zij de opvallende ouderwetsche volksgebruiken, o. a. naar het beroemd voorbeeld van de « Kinder-ùnd Hausmärchen » de volksvertellingen, met het doel er verbleekte verblijfselen van de volkscultuur der Germanen in te ontdekken. Hun arbeid is reusachtig geweest en heeft folkloristische standaardwerken doen geboren worden, die eerbied en dankbaarheid afdwingen. Van het standpunt van de folklore als afzonderlijke wetenschap hebben zij echter de folklore in een straatje zonder einde gedreven. Inderdaad hunne belangstelling in het volksleven was eenzijdig naar het verleden, doorgaans naar een zeer ver verwijderd verleden, gekeerd. Hunne Romantieke levensbeschouwing stelde dat verleden aanzienlijk hooger dan het nuchtere heden, bovendien overdreven zij de beteekenis van de volksziel bij de schepping van de volkskunst : oorspronkelijke volksversieringsmotieven, volksliederen- en vertelselschat.

Hun omgang met het volk deed ze dweepen met de boeren, die vasthoudend van nature met de meeste getrouwheid oude zeden en gebruiken in eere hielden.

Onder hun invloed werd de beoefening van de volkskunde grootendeels boerenkunde.

Ze waren de « laudatores temporis acti », de ophemelaars van den « goeden ouden tijd », die, na een zorgvuldige beschrijving van de « oude costumen », schuddebollend berustten in hun verdwijning voor het aanrukkende modern-rationalistische cultuurleven.

Hoeven we er op te wijzen dat dit standpunt nog door tal van liefhebbende folkloristen in Vlaanderen en elders wordt ingenomen ?

De Romantieke folkloristen doen aan folklore, omdat ze overtuigd zijn van de voortreffelijkheid van de gewoonten en gebruiken van eigen volk en door de bekendmaking en waardeering ervan willen bijdragen tot hun instandhouding. Of de aangewende middelen tot die instandhouding doelmatig zijn, is een andere vraag ? Een ding is zeker dat folkloristische feesten, herdenkingen, tentoonstellingen en musea bijdragen tot de gehechtheid en liefde, die men natuurlijk koestert ten opzichte van zijn eigen volk en land. In dien zin zijn alle folkloristen, die door vaderlandsliefde tot de folklore zijn gekomen, romantisch ingesteld. In de wetenschap dient men echter het zwijgen op te leggen aan het gevoel, men moet de verschijnselen onbevangen, nuchter, objectief bekijken. Lukt dat niet steeds met de eigen aangelegenheden, met de aangelegenheden van anderen gaat zulks gemakkelijker.

De ethnografen of volkerkundigen, die in het midden van de 19ᵉ eeuw meer vertrouwd waren met de natuurlijke wetenschappen dan de philologen, brachten een meer positieven geest in de studie van de folklore.

In hun studie van de stoffelijke en geestelijke eigenaardigheden der meest verschillende volkeren van den aardbodem, vooral van de primitieve volkeren, kwamen ze van zelf tot de vergelijking van practijken en gebruiken. En die vergelijking was leerrijk. Zoo kwam de hoofdzakelijk Angel-Saksische Anthropologische School in de 2ᵉ helft van de 19ᵉ eeuw tot het vooruitzetten van het begrip der « polygenesis », de verklaring van gelijkaardige folkloristische verschijnselen door de gelijkaardigheid van de pri-

mitieve mentaliteit. Anderzijds begonnen sommige Duitsche geleerden, zooals Steinthal, Lazarus, vooral Adolf Bastian (1826-1905), de folklore als een onderdeel van de Ethnologie of vergelijkende volkerkunde, in onderscheid met de Ethnografie of beschrijvende volkerkunde, te beschouwen.

Steinthal en Lazarus stichtten in 1860 het « Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft », in hun titel de positieve ethnologen en de romantieke philologen trachtend te verzoenen tot de « studie van de elementen en wetten van den volkergeest » (« Elementen und Gesetzen des Geistigen Völkerlebens »). Dit belangrijke tijdschrift, dat 20 jaargangen beleefde, werd in 1891 vervangen door het « Zeitschrift für Volkskunde » van Karl Weinhold, dat door zijn titel de onafhankelijkheid van de Volkskunde als wetenschap wou bevestigen.

De stichting van een groot algemeen tijdschrift voor Volkskunde was in Duitschland en elders, waar reeds pogingen in dien zin werden gedaan — wij denken hier aan het « Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde » van Aug. Gittée en Pol de Mont, later van Alfons De Cock, dat reeds in 1888 werd uitgegeven — was een teeken des tijds.

De folkloristen stonden voor de taak hun gebied af te bakenen tegenover andere wetenschappen, zich te bezinnen over wezen, doel en methode van de folklore.

Zooals andere nieuwe wetenschappen, die zich uit aanvankelijk ruimer kunden hadden losgemaakt, zooals anthropologie, sociologie, was de folklore veroveringsgezind.

Volkskunde is blijkens haar naam : kunde van het volk, van een bepaald volk. Karl Weinhold aarzelde dan ook niet aan de Volkskunde een omvangrijke taak toe te schrijven : « Die Volkskunde hat die Aufgabe, das Volk, das ist eine bestimmte, geschichtlich und geographisch abgegrenzte Menschenverbindung van Tausenden oder Millionen, in allen Lebensäusserungen zu erforschen ».

Geen onderscheid dus tusschen bewuste, rationeele uitingen van de elite van een volk, van hare cultuur, en de onbewuste, irrationeele reageeringen van de volksziel, waarmede de Romantici dweepten.

De practijk wees echter al spoedig uit dat de folkloristen van de generatie van Weinhold de voortzetters waren

van de philologische traditie van de stichters van de folklore als wetenschap, de Grimm's en hun tijdgenooten.

Hunne belangstelling was historisch ingesteld. De gebruiken bij Germaansche, Keltische, Slavische volkeren, die bijv. wijzen op een vroeger wijd verbreiden cultus van boom-, woud- en veldgeesten, vinden ze belangwekkend, omdat ze pleiten voor een Indo-Germaansche afkomst. De psychologische beteekenis te doorgronden laten ze over aan de volkerkundigen, aan de volkerpsychologen, zooals een Wilhelm Wundt, die overigens een « Völkerpsychologie » schreef, of een Adolf Bastian, die de « polygenesis » van de « Elementargedanken » over de gansche aarde bij de meest afgezonderde volkeren verspreid, verrijkte met het begrip van de « Völkergedanken », de cultuurgoederen die karakteristiek zijn voor bepaalde volkeren en volkerengroepen en, volgens hem, geografisch kunnen verklaard worden.

De historische beperking van de folklore, zooals Weinhold en met hem schier alle folkloristen uit de philologische school ze aanvaardden, wordt tegenwoordig aangeduid in den naam zelf van het vak : historische volkskunde. Zoo bijv. heet het belangrijke folkloristisch jaarboek, dat sedert 1925 in Duitschland, te Berlijn bij Hubert Stubenrauch, verschijnt : « Jahrbuch für historische Volkskunde ». Deze historische Volkskunde houdt zich voornamelijk bezig met volkskundige onderwerpen in verband met de Præhistorie, de Godsdienstgeschiedenis, de Rechtsgeschiedenis, de Literatuurgeschiedenis en de Kunstgeschiedenis.

Vele folkloristen houden deze beperkende historische opvatting van de volkskunde voor verkeerd, ja, als gevaarlijk voor de toekomst van de folklore. We zullen slechts twee namen noemen van folkloristen, twee Duitsche geleerden, die we als de voortrekkers kunnen beschouwen van de Neo-folklore : Hans Naumann, professor aan de Universiteit te Frankfurt a. M., en Adolf Spamer, professor aan de Technische hoogeschool te Dresden. Ze hebben talrijke partijgangers, ook reeds leerlingen, die zelfstandige folkloristische onderzoekingen hebben ondernomen, en voorloopers, deels gestorven en vergeten, deels nog in leven. Onder de gestorven voorgangers wordt met bijzonderen nadruk Wilhelm Heinrich Riehl genoemd, die reeds in 1858 een voordracht hield over « Volkskunde als Weten-

schap ». Voor het eerst verkondigde hij dat de volkskunde zich moest bezig houden met den volksgeest (een ruimer en juister begrip dan volksziel) van het eigen volk en niet den toestand van het verleden, maar dezen van het heden als doel moest hebben. In de opvatting van Riehl was de Volkskunde dus een soort van sociologie, een studie van de mentaliteit der sociale groepen, die de maatschappij helpen vormen.

In den aanvang van de 20e eeuw hebben dan ook mannen als Hoffmann-Krayer, Adolf Strack, Albrecht Dieterich en Eugen Mogk het terrein van de Neo-folklore voorbereid door hun kritiek van de eenzijdig beoefende historische folklore. Zij kwamen met aandrang op voor het psychologisch karakter van de folklore, die beslist onder de geesteswetenschappen dient gerangschikt te worden.

Volgens een neo-folklorist als Prof. H. Naumann (1), bekleedt de Volkskunde een onafhankelijke plaats tusschen de Volkerkunde eenerzijds en de Cultuurgeschiedenis anderzijds. Haar studieveld is de « primitieve gemeenschapskultuur » van een volk.

De primitieve gemeenschapscultuur is bij beschaafde volkeren nooit volkomen zuiver, ook niet bij de boeren, die het dichtst de primitieve gemeenschapscultuur benaderen.

Bij ieder folkloristisch verschijnsel hebben we ons voorafgaandelijk af te vragen : hebben we te doen met een uiting van de zuivere gemeenschapcultuur, d. i., individualismus-looze cultuur ? Of hebben we te doen met van boven gekomen, thans gezonken cultuurgoed ?

« Von unten gekommenes primitives Gemeinschaftsgut oder von oben gekommenes gesunkenes Kulturgut » ?

Een folklorist komt dus bij de studie van een folkloristisch verschijnsel steeds terecht op een mengsel van primitieve gedachten-associaties, dat zich tusschen twee polen beweegt. De eene pool steunt op de bevindingen van de volkerkunde of volkerpsychologie (gebeurlijk ook kinderpsychologie), de andere pool zweeft in de regionen van de hoogcultuur, van kunsten en wetenschappen.

---

(1) Grundzüge der deutschen Volkskunde. Leipzig, Quelle und Meyer, 1922. (2e Aufl 1929).

Prof. Naumann onderscheidt in de menschelijke cultuur drie mogelijke cultuurstudia : 1° een stadium der absolute primitiviteit, waarin de mensch nog zelf een schier onbewust stuk der natuur is ; 2° een stadium van gemeenschapscultuur, waarin de mensch deel uitmaakt van zijn groep en als kudde-mensch op de uiterlijke prikkels reageert ; 3° een stadium van individualisme, waarin de persoonlijkheid langzamerhand tot een cultus wordt verheven.

De folkloristische verschijnselen zijn eigen aan het 2e stadium, dat zich het best weerspiegelt in de agrarische samenleving, in het boerenleven. Maar door het feit dat de boerenstand bij een beschaafd volk nooit een volkomen afgesloten wereld is, duiken in de agrarische samenleving voortdurend relicten op van persoonlijkheidsculturen, d. z. aangepaste cultuurgoederen, het zoogenaamd « versunkenes Kulturgut ».

Zoo teekent een of ander Germaansch volk in de hooge middeleeuwen voor Prof. Naumann zich af als een agrarische samenleving, waarboven zich geleidelijk een militaire kaste ontwikkelt. Deze militaire kaste scheidt zich van de primitieve gemeenschap af door nieuwe, aristocratische opvattingen van eer, geloof en smaak.

Boven de agrarische oriënteering ontstaat een heroïsche oriënteering, die in de latere middeleeuwen het aanzijn geeft tot den ridderstand en het ridderlijk ideaal. De agrarische samenleving neemt af en toe heroïsche begrippen en opvattingen over, het is « gezonken cultuurgoed », dat de boeren zich eigen maken en eeuwen, nadat het bij de hoogere standen of de maatschappelijke elite verdwenen is, met de halsstarigheid van den gewoonte-mensch bewaren en in eere houden.

Men zal opgemerkt hebben, dat Prof. Naumann het veldwinnend individualisme als de vijand van de primitieve gemeenschapscultuur aanwijst. Men zou zich vergissen indien men meende dat hij om die reden de verbanning van het individualisme in de maatschappij zou nastreven.

De overgang van het stadium van de gemeenschapscultuur naar het stadium van het individualisme is veeleer als een vooruitgang aan te stippen, op voorwaarde dat de wederzijdsche betrekkingen tusschen elite en volk niet worden afgesneden, dat de wisselwerking tusschen hoog en laag zonder hindernis kan plaats vinden.

Zoolang er « volk » is, zal er « folklore » zijn, maar « het » folklore, d. i. het folkloristisch materiaal blijft niet gelijk. Het kan verarmen, banaal worden en gemeen. Maar de elite hoeft daar niet over te klagen. Het is immers haar schuld. De schilderachtigheid van het volksleven vloeit vooral voort uit het « gezonken cultuurgoed ».

Volksgoed is meestal afkomstig uit de hoogere standen. (« Volksgut wird in der Oberschicht gemacht » is een der treffendste beginselen van de neo-folklore wanneer men aan de vroegere, romantische folklore denkt).

De volkskunde leert dus aan de elite haar plicht kennen en haar verantwoordelijkheid in de vervlakking van het volksleven inzien : « Die Volkskunde » schrijft Prof. Naumann, « zeigt der Oberschicht ein sehr ernstes Gesicht und lehrt sie die ungeheuere Verantwortung kennen, die auf ihr ruht ».

De ridderstand in de middeleeuwen heeft aan de boeren de « schoone » volksdansen achtergelaten. Zal onze hedendaagsche elite hetzelfde kunnen getuigen van hare « fox-trotts » en « two-steps » ?

Principiëel neemt Prof. Naumann geen methodisch verschil aan tusschen in de folklore gangbare indeeling tusschen de realiën of stoffelijke folklore en de geestelijke folklore. Zooals men zich herinnert omvat de stoffelijke of materiëele folklore de studie van het huis, de agrarische en ambachtelijke bedrijvigheid, de voeding, de gebruiken bij geboorte, huwelijk en dood, de kleederdracht en de versieringskunst ; de geestelijke folklore het volksgeloof, het bijgeloof, de volkswijsheid, de volkstaal en de rhythmische volkskunst. In zooverre in de realiën de primitieve gemeenschapsgeest tot uiting komt en niet een individualistische kunstwil, behooren ze tot de folklore. De folklorist stelt vooral belang in het typische, in het massa-produkt. Nog zeer onlangs heeft de bekende Vlaamsche folklorist, Victor de Meyere, in een artikel : Over Volkskunst, in « Volkskunde », 34^e jaarg. 1929, afl. 4-5-6, daarop gewezen.

« Volkskunst » schrijft hij, is gemeenschapskunst, die in het volk is geboren, in de laagste lagen van het volk door gewone volksmenschen is vervaardigd en die, tevens, door alle lagen van het volk, zoo hoogere als lagere, kan meegevoeld en begrepen ». En Victor de Meyere tracht zijn zienswijze te verrechtvaardigen door een beroep op

een theorie, die aan de basis ligt van de Neo-folklore : de door de folkloristen van het volkslied, o. a. door den grooten Duitschen folklorist John Meier, opgebrachte « productie- en ontvangst-theorie ».

Het volk brengt gemeenschapsliederen voort, een uiting van de primitieve gemeenschapscultuur, maar bezit ook een groot aantal « zersungen », stukgezongen kunstliederen, die het van de elite heeft overgenomen. Volgens de Meyere behooren deze vervolkschte kunstliederen niet tot de « Volkskunst », ze behooren slechts tot den « Liederenschat » van het volk. Samen met Prof. Naumann kunnen we het daar niet over eens zijn. Het « verzonken cultuurgoed » behoort wel degelijk tot de folklore, dus tot de volkskunst, van het oogenblik dat het goed en wel « verzonken » is, in het voorbeeld van het vervolkschte kunstlied « zersungen » of « stukgezongen », d. i. aangepast bij de volksmentaliteit.

We kunnen hier herinneren aan hetgeen we reeds hooger meedeelden over de onproductiviteit van het volk op folkloristisch gebied : « *das Volk produziert nicht, es reproduziert* ». Is de moderne of neo-folklore bij Prof. Naumann niet meer uitsluitend gericht naar het verleden en heeft hij met een aantal romantische begrippen over de scheppingskracht van de volksziel opgeruimd, bij Prof. Adolf Spamer (1) zijn het doel en de taak van de neo-folklore het scherpst geformuleerd.

De Volkskunde moet zich beperken tot haar eigen gebied ; het onderzoek van den volksgeest, van den geestelijk-zielkundigen toestand van een volk.

Maar wat is volk ?

Het is niet een synoniem van natie, zooniet zou volkskunde gelijk te stellen zijn met cultuurgeschiedenis.

Het kan ook, zooals door talrijke folkloristen wordt voorgestaan, niet uitsluitend de « lagere standen » beduiden (gepeupel uit lat. populus), want waar is de grens tusschen hoogere en lagere standen, tusschen onder- en bovencultuur ? De onder-cultuur of beter de primitieve

---

(1) Wesen, Wege und Ziele der Volkskunde, Leipzig, Brandstetter, 1928.

cultuur is niet eigen aan de lagere standen, maar komt ook in sociaal-hoogere standen voor.

De naam : volkskunde leert dus enkel dat de studie niet buiten het eigen volk gaat, d. i. een door afkomst geschiedenis en taal gevormde gemeenschap. Duidelijker ware de naam « volksgeestkunde », want in de volkskunde gaat het ten slotte om het doorgronden van den volksgeest in de producten van de volkscultuur. Die volksgeest is, volgens Prof. Spamer, « Kollektivgeistigheit », die vast te stellen is waar de groep als groep handelt. Zulke handelingen zijn niet eigen aan de lagere standen, ze komen ook, alhoewel in mindere mate, onder den invloed van schokkende gebeurtenissen, bijv. oorlog, bij de hoogere standen voor.

Prof. Spamer neemt aan dat bepaalde sociale standen een bepaalde mentaliteit kunnen vertoonen, algemeen bekend is de boerenmentaliteit, de militaire mentaliteit, enz., maar hij is er niet voor te vinden de sociale lagen verantwoordelijk te maken voor een bepaalde mentaliteit. De primitieve mentaliteit stoort zich niet aan sociale indeelingen, omdat ze bij alle menschen, onbeschaafde zoowel als beschaafde, voorkomt, maar bij de beschaafden doorgaans teruggedrongen wordt door de van logische en rationeele begrippen doordrongen moderne opvoeding.

Het is, volgens Prof. Spamer, verkeerd den volksgeest uitsluitend in de agrarische samenleving te willen vinden. Reeds in de tweede helft der middeleeuwen heeft de volksgeest van de gemeenten, van de steden zich vrijgemaakt van den agrarischen toestand.

Tegenwoordig vormen de Agrariërs in Duitschland nog slechts 23% (in 1925) van de totale bevolking (in 1882 nog 40%). Van een agrarischen staat is Duitschland een industriëele staat geworden. De Volkskunde zou al een zeer onvolkomen beeld geven van den algemeen volksgeest, moest zij zich alleen bezighouden met de psychologie van de boeren. Van een bepaald volk moet zij al de verschillende volksgeestesgroepen doorvorschen om ten slotte tot de charakterologie van gansch het volk te kunnen overgaan, een ontzaglijke onderneming, die veel tijd en moeite zal vergen.

« Erst die Zusammenfassung der Volksgruppengeistigheiten ergibt ein Bild der geistigen Gesamthaltung eines Volkes ».

Vatten we thans even samen.

De Volkskunde, een psychologische of geesteswetenschap, stelt zich, volgens Prof. Spamer, ten doel de erkenning van het natuurlijke, nog niet door het logisch verstand geleide, geestelijk-zielig krachtenspel van een volksgemeenschap, zooals het zich uit de geestelijke typiek van zijn volkslagen en volksgroepen doet kennen.

Haar arbeidsveld omvat alle getuigenissen in woord, handeling en beeld, die den stempel van een dergelijken denkvorm vertoonen en uitsluitsel over de mentaliteit van hunne voortbrengers toelaten. « Ihr erstes ziel » besluit Prof. Spamer, « die Aufhellung der wirkenden geistigen Kräfte und der durch sie ausgelösten Formen innerhalb eines Volkskörpers ; ihre letzte Hoffnüng : der Blick in die menschliche Seile schlechthin ».

* * *

De Folklore-wetenschap op nieuwe banen ?

Ongetwijfeld heeft de folklore er alles bij te winnen dat ze beoefend wordt als een zelfstandige wetenschap, niet langer als een hulpwetenschap, hetzij van de Volkerkunde, hetzij van de Cultuurgeschiedenis.

Het materiaal, dat ze links en rechts verzamelt, mag geen opeenstapeling van bouwsteenen zijn. Ze moeten, na zorgvuldige toetsing, gebruikt worden tot het optrekken van een gebouw, dat het gebouw van den volksgeest zal zijn.

Hoe dat gebouw er zal uitzien, weten we niet, maar even min als de comparatisten op taalkundig gebied zich in hun studies laten ontmoedigen door het wazige van de indo-europeesche oer-taal, mogen de folkloristen den moed opgeven eenmaal den volksgeest te achterhalen.

Dat belet niet dat er ook onder de folkloristen sceptici zullen worden aangetroffen, die zullen voortgaan de volkskunde als een historisch vak te beoefenen. Historische volkskunde vergenoegt zich met het historisch *worden* der folkloristische verschijnselen, maar éénmaal breekt het oogenblik aan dat de historische folklorist zich ook om het *waarom* der verschijnselen gaat bekreunen. Van dat oogenblik af heeft hij het terrein van de geschiedenis verlaten om zich te wagen op het gebied van de psychologie.

Evenals een volledige wetenschap steeds uit het samengaan van opmerkingsgeest en bespiegeling bestaat, zooals taalgeschiedenis en taalpsychologie samen de taalwetenschap uitmaken, zal de folklorewetenschap slechts op volledigheid kunnen aanspraak maken wanneer de geschiedenis van de folkloristische verschijnselen zal samengaan met de psychologie van die verschijnselen.

PAUL DE KEYSER
Professor aan de Universiteit te Gent.

De Joden in de Maasvallei

Onze volkstaal is rijk aan gezegden die betrekking hebben op de Joden. Meestal hebben deze spreekwijzen hun ontstaan te danken aan den Roomsch Katholieken godsdienst die de Joden voorstelt als de vijanden van Christus, en tevens aan de zonderlinge levenswijze en bedrijvigheid der Israëlieten.

In de Limburgsche Maasvallei zijn er bovendien enkele specifieke Maaslandsche overleveringen bewaard gebleven, die ongetwijfeld wijzen op vroeger aldaar bestaande maatschappelijke toestanden.

Hier is namelijk het woord slager synoniem met Jood. Deze zinverwantschap berust steeds op de werkelijkheid, want ten huidigen dage wonen er te Lanaken, te Mechelen, te Stokkem, en elders misschien, nog Israëlieten die het ambacht van vleeschhouwer of veekoopman uitoefenen. Vroeger, aldus vernemen we uit Uikhoven, waren het doorgaans Joden die, bij gelegenheid van de dorpskermissen, met vleesch kwamen leuren.

Om alle misverstand te voorkomen, waartoe deze studie aanleiding zou kunnen geven, achten we het geraden de aandacht er op te vestigen dat de huidige Joodsche slagers en veekooplieden in de Limburgsche Maasvallei als eerlijke en vriendelijke handelaars geboekt staan. Een ander slag menschen, de vilders, d. z. de slagers die het vleesch verkoopen van dieren die aan ziekte zijn gestorven, staan integendeel minder goed aangeschreven. Vroeger hebben de Joden vermoedelijk ook dat bedrijf waargenomen, maar het schijnt ons niet mogelijk een lijn te trekken tusschen de slagers en de vilders, omdat het onderscheid tusschen deze twee ambachten slechts berust op een zedelijkheidsbegrip. In de oude teksten laten de Joden zich doorgaan voor slagers.

Doorgaans worden de Joden beschouwd als doorslepen sjacheraars en mooipraters die de voorzichtigste menschen weten beet te nemen. Deze ongunstige faam is trou-

wens algemeen verspreid. Evenzeer bekend zijn : een *juddennaas* (Jodenneus) en het *spuchelen* (spuwen) *als een Jud*. Meer speciaal Maaslandsch is echter het volgende :

In de meeste localiteiten, die we verder bespreken, bestaan *judheuvelen*, d. z. oude begraafplaatsen die uitsluitend voor Joden werden gebruikt.

Juddenvleesch is rundvleesch.

De inwoners van Eisden, wanneer ze lucht willen geven aan hun gevoelens van afkeer voor de Vuchtenaren, roepen : Dat zijn echte Judden. Om bij de historische waarheid te blijven, zou evenwel deze uitroep andersom moeten toegepast worden, want te Vucht woonden geen Joden.

Eindelijk vernemen we uit Neerharen dat de ouden van jaren de Joden verdachten een reuk *sui generis* te verspreiden ; daarom werd het venster ongemerkt op een kier gezet, wanneer een koopman van dat slag in huis was.

Deze gewoonten en overleveringen verdwijnen stilaan. Sommige Joodsche families zijn inderdaad overgegaan tot het Roomsch-katholieke geloof ; andere wijken uit of zeggen vaarwel aan hun voorvaderlijke levenswijze.

Men verwachte niet van ons dat in dit korte opstel het besproken onderwerp in al zijn onderdeelen behandeld worde. 't Was ons hoofdzakelijk te doen de omstandigheden na te gaan waaronder deze Maaslandsche gebruiken zijn ontstaan. Uit den aard der zaak berust deze studie op archivalischen grondslag.

Om het den lezer gemakkelijk te maken en tot inleiding van ons betoog, zeggen we hier tot welk resultaat onze navorschingen hebben geleid.

Het vermoeden bij ons opgerezen naar aanleiding van zekere stukken op het Staatsarchief te Hasselt, als zou de Maasvallei een bezondere aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op de dievenbenden en baanstroopers, die het graafschap Loon tijdens de 18e eeuw onveilig maakten, groeide spoedig tot een zekerheid. Het feit dat de wieg van de beruchte bokkerijders in de Landen van Overmaas stond, was trouwens reeds een aanwijzing. De Joden vervulden voor al die booswichten de gewichtige rol van helers. Om het belang van hun tusschenkomst te doen uitkomen, wijzen we er even op dat men de lange straffeloosheid van de talrijke dievenbenden misschien ten onrechte heeft toegeschreven aan hun flinke organisatie en aan de onbekwaam-

heid en het gebrek aan durf van de gerechtsofficieren (1). Al is het onbetwistbaar dat dit in zekere mate wel zoo moet zijn geweest, hoofdzaak was toch steeds dat de booswichten, op wie de zwaarste verdenking rustte, niet konden worden gevat bij gemis van bewijzen. Nooit bracht de gestolen waar den gerechtsdienaar op een spoor. Dit goedje werd inderdaad in den nacht zelf van den diefstal van de hand gedaan, hetzij door Joden die aan den rooftocht deelnamen, hetzij door een der roovers die regelrecht naar zijn gekende afnemers ging. In dit opzicht hebben de Joden uit de Maasvallei aan onze bokkerijders een kapitalen dienst bewezen, terwijl zij zelf goede zaakjes deden.

We zullen echter de feiten niet langer vooruitloopen en de nederzetting van het Jodenvolkje in enkele heerlijkheden aan de Maas door onze geschiedbronnen trachten te verklaren.

In het graafschap Loon (nagenoeg de huidige provincie Limburg) waar de prins-bisschoppen van Luik sedert 1364 het gezag in handen hadden, werden de Joden niet geduld. Voorheen was de toestand evenwel anders. Enkele toponymische gegevens, o. m. de Jodenstraten die in de meeste middeleeuwsche steden worden aangetroffen, leveren het omstootbaar bewijs dat de Israïlieten zich aanvankelijk alhier metterwoon mochten vestigen. Maar in de 14^{e} eeuw reeds werden zij verdrongen door de Lombaarden, aan wie de voorkeur als geldhandelaars werd geschonken, omdat ze kristenen waren (2).

Toen het Lutheranisme, einde 16^{e} eeuw, een grooten bijval bij de Loonsche bevolking genoot en tot in Hasselt doordrong, werden strenge maatregelen getroffen en een scherp toezicht op de vreemdelingen gehouden : de Joden werden natuurlijk ook geweerd. In de landen van Overmaas had het protestantisme vasteren voet gekregen en, toen de godsdienstoorlogen waren geluwd, werd er de vrijheid van Godsdienst verleend.

---

(1) De hooge onkosten, veroorzaakt door dergelijke gedingen, zijn ongetwijfeld nog een andere reden waarom de gerechtshoven zoo langzaam ingrepen.

(2) F. HENAUX. *Les banquiers liégeois,* in Bull. de l'Institut Archéol. liégeois, III, bl. 313 en volg.

Op den Belgischen oever van de Maas lagen een reeks heerlijkheden, die onafhankelijk waren van Loon. Tot enkele van deze heerlijkheden hadden de Joden, die te Maastricht en in het land van Valkenburg woonden, toegang gekregen, t. w. :

1. te Leut, Meeswijk en Eisden, leenen van Valkenburg.

2. te Mechelen, een bezitting van het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht.

3. te Rekkem, met de dorpen Boorsem, Uikhoven en Cotem, een graafschap dat onmiddellijk van het keizerrijk leenroerig was.

4. te Pietersem, met Lanaken en Smeermaas, waarvan een gedeelte eigengoed was. Vermoedelijk was Smeermaas dit *allodium*.

Hun huisvesting in deze heerlijkheden leverde voor de Joden een groot voordeel op : de rechterlijke overheid had er met die van het graafschap niets uit te staan, zoodat de helers het verraad van gefolterde baanstroopers niet onmiddellijk te duchten hadden. Ook wisten de sjacheraars het soms behendig aan boord te leggen om hun drost op hun hand te krijgen en aldus tijdig te worden gewaarschuwd voor elk gevaar dat dreigde. Waren de Loonsche gerechtsofficieren ingelicht over deze omstandigheden ? Zoo men bedenkt dat zij zelden of nooit vroegen naar de personen die de gestolen voorwerpen hadden afgekocht, is men werkelijk geneigd te gelooven dat de Joden buiten hun bereik stonden.

Contracten, waardoor ze hier werden toegelaten, hebben we niet mogen ontdekken. Wij blijven derhalve stil bij een gelijkaardig stuk voor Elsloo, een heerlijkheid tegenover Rekkem gelegen, 1699. Uit den inhoud hiervan blijkt dat de Jood Hermannus Mannasses het ambacht van vleeschhouwer moest uitoefenen en zich, met zijn familie, eerlijk hoefde te gedragen.

Bij hun overlijden kregen de leden van zijn gezin tot begraafplaats den Santeberg van Terhagen, later het jodenkerkhof geheeten.

Mannasses droeg zijn aandeel in de gemeentebelastingen en diensten, en betaalde bovendien een jaarlijksch tribuut van 4 rijksdaalders.

Het was hem verboden gestolen goederen te koopen. Zoo hij het toch deed en zijn waar door den eigenlijken eigenaar herkend werd, zou hij gedwongen worden deze terug te geven tegen den aankoopprijs.

Een andere Jood, David Menasses, van Stein, die zich in 1727 te Elsloo als slager kwam vestigen, zou een jaarlijksch tribuut van 25 gulden betalen en *daerenboven alle rints — off ossetongen getrouwelijck aen ons heeren huijs overbrengen* (1).

Zeer waarschijnlijk waren de voorwaarden, gesteld in onze heerlijkheden, van denzelfden aard. In een dergelijke acte ligt heel het geheim van de nederzetting der Joden. Hun huisvesting bracht een heel sommetje geld in de kas van den heer, die bovendien nog rekenen mocht op de beste stukken van het geslachte vee. Tot vergoeding daarvoor kon de Jood bijna ongemoeid zijn bedrijf van heler uitoefenen. Het gerecht zou zich met deze zaakjes niet gauw inlaten. Wanneer de heer niet in zijn heerlijkheid verbleef — hetgeen doorgaans het geval was — deed de drost zijn voordeel uit deze buitenkansjes.

Hoeft het gezegd dat de Joden van dezen toestand aldra een schreeuwend misbruik hebben gemaakt ! Tijdens de 18e eeuw, de periode van bloei voor de dievenbenden, lieten zij vooral van zich spreken. We laten nu een lijst volgen van de Joden woonachtig op den linker oever der Maas en vermelden tevens de gegevens die tot de hierboven vermelde conclusies hebben geleid en die in de huidige folklore hun weerspiegeling vinden (2).

Te *Smeermaas* woonde, in 1722, Abraham Aaron, slager. Hij werd beschuldigd een koe en acht schapen van een dievenbende van Overmaas te hebben gekocht. Het vonnis van de schepenbank werd door Markies van Westerloo, heer van Pietersem, zeer gemilderd. Aaron werd niet

---

(1) Maasgouw, Maastricht, bd, 39, 1919, bl. 56.

(2) Vermoedelijk is deze lijst onvolledig, omdat de gerechtelijke registers van deze heerlijkheden grootendeels op het Rijksarchief te Maastricht berusten en niet werden geraadpleegd. Het is ons trouwens niet te doen om de volledige geschiedenis van deze Joodsche nederzetting. Alleen het verband hiervan met de bestaande folklore werd beoogd.

gebrandmerkt en zijn geeseling verminderd tot de helft der roeden ; maar hij bleef voor eeuwig verbannen.

Uit de ondervraging blijkt dat Aaron ook handel dreef in allerlei koopwaren en dat hij in verstandhouding leefde met zijn geloofsgenooten uit de Landen van Overmaas (1).

In 1786 waren er twee andere Joden gevestigd te Smeermaas. De eene, Machiel Moses, was arm. Niets laat vermoeden dat hij een heler is geweest.

De andere, Levi Moses, geboren te Leut, was rijk. Hij was slager van ambacht, maar dreef ook handel in andere waren, o. m. in zakhorloges. Hij had een vrouw en zeven kinderen. Moses Saul was er huisleeraar.

In 1785 had hij voor 17 pattacon of 68 Maastr. gulden de voorwerpen gekocht die bij Nijpels te Munsterbilsen waren gestolen geworden. De dieven legden bekentenissen af op de pijnbank en werden opgeknoopt. Uit vrees aangehouden te worden, ging Moses op de vlucht. Toen hij naderhand vernam dat de beschuldiging van de roovers niet zeer bezwarend was, kwam hij terug en werd ingerekend. Daarvoor eischte hij later voor het keizerlijk hof een schadevergoeding van 3.000 gulden (2).

Een ander geding, uit 1790, leert ons dat de drost, bij afwezigheid van Gravin de Lannoy, een onbeperkte macht uitoefende, dat hij aan een bankroetier van Maastricht de toelating had verleend te Smeermaas het vleeschhouwersambacht te komen uitoefenen. Wanneer de schepenen hem het verwijt maakten, dat hij zich door de slagers kosteloos vleesch liet bezorgen, antwoordde hij ; « Je suis drossard et en cette qualité je ne suis pas obligé de donner des raisons ». (3)

In 1778 gebood de vrouwe van Pietersem, op aanklacht van de inwoners, waarvan de handel door het wegspoelen van den weg naar Maastricht door den stroom zeer benadeeligd was geworden, dat de Joden uitsluitend slagers zouden zijn. Uit een ander stuk van 1780 vernemen we dat de Joden de waarborgsom van 200 pattacon, die van een

---

(1) Pietersem, Bundel III. Staatsarchief te Hasselt.

(2) Pietersem, Bundel X.

(3) Pietersem, Bundel XI.

vreemdeling werd vereischt om zich in de heerlijkheid te komen vestigen, niet hoefden te betalen. Zij waren een jaarlijksch tribuut van 30 gulden verschuldigd en bleven in ruil daarvoor verschoond van alle heeren — en andere diensten (1).

In het graafschap REKKEM schijnt het den Joden niet altijd voor den wind te zijn gegaan.

In 1670-1675 woonde aldaar reeds de Jood Hartoch Nephtalin (2) ; in 1675 weigerde de Jood Elias, er de wacht op te trekken (3).

In het begin der 18^{e} eeuw wordt een Jood, Jacob Isacq, vermeld (4). Een andere, Natan Meyer, was slager, veekoopman en handelaar (5).

In 1751 wordt er een eind gesteld aan het verdacht gedoe van een vijfden Jood : *Is geresolveert Abraham den Joode ende de vildersse sonder verderen uytstel te doen vertrecken (6).*

Te MECHELEN vonden de Joden het al evenmin naar hun gading. De schepenen noemden ze *vaguerende onbekende en geldelooze Joode, afforeine persoonen die nievers gepossessioneert oft vindbaar sijn* (7). Zij hadden trouwens met de mededinging af te rekenen van den Mechelschen veekoopman, Jacob Heris (8).

In 1723 werd Salomon Jacob beschuldigd van een misdrijf, maar de betichte wist te goeder uur te ontsnappen (9).

In 1736 hadden de volgende Joden het aan den stok met het gerecht : Moyses Israël, uit Sittard ; Joseph Jacobs, te Stein ; Isacq Joseph, te Leut ; Bernard Herstal en Samuel Levi, beiden te Sittard. De taak van de rechters was zeer moeilijk doordat al de rekeningen in het Hebreeuwsch waren geschreven (10).

---

(1) Pietersem, bundel XXIV.
(2) Rekkem. Rolreg. 18, 19 Dec. 1699 en rolreg. 19, 25 Apr. 1675.
(3) Rekkem. Bundel V.
(4) Rekkem. Raedsprotocolle, n° 61, 1710-1769, f° 21.
(5) Rekkem. Raedsprotocolle, n^{r} [illegible], f°s 53, 60, 78.
(6) Rekkem. Raedsprotocolle, n^{r} 61, f° 333.
(7) Mechelen, Crim. rolreg. n^{r} 32, f°s 138 v° en 139, a^{o} 1762.
(8) Mechelen, rolreg. n^{r} 26, f° 201 v^{so}.
(9) Mechelen. Crim. rolreg. n^{r} 26, f° 148, v^{so} en volg.
(10) Mechelen. Rolreg. n^{r} 26, f° 209.

In 1762 en 63, oefende Emanuel Nathan er het beroep uit van « coopman » (1).

In de Valkenburgsche leenen, Leut en Meeswijk, voelden de Joden zich beter thuis.

Te LEUT dreef de « jud » Levi Israëls, in 1711, handel in tabak. Onna, « jud van Hanauw » was zijn leverancier (2).

Isack Joseph, veekoopman en slager, werd herhaaldelijk voor het gerecht getrokken. In 1721, had hij een paard verhuurd dat naderhand dempig bleek te zijn. In 1752 werd hij vervolgd als heler. Beslag werd gelegd op zijn goederen. Hij kwam in de folterkamer terecht, waar hij voor het gevaar stond zijn medeschuldigen te moeten verraden. Gelukkig kon hij tijdig uit het kasteel vluchten zonder dat de wacht iets gewaar werd (3). Twee jaar voor deze verdwijning, in 1750, was hij ondervraagd geworden over de volgende zonderlinge gebeurtenis : Burchard Mauritz, de oudste zoon van baron van Kinsky, te Stein, had het Joodsch geloof (de besnijdenis) aanvaard te Amsterdam, waar hij sedert dien verbleef. Hij droeg nu den naam Abraham Naheson, en had Mirjam gehuwd. Isack Joseph liet zich echter niet tot onthullingen overhalen.

De vrouw van I. Joseph heette Eva Levi ; zijn zoon was Joseph Isack. Hij zelf werd bijgenaamd Langhe. Zijn stiefzoon, Israël Levi, was handelaar in tabak (4).

In 1731 leefden te Leut de Jood Isaack Abraham en zijn zwager Moïses Levi (5).

In 1768 werden zes Joden gearresteerd : Simon Samuel, Zegel Mangels, Salomon Moijses, Manus Gronsvelt, Mathijs Meyer van Fulda en Philip Meyer van

---

(1) Mechelen. Rolreg. n^{r} 29, f° 27 v^{so} en Crim. Rolreg. n^{r} 32, f° 131.

(2) Leut. Robreg. n^{r} 2, f° 57.

(3) Dikwijls sloegen de roovers er in ongezien uit de gevangenis te ontkomen. Vermoedelijk werden ze bij hun ontvluchting geholpen door de bewakers die, zelf leden van de dievenbende, beducht waren voor verraad op de pijnbank.

(4) Leut. Rolreg. n^{r} 2, f°s 126 en 230 v° ; n^{r} 3, f°s 99, 160 en volg., en los blad.

(5) Leut. Rolreg. n^{r} 3, f. 5.

Valkenburg. Zij waren drager van een breekijzer en naderhand bleek dat zij handlangers waren van de bokkerijders van Neeroeteren. Op de pijnbank kwamen hun tongen los en beleden zij diefstallen gepleegd te hebben te Herstal, in de Noordelijke Provincies en in Westfalen. Salomon Moijses stierf in de gevangenis. De hoofdman Philip Meyer, alias Mich. Feitsburger, waarvan de echtgenoote, Johanna Bersdorff, gevangen zat te Maastricht, ontsnapte. De andere vier Joden werden gehangen in 1768 en 1769 (1). De gestolen voorwerpen bestonden hoofdzakelijk uit stoffen. De onkosten, door dat geding veroorzaakt, waren zoo aanzienlijk, dat de gemeentebelastingen moesten verhoogd worden (2).

Te MEESWIJK begint de reeks met Jacob Moyses, die in 1725 vermoord werd (3).

Moieses Jacobs, slager en koopman in paarden, werd vervolgd wegens bedrog in 1729, maar hij was niet *gepossessioneert noch ieverans executabel* (4).

Isack Abraham, die ook Isack Meeswijck werd genoemd naar zijn verblijfplaats, verkocht suiker, tabak, thee, enz.

In 1737 liet hij zich voor het gerecht dagen wegens de niet-betaling van kruidenierswaren gekocht te Maastricht (5).

Zijn geloofsgenoot Caïm kon in 1753 de runderen niet betalen, die hij had gekocht (6).

Uit deze bronnen vernemen we ook dat de Joden de dieren bij de inwoners aan huis gingen slachten voor een salaris van 5 stuiver.

De vreemde Joden, waarmee de Meeswijksche in betrekking stonden, heetten David Elslo, Salmon Beeck, aldus genoemd naar hun verblijfplaats, en David Nathan (7).

---

(1) Leut. Rolreg. nr 4, fos 33-53.

(2) Leut. Gichtreg. nr 7, fo 121 vo.

(3) Meeswijk Rolreg. nr 2, fo 177.

(4) Meeswijk Rolreg. nr 2, fos 195, 244, 252. Hij « vertoust » paarden.

(5) Meeswijk, Rolreg. nr 2, fos 234 vso en 252vso.

(6) Meeswijk Rolreg. nr 3, fo 78.

(7) Meeswijk, Rolreg. nr 2, fo 252.

Dat de Joden uit de Maasvallei de gepatenteerde helers waren van de bokkerijders, wordt ons nog door andere documenten bewezen.

Bij een diefstal te Beeringen in 1762, werd Nathan Mertens, van Climmen, bij de lurven gevat. Zijn baard was oorzaak van zijn ongeluk, want hierdoor werd hij herkend. Hij was slager en deed *alderlije hanteringe*. Hij had vroeger, in een boschje nabij Maestricht, *ooreyseren* gekocht van 5 baanstroopers, die hem later in een bosch nabij Heusden ontboden en hem alzoo betrokken in een inbraak. Om zich te kunnen verplaatsen zonder verdacht te schijnen, leurde hij met allerlei waren en ging van markt tot markt. Hij werd gegeeseld en daarna gehangen (1).

Roovers van Bree verkochten hun goedje in 1712 bij een Jood te Thorn (2).

In 1773, werd Abraham Nathan gehangen te Beek (3).

Te Bree, in 1789, waren de Joden Isaac Abraham en Jacob Abraham de handlangers van een diefstal. Gevangen roovers vertelden dat zij de gestolen waar bij hen brachten. Ook te Maastricht waren Joden gevestigd die dergelijke zaakjes dreven (4) Beeren (Bernardus), « jode » van Bicht (Grevenbicht) en zijn broeder Abraham waren andere « afneemers » (5).

Abraam Moyses werd, andermaal te Bree, terechtgesteld als bokkerijder in 1791 (6).

Maar 't waren toch de Joden uit de Landen van Overmaas, die zich vooral in de rooftochten der bokkerijders onderscheidden. Reeds vóór 1750 maakten zij deel uit van een bende. In 1754, waren ze aan een andere organisatie verbonden. En in 1790-98, toen het zuiveringswerk in onze streek op zijn einde liep, wisten ze tusschen Meersen en Valkenburg een nieuwe bende van 205 roovers, waar-

---

(1) Beeringen, bundel XVII.

(2) Bree, Bundel III.

(3) MELCHIOR, J. *De Bokkerijders*, in Limburgsche Bijdragen van het Leesgezelschap, Hasselt, XI, 1913, bl. 136.

(4) Bree, Bundel VIII. Proces tegen H. de Villers.

(5) Bree, Bundel VIII, en J. Melchior, o. c., bl. 129.

(6) Bree, Bundel VIII, IX en X.

onder 112 Joden, saam te brengen. Het meerendeel der bende waren « vilders » (1).

De Maaslandsche folklore heeft ons aldus op het spoor gebracht van zonderlinge maatschappelijke toestanden in enkele heerlijkheden tijdens de 18e eeuw. Dat de Joden vroeger helers en bokkerijders waren, is langzamerhand uit het geheugen gegaan. Het feit dat enkele Joden hun ambacht van slager en veekoopman tot op heden zijn blijven uitoefenen, ondanks alle politieke en economische veranderingen van haast twee eeuwen, toont hoe taai het leven der volksgebruiken is.

J. LYNA.

---

(1) J. MELCHOIR, o. c., bl. 119, 135, 149, 154 en volg.

Ontwerp van Volkskundig Woordenboek.

Mijnheeren,

Indien ik zoo vrij ben gedurende eenige stonden Uwe welwillende aandacht te vestigen op het maken van een systematische register van volkskundigen aard, die men ook woordenboek mag noemen, is het, omdat ik meen dat verzamelen, beschrijven en groepeeren van volksgebruiken en gezegdens, nuttig kan zijn voor iedereen die zich met de folklore bezighoudt.

Ik weet het wel dat men het verzamelen lang als eene beuzelarij heeft gebrandmerkt, maar, indien de eerste folkloristen geene zanters, verzamelaars waren geweest, de folklore lag nog in doeken gewonden, en de vergelijkende studie, de synthetische werkzaamheid waren nog onmogelijk gebleken.

Veel materiaal is reeds bijeengebracht in tijdschriften, dag- en weekbladen, boekwerken en brochuren. Doch, veel tijdschriften zijn niet meer te vinden op de markt, zij worden als schatten bewaard in particuliere verzamelingen en zelfs de bibliotheken van Hoogescholen en Staat missen vele jaargangen. De boeken van een De Cock, Teirlinck, Gittée, Monseur, om maar enkelen te noemen, zijn niet meer voorhande.

Weliswaar men is begonnen te excerpeeren, maar dit werk blijft dikwijls de eigendom van eenigen die het, eilaas, voor hun eigen houden, terwijl het tot openbaar nut zou kunnen dienen.

Jarenlang reeds heb ik het steekkaartsysteem begonnen en sedert 1919 getracht alles te verzamelen wat in de Belgische dag- en weekbladen verscheen over de gebruiken van ons volk. Het Museum voor Folklore te Gent bezit nu die verzameling van duizenden uittreksels, eenig misschien in het land, waar men uit putten kan.

Het doel der mededeeling die ik de eer heb U voor te dragen, Mijnheeren, is het samenwerken van folkloristen uit alle gouwen te bewerken, om een Alphabetisch register

op te maken, één voor het Vlaamsche en één voor het Waalsche deel, waar alles wat de volkskunde betreft zou aangeteekend zijn, met verwijzingen naar de oorspronkelijke schriften.

Met genoegen heb ik gezien dat, na het verschijnen van mijn « Volkskundig Kalender voor het Vlaamsche Land » hij aangevuld werd door Heer Maurits Sacré voor West-Brabant, Heer Frère in zijn Limburgsche volkskunde, en laatst in Biekorf voor Yperen. Ik geloof dat daar een eerste steen is gelegd voor het grootsche werk.

Wat moet er in die alphabetische verzameling voorkomen ?

Ten eerste, de Volksgebruiken. Te talrijk zijn de gebruiken aan 't verdwijnen : wie kan zich nog herinneren de geplochentheden uit zijn jonge jaren ? Wel zijn er eenige geboekstaafd in tijdschriften en in boeken van volksschrijvers zooals Conscience, Snieders, Sleeckx, Courtmans, enz. ; maar wie heeft ze tot een geheel weten te boeken ? Dit is een werk dat dringt, want de aloude gebruiken stammen, Gij weet het, dikwijls in het heidensch verleden van ons volk, soms onverbasterd, soms met uitheemsche gedachten vermengd, soms nog door plaatselijken geest vervormd, maar de zin is niet meer gekend. Uit die verscheidenheid kan de synthesis gemaakt worden.

Ten tweede, het Volksgeloof, met zijn wisselkring van heidensche en christelijke begrippen, is zeer belangrijk om aan teekenen en tot een geheel te bestudeeren, want wij vinden het in de zeden, gebruiken, geneeskunde, zegswijzen en weerspreuken terug.

De Volksgeneeskunde met hare eigenaardige stelsels, hare handeling en de bijgeloovige praktijken, de geneesmiddelen van kruiden die meer door den volksnaam dan den officieelen naam gekend zijn.

De spreekwoorden en zegswijzen, zoo sappig en eigen aan ons volk, die in eene gouw verstaan, in andere onbegrepen zijn. Vele berusten op oud verdwenen gebruiken, andere op hedendaagsche gebeurtenissen en zeden.

De woonst en hoevebouw, met zijn eigenaardigheden, allen berustende op noodwendigheid of nut van den bewoner of landman ; de versiering en meubeleering van huis en hof, zoo degelijk en toch allen met voorbedachte zin gedaan.

Hoe verschillend was ten alle tijd en in al de streken de kleederdracht, de wijze om eetwaren te bereiden, de koeken en het sneukelgoed eigen aan stad en dorp.

En de spelen, de volksvermaken die, alhoewel zij dezelfden zijn, toch andere namen dragen, stammen soms uit voorouderlijke gebruiken waar godsdienst en zedeleer hun rol in vervulden.

Voegen wij daarbij de vereering der Heilige, de sprookjes en de sagen, de wetenswaardigheden nopens stad en dorp, en men zal oordeelen hoe nuttig het verzamelen in één werk moet zijn.

Hulde moet gebracht worden, aan de standaardswerken in de laatste jaren verschenen over de volkskundige gebruiken, gezegdens, geneeskunde, enz., van De Cock, Teirlinck, Cornelissen, Van Heurck, de Meyere, enz., maar men zal het niet ten kwade duiden, indien ik meen dat het verzamelen van dit alles in een alphabetisch register hen geen mededinging zal zijn, verre van daar, ieder navorscher, ieder ernstige folklorist zal gaan putten in de aangehaalde werken, hij zal dus weten waar hij iets kan vinden over het onderwerp dat hem aanbelangt.

Mijnheeren, zouden er onder U, allen befaamde folkloristen geene medewerkers gevonden worden ; zouden wij, Belgische folkloristen niet de eersten willen zijn om zulk een werk aan te durven ?

Ik ontken het niet, het is een groote onderneming, er zullen jaren verloopen aleer het tot goed einde gebracht worde, maar met taaien wil en opoffering kan het geschieden.

Naar mijn bescheiden oordeel, zou het volstaan in iedere streek, een of meer zanters te vinden, die hun aanteekeningen op gegeven formaat schrijven en aan een persoon, door het bureel aangewezen, zouden zenden. Deze zou alles rangschikken en, op een gegeven oogenblik zou, door het bureel, alles in vaste vorm gelegd worden.

Die vorm stel ik mij voor als volgt :

Bij ieder woord zou men, waar het pas geeft, volgende punten behandelen :

Gewoon voorwerp : Naam, met korte verklaring volgens het woordenboek ; volksnaam. Volksgebruiken, volksgeloof en geneeskunde waartoe het voorwerp aanleiding geeft. Zegswijzen, spreekwoorden en spreuken waarin

het woord voorkomt, met beteekenis en oorsprong als het nuttig is. Voorwerp van een sprookje of sage. Kinderspel en volksvermaak waarbij het van pas komt.

Heiligennamen : korte levensschets, de plaats der vereering in ons land, de « waarom» van de aanroeping, afbeelding in de volkskunst.

Feestdagen : oorsprong, volksgebruiken, feestelijkheden, weerspreuken.

Plaatsnamen : schrijfwijze, toponymie, spotnamen, eigenaardige gebruiken, kermisdagen, begankenissen, sagen.

Mijnheeren, ik durf verhopen dat eene bespreking over dit voorstel ten goede zal komen, om de studie van de folklore op ernstige wijze vooruit te helpen, om te komen tot eene wetenschappelijke studie van synthesis waarvan de verzamelaars de grondvesten zouden gelegd hebben.

G. CELIS, pr.
Conservator van het Folkloremuseum te Gent.

WENSCH : De afdeeling van Folklore drukt den wensch uit, dat de Vereeniging der Belgische Folkloristen de hand legge aan het opmaken van een Alphabetisch Register van Volkskunde, volgens de gegevens der bespreking.

Korte inhoud der Fransche Mededeelingen.

Bijdrage tot de Folklore van Vlaanderen en Henegouwen door M. A. VAN GENNEP. Schrijver bestudeerde, in het Noorden van Frankrijk, het gebruik houten of strooien kruisjes te leggen aan de kruiswegen bij begrafennissen, of koeken te bakken bij lijkplechtigheden. Hij heeft, zijn localiseerende methode volgend, op een kaart al de plaatsen aangegeven waar dusdanige gebruiken bestaan, het nut dezer methode aangetoond en de besluiten die er kunnen uit getrokken worden in een klaar daglicht gesteld. Alles laat toe te veronderstellen dat dit gebruik ook bestaat in West-Vlaanderen en in Henegouwen en de verslaggever doet een beroep op de medewerking der Belgische Folkloristen ten einde zijn opzoekingen in België voort te zetten en te zien tot hoever de bewuste zonen zich uittrekken in ons land.

Een eigenaardige formaliteit bij tooverij processen door M. J. GESSLER. Vooral steunend op het *Malleus Maleficarum* van Sprenger en Institoris en op de *Disquisitionum Magicarum libri VI* van del Rio, onderzoekt schrijver, gezien de immuniteit der rechters tegenover de tooverkracht van tooveraars en heksen, die voor hun rechterstoel moesten verschijnen, de middelen die aangewend werwerden om zich te onttrekken aan deze tooverkracht en wel het gebruik de veroordeelden achteruitgaand (*a tergo*) binnen te brengen.

Het Cabaal en zijn overleving door M. FL. MORTIER. Het Cabaal is een ongeschreven, geheime godsdienstleer uit Palestina. Het steunt op den Bijbel, doch in den loop der tijden heeft meer dan een leer er het hare bijgevoegd. Het Cabaal bleef ook niet zonder invloed op de werken van enkele christelijke schrijvers. Werkwijzen van astrologen en waarzeggers en eveneens toovenaarsformules leiden ons terug tot cabalistische bronnen.

Zeer dikwijls, zelfs in christelijke milieu's, heeft de Folklorist te doen met zegswijzen en gebruiken die betrekking hebben op het cabaal. Het onderzoek dezer elementen is een belangrijke bijdrage tot de godsdienstige psychologie der volksmassa's uit onze streken.

De Geschiedkundige en Folkloristische Tentoonstelling te Anderlecht door H. VAN DAMME. De Schrijver bespreekt de nagebeurtenissen van deze tentoonstelling, die in een tijdsverloop van twee maanden, door meer dan .00.000 personen werd bezocht. Het succes was zoo groot dat het Gemeentebestuur besloot een blijvend Museum voor locale geschiedenis en Folklore in te richten in het oude herstelde begijnhof. Van den anderen kant besloot het bestuur eveneens het huis te koopen waarin Erasmus woonde, tijdens

zijn verblijf te Anderlecht en het insgelijks tot Museum te hervormen. De Afdeeling heeft besloten het Gemeentebestuur van Anderlecht geluk te wenschen met zijn initiatief.

De oorsprong eener bedevaart in de omstreken van Leuven in 1705 door M. J. PEUTEMAN. De Schrijver verhaalt hoe tijdens den doortocht der Fransche troepen van Lodewijk XIV, een kruisbeeld dat door soldaten in een boomtronk ontdekt werd in de omstreken van Leuven, tusschen Berthem-Overyssche, aanleiding gaf tot een bijzondere godsvrucht, die steeds toenam tot op het oogenblik toen men vernam, dat dit kruisbeeld in den hollen boom geplaatst werd door een tamboer, die het gevonden had. Deze godsvrucht eindigde toen de Fransche legers vertrokken, doch de auteur dezer mededeeling stelt hier de vraag, of geen enkele herinnering aan die gebeurtenis nog in deze streek voortleeft.

La Chapelle aux Sabots door M. A. MORTIER. De auteur verhaalt ons een eigenaardig gebruik uit de omstreken van Court-St-Etienne; hij geeft, met een plan der plaatsen, de beschrijving van de kapel die genoemd word « chapelle aux Sabots », en haalt eveneens woorden en muziek aan van een volkslied, dat vóór eenige jaren veel gezongen werd in deze streek van Brabant.

De papieren blazoenen der gilden, genootschappen en broederschappen in de streek van Audenaarde door M. J. DE BEER. Papieren blazoenen die, alhoewel kleiner, veel gelijkenis vertoonen met deze onzer oude rederijkerskamers. Zij hebben den vorm eener ruit met twee kanten en hebben 6 à 7 centimeter zijde. Zij worden gedragen op een stokje dat tusschen de twee blazoenen geplakt wordt ; de bovenste hoeken er van zijn versierd met klatergoud en dons. Het gebruik dezer blazoenen is reeds verscheidene eeuwen oud.

De schrijver spreekt over de blazoenen der gilden, vereenigingen, broederschappen en genootschappen uit verscheidene localiteiten van het land doch vooral over deze uit de omstreken van Audenaarde. Hij voegt er eenige voorbeelden bij van moderne en humoristische blazoenen.

Ethnografie en Folklore door M. A. MARINUS. De auteur handelt over de plaats van Ethnografie en Folklore, deze laatste uit een sociologisch oogpunt beschouwd, in verband met het sociologisch vraagstuk. Daar de volledige tekst aan al onze lezers gezonden werd zullen wij hier niet verder uitweiden over deze mededeeling.

Erratum.

In de *Procès verbaux des séances de la Section de Folklore* van het Antwerpsch Congres, gepubliceerd in de *Annalen* van gezegd Congres, lezen wij het volgende : (wij vertalen).

« De mededeeling van M. De Keyser, met groote tevredenheid aangehoord, werd gevolgd door een gedachtenwisseling ten einde het wetenschappelijk karakter van de Folkloré vast te stellen, wat door de eenen vooral gezocht wordt in een nieuwe opvatting van psycho-sociologischen aard (Marinus, Minnaert) ; door de anderen in de methode van een streng wetenschappelijk werk (Van Heurck, Gessler, die meenen dat een werk over Folklore, zelfs zuiver beschrijvend, wetenschappelijk is, zoo het beantwoordt aan de strenge eischen der wetenschappelijke methode) ».

Deze zin is van zulken aard, dat hij een misverstand zou kunnen doen ontstaan. Men zou kunnen veronderstellen dat de Folkloreafdeeling de neo-folkloristen heeft willen stellen tegenover dezen die een streng wetenschappelijke methode volgen, en dat zij bijgevolg alle wetenschappelijke waarde van de werken der eersten ontkent. Zij zou eveneens kunnen doen meenen dat de wetenschappelijke waarde der beschrijvende werken betwist werd.

Daar er in geen enkele der besprekingen, die gehouden werden op dit Congres, iets voorkomt wat toelaat te beweren dat dit de meening der afdeeling was, hebben wij aan den Heer Gessler, opsteller der verslagen, het misverstand aangeduid dat door dezen zin zou kunnen teweeg gebracht worden bij onbevoegde lezers. M. Gessler antwoordde ons dat hij nooit de bedoeling gehad heeft te beweren dat de Folkloreafdeeling, waarvan hij de schrijver was, het wetenschappelijk karakter der nieuwe richting ontkende en dat hij er nooit aan gedacht heeft het bovenvermeld verslag te benuttigen om minachting te verwekken voor om 't even welke strekking. Wij dachten wel dat hij de dubbelzinnigheid van dezen zin niet opgemerkt had. Gewoon « zijn hart rechtuit te spreken » zooals hij het ons terecht schrijft, zou hij dit gedeelte van zijn verslag stellig gewijzigd hebben, zoo hij opgemerkt had welken zin men er kon aan geven.

Huldebetoon Isidoor Teirlinck.

Op 2den Januari 1931 vierde ISIDOOR TEIRLINCK zijn tachtigsten verjaardag. « Tot hij dien hoogen leeftijd straks zou bereiken, heeft echter vader Teirlinck niet moeten wachten om de onverdeelde sympathie, de eerbiedige bewondering van zijn land en van zijn volk deelachtig te worden ». Zoo schreef F. V. Toussaint van Boelaere in den aanhef van het prachtige *Beeld van Isidoor Teirlinck*, dat hij ontwierp voor het *Album* of gedenkboek :

uit eerbied, uit liefde,
den mensch
den leeraar
den kunstenaar
den man van wetenschap
gewijd ».

Dit album werd den Jubilaris aangeboden op het huldebetoon, den 22en Februari ingericht, te Brussel, in de Gothische trouwzaal van het Stadhuis. Dit feest heeft een buitengewonen bijval genoten. Van heinde en verre waren vrienden en bewonderaars in groot getal toegestroomd, om door hunne aanwezigheid een blijk van eerbiedige sympathie te geven aan den uitstekenden folklorist en dialectoloog.

De zaal van 't Brusselsch Stadhuis was dan ook bomvol, toen, te 3 uur, de steeds kranige geleerde, onder luid gejuich, zijn intrede deed, vergezeld van zijne echtgenoote, zijn zoon Herman, zijne dochters, zijn schoonzoon en zijn kleinkinderen.

De gevierde Vlaming nam plaats in den eerezetel, tusschen den heer VAUTHIER, minister van Kunsten en Wetenschappen, en Prof. Dr M. SABBE, voorzitter van het uitvoerend Comité.

Op de tribune hadden nog plaats genomen de heeren G. SMETS, rector der Vrije Universiteit, CH. GHEUDE, bestendig afgevaardigde, en de leden van het uitvoerend Comité : de heeren Dr L. GOEMANS, F. TOUSSAINT VAN BOELAERE, EM. H. VAN HEURCK, O. WATTEZ, ondervoorzitters ; Prof. Dr J. GESSLER, secretaris ; H. VANDEN BERGHE, penningmeester ; verder de heeren A. MARINUS, Dr J. LINDEMANS en Prof. Dr P. DE KEYSER ; alsook de

heer METTEWIE, burgemeester van St Jans-Molenbeek, waar I. Teirlinck jarenlang woonachtig was en een straat — hem ter eere — zijn naam ontving.

Onder de talrijke aanwezigen van dit uitgelezen gezelschap stippen wij hier aan : Oud-minister C. HUYSMANS, rijksarchivaris J. CUVELIER, rector A. VERMEYLEN, Prof. L. LECLÈRE, Raadsheer E. DE VEEN, C. BUYSSE, E. CLAES, Prof. G. DES MAREZ, Prof. A. HEGENSCHEIDT, Prof. J. VERCOULLIE, Prof. R. VERDEYEN, Prof. DE BACKER, Prof. FR. BAUR, Dr C. DE BAIVE, Dr J. GRAULS, Dr L. CRICK, Dr C. DE BAERE, V. DE MEYERE, J. POOT, JULIEN KUYPERS, M. ROELANTS, Prof. BLANCQUAERT, Prof. Dr FONCKE, Prof. JONCKHEERE, Dr L. SIMONS, Prof. VERHEYEN, Schepen SMETS en andere vooraanstaande Vlaamsche letterkundigen, folkloristen, inspecteurs en leeraars.

De voorzitter, prof. Dr M. SABBE, opende de zitting. Zijne toespraak luidde als volgt :

Zeer geachte Heer Teirlinck,

Beschouw het niet als een rhetorischen beleefheidsvorm wanneer ik u verzeker, dat ik het als een waarachtig voorrecht beschouw van uw vrienden en vereerders opdracht gekregen te hebben, om u heden, ter gelegenheid van het verloop uwer viermaal twintig heerlijk gevulde levensjaren, de hulde van hun hooge waardeering aan te bieden.

Wat ik uit hun aller naam, welgemeend en hartelijk, wil zeggen, zal zeker kleur en warmte ontleenen aan het persoonlijk gevoel van achting en genegenheid, dat ik sedert zoo lang reeds te uwen opzichte koester.

Vóór ik u persoonlijk kende, in de reeds ver vervlogen jaren van mijn eerste belangstelling in het Vlaamsche letterkundige leven, waart gij evenals uw trouwe medewerker R. Stijns, wegens de frissche oprechtheid van uw boeiende verhalen een van mijn beste geestelijke vrienden ; — nadien, toen ik uw wetenschappelijken arbeid met stijgenden eerbied volgde, voelde ik mij steeds nader tot u komen door mijn bewondering voor uw werkijver en uw kennis ; — en toen ik in de laatste jaren, vooral na onze ontmoeting in de Koninklijke Vlaamsche Academie, naast de gaven van uwen geest, ook die van uw hart mocht leeren waardeeren, — toen ik in u, naast den kunstenaar en den geleerde, ook den man van hooge levenshouding mocht erkennen, dan voelde ik de vriendschap, waarmede gij mij wel wildet vereeren, als een dierbare bezitting.

Doch die persoonlijke beschouwingen laat ik achterwege om alleen te spreken namens de velen, die hier aanwezig zijn, — namens de velen, die heden, ook buiten deze zaal, uw verdiensten herdenken, — namens de gansche gemeenschap in wier dienst het beste deel van uw leven heeft gestaan en voor wie gij, wat uw bescheidenheid er ook tegen inbrenge, een echte weldoener zijt geweest. Ik hoef immers de bekende waarheid niet te herhalen, dat de man, die de geestelijke goederen van zijn volk vermeerdert, een weldoener is, ten zelfden titel als degene, die het wijselijk bestuurt of zijn stoffelijke welvaart verhoogt.

Wat gij als letterkundige, als leeraar, als philoloog, als botanicus en folklorist hebt voortgebracht, laat zich in geen feestrede opsommen, — en de beteekenis van dat alles, zal zeker het thema zijn van verscheidene sprekers, die na mij het woord zullen nemen, — maar wat wij hier allen plechtig en luide erkennen, dankbaar en eerbiedig huldigen willen, is vóór alles de grenzenlooze toewijding, waarmede gij u, in dit land dat niet overstroomt van belangstelling voor niet onmiddellijk practische, rein geestelijke opzoekingen en studiën, hebt toegelegd op het doorgronden van allerlei vraagstukken, die ons nader moesten brengen tot het dieper wezen van ons volk, zooals het zich vertoont in zijn meest zelfstandige litteraire en cultureele opvattingen en overleveringen.

Gij behoort tot het geslacht dier kunstenaars en geleerden, die in de 19e eeuw hebben ingezien, dat niet alleen de hoogere litteratuur en wetenschap belangstelling verdienden, maar dat er buiten den kring der ontwikkelden een niet te boek gestelde, overgeleverde letterkunde en linguistiek bestond, een volksche, ongeschreven natuurlijke geschiedenis, zelfs een traditioneele ethnographie en sociologie, waarin wij de kenmerken terugvinden van het innigste voelen en denken, van de zuiverstë geestelijke eigenschappen van de gemeenschap, die buiten den rechtstreekschen invloed der schoolsche wetenschap bleef, en juist daar als het ware het onbewuste, het innigste van haar wezen openbaarde.

Op dat gebied zijt gij in Vlaamsch België een der vooraanstaande ontginners en navorschers geworden. Uw werk is van zulken aard, dat al wie onze volkstaal, onze populaire overleveringen, al die zoo waardevolle kenmerken der volksziel wil bestudeeren, u in veel gevallen tot wijzen leider en raadsman hoeft te nemen.

De bibliografie van hetgeen gij hebt uitgegeven, door Dr C. Debaive met veel zorg samengesteld, geeft ons den vollen omvang van uw reusachtig werk, en wanneer wij die nagaan, dan staan wij vol bewondering, niet alleen voor de hoeveelheid, maar vooral voor de duurzame degelijkheid van uwen arbeid. Wij vinden daar niet, zooals bij zooveel anderen, studiën, die hoe interessant ze ook zijn, toch maar fragmentarisch aandoen en kortstondig leven, tot ze door een ander vollediger en definitiever werk over hetzelfde onderwerp opgenomen worden. Bij u vinden wij op zijn minst een half dozijn gewrochten, die wij zonder overdrijving standaardboeken mogen heeten, en die bestendig zullen geraadpleegd worden door al wie zich op de studie der Vlaamsche taal- en volkskunde toelegt.

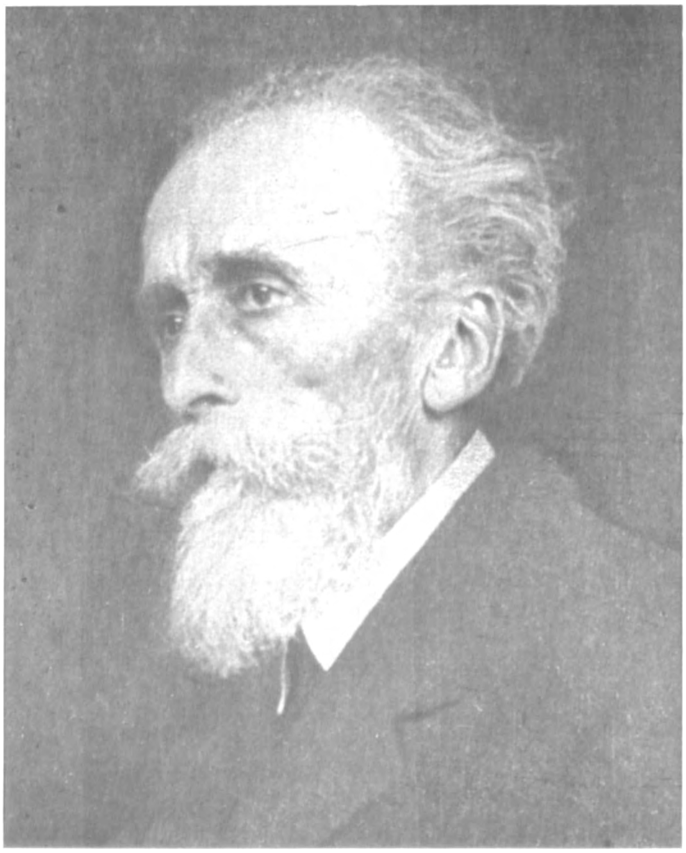

Isidoor Teirlinck.

Ik denk aan uw *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon,* waarvan het eerste deel verscheen in 1908-1910, en het laatste, het vierde met de merkwaardige klank- en vormleer van den tongval der streek tusschen de Zwalm en de Morke, in 1924 door u piëteitsvol werd opgedragen aan de zalige gedachtenis van uw « goeden vader » en uw « goede moeder », aan wie gij vol ontroering dacht, toen gij als motto voor uw werk de simpele, gevoelvolle woorden hebt gekozen : « Niet en klenkt zoetere as de tale va' moedere ! » Met dat Idioticon hebt gij evenals De Bo, Schuermans, Tuerlinckx, Cornelissen en Vervliet in het Zuiden, Boekenoogen, Molema, Opprel en andere dialectologen in het Noorden, een van de rijke voorraadkameren van onze levende taal geopend en in het bereik gesteld van de philologen, die er ruimschoots uit putten. Ik weersta niet aan den lust om hier mede te deelen wat Dr A. Beets, redacteur van het groot woordenboek der Nederlandsche taal, daarover heeft geschreven :

« Sinds het verschijnen, en zeker sedert de voltooiing van het *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon* gaat er stellig, hier in Leiden, geen dag voorbij, waarop niet dat Idioticon — èn in 't gemeenschappelijk scriptorium der Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal, — èn in de studeerkamers van onderscheidene redacteurs — wordt op- en nageslagen. Geen artikel van 't Woordenboek gaat naar de drukkerij, of met Teirlinck's Idiotocon is rekening gehouden. En zoo is er, bijna, geen kolom in ons Woordenboek, of « Teirlinck » wordt er — om taalvormen, spraakgebruik, spreekwoord of zegswijze — éëns, en vaak meermalen, aangehaald ». Ernstiger lof kan u niet gebracht worden.

Ik denk verder aan uw *Toponymie van den Reinaert* en de uitgave van het door u ontdekte zeventiende-eeuwsche handschrift van den Reinaert. Met die beide werken hebt gij u een eervolle plaats veroverd onder de zeer talrijke geleerden, die zich te beginnen met Mone, Grimm, J. F. Willems en anderen tot Voigt, Buitenrust Hettema, Leonard Willems en Degering toe, op de studie van dat schitterende meestergewrocht der Vlaamsche Middeleeuwen hebben toegelegd. Destijds werd de vraag gesteld of er na de verbazende wetenschappelijke bedrijvigheid, die zich rondom dien geestelijken schat der middeleeuwen sedert zijn verrijzenis ontwikkeld had, middel was om daar nog iets nieuws over te leveren. Uw voortreffelijke *Toponymie* heeft bevestigend op die vraag geantwoord. Ze brengt naast een nauwkeurig overzicht op de meeningen en gissingen uwer voorgangers, allerlei critische beschouwingen daarover en bovendien een aantal nieuwe opvattingen, verklaringen en ontdekkingen, die steunende op al de bekende Reinaertbewerkingen, op het vraagstuk der plaatsnamen in ons dierenepos een licht lieten stralen, helderder dan ooit te voren.

Dan hebt gij ons nog, samen met Alf. De Cock, het prachtboek *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland* geschonken, — die acht lijvige bundels, waarin al de spelen onzer gouwen, met hun varianten, hun regels, hun speelphasen, hun zang- en danswijzen nauwkeurig worden beschreven, met juiste bepaling van de plaats waar ze aangetroffen worden, met verwijzing naar de oudste

bronnen hunner geschiedenis en naar de uitheemsche spelen, die de onze konden verduidelijken of volledigen. Ge hebt met uwen medewerker gevoeld wat er in die honderden uitingen van kinderlijken levenslust, vaak onder den beuzelachtigsten schijn, al schuilt aan documentatie voor mythologie, geschiedenis, taalkunde en nog al meer. En wij weten niet wat het meest te prijzen : of het geduld en de zorg, waarmede de geweldige stof werd bijeengebracht, de belezenheid waarvan de bronnenlijst en de aanteekeningen getuigen, of de eigen voortreffelijke methode, waarmede alles werd gerangschikt. Het is aan u te danken, dat wij over onze kinderspelen een werk bezitten, dat wij in één adem kunnen noemen met de *Traditional Games of England, Scotland and Ireland* van A. B. Gomme en het *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel* van F. M. Böhme.

Daar is dan het *Brabantsche Sagenboek*, waar uw kennis zich opnieuw met die van Alf. De Cock heeft vereenigd om ons alweer met een duurzaam en in alle opzichten volmaakt wetenschappelijk werk te verrijken. Met dezelfde beproefde methode hebt gij de sagen, die populair dichterlijke uitbloeisels van den volksgeest, verbonden met plaatsen, personen en gebruiken uit Vlaamsch Brabant, samengelezen en met alle wenschelijke bibliographische en andere aanteekeningen voorzien. In verhouding tot het onderzochte gebied, is uw werk, dat 756 sagen bevat, waar Wolf's *Niederländische Sagen* er voor gansch Nederland en Wallonië slechts 585 geven, een der rijkste verzamelingen, die men in dien aard aanwijzen kan.

En dan hebben wij nog geen woord gerept over het vak, waarin gij zonder eenigen twijfel de erkende specialist zijt. Ik bedoel de plantlore, de folklore van de plant, — de studie van de plant als levend, bezield en handelend wezen, waartoe zeker niemand beter voorbereid was dan gij, met uw uitgebreide kennis als botanicus en als folklorist tevens.

Gij hebt een reeks werken gewijd aan die boeiende, rijke stof, waarvan gij de studie niet beperkt tot één bepaald gewest, maar integendeel in haar verspreiding over de gansche aarde beschouwt. Uw werken vormen op dat gebied een geheel. *De Plantlore* (1892) geeft als inleiding een algemeen overzicht op die wetenschap ; de *Plantenkultus* (1904) onderzoekt de vereering der plant als onderdeel van den algemeenen natuurkultus ; de *Flora diabolica* (1924) bestudeert de planten, waaraan daemonische en anti-daemonische krachten worden toegeschreven ; de *Flora magica* (1930) toont de plant in haar aanwending door toovenaars en toovenaressen ; en wanneer het laatste deel over de plant in de geestenwereld, dat gij, naar wij vernamen, in handschrift klaar hebt, zal verschenen zijn, dan zal door uw zorg en studie, ook op dat gebied een echt encyclopaedisch monument zijn opgericht, waarvoor zoowel de Belgische als de buitenlandsche wetenschap u erkentelijk zal blijven.

Toen wij, vóór enkele weken, uw *Flora magica* als een blijde nieuwjaarsgift ontvingen, verbaasden wij ons over de veerkracht van den tachtigjarige, die nog zulken arbeid van inspannend zoe-

ken, nauwgezette controol en klaar doorzicht tot een zoo schitterend einde bracht. Het was hetzelfde gevoel van blijde verrassing, dat ons treft, telkenmale wij u op de zittingen der Koninklijke Vlaamsche Academie zien verschijnen. In dat corps, waar gij op 12 Juni 1900 lid van werdt, waarvan gij bestuurder waart in 1911, en waar gij zoowel in de commissiën, als op de algemeene vergaderingen een menigte boeiende studies hebt medegedeeld, zooals b. v. uw verklaring van Abrioen, van de Brusselsche berkoisen, en deze week nog van den Ring in den Reinaert, — zijt gij nog steeds een van de trouwste en gezaghebbendste werkers, en al zijt gij onder ons de oudste in jaren, wij voelen u in den omgang als een van de jongsten en van de opgewektsten naar geest en werkkracht.

En als wij ons dan afvragen wat toch het geheim kan zijn van die onverwelkbare geestelijke jeugd, die geen vermoeinissen kent, steeds zoekt en ontgint, en steeds den prikkel voelt voor nieuwe inspanning, dan zouden wij kunnen denken, dat gij, die al de geheime krachten der magische flora kent, zeer goed weet welke kruiden tot een ruiker moeten gebonden worden en in de rooknachten verbrand om de booze geesten te verdrijven, die op u mochten loeren. Dat zullen wel de heilzame kruiden zijn van uw gulheid, uw goed humeur en uw optimisme. Of zijn het wellicht de Minervakruiden van uw methodische werkwijze en van uwe nooit voldane nieuwsgierigheid ? Of zijn het misschien de vele wandelingen naar het schilderachtige Beersel, waar oude vriendschap en landelijke lucht u telkens weer deden opfleuren ?

Wat er ook van zij, er is een kracht die u jong houdt, sterker dan alle andere : uw liefde voor het volk, waaruit gij zijt geboren, — uw verlangen om dat volk te dienen, — uw streven om het te ontwikkelen en op een hooger plan te brengen, — om het de wegen te openen voor een schooner toekomst. Dat ideaal, dat reeds zoo klaar en vertrouwend opklinkt uit uw *Arm Vlaanderen,* is steeds uw levensideaal gebleven. Nooit zijt gij een van die geleerden geworden met volgepropte hersenen maar ondervoede harten.

Men vertelt, — en gij die al die wondere dingen kent, zult wel weten of het echt is of niet — men vertelt, dat op de werktafel van de oude plaatsnijders een heldere smaragdsteen lag, waarop zij hun oogen lieten rusten, wanneer zij na langen arbeid vermoeid waren en de lust om voort te gaan geslonken was. Uit dien steen kwam leniging, nieuwe frischheid, klaarheid van blik en lust tot arbeid. Laat mij deze gelijkenis gebruiken ! Het altruisme is uw smaragdsteen, die nog niets van zijn verjongende, opbeurende kracht heeft verloren.

Wij wenschen u die jeugd nog lange jaren toe ! Mocht gij in den huiselijken kring, — naast uw voortreffelijke echtgenoote, — naast uwe kinderen en kleinkinderen, — naast uwen Herman, die uw trots is, nog meer zoo mogelijk dan die van alle Vlamingen, — mocht gij daar ongestoord en onbezorgd uwen arbeid voortzetten in de overtuiging, dat wij hem allen met de grootste belangstelling volgen en u daarvoor de oprechtste dankbaarheid toedragen.

Aanvaard hier, als een duurzaam blijk van onze erkentelijke

genegenheid, dit feestalbum waaraan talrijke van uw vereerders hebben medegewerkt, en waarin gij ook de namen zult vinden van nog talrijker vrienden, die al hebben ze voor dit gedenkboek geen letterkundige of wetenschappelijke bijdrage geleverd, toch getuigen wilden van de hartelijke vriendschap, die zij u toedragen.

Na deze hartelijke wenschen aan den gevierden feestheld, biedt de voorzitter hem, namens het inrichtend Comité, een prachtexemplaar aan van het Feestalbum, als huldeblijk van diepe vereering met de hulp van meer dan 60 medewerkers en talrijke inschrijvers voltooid.

Hierna nam de heer Minister VAUTHIER het woord ; namens de Regeering sprak hij als volgt :

Madame, Monsieur,

C'est avec une vive satisfaction que le Gouvernement belge s'associe à l'hommage, si pleinement justifié, qui s'adresse aujourd'hui à M. Isidore Teirlinck.

D'autres orateurs vous parleront, en termes excellents, de l'admirable carrière d'Isidore Teirlinck et de la reconnaissance que lui doit notre Patrie. Ils ont à cet égard une compétence qu'assurément je ne possède point.

Sans vouloir insister sur les rares mérites de l'œuvre si abondante et si variée de notre jubilaire, il est toutefois un aspect de cette activité, à la fois scientifique et littéraire, qui réclame, me semble-t-il, une attention particulière. On s'accorde à reconnaître, chez M. Isidore Teirlinck, l'un des représentants les plus illustres de ce que l'on appelle communément le *folklore*.

Le mot « folklore » est un terme dont on use volontiers à notre époque, et dont il est possible que l'on abuse quelquefois. Une définition exacte et entièrement satisfaisante de ce terme ne va point sans de sérieuses difficultés. Autant que j'en puis juger, le mot « folklore » désigne, notamment dans le domaine de l'art, les créations que nous devons à l'instinct populaire, au génie des races. Ces créations, qui s'ignorent en quelque sorte elles-mêmes, sont le terrain fertile et profond sur lequel pourra croître plus tard une floraison d'œuvres éclatantes ou raffinées. A défaut d'un semblable terrain, les productions de l'art présenteront je ne sais quoi d'indécis et de maladif.

Ah ! que le folklore de notre population flamande offrait une riche matière aux explorations patientes et ingénieuses d'un savant et d'un poète tel qu'Isidore Teirlinck ! Des travaux de ce genre n'ont pas uniquement, tant s'en faut, une valeur scientifique. Ils ont également une valeur morale et une valeur sociale. Ils contribuent efficacement à ce résultat qu'une portion plus ou moins grande de l'humanité prend peu à peu conscience de ce qu'elle est réellement et sent s'éveiller chez elle les aspirations, les ambitions et aussi les tendresses d'une âme collective.

Un éveil de ce genre est un grand événement, un événement quelquefois décisif dans l'histoire du monde.

Que M. Isidore Teirlinck ait réussi, au cours d'une longue et noble vie, à faire pénétrer de la lumière, beaucoup de lumière, dans l'intelligence de ses compatriotes, nous le savons tous ; nous lui en savons gré et c'est pour le lui dire, avec toute notre reconnaissance et toute notre affection, que nous sommes en ce moment réunis autour de lui.

Onder daverend applaus der aanwezigen hing de heer Minister het eereteeken van Commandeur in de Leopoldsorde den jubilaris om den hals.

Hierna kwam de heer G. SMETS aan het woord. Hij roemde het wetenschappelijk werk van den feestheld en overhandigde hem, in naam der Universiteit van Brussel, het diploma van *doctor honoris causa,* hem door de leden van de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren eenstemmig toegekend. De heer Rector Smets drukte zich uit als volgt :

Madame, Monsieur,

A l'exposé que mon excellent collègue Maurits SABBE a fait de votre carrière d'écrivain et de savant, à l'éloge qu'a fait de vous Monsieur le Ministre des Sciences et des Arts, j'ai fort peu à ajouter ; je ne dirai qu'un mot : je souscris à tout ce qu'ils ont dit, et je le fais de tout cœur.

L'Université libre de Bruxelles devait s'associer à l'hommage que vous rendent aujourd'hui vos confrères les littérateurs flamands, les folkloristes et les philologues.

Vous vous êtes formé vous-même. Un très vif attachement au peuple qui vous entourait, à son passé, à sa langue et à ses usages, vous a toujours soutenu. Initié à la pratique des sciences naturelles, vous avez, avec un coup d'œil très sûr, trouvé le chemin qui devait conduire à la vérité en d'autres domaines encore ; une longue patience, un probe labeur vous ont permis, avec une persévérance admirable, de recueillir un grand nombre de faits, de les ordonner avec clarté, de les présenter en ces monuments d'érudition auxquels le spécialiste du folklore, de la dialectologie, de l'histoire littéraire devra toujours recourir et qu'il ne consultera jamais sans profit. Par la méthode que vous appliquez, par l'intérêt des œuvres que vous avez produites, vous vous êtes classé au rang de nos meilleurs travailleurs scientifiques. L'Université devait souhaiter qu'il se créât entre elle et vous un lien qui vous unît dans nos sentiments à ceux de nos collègues qui se consacrent aux mêmes disciplines.

Elle tenait d'autant plus à le faire que vous avez toujours, nous le savons, aimé notre Maison, partagé son idéal de libre recherche et d'entière soumission à la vérité. C'est une raison de plus pour que nous vous considérions comme un des nôtres.

Je suis particulièrement heureux de vous exprimer ces sentiments, particulièrement heureux que le recteur auquel les hasards de la chronologie confèrent la mission de parler aujourd'hui, soit en même temps un ami de longue date, qui vous a connu, vous et les vôtres, depuis sa première enfance, qui ne peut séparer leur image de ses plus lointains souvenirs et qui se réjouit d'avoir été si souvent l'objet de votre affectueuse bienveillance.

L'Université libre de Bruxelles vous a proclamé docteur honoris causa de la Faculté de Philosophie et Lettres. Je vous prie de recevoir le diplôme de ce grade que je vous remets en son nom.

Nadat aan Mevrouw I. Teirlinck bloemen aangeboden waren, begroette de heer F. TOUSSAINT VAN BOELAERE den feestheld namens de Vereeniging van Vlaamsche Letterkundigen.

Zeer geachte Heer Teirlinck,

of laat me toe, uit herinnering aan de lang voorbije dagen toen ik, vriend van uw zoon Herman, haast dagelijks het gastvrije huis in de de Rosnestraat mocht bezoeken, u ook « vader Teirlinck » te noemen,

het is mij een onuitwischbare vreugd U bij uw tachtigsten verjaardag, de hulde te mogen brengen van de Vlaamsche schrijvers. Jaren brengen ervaring en wijsheid meê : gij weet hoe wisselvallig literaire sympathieën en hoe tijdelijk literaire voorkeur is. Maar hoe hebben wij, in onze jonge jaren, op de schoolbanken en in onze letterkundige kringen, gedweept met uw werk — met het werk dat ge samen met Reimond Stijns de wereld hebt ingezonden, met het werk ook dat onder uw naam alleen verscheen. Het kwam ons telkens voor, dat nu een volle toon was gaan heerschen, dat een mannelijker stap werd vernomen, dat wij in *uw* werk kennis maakten met de veelzijdige realiteit van het bloeiende Vlaamsche leven. In ander soort werk, dat met *Aldenardiana* begint, en onafgebroken werd voortgezet, maakten wij zelfs, verwonderd over onze eigen onkunde, maar daarna geestdriftig om al het nieuwe dat we mochten vernemen, kennis met de zeden en de gebruiken van ons eigen volk : en zoo door uw werk, het zuiver literaire en het folkloristische, hebt gij in ons, op een oogenblik dat over onze hoofden een wind van individualisme en internationalisme waaide, de ware liefde voor 't eigen volk gevestigd. Doch tevens hebt gij ons, door weer ander werk als « *Geibel herdacht* », aangetoond, dat wij ook over de grenzen van ons land heen moesten kijken en levendig belang moesten stellen in wat elders gebeurt.

Ouder geworden hebben wij, onbewust misschien, uw voorbeeld gevolgd. Wij hebben de vensters van Vlaanderen wijd open gezet en uit alle windhoeken, het nieuwe naar ons hart en onzen geest laten toevloeien. Maar daarvoor ook zijn wij andere sympathieën gaan gevoelen, hebben wij onze voorgangers in zekere mate verwaarloosd, niet uit ondankbaarheid, maar omdat het literaire

leven meebrengt dat wat eerst werd aanbeden of vergood, naderhand onverdiend doch onvermijdelijk, uit het oog wordt verloren...

Maar intusschen ging, waarop wij, ouderen of jongeren, geen vat hebben, de geschiedenis voort. Uw werk heeft zijn volle beteekenis gekregen. Thans staat klaarder dan ooit voor ons oog, uw hooge verdienste. En ziehier hoe ongeveer de geschiedschrijver over U zal spreken :

Steeds, van de eerste stappen af die Isidoor Teirlinck op het gebied van de literatuur en van de wetenschap heeft gedaan, is hij inderdaad een persoonlijkheid geweest, welke door haar ongekrenkte eerlijkheid, haar schranderheid en hare scherpzinnigheid, de aandacht trok, daarna alom genegenheid en vriendschap verwekte. Het hooge voorhoofd, de lange knevels en de puntbaard, zooals de adel en de hooge burgerij in roemrijke tijdperken droegen, het oolijke licht dat uit de oogen straalt, het preciese woord, vloeiende uit een mond, die nooit dan waarheid — al was 't vaak puntige scherts-in-waarheid — sprak : de figuur van Isidoor Teirlinck behoort tot de schoonste, waarop het Vlaamsche land trots mag gaan.

In liefde trouwens heeft Isidoor Teirlinck zijn levenstaak volbracht.

Arm Vlaanderen, de roman waardoor de naam Teirlinck-Stijns voorgoed bekend geraakte, was bovendien, in zijn opzet en zijn strekking, een daad van eerlijkheid en van piëteit tegenover het Vlaamsche volk. De lange reeks werken, die Teirlinck en Stijns met kwistige hand verder in de wereld zonden, de romans en de novellen waarop Teirlinck ons na het uit elkaar gaan van de schrijversfirma nog verraste, vormen de historisch en aesthetisch niet te overschatten brug tusschen den aanvangstijd onzer herboren Literatuur en den modernen bloeitijd. Het werk van Teirlinck, in samenwerking of buiten medewerking van Stijns, heeft onze nieuwere literatuur voorbereid, heeft haar opbloei mogelijk gemaakt. Hem komt dan ook de eer toe, dat zijn vruchtbare arbeid, die om zijn hooge qualiteit, zoovele lezers heeft geboeid en opgebeurd, ook in de literatuurgeschiedenis, onvergankelijke beteekenis bezit.

Van even onvergankelijke beteekenis is het wetenschappelijke werk van Isidoor Teirlinck. Op folkloristisch gebied een baanbreker. Maar niet bij het zaaien heeft hij het gelaten, ook heeft hij met ruime hand gemaaid. En waar deze maaier de zeis heeft geslagen valt niet veel meer te rapen : zijn *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland,* zijn *Brabantsch Sagenboek* in samenwerking met De Cock uitgegeven, zijn monumenten die ons land terecht worden benijd ; zijn *Zuid-Oost-Vlaandersch Idioticon,* zijn *Flora Diabolica,* zijn *Flora Magica,* schoone vruchten van jarenlange liefdevolle studie, en, om slechts één werk nog te noemen, zijn *Reinaert-studies ;* al die werken behooren, door hun wetenschappelijken inhoud, hun kalme diepe overtuigingskracht, tot het waardevolste cultureel bezit van ons volk.

Vader Teirlinck,

Wij danken U voor wat gij hebt gedaan in den dienst van uw volk, wij danken en bewonderen U voor het schoone voorbeeld dat gij ons hebt gegeven : weinigen verdienen zoozeer als gij onzen eerbied en onze liefde — den eerbied en de liefde van het Vlaamsche Volk. Het was ons een behoefte en een vreugd U dit te mogen zeggen.

De heer GHEUDE, Bestendig Afgevaardigde, een overtuigde voorstander der folkloristische wetenschap en oprechte bewonderaar van Is. Teirlinck, trad op in naam der Provincie Brabant. Hij sprak zijne gevoelens in volgende hartelijke bewoordingen uit :

Mesdames, Messieurs,

Au nom de la Province de Brabant et plus spécialement au nom de la Commission de Folklore que j'ai l'honneur de présider, je tiens à dire tout d'abord avec quelle joie je m'associe à cette belle manifestation. La Province de Brabant se réjouit de cet hommage rendu à Isidore Teirlinck, hommage si mérité par une vie de labeur constant et modeste. Elle s'en réjouit, car il lui est ainsi permis de le remercier pour le service qu'il lui a rendu quand, peu de temps après la guerre, elle a décidé la création d'une commission de recherches historiques et folkloriques. Dès le début, cher Monsieur Teirlinck, vous fîtes partie de cette commission. Il était si naturel que nous fassions en cette circonstance appel à votre concours et à votre dévouement. Votre nom est inséparable du Folklore en Belgique et je me souviens que quand, tout jeune encore, je pénétrai — oh, pour en rester un simple amateur ! — dans cette sorte de palais à la fois somptueux et féerique, sévère et riant qui s'appelle le Folklore, vous fûtes, par vos travaux, l'un de mes guides, avec Monseur, Monseur dont il me plaît d'évoquer ici en passant la mémoire.

Si le Service folklorique provincial n'a cessé de prospérer depuis sa création, c'est en grande partie à vous qu'il le doit. Dès le début, il s'est inspiré, pour le classement des documents, du plan que vous aviez dressé pour l'exposition de Folklore, organisée à Bruxelles en 1910. Ce classement à lui seul révèle votre caractéristique, votre originalité et votre mérite essentiel. Vous avez exploré le domaine folklorique comme un naturaliste le ferait du monde vivant, animal ou végétal, vous attachant à observer les faits avant tout dans la réalité vivante et sur place.

De cet esprit, de cette méthode, vous avez donné une preuve nouvelle lorsque, appelé à collaborer au premier fascicule de notre revue, vous avez, en un article, condensé et précis, déterminé ce qu'était le Folklore et, en conclusion, par quelques lignes définiti-

ves, marqué quel devait être la tache du Service Provincial et de ses collaborateurs que vous espériez nombreux et à qui vous faisiez appel.

Après avoir modestement convenu de la difficulté de donner une définition et de limiter le domaine de la science folklorique, vous disiez : « Nous demandons la cóllaboration de tous ceux qui ont l'œil ouvert, l'oreille ouverte à toutes les manifestations populaires, de ceux qui étudient les mœurs et usages du peuple et qui désirent être en contact direct avec lui ; de ceux qui, aimant même les bouscúlades de ce peuple qui, tout en nous découvrant de bien vilains défauts, reste cependant le gardien fidèle d'usages pittoresques et de traditions touchantes. Nous ajoutons qu'il ne suffit pas de voir, d'écouter, d'observer, mais qu'on doit, sans plus tarder, annoter, recueillir, collectionner tout ce qui se rapporte aux croyances, à la vie, aux traditions, à l'art, à la science populaires. Ceux qui feront ce travail de longue durée, mais extraordinairement captivant, rendront de grands services à la science, et l'administration de la Province de Brabant, qui a été si bien inspirée en instituant ce service folklorique, leur exprime par anticipation toute sa gratitude ».

Le Service n'a cessé de s'inspirer du programme ainsi tracé ; il n'a cessé de recommander aux folkloristes l'application de la méthode ainsi déterminée. Nous ne pouvons que nous en féliciter. Il vit et progresse. Il marche de telle manière, qu'après un si beau départ, il n'est plus nécessaire même de réunir souvent la commission. Ce Service, à la viabilité duquel les sceptiques ne voulaient pas croire, pourrait par anticipation fêter en même temps que vous, son dixième aniversaire. Si le vote du premier crédit nécessaire à son organisation date du 19 août 1919, la première manifestation publique de son existence date du premier fascicule de la Revue, Le Folklore Brabançon, sorti de presse en août 1921. Il s'est depuis amplifié considérablement. Il a pu publier des travaux d'importance, tels ceux que la Province a fait relier à votre intention : Geschiedenis van Saventhem, Le Folklore dans l'Œuvre de Charles De Coster, La Médecine Populaire. Je vous remets ces travaux en hommage, en souvenir aussi et, à mon tour, tout en félicitant l'heureux jubilaire que vous êtes en ce jour, je forme les souhaits les plus ardents pour que la science folklorique belge, pour que l'Académie Flamande dont vous êtes un des membres les plus marquants, pour que notre Patrie enfin, vous conservent longtemps encore, plein de santé, plein de vigueur, plein de cette ardeur juvénile et enthousiaste qui ne vous a jamais quitté.

Dr J. LINDEMANS, voorzitter van den « Geschied- en Oudheidkundigen Kring van West-Brabant », bracht aan I. Teirlinck den groet van de West-Brabantsche folkloristen en wees vooral op de groote waarde van het drievoudige *Brabantsche Sagenboek :*

Geachte Heer Teirlinck,

Het is voor mij een niet geringe eer, als voorzitter van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van West-Brabant, de tolk te zijn van de folkloristen en philologen van Vlaamsch-Brabant, om uit hun naam hun bijzondere hulde te voegen bij deze die gansch Vlaanderen U heden brengt.

Het is begrijpelijk dat onze hulde vooral gaat naar den medeauteur van het BRABANTSCH SAGENBOEK, het folkloristisch standaardwerk dat alle gouwen van onze taalgemeenschap ons, Brabanders, met recht benijden. De weerga er van bestaat immers niet : noch in opzicht van den ongemeenen rijkdom der bijeengebrachte stof, noch in opzicht van de wetenschappelijke nauwgezetheid bij 't verzamelen, bewerken, navertellen, rangschikken der honderden sagen uit alle Brabantsche gemeenten. Men mag gerust beweren dat De Cock en Teirlinck er in geslaagd zijn alle sagenmotieven uit Vlaamsch Brabant op te teekenen. Wel gebeurt het thans nog dat ongeboekte sagen door de huidige folkloristen afgeluisterd worden ; ze blijken evenwel telkens varianten te zijn van een of ander nummer uit het SAGENBOEK ; zelfs dan wanneer ze een up-to-date kleedje aangetrokken hebben, zooals b. v. de betooverde vrachtauto dien menschen van Humbeek, bij nacht, in dolle vaart dwars door de boomen zien stormen ; in afwachting dat Brabantsche vliegeniers de vliegende « framassons » ontmoeten op hun tochten... Doch dat staat alles reeds in De Cock en Teirlinck.

Waarde Heer Teirlinck ! alhoewel Gij in deze streek niet geboren zijt, spreekt uit Uw werk een warme liefde voor Brabant. Die liefde is misschien voor een deel wel een gevolg van de belangstelling die elk studeerende voor het bestudeerde gaat voelen. Doch ik vermoed dat het niet de atmosfeer van Molenbeek was, noch de smakelijke volkstaal der schooljeugd aldaar, hoe interessant die achteraf wel konden blijken, die U, meer dan een halve eeuw geleden, voor immer aan Brabant gehecht hebben. Het was toen de tijd immers dat nog ander dichters uit het Westen zongen :

« Er leeft een kind in Brabant,
In Brabant leeft een kind !
Zoo vurig heeft mijn hert haar,
Zoo teederlijk bemind ».

Dat dit voor U ook beteekende : « In Brabant is mijn herte », zal Mevrouw Teirlinck zelf het best weten. Wij moeten haar echter danken omdat zij U alzoo voor onze streek won. Want zij leidde U voorzeker in de Brabantsche folklore binnen. De ongemeen talrijke liedjes en spelen uit Merchten, haar geboortedorp, opgenomen in de acht boekdeelen van Uw KINDERSPEL EN KINDERLUST, leggen er een onbewimpeld getuigenis van af.

En Gij zijt Brabander geworden en gebleven. Alles wat op het terrein der Brabantsche folklore, taalkunde, geschiedenis gebeurde, wekte dadelijk Uwe levendige belangstelling. De beginnenden, de jongeren, mochten steeds op Uwe waardeerende aanmoediging rekenen.

Daarom gaan naar U onze welgemeende waardeering, dankbaarheid en liefde !

Alvorens het woord te verleenen aan den laatsten feestredenaar, vermeldt de voorzitter hiernavolgende namen der talrijke vrienden en vereerders van den gevierde, die verhinderd waren de plechtigheid bij te wonen, en brieven en telegrammen met gelukwenschen zonden :

Aebby, André, *Leeraar, Brussel.*
Aebby, Alb., *Leeraar, Brussel.*
Baert, H., *Zegelsem.*
Mej. Belpaire E., *Lid van de Kon. Vl. Acad., Antwerpen.*
Boens, D., *Letterkundige.*
Carnoy, A., *Lid der Kon. Vl. Acad., Leuven.*
Christiaens, *Burgemeester van Zegelsem.*
Coopman H., *Letterkundige, Schaarbeek.*
Cornelissen J., *Folklorist, Deurne (Antw.).*
Cornette A., *Lid Kon. Vl. Acad., Antwerpen.*
De Bock E., *Uitgever de Sikkel, Antwerpen.*
De Bom E., *Conserv. Bibliotheek, Antwerpen.*
De Bruyne C., *Eere-rector, Gent.*
Desmedt F., *Tooneelkundige.*
Dhondt G., *Letterkundige, Gent.*
Dhondt V., *Letterkundige, Aalst.*
Franck L., *Bestuurder Nat. Bank, Brussel.*
Ganshof F. L., *Hoogleeraar, Brussel.*
Grootaers L., *Hoogleeraar, Leuven.*
Jacobs J., *Lid. v. d. Kon. Vl. Acad., Boom.*
Mansion J., *Lid van de Kon. Vl. Academie, Luik.*
Max A., *Burgemeester van Brussel.*
Mennekens J., *Letterkundige, St-Jans-Molenbeek.*
Muller, Dr J. W., *Prof., Leiden.*
Muls J., *Lid der K. Vl. Academie, Antwerpen.*
Libotte Edg., *Eere-directeur generaal, Ministerie, Brussel.*
Nens, *Gouverneur van Brabant, Brussel.*
Paris L., *Eere-Conserv. Kon. Bibl., Brussel.*
Persyn J., *Lid v. d. Kon. Vl. Acad., Broechem.*
Poll M., *Hoofd van 't Kabinet, Ministerie van Justitie, Brussel*
Poullet P., *Minister van Staat, Leuven.*
Scharpé L., *Lid van de K. Vl. Acad., Leuven.*
Siffer, *Volksvertegenwoordiger, Gent.*
Stijn Streuvels, *Lid van de K. Vl. Acad., Ingooigem.*
Stijns M., *Journalist, Brussel.*
Stoffijn J., *Alg. Bestuurder van de Scholen, Elsene.*
Thys H., *Eere-bestuurder v. d. Academie, St-Jans-Molenbeek.*
Van Cauwelaert F., *Burgemeester, Antwerpen.*
Mevr. We Van den Dungen-Piers, *Boschvoorde (Brussel).*
Van der Essen L., Prof. Dr, *Secr. Generaal d. Univers., Leuven.*
Vander Linden, Dr, *Observatorium, Ukkel.*
Vandevelde A., *Hoogleeraar, Lid v. d. Vl. Academie, Gent.*
Vande Wyer Jos., *Hoogleeraar, Leuven.*

Mevr. Karel van de Woestyne en Prof. Paul van de Woestyne *Gent.*
Van Overbeke, *Tooneelkundige.*
Verschaffelt J. E., *Hoogleeraar, Gent.*
Verschoren Fr., *Letterkundige, Hove (Antw.).*
Verwilghen A., *Gouverneur, Limburg.*

Ten slotte bedankte de heer Sabbe den Secretaris van het feest-comité, den heer J. Gessler, « aan wiens onvermoeide werkzaamheid en goed beleid het welslagen der Teirlinck-hulde grootendeels te danken is. Een gansch bijzondere melding verdient zijn voorbeeldige bedrijvigheid voor de uitgave van het gedenk-album, dat niettegenstaande den korten tijd waarover wij beschikten om het samen te stellen en te laten drukken, toch juist op tijd is verschenen ».

Hierna bracht Prof. Dr P. DE KEYSER aan I. Teirlinck de hulde van den bond der Oost-Vlaamsche Folkloristen en overhandigde Hem een kunstdiploma « als blijvend aandenken aan deze hulde » zooals hij het verklaart in zijne gevoelvolle rede, hierachter afgedrukt :

Hooggeachte Heer Jubilaris,

De Bond van Oost-Vlaamsche Folkloristen sluit zich van harte aan bij de welgemeende hulde, die U heden van zoovele zijden wordt gebracht.

Wij, Oostvlaamsche folkloristen, zijn U om velerlei redenen groote dankbaarheid verschuldigd. In de eerste plaats alvast dat het U beliefd heeft te willen geboren worden in een der mooiste hoekjes van onze Oost-Vlaandersche gouw, hetgeen ons toegelaten heeft van af het eerste uur van het bestaan van onzen Oost-Vlaamschen Bond U als lid — meteen als oudste lid — te kunnen opeischen.

Oost-Vlaanderen mag terecht fier zijn over zijn folkloristen, die, als U, en als Uw vriend Alfons De Cock, op folkloristisch gebied, niet alleen harden pioniersarbeid hebben verricht, maar door hunne wetenschappelijke werken zeer wezenlijk bijgedragen hebben tot het eerherstel van de Folklore, die « Asschepoester » onder de Wetenschappen.

Samen met den onvergetelijken Alfons De Cock schreef U die algemeen gewaardeerde standaardwerken : « Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland » en « Brabantsch Sagenboek », waardoor Uw beider namen onder folkloristen van binnen- en buitenland als van Siameesche broeders in één adem worden uitgespro-

ken. Maar dit is niet alles : alleen schreef U, onvermoeibaar, naast de geleerde « Toponymie van den Reinaert », dat taalkundig reuzenwerk : « Zuid-Oostvlaandersch Idioticon » (1908-1922) en «Klank- en Vormleer van het Zuid-Oostvlaandersch dialect » (1924), en *last, not least,* die, sedert 1892, grootsch-aangelegde « Plantlore » in 18 hoofdstukken, die boeken werden, waarvan het 4de boek : de « Flora Magica » zoo pas alle folkloristen komt verblijden.

Ofschoon, door Uw vroegere ambtsbezigheden en Uw verblijf in de hoofdstad van het land, verwijderd van Uw geliefde geboortestreek, het land van de « Aldenardiana », de schilderachtige Vlaamsche Ardennen, waar Zwalm en Morke zoo lieflijk klateren, zijt ge haar in den geest steeds getrouw gebleven, ten bewijze juist Uw « Idioticon », met dat welsprekend motto :

Niet en klenkt zoetere,
As de Tale va' moedere ! »

Die « tale va' moedere » hebt ge waarachtig met de getrouwheid en de piëteit van een liefhebbenden zoon uitstekend gediend.

Als jongeling en als heimatdichter en schrijver hebt ge ze met klankgevoelig oor beluisterd en natuurgetrouw weergegeven ; als schoolman en taalkundige hebt ge ze beschaafd en gelouterd ; als folklorist hebt ge haar onvermoede schatten opgedolven, uitgestald en verheerlijkt.

Zouden wij, folkloristen, wien de « tale va' moedere » even lief is, wien de taal- en de letterkunde en folklore nauw aan het hart liggen, U niet dankbaar zijn ?

Uwe nederigheid ten spijt, hebben wij, Oostvlaamsche folkloristen, gemeend U een zichtbaar bewijs van onze dankbaarheid en van onze vereering te mogen aanbieden.

Ons ijverig mede-bestuurslid van den Bond, de heer Clément Trefois, die ook het Monument Alfons de Cock te Denderleeuw ontwierp, heeft op ons verzoek dit kunstdiploma als blijvend aandenken aan deze hulde willen uitvoeren.

De Bond van Oostvlaamsche Folkloristen drukt de vurige hoop uit dat U, hooggeachte Heer Jubilaris, nog lang in volle gezondheid moge arbeiden in den bloemrijken tuin van de « Plantlore », Uw Volk en de Wetenschap ten bate !

Na deze verschillende toespraken stond de heer I. Teirlinck recht. Diep bewogen en toch met kloeke stem, nam hij het woord als volgt om al degenen te bedanken die bijgedragen hadden tot het welgelukken van dit onvergetelijk huldebetoon :

Mijnheer de Minister,

Geachte Dames en Heeren,

Zooals ik het zou willen doen, kan ik onmogelijk de vele vereerders bedanken, die hier aanwezig zijn of belet zijn hier te komen. Ik heb in mijn lang leven ontroerde en beroerde dagen beleefd, maar dezen dag hebt gij tot eenen der meest ontroerende weten te maken.

Ik dank er u om.

Naar allen gaat de betuiging mijner erkentelijkheid. En niemand vergeet ik in mijn hart, alhoewel ik niet iedereen kan noemen in mijn woord.

Ik dank den heer Minister Vauthier, die mij in 's Konings naam eene hooge onderscheiding heeft willen verleenen en tevens met zoo vleiende woorden mijn bescheiden verdiensten heeft erkend. Ik ontvang het als een blijk van de belangstelling der Regeering in den arbeid van alle bevorderaars onzer nationale kultuur.

Monsieur le ministre, je vous remercie bien vivement pour l'honneur que vous me faites.

Ik dank den uitstekenden rektor van de Brusselsche hoogeschool, die mij het diploma van *doctor honoris causa* komt brengen. Voor wie, als ik, zijn stille dagwerk heeft aanvaard en volbracht, zonder hoogmoed maar zonder falen, zonder afgunst maar met een rechtmatig gevoel van eigenwaarde, stijgt niettemin de prijs van zulke belooning tot buiten het bereik van een levensdroom. Ik dank de fakulteit, die aan mijn oude jaren dien onverhoopten luister leent, en ik dank vooral den geleerden voorzitter Prof. Grégoire, den grooten taalkundige-hellenist Prof. Emile Boisacq en mijn goeden vriend prorector Léon Leclère.

M. le Recteur, je vous connais depuis votre enfance, car vous êtes le digne fils d'un collègue et ami, et je suis heureux que c'est vous qui m'apportez ce diplôme. Je vous en remercie de tout mon cœur.

Ik dank het uitvoerend Komiteit, dat zich zoo vlijtig heeft ingespannen om deze plechtigheid op touw te zetten en ze in zulke mate heeft doen slagen dat ze mij beschaamt en overstelpt.

Met een vol gemoed gaat mijn dank naar mijn goede vrienden, — naar U, Prof. Maurits Sabbe, den Bestuurder, en Dr L. Goemans, den Bestendigen Secretaris der Vlaamsche Academie, en naar U, Prof. Gessler, en Toussaint van Boelaere, en Dr J. Grauls, en mijn oud-eerling Hil. Vanden Berghe, en E. van Heurck en O. Wattez, die door uw werkzame toewijding dit feest hebt mogelijk gemaakt.

Dankbaar blijf ik mede jegens Dr Jan Lindemans, Voorzitter van den Westbrabantschen Bond, en Prof. P. De Keyser, Voorzitter van den Bond der Oostvlaamsche folkloristen, en A. Marinus, den leider van de Brabantsche Folklore.

Et je n'oublie pas M. le Député permanent Gheude qui, au nom de la Commission folklorique de la province de Brabant, est venu me féliciter.

En jegens allen, al de anderen, zonder uitzondering, blijf ik diep erkentelijk, omdat zij allen mij even dierbaar zijn. En ik spreek hier met één woord, zeer kort uit noodzaak, dien hartedank uit. Een mensch van mijn jaren die het goed meent — en dat doe ik — mag zeer bondig zijn, en ik weet wel dat hier niemand is, die mij niet gulhartig, over die bondigheid, volle verontschuldiging zal gunnen.

Ik zie een oogenblik rond mij.

En ik begroet deze talrijke vergadering, en ik voel diep en met oprechte fierheid de vereering en de genegenheid die er van naar mij uitstraalt.

Ik zie overheden : ministers, staats-ministers, oud-ministers, burgemeesters, provinciale raadsleden ;

En Doctors en professoren van onze vier universiteiten ;

En geleerden van allen aard en op velerlei gebied der wetenschap : folklore, toponymie, dialectologie, geschiedenis, taalkunde ;

En het puik onzer letterkundigen.

En zoo velen van de talrijke medewerkers aan het huldeboek dat mij heden wordt aangeboden.

En onder deze laatste noem ik in 't bijzonder Dr Debaive, die met kennis en methode, ijver en geduld, na vele opzoekingen, mijn bibliographie heeft bewerkt. Ik blijf er hem dankbaar voor.

Eindelijk, en niet het minst, dank ik u allen die vandaag gekomen zijt, enkel door uw vriendenhart gedreven, van alle hoeken uit mijn leven, om een grijzen man te huldigen.

Maar ik weet maar al te wel dat ik die hulde niet geheel verdien. Zooals zij is en moet zijn, groeit zij over mijn heele wezen heen, tot een verheerlijking van het werk. Het werk op deze wereld is geen straf ; het is de voldoening van een menschelijken nood. Het is de troostvolle en opbeurende bezigheid van onze levensuren. Het werk geeft het onmisbare voedsel aan onzen geest en het maakt ons hart zachter, milder, beter. Het loutert ons inzicht. Het verlicht ons lot. Het verhoogt onze waardigheid en verrijkt onze liefde.

Ik heb gewerkt, hoe dan ook, met of zonder goed gevolg — voor mijn eigen voldoening, en tevens omdat ik aldus de menschen heb meenen te dienen !

En ik wil en moet herdenken, op het voor mij onschatbaar feest van heden, met weemoed, met weemoed, twee trouwe medewerkers uit het verleden : Reimond Stijns en Alfons De Cock ! Hun beider naam mag hier te recht weerklinken. Zij vervullen mijn geest, die niet vergeet en nooit zal vergeten !

Maar niet alleen de steun en de waardeering van de nog levenden en van de velen die helaas ! verdwenen zijn, hebben me

tot het volbrengen van zulke taak den onontbeerlijken moed geschonken, ook mijn levensgezellin, die meer dan vijftig jaar aan mijn zijde stond en, Goddank ! nog staat, mag ik op dezen blijden dag niet vergeten : ik moet met haar deze vreugde deelen, zooals wij samen, in 't verleden, zalige naast droeve dagen vol leed en miserie hebben gedeeld.

En insgelijks met mijn kinderen, die ik zoo liefheb en die mij ruimschoots met wederliefde beloonen, deel ik de groote weelde van een voor mij heuglijken en onvergetelijken dag die me, hoop ik, eenigszins zal verjongen en, in de korte toekomst die me overblijft, mijn hart zal beletten te verdorren en me mijn hoofd zal doen rechthouden.

Deze treffende rede werd in diepe stilte aanhoord en op een ovatie onthaald : waardig slot van een in alle opzichten geslaagde viering.

« En zoo eindigde deze prachtige hulde aan « Vader Teirlinck », den verdienstelijken Vlaming, die in liefde voor zijn volk heeft gezaaid en nu het geluk geniet den rijken oogst te zien rijpen op den Vlaamschen litterairen en wetenschappelijken akker ». (Uit het « Isidoor-Teirlinck nummer » van de *Oostvlaamsche Zanten* VI, 3, Mei 1931, bl. 6).

Namens het Uitvoerend Comité
van het Huldebetoon Isidoor Teirlinck.

De Voorzitter,
Dr M. Sabbe.

De Secretaris,
Dr J. Gessler.

INHOUDSTAFELEN

TIENDE JAARGANG September 1930-Juli 1931

N°s 55 à 60

INHOUDSTAFEL DER PLATEN.

De Kerk en 't begijnhof van Anderlecht (teekening door Narcisse) 3
Wapenschild van Anderlecht (teekening door Narcisse) 4
Oude huizen van Anderlecht (teekening door Narcisse) 5
Schild in den gevel van 't Stadhuis van Anderlecht 11
Haardketting in ijzer, frankisch tijdvak, te Anderlecht gevonden 13
Standbeeldje van den afgod Mars te Anderlecht gevonden 15
Frankische sieraden 20-21
De Senne aan den Oude Molen van Aa te Anderlecht (Teekening door Julia Van Damme) 24
Wapenschild van het gehucht Aa te Anderlecht (Teekening door Narcisse) 32
Puinen van 't kasteel van Aa in 1612 33-34
Graftombe van Jan van Walcourt in de kerk van Anderlecht 33-34
Het begijnhof en de kerk van Anderlecht (Teekening door Piryns) 33-34
Binnenkoer van 't Begijnhof van Anderlecht 33-34
Overblijfsels van den binnenhof van 't Kapittel te Anderlecht 40-41
Adriaan Goyens, naar een schilderij berustende op de pastorij van Anderlecht 40-41
Kannunik van Anderlecht in groot ornaat 40-41
De processie met de paarden te Anderlecht (Teekening door Piryns) 40-41
Oud Wapenschild van 't kapitel van Anderlecht (Teekening door Narcisse) 45
De processie met de paarden te Anderlecht (Teekening door Jan Van Cleemput) 47
Plakbrief van het jubileum van den H. Guido in 1762 48-49
Vorming van den stoet met de paarden te Anderlecht 48-49
Kapel gebouwd op de plaats van den eik van den H. Guido 48-49
Den heiligen Guido, gebeeldhouwden groep 48-49
De bedevaart tot den h. Guido, schilderij van De Groux 48-49
Bedevaartvaantje van St-Wyen 50
Zijportaal van St-Pieterskerk te Anderlecht 56-57
Steun der kroonlijst der kerk van Anderlecht 56-57
Algemeen zicht op de kerk van Anderlecht, nooderkant 56-57
Algemeen zicht op de kerk van Anderlecht, zuiderkant 56-57
Grondplan der krocht van Sint-Pieterskerk 57
Algemeen grondplan van Sint-Pieterskerk 59
Krocht der kerk 64-65
De kerk van Anderlecht in 1612 64-65
De kerk van Anderlecht zonder den toren 64-65
Toren der kerk van Anderlecht (Teekening door Bytebier) 64-65
Beeld der H. Catharina van Alexandrie (XV[e] eeuw) 64-65
Grafmonument van een kannunik 1527 64-65
Grafmonument van kannunik Ditmart 1439 64-65

Grafmonument van Barthold de Barthoulz (1533) 64-65
Grafmonument van Arnold de Hornes en Margaretha van Montmorancy 64-65
Aanbidding der Wijzen. Drieluik Hieronymus Boch toegeschreven 64-65
Buitenluiken dezer schildering 64-65
Toren van Sint-Pieterskerk (Teekening van Bijtebier) 64-65
Muurschilderingen in de Sint-Pieterskerk te Anderlecht naar teekeningen van Tulpinck 72, 73, 80, 81, 88, 89
Schetsen de plaats aanwijzende van deze muurschilderingen 72, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 89, 90
Oude burgerlijke en kerkelijke zegels van Anderlecht 88, 89
Het stadhuis van Anderlecht 89
De vroegere gemeentehuizen van Anderlecht 96-97
Erasmus naar de schilderij van Kwinten Metzys 96-97
Het huis « De Zwane » bewoond door Erasmus tijdens zijn verblijf te Anderlecht 96-97
Schild in den gevel van 't stadhuis van Anderlecht 97
De molen van Itterbeek (Teekening door Smits) 116
Sint-Guidostraat, oude poort 117
Hof Swinnen te Anderlecht 119
Oud Wapenschild van Cureghem (Teekening van E. Narcisse) 121
Kaart der plaatsnamen van Anderlecht 123
Puinen der Karthuizerij van Anderlecht 152-153
Koperen plaat van O. L. Vrouw van Scheut 152-153
Anderlecht en omstreken volgens de kaart van Ferraris (1777) 152-153
De hut « Mussche » te Anderlecht 152, 153, 160, 161
Wapenschild van Scheut (Teekening door E. Narcisse) 155
De Senne aan Paepsemmolens (Teekening door Julia Van Damme) 158
Ingang van een oude hoeve (Teekening door E. Narcisse) 159
De Senne in de Snoeckstraat (Teekening door Julia Van Damme) 160
Afspanning d'Arconati-Visconti te Anderlecht 160-161
Het oud kasteel van Aumale te Anderlecht (Weersamenstelling naar een teekening van Bytebier) 160-161
Speelhuis achter het Miniemenklooster 160-161
De oude porceleinenstraat te Anderlecht 162
De kerk van Anderlecht en het begijnhof (Teekening door Piryns) 164
Voormalig kapittel van Anderlecht (Teekening van Piryns) 164
De Senne, steenweg op Bergen (Molen Stockmans) (Teekening door Julia Van Damme) 165
Plan der plaats waar een vaas met romeinsche munten ontdekt werd te Bunsbeek 249
Boerenkermis, schilderij van Pieter Breughel der Oudere 261
Bruiloft op den buiten, schilderij van Pieter Breughel den Jongere 262
Vlaamsche kermis, schilderij van Pieter Breughel II 263

Het Bruilofstmaal, schilderij van Pieter Breughel 264
De school van Corbais in 1821 287
Binnenzicht der school van Corbais in 1821 289
Bedevaartvaantje van O. L. Vrouw van Pulderbosch 313
Bedevaartvaantje van Sint-Elooi te Snelleghem 315
Litanie van O. L. Vrouw van Loretten (XIXe eeuw) 317
Blazoen voor schuttersgilde 321
Zicht op de Tentoonstelling van Volkskunst te Antwerpen in 1930 322
Masker van de Ivooren Kust 323
Tentoonstelling van Namen
Samenstelling van oude gevels 324
Verzameling koperen en tinnen voorwerpen 349
Beelden der Heilige Crispyn en Crispinianus 350
Keukenkast Lodewijk XIV, van Naamsch maaksel 351
Interieur van een oud winkeltje 352
Een hoekje der groote zaal 353
Credentietafeltje met tinnen voorwerpen 354
Nabootsing van een hoekje der slaapkamer 355
Een hoekje van den grooten zaal 356
Folkloristische stoet van Op-Heylissem
De Hobbelpaardjes 365
De Madelievenkransen 365
De Herderinnetjes 366
De Lotelingen 366
Het oud vaandel der Wipschutters 367
De Maaisters 368
Boeren en Boerinnen 369
De kaartspelers 370
Oud rijtuig 370
De Kabouterswagen 371
Folkloristisch schoolmuseum van Op-Heylissem 371
Zicht op het verlichte kasteel van Op-Heylissem 372
Wagen met weefgetouw in den Folkloristischen stoet van Noduwez 372
Isidoor Teirlinck 432

MUZIEK.

Zang van den Cré Solvé te Rebecq-Rognon 336

INHOUDSTAFEL DER SCHRIJVERS.

BOURGUIGNON E. — Het openbaar onderwijs te Corbais tot in 1830 287
BREUER JACQUES. — Anderlecht depuis les temps préhistoriques jusqu'au Moyen-âge 12
BYTEBIER. — Teekeningen 64, 65, 160, 161
CELIS. — Ontwerp van Volkskundig Woordenboek 427
CONSTANT. — Tentoonstelling van Folklore te Namen 344
CRICK LUCIEN, Dr. — Un souvenir de N.-D. de Scheut 156
» Een aandenken van O. L. Vrouw van Scheut 195
» De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche Kunst te Antwerpen (Juni-October 1930) 312
» L'imagerie populaire des Pays-Bas 363
« L'imagerie populaire Italienne 374
« Over Tooverboeken 391
DE BEER J. — De papieren blazoenen der gilden, genootschappen en broederschappen in de streek van Audenaerden 432
DE BORCHGRAVE D'ALTENA, graaf JOSEPH. — Le mobilier de l'église St-Pierre à Anderlecht 66
DE BOSSCHERE. — De wegen in Brabant in 1762 277
DE KEYSER P. — De Folklore-wetenschap op nieuwe banen 404
DE MARNEFFE A. — Folklore en huwelijk : De verbrande broek 331
Een stem om te schrijven 338
DE VUYST A. — Over tooverheksen 329
Doorboorde geldstukken als geluksbode 331
Strooi bij begrafenissen 332
Presentwijn of Presentbier 333
De maten der blokmakers 335
Kempische volksgeneeskunde 341
D'HAUWER J. — De oude gilde van Wemmel 334
DUBOSCQ R. — Erasme en Brabant 93
FRÈRE JULES. — Hakendover 320
Van zaaïen en planten 330
GESSLER J. Dr. — De onversaagde drinkebroers en de dappere vlaamsche vrouwen der XVIe eeuw 253
Een eigenaardige formaliteit bij tooverijprocessen. A tergo et a terra 431
GHEUDE CH. — Redevoering uitgesproken op het huldebetoon Isidoor Teirlinck 444
HERMANT PAUL. — Appel pour le Folklore d'Anderlecht 116
Oproep voor de Folklore van Anderlecht 207

LAVACHERY H. — De oude kunst van Zwart Afrika in het Paleis voor Schoone Kunsten te Brussel 325
LOWET DE WOTRENGE. — Een lijkschouwing in de XVIIIe eeuw 245
LYNA J. — De Joden in de Maasvallei 416
MARINUS ALBERT. — Préface au volume consacré à Anderlecht 5
Voorwoord aan het Nederlandsch bijvoegsel 171
Een internationaal Studieprogramma voor Volkskunde 292
Het tweede Internationaal Volkskundig Congres 305
Ethnografie en Folklore 432
MATHY A. — Een sprookje uit mijn dorp 280
Hoe de kinderen van mijn dorp het octrooi betaalden, bij hun eerste reis naar Geldenaeken 283
MEULEMAN. — Het paard van keizer Karel in den Ommegang 340
MORTIER Ad. — La chapelle aux Sabots 432
MORTIER FL. — La légende de saint Guidon d'Anderlecht 46
» Het Cabaal en zijn overleving 431
NARCISSE E. — Teekeningen 3, 4, 5, 11, 32, 45, 97, 117, 119, 121, 155, 159, 162
PELLEGRIM A. — De soepeters van Jauche 338
» Folkloristische stoet te Op-Heylissem 346
PEUTEMAN J. — De oorsprong eener bedevaart in de omstreken van Leuven in 1705 432
PIRYNS. — Teekeningen 32, 33, 41, 164, 165
SEVERIUS. — Van den duivel die steelt 251
» Het betooverde paard 251
» Het geloof van kabouters in Vlaamsch Brabant 251
SMETS CH. — Les fresques de la légende de saint Guidon d'Anderlecht 72
SMITS. De molen van Itterbeek (Teekening) 116
SNAPPE R. — Het strooi der overleden 333
STROOBANT L. — Aanteekeningen omtrent een schilderstuk van de aloude schuttersgilde met den kleinen Handboog in de kerk van den Zavel 339
SUSSENAIRE E. — Cré solvé te Rebecq-Rognon 335
THEYS C. — Orienteering der pachthoeven 342
THIBAUT DE MAISIÈRES M. — L'architecture de l'église St-Pierre d'Anderlecht 56
VAN CLEEMPUT JAN. — De processie met de paarden te Anderlecht (Teekening) 47
VAN DAMME D. — De geschiedkundige en folkloristische tentoonstelling te Anderlecht 431
VAN DAMME JULIA. — Teekeningen 24, 158, 165, 165

VANDEN BERGHE G. — Introduction à l'histoire d'Anderlecht 9
» La Seigneurie d'Aa 24
» Historique des Maison Communales d'Anderlecht 95
» Scheut 152
» Deux promenades préférées des vieux Bruxellois 158
» Geschiedkundig overzicht van Anderlecht 174
» Heerlijkheid van Aa 178
» Scheut 191
» Geschiedenis der Gemeentehuizen van Anderlecht 198
» Twee geliefkoosde wandelingen van de oude Brusselaars 201

VAN DEN BROECK. — Oudheidkundige ontdekking te Bunsbeek 247

VANDERSTICHEL A. — Gielis van Bredeycke (Fr.) 112
» Gielis van Bredeycke (Nederl.) 186

VAN DER VEN, D. J. — Vendelzwaaien en Volkerbondsbemoeiïngen 213

VAN GENNEP A. — Bijdrage tot de Folklore van Vlaanderen en Henegouwen 431

VAN HAUDENARD M. — Oude maten en gewichten van Brabant 269

VIANE CH. — Het loket der Koffiehuizen-Brouwerijen 335

VINCENT A. — Les noms de lieux d'Anderlecht 122

VERMELDE BRABANTSCHE GEMEENTEN.

Aerschot, 343
Alsemberg, 342
Anderlecht, 1 tot 211, 339, 431
Assche, 14, 112, 186, 277, 312
Audenaeken, 14, 178
Berchem-Sint-Aagatha, 47, 54, 112, 186
Berthem, 251
Bodeghem-Sint-Martinus, 125
Boendael, 66
Bossut-Gottechain, 333
Brussel, 31, 37, 41, 61, 95, 112, 133, 158, 191, 198, 201, 269, 270, 334, 335, 339, 358, 361
Bunsbeek, 247
Campenhout, 112, 186
Corbais, 287
Corroy-le-Grand, 272
Cureghem, 11, 130, 176, 18
Court-St-Etienne, 432
Crainhem, 26, 129, 179
Dieghem, 61
Diest, 247, 270
Dilbeek, 24, 27, 41, 129, 178, 203
Dion-le-Val, 272, 333
Dongelberg, 270
Drieslinter, 247
Droogenbosch, 61
Dworp, 24, 27, 178
Eigenbrakel, 276
Enines, 338
Gaesbeek, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 41, 112, 181, 184, 186
Geldenaeken, 283
Glabbeek, 247
Goyck, 184
Grez-Doiceau, 289
Grimbergen, 66, 112, 186, 270
Hakendover, 329
Hampteau, 349
Halle, 60, 62, 269, 270, 312
Hamme-Mille, 333
Huysinghen, 24, 178
Itterbeek, 24, 27, 54, 178, 203
Jauche, 338
Kappelle op den Bosch, 112, 186
Laeken, 37, 48, 54
Lennick, 25, 28, 178, 182
Lennick Sint-Quinten, 185
Leuven, 61, 64, 73, 100, 101, 102, 105, 111, 270, 340, 343, 432
Linsmeau, 338
Lombeek O. L. Vrouw, 14, 61, 178
Machelen, 61
Meldert, 312
Merchtem, 112, 186
Neerpede, 17, 139, 178
Nijvel, 5, 270, 308, 383
Noduwez, 357
Ohain, 274
Ophem, 140
Op-Heylissem, 346
Oplinter, 60
Opvelp, 251
Op-Woluwe, 314
Orp-le-Grand, 312
Overyssche, 274
Quenast, 335
Rebecq-Rognon, 335
Roux-Miroir, 280
Saventhem, 363
Schepdaele, 139
Scherpenheuvel, 342
Scheut, 145, 152, 156, 176, 183, 191, 195
Sinte-Renelde, 314
Sint-Pieters-Leeuw, 24, 27, 178
Sint-Genesius-Rhode, 24, 112, 114, 178, 188, 342
Sint-Jans-Molenbeek, 96, 135, 146
Sint-Josse-ten-Noode, 386
Teralphene, 270
Tervueren, 245, 325, 340
Ter Hulpen, 270
Tienen, 17, 247, 270
Thollembeek, 362
Ukkel, 277
Vaalbeek, 252
Velthem, 252
Villers-la-Ville, 92
Vilvoorde, 66, 186
Vlesembeek, 24, 27, 135, 178
Waterloo, 308
Waver, 270
Wemmel, 334
Zout-Leeuw, 5, 60, 66
Zuerbembde, 248
Waalsch Brabant, 383, 386

ONTLEDENDE INHOUDSTAFEL.

In deze inhoudstafel zijn de vakken gerangschikt volgens het folkloristisch onderzoek vermeld 1ste jaar, blz. 8.

Algemeen overzicht.

Ethnographie en Folklore 432
Ethnographie en Sociologie 377
De Folklore-wetenschap op nieuwe banen 404
Ontwerp van Volkskundig Woordenboek 427
Een internationaal Studieprogramma voor Volkskunde 292
Het tweede internationaal Volkskundig Congres 305
Werken aangeboden in de Folklore afdeeling van het Archeologisch Congres te Antwerpen 389
Het Museum « La Vie Wallonne » 358
Een dorpsfolklore-Museum 360
Voor ons Post-Museum 361
De geschiedkundige en Folkloristische Tentoonstelling te Anderlecht 431
Folkloristische Tentoonstelling te Namen 344
Oproep voor de Folklore van Anderlecht 207
Folkloristische stoet te Op-Heylissem 346
De Societeit van den Ommegang 358
Vendelzwaaien en Volkenbondbemoeiïngen 213
Huldebetoon Isidoor Teirlinck 359-546
Frans Claeshulde 360

A. — Volksgeloof.

I. — *Kultus en Folklore.*

De Folklore en de Geschiedenis van de Godsdiensten 360
Het Cabaal en zijn overleving 431

1. — Volksprenten en beelden, betreffende volksgeloof, legenden, godsdienst en kultus.

La légende de saint Guidon d'Anderlecht 46
Bedevaartvaantje van O. L. Vrouw van Pulderbosch 313
Bedevaartvaantje van Sint-Eloy te Snelleghem 315
Bedevaartvaantje van Sint-Wyen te Anderlecht 50
De Muurschildering der legende van den H. Guido te Anderlecht 72
De marteldood van den heiligen Erasmus 72
De marteldood van de heilige Wilgefortia 73
H. Christoforus 80-81
De H. Alena en een ridder 80
De eeredienst tot den H. Quirinus te Malmedy 385
Iconographie van den H. Sebastiaan 328
O. L. Vrouw van Scheut 196
De litanie van O. L. Vrouw symbolisch gefigureerd 319
Een bedevaart in de omstreken van Leuven 432

2. — Lokale processiën en bedevaarten.
De processie met de paarden te Anderlecht 41, 47, 49
Bedevaart van Hakendover 329
De Processie te Huissen (Huissensche Omdracht) 225
De Eeredienst van den H. Hyppolithus in België 329
3. — Kapellen en gebruiken die er mede verbonden zijn.
De kapel van Scheut 154, 156, 196
De kapel « aux Sabots » te Court-St-Etienne 432
De kruisjes aan de kruiswegen 431
4. — Wonderbare bronnen, steenen, dieren of boomen.

II. — *Duivelwereld.*

Volksprinten betreffende den duivel ; vertelsels, spreekwoorden, spreuken en zegswijzen, waarin zijn naam voorkomt.
Van den duivel die steelt 251
Een sprookje uit mijn dorp 280

III. — *Tooverwereld.*

1. — Tooverformulen, tooverboeken.
Om de tooverheksen den toegang te beletten 329
Eigenaardige formaliteiten bij tooverij processen 431
Het betooverde paard 251
Over tooverboeken 391
2. — Daden en vergaderingen van tooveraars en tooverheksen ; gedaanten welke deze aannemen.
La Gadale te Geldenaeken 284
De tooverheks van Aldeneyck 386

IV. — *Geestenwereld.*

1. — Luchtgeesten.
2. — Watergeesten.
3. — Vuurgeesten.
4. — Aardgeesten (dwergen, reuzen).
Het geloof aan kabouters in Vlaamsch Brabant 251
De kabouters in den Folkloristischen stoet te Op-Heylissem 358-371
5. — Huisgeesten.

B. — Volksleven.

Het cabaal en zijn overleving 431
Hij heeft mij aan banden gelegd 342
1. — Bijgeloof aangaande het menschelijk lichaam (haar, baard, hart, enz.)
2. — Voorteekens van geluk of ongeluk.
Doorboorde geldstukken als geluksbode 331
3. — Bijgeloof aangaande dieren, planten, delfstoffen, enz.
Van zaaien en planten 330

II. — *Folklore en liefde.*

III. — *Folklore en droom.*

IV. — *Volkzeden en volksgebruiken.*

1. — Gebruiken betreffende de geboorten, het huwelijk, den dood.
De kaartspelers 357
De kapel « Aux Sabots » 432
De verbrande broek 331
S'mett' à culcul payelle 332
Bruiloftsmaal (Breughel) 262-264
Voorrechten der kraamvrouw 267
Gebruiken bij begrafenissen 332
Strooi bij begrafenissen 265, 332, 333
Het gebruik van kruisjes op de kruiswegen of koeken bakken bij begrafenissen in Noord-Frankrijk 431

2. — Volksfeesten, kermissen en jaarmarkten, stoeten, volksspelen.
Vendelzwaaren en Volkenbondsbemoeiïngen 213
Gebruiken in de XVIIe eeuw 255
Vlaamsche kermis (Breughel) 261, 263
Het herleven der Volksfeesten in Italië 384
Presentwijn of Presentbier 333
Bier en Wijn in de XVIIe eeuw 366
Onze Ommegangs-reuzen 381
De oude gilde van Wemmel 334
Blazoen voor Schuttersgilde 321
De papieren blazoenen der gilden, genootschappen en broederschappen 432
Sint-Maartenfeesten 260

3. — Kleeding en sieraad.
Volksjuweelen 320

4. — Versiering van straten en huizen op feestdagen.

5. — Bijzondere gebruiken eigen aan elk beroep.
Van zaaien en planten 330
De molen van Itterbeek 116

6. — Juridische folklore.
Een lijkschouwing in de XVIIIe eeuw 245
Voorrechten der kraamvrouw 267
De rechters die drinken om hun gedachten te verklaren en hun gehoor te verscherpen 260
De beulen in Vlaanderen 268
Houding der Belgen onder den galg 255
Koopen of verkoopen 259-265
Het kaarsje bij verkoopingen 343
De lotelingen 357, 366
Antwerpsche penningen 382
Het voortduren van een volksgebruik 334

7. — Handelsgebruiken.
Oude maten en gewichten van Brabant 269
Het loket der Koffiehuizen-Brouwerijen te Brussel 335
De maten der Blokmakers 335

8. — Tafelgebruiken, voedsel, eigenaardige spijzen en eetgerief.
Tafelgebruiken in de XVIIe eeuw 256
Judenvleesch is Rundvleesch 417
V. — *Het kind in de folklore.*
Cré Solvé te Rebecq Rognon 335
Sint-Grégorius 347
De madeliefjes 347
Hoe de kinderen het octrooi betaalden, bij hun eerste reis naar Geldenaeken 283
Het openbaar onderwijs te Corbais in 1830 287
VI. — *Folklore en Almanak.*
Folklore van den Almanak in de XVIIe eeuw 260
De planters van den Meiboom 348
C. — Volkslitteratuur.
I. — *Vertelsels.*
Een sprookje uit mijn dorp 280
Hoe de kinderen van mijn dorp het octrooi betaalden bij hun eerste reis naar Geldenaeken 283
Den langen Adieu van Eduwaert de Dene 239
II. — *Legende.*
III. — *Anecdoten.*
L'Enseigne de Jean 337
IV. — *Spreekwoorden en zegswijzen.*
Van zaaien en planten 330
Hakendover 329

B. — Volkswetenschap en Volkskunst.

I. — *Volkstaal.*
Bulletijn der Koninklijke Kommissie voor Toponymie en dialectologie 383
'U Baccàgghin 385
Plaatsnamen van Anderlecht 122
De wegen van Brabant in 1762 277
Straatbenaming in de dorpen 338
De soepeters van Jauche 338
De Académie « des baudets » 382
Een stem om te schrijven 338

II. — *Geschiedenis en Aardrijkskunde.*
Anderlecht 1 tot 211
Archeologische ontdekking te Bunsbeek 247
Geschiedenis van Gent 382
Geschiedenis van boeren en werklieden in België 381
Rond 1830 387
Luik en de omwenteling van 1830 386
De wegen van Brabant in 1762 277
Oude maten en gewichten van Brabant 269
De Statuten van 't kapittel van Anderlecht 40
Paus Adriaan VI te Anderlecht 339
Het leven van Jan Houwaert 386

De kronijk van Alonso Vasquez 253
Erasme in Brabant 98
Het paard van Keizer Karel in den Ommegang 340
Het openbaar Onderwijs te Corbais vóór 1830 287
Oude zichten van Anderlecht 117-119-153-158-160-161-162-165
Waalsch Brabant 383
Le Centre (La Louvière) 383
De Dijle in Waalsch Brabant 386
Geschiedkundige schets der Gemeentehuizen van Anderlecht 198
Oud kasteel d'Aumale te Anderlecht 160-161
Het Kathol te Anderlecht 160-161
De Karthuizerij te Scheut 152
Gielis van Bredeycke, stichter van kloosters in de 14e eeuw 186
Anderlecht en omstreken, kaart Ferraris 1777 152-153
Egyptische Kunst 380
De Bouwkunst der Sint-Pieterskerk van Anderlecht 56
Het mobilier der Sint-Pieterskerk van Anderlecht 66
De Muurschilderingen verbeeldende de legende van den H. Guido 72
De Gotische beeldhouwkunst in de tentoonstelling van Godsdienstige kunst te Luik 381
Sint-Sebastiaan 328
De eeredienst van den H. Hyppolitus in Belgie 329
Kerkelijke en Burgerlijke zegels van Anderlecht 88-89
Aanteekeningen omtrent een schilderstuk in de kerk van den Zavel te Brussel 339
De joden in de Maasvallei 416

III. — *Volksgeneeskunde.*

Kempische volksgeneeskunde 341

IV. — *Volksastronomie en Volksmetrologie.*

Orienteering der pachthoeven 342
Van zaaien en planten 330
Wolken in vorm van boom 341

V. — *Volkskunst.*

Een internationaal Studieprogramma voor Volkskunde 292
Het tweede Internationaal Volkskundig Congres 305
De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche Kunst te Antwerpen 312
De Volkskunst in Frankrijk 375
De oude kunst van zwart Afrika in het Paleis van Schoone Kunsten te Brussel 325
L'imagerie populaire des Pays-Bas, Belgique-Hollande 363
L'imagerie populaire italienne 374
Verzameling koperen en tinnen voorwerpen 349
De houtsneden der drukkerij Depouille te Verviers 377
De papieren blazoenen der gilden, genootschappen 432

Vlaamsche volksboeken 316
Minnenzanger uit de XXe eeuw 342
De muurschilderingen der legende van den heiligen Guido te Anderlecht 72
Muziek van den Cré Solvé 336

SYSTEMATISCHE INHOUDSTAFEL.

Xe Jaargang (N° 55 tot 60.

AFLEVERING 55-56.

Préface au volume consacré à Anderlecht. — *Albert Marinus* 5
Courte introduction historique. — *G. Vandenberghe* 9
Anderlecht depuis les temps préhistoriques jusqu'au Moyen-âge. — *Jacques Breuer* 12
La Seigneurie d'Aa. — *G. Vandenberghe* 24
Le Béguinage d'Anderlecht. — *Jacques Lavalleye* 33
La Récluserie d'Anderlecht. — *Jacques Lavalleye* 36
Les statuts du Chapitre d'Anderlecht. —*Jacques Lavalleye* 40
La légende de St-Guidon d'Anderlecht. — *F. Mortier* 46
L'architecture de l'Eglise St-Pierre d'Anderlecht. — *M. Thibaut* 56
Le mobilier de l'Eglise St-Pierre d'Anderlecht. — *Comte J. de Borchgrave d'Altena* 66
Les fresques de la légende de St Guidon à l'église St-Pierre d'Anderlecht. — *Charles Smets* 72
Historique des Maisons communales d'Anderlecht. — *G. Vandenberghe.* 95
Erasme en Brabant. — *R. Duboscq* 98
Gielis van Bredeycke. — *A. Vanderstichel* 112
Appel pour le Folklore d'Anderlecht. — *Paul Hermant* 116
Les noms de lieux d'Anderlecht. — *Auguste Vincent* 122
Scheut. — *G. Vanden Berghe* 152
Un souvenir de N. D. de Scheut. — *Lucien Crick* 156
Deux promenades préférées des vieux bruxellois. — *G. Vanden Berghe* 158

Nederlandsch Bijvoegsel aan 't bijzonder nummer.

Voorwoord. — *Albert Marinus* 171
Geschiedkundig overzicht. — *G. Vanden Berghe* 177
Heerlijkheid van Aa. — *G. Vanden Berghe* 178
Gielis van Bredeycke. — *A. Vanderstichel* 186
Scheut. — *G. Vanden Berghe* 191
Een aandenken van O. L. V. van Scheut. — *Dr Lucien Crick* 195
Geschiedenis der Gemeentehuizen van Anderlecht. — *G. Vanden Berghe* 918
Twee geliefkoosde wandelingen van de oude Brusselaars. — *G. Vanden Berghe* 201
Oproep voor de Folklore van Anderlecht. — *Paul Hermant* 207

AFLEVERING 57.

Vendelzwaaien en Volkenbondsbemoeiïngen. — *D. J. van der Ven* 213
Den Langen Adieu 239
Een lijkschouwing in de XVIIIe eeuw 245
Een romeinsche vaas met 180 romeinsche munten ontdekt te Bunsbeek. — *Dr Louis Van den Broeck* 247
Folklore in Brabant. — *Severius* 251

AFLEVERING 58-59.

De onversaagde drinkebroers en de dappere Vlaamsche vrouwen der XVIIe eeuw. — *Dr Jan Gessler* 253
Oude maten en gewichten in Brabant. — *M. Van Haudenard* 269
De wegen van Brabant in 1762. — *de Bosschere* 277
Een sprookje uit mijn dorp. — *Auguste Mathy, B^on d'Hougrée* 280
Hoe de kinderen van mijn dorp het octrooi betaalden, bij hun eerste reis naar Geldenaeken. — *Auguste Mathy, B^on d'Hougrée* 283
Het Openbaar onderwijs te Corbais tot in 1830. — *E. Bourguignon* 291
Een Internationaal Studieprogramma voor Volkskunde. — *Albert Marinus* 292
Het tweede internationaal Volkskundig Congres. — *A. Marinus* 305
De Volkskunst op de Tentoonstelling voor Oud-Vlaamsche kunst, te Antwerpen (Juni-October 1930). — *Dr L. Crick* 312
De oude Kunst van Zwrt Afrika in het Paleis voor Schoone Kunsten te Brussel. — *Henri-A. Lavachery* 325
Ditjes en Datjes 328
Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen 344
Boekennieuws 362

AFLEVERING 60.

Ter inleiding. — *De redaktie* 389
Over Tooverboeken. — *Dr Lucien Crick* 391
De Folklore-wetenschap op nieuwe banen. — *Dr Paul de Keyser* 404
De Joden in de Maasvallei. — *J. Lyna* 416
Ontwerp van Volkskundig Woordenboek. — *G. Celis* 427
Korte inhoud der Fransche mededeelingen 431
Erratum 433
Huldebetoon Isidoor Teirlinck 434
Inhoudstafelen 453
Inhoudstafelen der platen 455
Inhoudstafelen der schrijvers 458
Lijst der vermelde brabantsche gemeenten 461
Ontledende inhoudstafelen 462
Systematische inhoudstafel 467